

A close-up, black and white portrait of a man with a mustache, looking slightly to the left. The image is heavily textured, possibly a photocopy or a scan of a photograph, and shows signs of wear and damage, including a prominent diagonal crease across the right side.

**Coperta și prezentarea grafică
VICTOR MAȘEK**

Titlu MAIORESCU
[DE CE LUNA E FEMEE...]

De ce luna e femeie,
De ce-i soarele bărbat?
Ea regina nopții negre,
El al zilei împărat?

E mai rea a ei lumină,
Și el arde-n veci nestins:
Ea în negură visează
El spre viață e împins.

Și răbdarea e femeie,
Dar curajul e bărbat:
Ea trăiește-n zi de astăzi,
El spre mine-i îndreptat.

Căci tristețea e femeie,
Iar norocul e bărbat:
Ea-n sfială vede lume,
El se luptă ne'ncetat.

Ea-l admiră, el se miră,
Amândoi se întregesc,
Cînd în pace, cînd în ceartă,
Și fac neamul omenesc.

(Buc[urești], 8/17 sep[tembrie] 1885)

Küssnacht - Zürich
7. I. 37
33 Schiedhaldenstr.

«Dragă domnule profesor Oprescu

...La sfatul unor cititori ai ziarelor românești, care mi-au trimis un articol răutăcios dintr-o foiță radicală de dreapta, am adresat încă de acum cîteva luni celor mai importante

859.09

M 30

MANUSCRIPTUM

1/1972 • (6) ANUL III

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

M MUZEUL LITERATURII ROMÂNE M

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

DIRECTOR

AL. OPREA

REDACȚIA

CONSTANDINA BREZU, DIANA CRISTEV,
CORIN GROSU, NICOLAE FLORESCU,
ROMULUS VULPESCU

SECRETARIAT

COLEA PIROTICI

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

161639

24

Documentele comunicate, însoțite,
fără excepție,

de original sau de fotocopie, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4,
sector I, București,
telefoanele 12.21.95 — 14.00.87

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 DECEMBRIE 1918”
Clișeele zincografice — Combinatul Poligrafic „CASA ȘCÎNTEII”

161639

SUMAR

- 5 Telegrama adresată de conducerea
Muzeului literaturii române
tovarăşului **NICOLAE CEAUŞESCU**

„Manuscriptum“

- 6-12 Un an de la apariţie (Al. OPREA)
8-11 Opinii (Şerban CIOCULESCU, Constantin DAICOVICIU, Al. DIMA,
D. PĂCURARIU, Al. PIRU, Mircea ZACIU)

Zile cu trei sori în frunte

Eminescu

- 14-20 Liviu REBREANU: « Eminescu a trăit adevărat trecutul şi viitorul neamului
românesc... » (preambul de Nicolae LIU)
17-27 PERPESSICIUS: *Addenda* la Jurnalul unui editor — fişe la volumul
M. Eminescu — *Teatru* (D. D. PANAITESCU)
25-29 Vladimir STREINU: De la metaforă la mit (notă de George MIREA)

Creangă

- 31-32 G. IBRĂILEANU: Ion Creangă — un scriitor necunoscut (prezentare de
Mihai DRĂGAN)
33 Creangă... la P.T.T. (L. KALUSTIAN)
34-36 ... şi la Academie (Petre POPESCU-GOGAN)

Caragiale

Scrisori către

- 37-40 ... I. AL. BRĂTESCU-VOINEŞTI şi Alceu URECHIA (cuvânt
înainte de Corin GROSU)
40 ... Octavian Goga (notă de Dan SMÂNTĂNESCU)
şi de la
41-47 Paul ZARIFOPOL (comentariu de Geo ŞERBAN)

Fişă autobiografică

- 48-49 Mihail SADOVEANU (notă de Petre POPESCU-GOGAN)
50-52 Ion Marin SADOVEANU (menţiune de George MUNTEAN)

Revelaţia documentului

- 53-69 Ion BUDAI-DELEANU: Scrisoare către Petru Maior (studiu introductiv
de Cornelia BODEA şi Mihai MITU)

SUMAR

«Glasul gândurilor mele...»

- Tudor ARGHEZI: Gravură-n lemn (poezie adnotată de Barbu T. ARGHEZI) 70-71
- Octavian GOGA: Cînd vin...; [Pe bolta cerului senin...]; [Azi noapte-o rază coborînd...]; [Azi am clipe...] (versuri prefăcute de Dan SMĂNTĂNESCU) 72-75

Măștile scriitorului

- „Rătăcirile” teatrale ale lui Anton Holban (Nicolae FLORESCU) 76-80
- Anton HOLBAN: [Divagațiuni] (piesă într-un act) 81-95

Jurnal de scriitor

- Al. DAVILA la Pitești, în închisoare (Jurnal intim cu un preambul de D. D. PANAITESCU) 96-105

Per aspera ad astra

- Liviu REBREANU: Cum am scris Răscoala (conferință prezentată de Nicolae LIU) 106-120

File de album

- Întîlnire cu Ion MINULESCU (într-un album de fotografii, comentat de Mioara MINULESCU) 120-121

Epistolar

- Mihail KOGĂLNICEANU: Scrisori familiale (cuvînt introductiv de Virgil HUZUM) 121-127

Ipoteze

- Prototipul unei eroine ibseniene? (Un jurnal enigmatic din arhiva Lucian BLAGA — text prezentat de Dorly BLAGA BUGNARIU) 128-142

SUMAR

Scriitori români în arhive străine

- 143 – 151 Corespondență: Hermiona ASACHI-QUINET — VICTOR HUGO (continuare din numărul trecut)
152 – 155 B. P. HAȘDEU — Franz MIKLOSICH (comentariu de D. PĂCURARIU)

Scriitori străini în arhive românești

- 156 – 162 T. S. ELIOT către Alfred Margul SPERBER (prezentare Diana CRISTEV)

Cronica edițiilor

- 163 – 165 Mircea ZACIU: Introducere la o „cronică a edițiilor”

Curier

Expeditori: scriitorii

- 166 – 167 Ion PAS: Scrisori de la H. SANIELEVICI

Expeditori: cititorii

- 168 – 169 Mircea STOIA: Un document despre familia Eminescu

Restabiliri

- 170 – 174 Ion AGÂRBICEANU: «După cincisprezece ani» (comentariu de Constantin CUBLEȘAN)

Spicuiuri

- 175 – 179 Poezia autografelor — BLAGA și ARGHEZI către Domnița GHERGHINESCU VANIA (Voicu BUGARIU)
180 – 182 Camil PETRESCU — student la filozofie (Ion STOICA)
183 – 184 «Neamul din care se trage Panait ISTRATI» (Al. OPREA)
184 – 185 Amintirile caselor (Victor FRUNZĂ)
186 – 187 Habent sua fata libelli ... (Dan SIMONESCU)
187 O rectificare (Flaviu SABĂU)

- 188 – 193 Fișier bibliografic • Inconografie • Creșterea colecțiilor

Sumar comentat

- 194 – 199 engleză, franceză, germană, rusă (Dragoș VRÂNCEANU)

Telegrama adresată de conducerea
MUZEULUI LITERATURII ROMÂNE
tovarăşului
NICOLAE CEAUŞESCU

Stimate tovarăşe SECRETAR GENERAL,

Astăzi, cînd MUZEUL LITERATURII ROMÂNE îşi redeschide porţile, gîndul nostru, al tuturor celor prezenţi aici, pe treptele acestui "altar unde va arde veşnic vie flacăra verbului românesc" - după cum îi plăcea regretatului PERPESCIUS să-l definească - se-ndreaptă către dumneavoastră, cu afecţiune şi cu adîncă recunoştinţă.

Sentimentele noastre, ale scriitorilor, ale cercetătorilor, ale istoricilor literari, ale familiilor marilor scriitori dispăruţi, ale tuturor celor care cred în nemurirea geniului românesc, nu sînt numai un omagiu pentru conducătorul înţelept al destinelor ţării - deci şi ale culturii noastre naţionale - ci un gînd recunoscător, încărcat de toate semnificaţiile, cuvenite dumneavoastră, tovarăşe SECRETAR GENERAL, care sînteţi "nagul" acestei instituţii - cum se exprima autorul monumentalei ediţii EMINESCU.

Prin grije dumneavoastră există astăzi acest MUZEU al LITERATURII ROMÂNE, fiindcă, la semnarea lui Tudor ARGHEZI, ne-aţi acordat actualul sediu, unde, pentru prima oară, a fost posibil să inaugurăm o expoziţie permanentă înfăţişînd evoluţia amplă a valorilor literelor româneşti de la începuturi pînă în prezent, în strînsă legătură cu etapele istoriei noastre naţionale.

De asemenea, într-o memorabilă audiență, pe care-ați binevoit s-o acordați conducerii MUZEULUI, ați enunțat sugestii de importanță vitală pentru orientarea și pentru destinul acestei instituții, aprofund, totodată, apariția revistei MANUSCRIPTUM, publicație sortită să valorifice tezaurul documentar al literaturii noastre.

Intrunind aprecieri pozitive, atât din partea specialiștilor, cât și din cea a tuturor iubitorilor de literatură, MANUSCRIPTUM a reușit să se impună publicului larg cititor prin contribuții de primă însemnătate în istoria noastră literară (dovedă, tirajul dublat, încă de la apariția celui de-al doilea număr)

Vă asigurăm, tovarășe SECRETAR GENERAL, că noi, colaboratorii și prietenii lui PERPESICUS - care ar fi implinit, în aceste zile, vârsta de 80 de ani - vom căuta să ducem mai departe munca începută, cu unic devotament și cu o rară dăruire, de regretatul nostru maestru, și că vom fi demni de încrederea și de sprijinul, pe care ni le-ați dat în atâtea împrejurări decisive pentru existența primului MUZEU al LITERATURII ROMÂNE.

Nu îndrăznim să sperăm - cunoscând importanțele și multiplele dumneavoastră preocupări - dar am fi fericiți, stimate tovarășe SECRETAR GENERAL, dacă în viitor vom avea bucuria să onorați, cu înalta dumneavoastră prezență, instituția al cărei patron spiritual sînteți.

P r e s e d i n t e l e

Consiliului Științific,

Șerban CIOCULESCU

D i r e c t o r ,

Al. OPREA

„MANUSCRIPTUM“:

UN AN

DE LA

APARIȚIE

A trecut un an de la apariția primului număr din „*Manuscriptum*“. Un an, de fapt cîțiva ani, de cînd regretatul Perpessicius, cu o vigoare neobișnuită — să se fi aflat această explozie a energiilor sale sufletești sub imperiul unor tainice presimțiri? — prezida amplele dezbateri din micul nostru colectiv.

La început, se preconiza editarea unui simplu buletin al Muzeului, pentru ca apoi să se înfiripeze, cu putere, proiectul unei reviste de istorie literară, de un profil aparte și cu aspirații deloc modeste.

Dar discuțiile din jurul titlului? Denominativul care-i stătea mai mult la inimă Maestrului era „*Sisyphos*“. (Simbolul se pare că-l obseda. Va fi amintit și cu prilejul excursului autobiografic, întocmit la a 75-a sa aniversare, după cum despre escul lui Camus, apărut atunci în tălmăcire românească, scrisese, în „*Scinteia*“, un deosebit de interesant articol.)

La rezervele noastre (interpretarea camusiană a mitului ridică dificultăți în perceperea exactă a programului revistei) s-au vînturat alte titluri. „*Marsyas*“: simbolul îl încînta pe Maestru (aureolînd cutezanța muritorilor de rînd de a se lua la întrecere cu nemuritorii, indiferent de amenințarea sancțiunii), dar atîngea exclusiv domeniul muzicii; „*Diogene*“ («lampa» lui urmînd a ajuta la descoperirea de documente).

Ni s-a făcut însă, curînd, lehamite de atîtea excursuri în lumea metaforelor antichității care ne și voalau — în chip poetic, firește — obiectivele noastre concrete. S-a amintit, atunci, „*Universul literar*“ — al cărui «custode» fusese (1925–1927) Perpessicius. N-am să uit însă grimasa pe care a făcut-o, Maestrul nedeținînd, se pare, din acea vreme, amintiri prea plăcute.

Și, dintr-odată — evrika! — „*Manuscriptum*“. Acest titlu a țîșnit după ce pe eșichierul discuțiilor nu mai rămăsese decît unul singur: cel de „*Museu literar*“ (împrumutat din galeria publicațiilor scoase de Ion Heliade Rădulescu).

În primul moment, regretatul nostru Director a ezitat, îl atrăgea mai mult sintagma eliadescă și pe motiv că reproducea titulatura instituției ce o creează. A fost nevoie de pa-

tetice pledoarii — cititorii ar fi putut crede că e vorba de un simplu buletin [al activității muzeale ș.a.m.d. — și, pînă la urmă, Maestrul a consimțit, adresînd felicitări — cu aceea loialitate și generozitate ce-i era caracteristică — celor ce «combătuseră» cu înfocare.

Prin „*Manuscriptum*“, reluăm o inițiativă editorială din trecut consacrată producerii de facsimile după manuscrisul operelor literare. (Au fost facsimilate, după cîte știm, numai patru manuscrise: versuri de Octavian Goga, *Stigletele și Diminești de iulie* de M. Sadoveanu, *Spovedanii* de Ion Minulescu, *Cîntecul lebedei și Cuibul visurilor* de Liviu Rebreanu)¹.

Și, în sfîrșit, prin „*Manuscriptum*“ pătrundem în lumea inedită a manuscriselor (care poartă pecetea caznelor de atelier, a acelor faze de prefaceri «geologice» ce premere opera finită), glorificînd astfel exemplul lui Perpessicius, neîntrecutul Virgiliu în labirintul caietelor eminesciene. Drept care, ca *motto* al revistei au fost alese expresivele și emoționantele lui perifrize: «*Singur scrisul de mînă, așadar manuscriptul — fie el în chirilica cea mai geometrică, fie în cea mai fantezistă grafie modernă, pulsează de viață, tot așa cum se face simțită peregrinarea stîngelui și în mîna cea mai străvezie. De aici și indispoziția celui familiarizat cu manuscriptele, cînd, dintr-o pricină sau alta, e nevoit să lucreze pe o fotocopie. El tinjește continuu după izul acela reavăn de hîrtie, în care tot mai stăruie ceva din seva care a premers celulozei; el tinjește după inscripțiile de antracen, ca după stropii de sînge al celui ce a purtat crucea pe calvarul creației artistice; el tinjește după hieroglifile misterioase și de atîtea ori indescifrabile, în care autorul și-a încifrat secretele imaginației lui*».

• • •

„*Manuscriptum*“ s-a bucurat de o primire neașteptat de bună. Personalități de seamă ale vieții literare s-au rostit elogios. * (N-avem decît să amintim articolul lui Al. Philippide:

¹ „*Colecția Manuscriptum*“, Luceafărul — S. A., Arte Grafice București, 1927. (O notă îi avertiza pe «amatori»: «Colecția Manuscriptum apare în 12 broșuri pe an și într-o singură ediție originală, care o dată epuizată nu se mai litografiază... Amatorii le pot procura direct de la editor Domnul Petre Cătunaru...»).

* De altfel, chiar în acest număr, ne bucurăm de opiniile — evident, inedite — ale unor personalități prestigioase ale culturii noastre, care au ținut să salute și pe această cale împlinirea unui an de la apariția revistei, fapt pentru care le sîntem recunoscători.

Cinstirea scrisului, din „Contemporanul”, nr. 15, 9 aprilie 1971). Puține au fost publicațiile — pentru că au fost și dintre acestea — care să nu salute inițiativa noastră.

Sentimentul de surpriză (plăcută) pe care-l conțineau unele aprecieri l-a explicat cât se poate de bine un împătimit cercetător (și colecționar) de valoarea lui Șerban Cioculescu.

În articolul din „Tribuna”

(nr. 35 din 2 septembrie 1971)

Manuscripte și „Manuscriptum” domnia-sa își mărturisea scepticismul pe care l-a nutrit în legătură cu înfățișarea pe care putea s-o aibă această publicație (oricât de mult constituia un gir numele lui Perpessicius). Între altele și datorită lipsei unei tradiții în acest domeniu. O revistă franceză, apărută cu decenii în urmă, „Le manuscrit autographe” — de aspect și preocupări aproximativ asemănătoare — descumpănea prin «monotonie» ei.

Și iată rezultatul confrun-

tării cu primul număr al „Manuscriptum”-ului: «De la primul număr însă, mi-am dat seama că aveam sub ochi o revistă competentă în materie, deosebit de atractivă — un instrument de lucru indispensabil, a cărui multitudine de preocupări în jurul manuscrisului inedit — nici n-ai fi bănuț-o. Într-un număr de aproape două sute de pagini, scrisori, fotografii, documente, pagini literare, reproduceri fragmentare din manuscrise, toate, într-o mare varietate de aspecte și de conținut. Un gust ales, un caracter pronunțat erudit, o acuratețe grafică deosebită».

Cerem iertare pentru reproducerea acestor fraze elogioase (care, de ce să n-o recunoaștem? oameni simtem, ne sună plăcut la ureche). Citarea are însă drept scop și elucidarea unor nedumeriri iscate la apariția revistei. S-au auzit, astfel, voci care deplîngeau caracterul prea «publicistic» etalat de „Manuscriptum”. Dacă asta voia să însemne un apel la o mai mare rigoare științifică, modificările operate de la număr la număr sînt o dovadă că noi veneam în întîmpinarea unor asemenea cerințe. În cazul altor imputări acționa însă, în chip vădit, prejudecata conform căreia o revistă de documente trebuie în chip fatal să fie gravă (citește: academică) și cu o înfățișare grafică modestă (citește: uniformă, cenușie).

Ceea ce nu se înțelegea e că noi nu edităm un *corpus* de documente ci o revistă, cu drepturi inalienabile la diversitate și atractivitate, mergînd chiar pînă la... experimentarea de formule publicistice (*sic!*). (Fără a mai pune la socoteală că unii cereau să ne întoarcem la haina modestă a unor anuare sau buletine de muzee în numele malițioasei zicale: «Sutor, ne supra crepidam»). Dar o revistă de documente; de unde ambiția noastră de a expulza din paginile ei articolele teoretice fără obiect sau divagațiile eseistice.

Vom căuta, mai departe, să ne referim la alte «nedumeriri», pentru ca, o dată cu clarificarea acestora, să precizăm mai bine programul pe care înțelege să-l urmeze „Manuscriptum”.

De la întîiul număr, revista „Manuscriptum” și-a găsit profilul și justificarea. Așa cum a enunțat programul, semnat de neuitatul acad. Perpessicius, expresie vie a Muzeului literaturii române, „Manuscriptum” publică numai inedite, de un deosebit interes pentru istoria culturii noastre. Cititorii descoperă fațete noi ale marilor noștri clasici, dar și texte ilustrative ale literaturii noastre contemporane. Bilanțul întîiului an de activitate este strălucit. Redacția, în frunte cu Al. Oprea, directorul Muzeului, și-a realizat scopurile «cu asupră de măsură». Fie ca și în viitor, „Manuscriptum” să reprezinte cît mai variat, bogăția sufletului nostru național și al culturii noastre socialiste!

ȘERBAN CIOCULESCU

28 octombrie 1971

S-a ridicat astfel problema caracterului revelatoriu al unor documente. „*România literară*” este cea care a agitat chestiunea, pe marginea materialelor publicate în nr. 3 (4), la capitolele: Vasile Alecsandri și Ion Barbu. S-a iscat chiar o discuție. Atât Șerban Cioculescu, în articolul menționat, cit și Marin Bucur, într-o amplă și documentată însemnare din „*Familia*”¹ au ținut să se desolidarizeze de un asemenea mod de a înțelege publicarea de documente. Căci ce înseamnă «revelatoriu»?

Încă de la primul volum al revistei „Manuscriptum”, am simțit o mare satisfacție, văzînd că prin ea și prin Muzeul literaturii române se împlinesc, pentru literele române, o lacună dureroasă și un cardinal deziderat: cunoașterea genezei operelor literare, cunoaștere fără de care înțelegerea artistului și receptarea operei nu poate fi deplină.

Apreciez la maximum acest dar oferit tuturor iubitorilor de literatură.

C. DAICOVICIU
16 noiembrie 1971

Un document valorează prin el însuși. Este de datoria istoriei literare de a-l valorifica în funcție de unul sau altul dintre compartimentele cercetării. Ceea ce unuia poate să i se pară nerevelator, la altul poate deveni punctul de plecare al unor noi și originale interpretări².

Altfel ar fi stat lucrurile dacă valoarea documentelor cu pricina ar fi fost supralicitată — cum, din păcate, se mai întâmplă, în publicistica noastră, modeste texte găsite aiurea, fiind prezentate ca descoperiri epocale. Dar „*România literară*” n-a demonstrat asta în cazul celor două exemple menționate. Și-aici ne lovim de aceeași neînțelegere a structurii unei reviste. Căci nu întâmplător am creat noi diverse rubrici, nu pur și simplu pentru a ne etala ingeniozitatea gazetărească, ci pentru a putea diferenția documentele, a le grada — sau altfel spus, a le etaja — în funcție de caracterul lor. Ceea ce a rămas în ciornă, constituind simple exerciții sau variante necristalizate nu am publicat la un loc cu creațiile finite (din varii motive neîncredințate tiparului), ci a fost supus analizei în cadrul rubricii «*Per aspera...*», după cum textele cu o semnificație mai limitată sau cu un rol singular, le expunem, fragmentar ori nu, în cadrul «*Spiciurilor*» — ș.a.m.d.

Pentru a reveni la exemplele incriminate: Romulus Vulpescu a prezentat un șir de dedicații în versuri și alte mărturii inedite în cadrul unei cercetări privind locul poeziei ocazionale în creația lui Ion Barbu. (Cît privește celălalt capitol, dedicat lui Vasile Alecsandri, să ni se îngăduie s-o spunem că textele erau cum nu se poate mai revelatorii, aducînd date noi privind relațiile bardului de la Mircești cu lumea teatrului, atunci cînd se credea că amplele volume de corespondență editate — Ilarie Chendi și E. Carcalechi, Ioan St. Botez, Marta Anineanu — epuizaseră materia. Iar «cînticelul comic» *La București* îmbogățește seria celor cunoscute pînă în prezent.)

De ce insistăm atîta? Nu fiindcă, vezi dragă Doamne, a'm fi ultrasensibili și am reacționa intempestiv la cele mai neînsemnate obiecții, dovadă modul deschis și (o spunem răsplat) satisfacția cu care facem loc în paginile „*Manuscriptum*”-ului opiniilor critice venite atît din

¹ „*Familia*”, 8, august 1971.

² Șerban Cioculescu observa: «*De la un scriitor mare ca Alecsandri sau Ion Barbu cel mai neînsemnat document în aparență, are semnificația lui „revelatorie”. A ține sub obroc, în colecții particulare, închise asemenea comori de informație, e un risc pe care istoricul literar nu-l acceptă. Cîns ne garantează că, acela care ridică pretenția ca numai piesele inedite cele mai revelatorii să fie publicate, nu va pierde el însuși, din propria lui colecție tocmai semnificativul?*»

partea specialiștilor cît și din cea a cititorilor — iar în viitor ne gîndim să stimulăm și mai mult dezbaterile în jurul materialelor publicate.

Despre altceva e vorba, de faptul că dacă *problema e pusă confuz* pot fi afectate principiile de bază pe care le incumbă actul restituirii patrimoniului documentar al literaturii noastre.

Pentru a fi mai bine înțeleși, vom spune că, în acest an, de cînd există „*Manuscriptum*”, am avut de întîmpinat unele cereri cu caracter revendicativ care toate pot fi reduse la ideea aceasta: nu toate documentele trebuie comunicate, unele ar trebui să fie ținute sub obroc.

De ce, ni se spunea, bunăoară, pe un ton mai mult sau mai puțin patetic, să fie date publicității creații rămase în manuscris, cărora autorii respectivi n-au apucat să le facă ultima «toaletă» sau — mai grav — pe care n-au considerat necesar să le tipărească? Nu se ajunge astfel, la micșorarea prestigiului acelor scriitori, la compromiterea reputației de care se bucură ei în ochii cititorilor?

Așa după cum se știe, problema a mai fost ridicată în legătură cu ineditele eminesciene. Am avut însă impresia că, de-a lungul atîtor decenii, istoria literară a clasat definitiv dosarul dezbaterilor pe această temă și numai astfel a putut lua ființă monumentală ediție a postumelor eminesciene, datorită eforturilor unui Perpessicius. A ieșit cumva Eminescu micșorat prin asta? Nenumărați au fost oamenii de cultură care au subliniat că numai proiectat pe acest pedestal poate fi înțeles, în ade-vărata lui măreție, geniul eminescian. (Ne mulțumim să trimitem pe cei interesați și la mărturiile inedite cuprinse în *Excurs sentimental*.)

A-i înfățișa pe creatori așa cum sînt, în totalitatea proceselor ce-i definesc nu înseamnă a-i micșora, ci a-i *innobila*, revelînd eforturile omenești (în sensul cel mai adînc, mai dramatic și mai nobil al cuvîntului) prin care s-au durat opere nemuritoare.

Sîntem prea retorici? Posibil. Am dori însă ca și alții să fie în locul nostru și să vadă cu amărăciune cum atîtea și atîtea texte care ne-ar putea îmbogăți cunoașterea asupra unor scriitori continuă să rămînă necunoscute, grație unei vigilențe, demnă de o cauză mai înaltă, manifestată de unii urmași sau chiar de rude îndepărtate. Și măcar dac-ar fi vorba de documente care să vizeze aspecte delicate, cu caracter strict personal — deși unui cercetător nu trebuie să i se pună interdicții de nici un fel, cheazășie fiindu-i delicatețea sufletească și propria demnitate. Dar nu, avem în vedere bucăți de proză, sau poeme, chiar piese sau romane întregi — creații tănuite cu obstinație deși, s-o spunem, o dată pentru totdeauna, în

„*Manuscriptum*” aduce în casa spirituală a fiecărui cititor ceea ce are mai de preț Muzeul literaturii române.

Și asta cu exigență și cu înaltă rigoare, cu acea disciplină a cercetării literare ilustrată inegalabil de regretatul Perpessicius, fondatorul și mentorul acestei publicații.

AL. DIMA

8 decembrie 1971

E una din cele mai bune reviste. Ea răspunde unui vechi deziderat al istoricilor literari. În decurs de un an, revista a publicat numeroase documente și mărturii literare, unele deosebit de importante, fiind în același timp o publicație vie, apărută în excepționale condiții grafice, cu o largă audiență nu numai în rîndul specialiștilor, ci și a publicului cititor de literatură.

D. PĂCURARIU

17 noiembrie 1971

cazul unor autori intrați în conștiința publică, ele fac parte de drept din patrimoniul literaturii naționale.

Nu vedem cum ar putea fi o istorie literară adevărată fără a exista deplina libertate a cercetătorului în studierea tuturor documentelor ce țin de un scriitor sau de

Revista „Manuscriptum” s-a impus de la primul număr prin materialele prețioase pe care le-a publicat. Era și de așteptat, fiind singura publicație de acest fel din România. Nu mă îndoiesc că numerele viitoare ne rezervă noi surprize, odată cu plăcerea de a lua în mîini un volum elegant, de bun gust, delectabil prin conținut.

AL. PIRU

3 noiembrie 1971

pătat cu ocazia unor desfășurări bahice. Cineva a propus să fie curățate petele și Maestrul a replicat scandalizat: «De ce? Cine ne dă nouă dreptul să retușăm istoria?». Pînă într-atît mergeau scrupulele sale întru respectarea adevărului.

Întîmplarea poate să pară minoră, în conștiința noastră ea cată să declanșeze ecouri grave

Am fost printre primii care am scris despre „Manuscriptum”, de la apariția sa, și mi s-a întîmplat s-o mai pomenesc și după aceea. Uneori am putut părea cam aspru, formulînd unele obiecții (de ordin tehnic, bibliografic, desigur!). Dar nu ești exigent decît cu ceea ce iubești. Mi-e foarte dragă această revistă, atît de elegantă, de îngrijită, de ingenioasă în formula ei grafică, evitînd orice impresie prăfuită de foaie arhivistică, deși rostul ei e de a pune în circulație documente. După abia un an de la apariție, ea ne-a pus la dispoziție lucruri din cele mai utile, fără de care nu mai e posibil să vorbești despre Iorga, Mateiu Caragiale, Gherea ori alți scriitori. Departate de a fi un buletin de referate ce nu interesează pe nimeni, „Manuscriptum” e o revistă care știe să fie în inima istoriei și în plină actualitate totodată. E un merit al marelui om care a fost Perpessicius, care a imaginat-o astfel, dar și al redactorilor de azi, care-i dau viață.

MIRCEA ZACIU.

21 decembrie 1971

fi încă deprecia efortul de determinare concretă a destinului scriitorilor și al operelor ca și, în general, evidențierea relațiilor semnificative dintre istorie și literatură, reabilitarea documentului (cu poezia lui specifică) ne apare drept sarcina noastră de căpetenie¹.

¹ Să evocăm și în această chestiune, punctul de vedere al Maestrului exprimat cu prilejul unei polemici. Punînd la punct unele erori legate de exegeza eminesciană care «ilustrează unul din neajunsurile criticii estetice», Perpessicius adresa acest avertisment care nu și-a pierdut actualitatea: «fobia istorismului nu e bună sfătuitoare».

altul. Nu vedem cum ar putea fi altfel înlăturate viziunile fetișizante și făcută știință adevărată. A-i prezenta pe autori «așa cum sînt»? Asta îmi amintește de ce-mi povestea un lucrător al muzeului: la un moment dat trebuia să se expună din arhiva unui scriitor un document care fusese

și de durată, ca un continuu și implacabil memento. Nu poți să fii îndrăgostit de documente — așa cum a fost Perpessicius — fără a milita pentru respectarea și pentru restabilirea integrală a adevărului istoric. Asta chiar și sub raportul metodei de editare. S-a observat, credem, că, în transcrierea documentelor, încercăm să folosim principiul lecturii palimpsestice în locul celei uniplane, înfățișînd varii straturi de variante, respectînd constantele ortografice ca și, marcînd diferențierile grafice, nuanțele de cerneluri etc.

Într-un moment cînd anumite tendințe impresioniste și estetizante fac ca în critică să

Pe viitor, „*Manuscriptum*” își propune să adopte o atitudine mai activă în debaterile legate de istoria literară, așa cum ne angajam, în telegrama trimisă Secretarului General al C.C. al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, telegramă pe care o reproducem în fruntea revistei, ca pe un document de o importanță excepțională în viața Muzeului literaturii române.

O atitudine mai activă, neocolind și cărările — totdeauna abrupte — ale polemicii, fără a depăși, desigur, granițele fixate publicației noastre de profilul ei. Vom analiza, astfel, cu ochi critic, sub raport documentar, ediții, monografii, studii etc. În general, dorim să facem loc, într-o mai mare măsură, discuțiilor legate de un document sau altul, oprindu-ne și asupra situațiilor neclare, unele de-a dreptul enigmatice (de aici justificarea rubricii «Ipoteze»).

Adresăm un apel tuturor specialiștilor ca și tuturor celor care dețin documente, să ne ajute să aducem deplină lumină în toate problemele rămase încă obscure sau controversate. Căci numai printr-o largă și sinceră conlucrare vom putea întregi și valorifica patrimoniul nostru literar și ajuta astfel la realizarea acelei istorii a literaturii române pe care generațiile actuale au datoriat de-a o lăsa viitorimii.

Ne rămîne să ne înarmăm cu cele două scuturi despre care pomenea cîndva Perpessicius (pentru a-l cita din nou): erudiție literară și spirit critic — scuturi, deoarece el vedea în istoricul literar un veritabil cruciat: «*Pentru că este o adevărată cruciadă, cu drumuri nesigure, cu țintă nobilă, acest pelerinaj spre locurile sfinte ale Poeziei...*».

Al. OPREA

ZILE CU TREI SORI ÎN FRUNTE

EMINESCU

«EMINESCU A TRĂIT AEVEA TRECUTUL ȘI VIITORUL NEAMULUI ROMÂNESC...»

ONORATĂ — ADUNARE!¹

[F. 47]

«((Poetul mare e)) <Poeții mari sunt> totdeauna și ((profetul)) <profeții> neamului care i-a <1> dat viață. În sufletul și-n opera unui poet mare se concentrează toate aspirațiile nobile ale unui popor.»

Primul contact cu creația lirică eminesciană, așa cum lăsa să se înțeleagă Rebreanu în aceeași conferință din 1931, avusese loc pe băncile primelor clase gimnaziale din Năsăud. E drept, sub auspicii nu prea favorabile. În confruntarea poeziei lui Eminescu cu aceea a năsăudeanului Coșbuc pe care o încerca în fața clasei, tânărul său profesor de limbă și de literatură română se pronunța categoric în favoarea superiorității celui din urmă.

Nu știm cât cunoștea Liviu Rebreanu din și despre Eminescu până la stabilirea sa în București. Cert este că, în august 1914, în momentul declanșării primei conflagrații mondiale, o elegantă dar efemeră publicație teatrală bucureșteană publica un articol, azi uitat, Despre Eminescu, sub semnătura sa². Ocazionat de împlinirea unui sfert de veac de la moartea acestuia, articolul constituia, un elogiu neprecupețit și un apel pasionat la prețuirea «celui mai mare poet român».

Textul debuta printr-un larg citat din paginile memorialistice publicate de Iosif Vulcan, «nașul» său literar, în fruntea numărului din „Familia”, dedicat în 1885 lui Eminescu. După indicații asupra studiilor, se insista asupra împrejurărilor care l-au deșteptat «duhul înăscut al poeziei» o dată cu primul contact cu «trupa de teatru românesc. Viitorul cititor al romanului românesc modern sesiza în «lupta nelincetată» pentru existență și pentru afirmarea artistică a poetului «un roman plin de cele mai vajnice peripecii».

¹ B. A. R. S. R. Mes. rom., pp. 47—50. Text redactat pe hirtie alb-gri, format caiet, în creion negru.

² Cf. „Teatrul”, I, 1914, nr. 2, august 1, pp. 24—25.

În sufletul și-n opera unui poet mare se concentrează toate aspirațiile nobile ale neamului care i-a dat viață.

Pentru neamul românesc mult încercat, Eminescu a fost profetul providențial. Într-o vreme cînd granițe artificiale brăzdau pămîntul nostru strămoșesc, despărțind frați de frați, cînd mai bine de jumătate din poporul român se ((gimea greu)) <afla> sub jugul străinilor lacomi; în vremea aceea unirea tuturor fraților români într-o țară unică și liberă părea mai depărtată și mai puțin pipăibilă ca un vis frumos: Eminescu cînta durerile tuturor românilor. [...] Ochii lui vedeau țara pe care o vedem noi azi acvca, sufletul lui îmbrățișa, dincolo de timpul nesigur, unirea cea mare a tuturor românilor.

Relatarea adesea telegrafică a principalelor episoade ale acestui «roman» se încheia cu consemnarea documentară a puținelor ecouri ale morții și ale înmormîntării lui Eminescu, în care scop Rebreanu răsfoiește, după propria mărturie, «colecțiile ziarelor de pe vremuri». Indiferența presei și a contemporanilor n-au putut înăbuși glasul înalt al poetului. «Cu cît anii vor trece, cu atît gloria celui dispărut la 15 iunie 1889 va crește și va străluci. Și aceasta e cea mai frumoasă amintire a unicului nostru Eminescu».

Între cele două războaie mondiale interesul lui Liviu Rebreanu pentru creația eminesciană, contribuția sa la popularizarea acesteia se vor concretiza în modalități diverse. Fie că romanierul răspunde la anchete, ca aceea organizată de N. Creședea în 1929, cu tema: «Dacă ar fi trăit Eminescu...»³, fie că prezintă în ședința intimă a Academiei Române, zece ani mai târziu, primul volum din ediția critică de Opere îngrijită de Perpessicius⁴. Fie că ia parte alături de Mihail Sadoveanu, de Cezar Petrescu, de Ionel Teodorescu ș. a. la șezătoarea literară

din 2 aprilie 1944 de la Teatrul Național din București, în vederea ridicării unui bust Eminescu⁵.

În paginile ce urmează reproducem textul inedit al unei conferințe despre Eminescu, datînd din anul 1925.

Duminică 11 octombrie 1925, avea loc, în prezența a peste 10 000 de țărani, în comuna fruntașă Sînnicolaul Mare, dezvelirea unui bust, opera sculptorului I. Dimitriu-Birlad, turnat în bronz prin colecție publică. Inițiativa aparținea lui T. Bucurescu, fost membru în Sfatul țării care înfăptuise Unirea Transilvaniei, directorul școlii medii locale. Era, așa cum se sublinia într-o dare de seamă, publicată de Aron Cotruș în «Tribuna nouă» din Arad: «Primul monument ce se ridică în provinciile alipite, celui mai mare poet pe care l-a dat pînă astăzi neamul românesc». De aceea, în fruntea listei de invitați figurau: Octavian Goga, din partea Academiei Române, Ion Minulescu, directorul general al artelor din Ministerul Cultelor, Liviu Rebreanu, președintele Societății Scriitorilor Români. Deși ziarul «Îndreptarea», din 14 octombrie, menționa sub semnătura lui Vintilă Rusu-Șirianu prezența lui Rebreanu la serbări⁶, acesta, o dată sosit la Timișoara, se îmbolnăvise atît de grav, încît a trebuit să se întoarcă la București⁷. E motivul pentru care cuotntarea sa a rămas pînă azi îngropată în arhiva personală a scriitorului.

Nicolae LIU

³ Ancheta cuprindea două întrebări: «Care credeți că ar fi fost situația lui literară și socială azi?»; «Credeți că biografia lui cunoscută a influențat în vreun fel simpatia de care se bucura?». La aceste întrebări, Liviu Rebreanu va da următorul răspuns: «Ar fi fost același mare poet. Aspectele literaturii poate că s-ar fi schimbat: n-ar mai fi apărut de pildă semănătorismul. Situația lui socială cred că ar fi fost categoric satisfăcătoare. În societatea românească de azi, oricît s-ar spune că e nefavorabilă scrisului, talentele mari, cum a fost cazul lui Eminescu, nu o duc tocmai rău. Pildele sunt la îndemina oricui, ca să le cităm. — Viața lui nenorocită a provocat într-o măsură simpatia publică. Opera lui rămîne însă mare și fără tomurile biografice care s-au scris în jurul figurii lui omenești». («Vremea», II, 1929, nr. 94, decembrie 25, p. 7).

⁴ Ediția a fost prezentată la 6 octombrie 1939. Cf. Ședința intimă a Academiei Române. «Universul», LVI, 1939, nr. 282, octombrie 14, p. 9.

⁵ Cf. Șezătoare literară, «Universul literar», LIII, 1944, nr. 8, martie 20, p. 5.

⁶ Cf. Articolul nesemnat: În jurul unui monument, «Tribuna nouă», II, 1925, nr. 224, octombrie 13, p. 1.

⁷ Cf. V. R. Ș., O mare pildă bănățeană. Monumentul lui Mihail Eminescu la Sînnicolaul Mare. Sărbătorirea d-lui Octavian Goga. «Îndreptarea», VII, 1925, nr. 231, octombrie 14, p. 1 (Viața culturală).

⁸ Cf. Teodor Bucurescu, Eminescu în Banat. La Sînnicolaul-mare. Periam, 1928, p. 79, nota.

Onorata Adunare!

~~În sufletul și în opera unui poet mare se concentrează
toate aspirațiile nobile ale neamului, de aceea adevăratul poet
mare e totdeauna și profetul neamului care i-a dat viață
unui popor~~

În sufletul și în opera unui poet mare se concentrează
toate aspirațiile nobile ale neamului, de aceea adevăratul poet
mare e totdeauna și profetul neamului care i-a dat viață

Pentru neamul românesc mult încercat Eminescu a
fost profetul providențial. Într-o vreme când granițe artificiale
brăzdan pământul nostru strămoșesc, despărțind frați de
frați, când mai bine de jumătate din poporul român se
gemen^{au} sub jugul străinilor și lacomi; în vremea când
existea întregul frățior românesc într-o țară unică și liberă
părea mai depărtată și mai puțin posibilă ca un
vis frumos. Eminescu cînta dorurile tuturor românilor

În Eminescu a trăit aievea trecutul și viitorul neamului românesc, în opera lui s-a exprimat glasul tainic al milioanele de români care au suferit veacuri [f. 48] multe robia, precum s-a înălțat nădejdea în împlinirea visului și bucuria cea mare a realizării unirii ce avea să vie... El a găsit accentele veșnic vii ale durerilor și nădejdelor noastre de totdeauna. De aceea a fost poetul neamului în înțelesul cel mai nobil al cuvîntului.

Și neamul întreg a înțeles că avea într-însul pe marele său purtător de cuvînt. Deși arta lui era nouă, s-a impus tuturor românilor ca o adevărată evanghelie. De aproape cincizeci de ani trăim în epoca Eminescu. Nu numai literatura, dar și cultura românească întreagă e dominată de spiritul lui. Cu cît trec anii, cu atît opera lui devine mai vie. Cultul lui Eminescu deabia acum, cînd visul lui s-a împlinit, începe aievea.

ADDENDA LA JURNALUL UNUI EDITOR FIȘE LA VOLUMUL DE TEATRU— M. EMINESCU

Reluînd narațiunea din Romanul unei ediții, autorul Eminescianei prezenta într-un prim articol din Alte mențiuni de istoriografie literară și folclor, III (1963—1967), intitulat Din jurnalul unui editor, felul în care a trudit, din anul 1933 (ca să nu mai apelăm la experiența studentului, din 1914, cînd Mihail Dragomirescu îl trimisese, împreună cu alți colegi, să transcrie poemul de inspirație populară Fata în grădina de aur), la ediția completă a OPERE-lor lui Mihail Eminescu. Conștient de greutatea sarcinei asumate, Perpessicius compară munca editorială cu «truda fără glorie a sobolului», își reamintește de «insomniile primului an, al fișelor provizorii și al cartărilor» și continuă: «Paralel cu despuieră și cartarea progresivă a manuscriselor, înțelegem că se impune și o investigație de istorie literară, prin periodice, ediții, studii și corpuri de documente literare în frunte cu atît de utilă colecție de Studii și documente literare a lui I. E. Torouțiu...» (p. 11).

Același fel de muncă literară, precedat de o perioadă de inițiere în ascunzișurile bibliografiei eminesciene, l-a aplicat Perpessicius și micului său colectiv, care l-a ajutat, scurtă vreme, în alcătuirea unor bibliografii ori a unor transcrieri de texte critice. În primul an de funcționare a colectivului, cei trei membri ai săi au urmat un plan de lecturi din bibliografia subiectului propus.

Perpessicius cerea colaboratorilor săi o activitate susținută, el, care, întreaga-i viață, a muncit din greu, oriunde soarta l-a hărăzit conducător ori executant: de aceea, nu poate mira pe nimeni faptul că editorul a fișat toată opera eminesciană în versuri, în proză, ori pe cea dramatică, iar între hîrțile rămase de la el, se află aceste fișe, ordonate clasate, pe sectoare de activitate.

Scriitorii români de azi și de totdeauna văd în Eminescu pe adevăratul reprezentant al scrisului românesc. Eminescu n-a fost decît poet și scriitor care, de pe urma scrisului său, a trăit cum a putut, mai mult rău decît bine. N-a ajuns în țara sa, pe care a iubit-o atît de mult că i-a înțeles toate palpitațiile, nici măcar ministru. Bunurile pămîntenești nu i-au fost hărăzite... Înaintea lui și chiar după el, scriitorii și poeții, ca să fie priviți cu [f. 49] adevărat mari au fost și oameni politici, au făcut sau condus partide politice, s-au frămîntat... Eminescu n-a făcut decît o singură politică, aceea a neamului românesc. În vreme ce alții se zbuciumau pentru scopuri mărunte și trecătoare, el a avut un singur ideal și idealul lui a rămas idealul tuturor.

În aceste pagini, drept omagiu adus trudei de o viață a lui Perpessicius pentru editarea OPERELOR lui Eminescu, reproducem din fișele sale intitulate Teatru (nr. 645—678). Cel mai fidel lector din sala manuscriselor a Bibliotecii Academiei R. S. R., își nota pe fișe versuri inedite, stabilirea corelații și — lucru superior — nu se ferea să comunice și altor colegi descoperirile sale.

În ultimul an de viață, Perpessicius angajase la editura „Minerva”, două volume de TEATRU. Distribuit în trei secțiuni: I) Originale; II) Traduceri — și — III) Anexe, materialul teatral presupunea o muncă susținută din partea editorului. Paralel cu continuarea ediției de OPERE, ne propunem să dăm la lumină și ineditele perpessiciene și — pe baza fișelor existente — în limita posibilului, volumele ediției Eminescu (deci și cele două tomuri de TEATRU), inițiate de autorul Lecturilor intermitente.

În paginile care urmează, vom reproduce, pe două coloane, fișele perpessiciene și file din manuscrisele eminesciene, conținînd fragmente din TEATRU. Diplomatul și Timon din Atona dintre traduceri; Alexandru Vodă printre originale și Junetea lui Mirabeau și Cenușotca din sectorul anexelor vor demonstra modul de lucru al celui mai conștiincios și mai prob dintre editorii eminescieni.

Iar drept încheiere, în fața mirării multor cititori asupra întreruperii ediției Eminescu, să recurgem tot la editor, în persoană, și să reproducem drept una dintre explicații cîteva rînduri din Jurnalul său inedit, aparținînd anilor 1940—1943. Ministrul Culturii Naționale din acea vreme, care îi aprobase inițial concediul de la catedră, cu plata suplimentului, revine în aceeași ședință asupra acestui punct «cu ușurința cu care, pe vremuri,

trecea dintr-un partid într-altul»; în continuare Perpessicius notează: «25 oct. 1942. În loc de o ediție integrală Eminescu, pe care aș fi putut-o da, cu toate că astfel de lucrări nu-s lucrări de unul singur — grație, între altele, și „ajutorului” și „înțelegerii” ministrului Culturii Naționale, Ion Petrovici, voi scrie o confesiune de 100 pagini: Chinurile și umilințele unui naiv».

Dumitru D. PANAITESCU

Perpessicius

TEATRU

(Mîna) ms. 2254 — fila 9 și verso 646 OTru 2254
fragment dramatic

Col. I. Cădut a corpul nostru cînd sufletu-i călăuș.
Col. II. Act 5. Marea ce-a funecat jumetatea... biserică
dace (or tataro) unu stălp în mijloc de care-i
atârnat o lîră. Petru dorme.

Scena I.

Petru dormind.

Scena II [.]

Majo, Petru [.]

Scena III [.]

Petru singur [.]

Scena IV [.]

Petru, Mîra (cu conuna de laur) [.]

Scena V [.]

Petru (singur se suie'n barcă) [.]

Eminescu e pilda scriitorilor români. Avînd o credință și un ideal, ele s-au intrupat în arta lui, fără a i-o altera, fără a o lega de timp și spațiu. A rămas artist, fiindcă n-a exprimat decît ceea ce era viu în sufletul lui românesc.

Hotarele neamului românesc Eminescu le-a fixat întîi cu o precizie care ar face cinste chiar geografilor. El a cutreerat pămîntul românesc în lung și-n lat, pînă la marginile lui.

În numele Societății Scriitorilor Români, mulțumind inițiatorilor acestui monument înălțat aici la marginea pămîntului românesc. Îmi permit a sfîrși cu o urare. Eminescu a propovăduit unirea și înfrățirea românilor pe care-i vedea cutropiți de străinitate [*sic!*]. Azi, cînd toți frații ne aflăm împreună,

Addenda...

Referințe TEATRU 647 OTtru 2254
Bibliogr. străină indicată de Eminescu
ms. 2254, f. 29. ap[ud]. Magdalena. : Act. III. Scena din
ultim act ultim a lui Clawigo. aji fi topit
marmură...? Urdac pe tata?
f. 28 ap[ud]. Magd.: Miron rămîne singur.
Atunci apare și Mira, Scena dintre Tasso
și Leonora în act V. o îmbrățișază. Ea fugе.
Apare. Toma atunci el vorbește (Tasso Act
V. Scena ult.) Apoi Toma Nouru îi spune că
într'adevăr acea umbră există și că el o s'o
cheme din lumea cea laltă ca s'o încorporeze
pentru el într-o ființă de om. El părăsește
tyra y'o blestemă. Lăă spartă'n stânca
lume+
f. 28 ap. Ștefan Arbore, Majo, vol. II. (Posa? -
Essex)
Mira « E rău pentru că e rău - nu pentru
că vrea să fie rău. []
Ricard? din Delavigne
Contele din Ruy Blas

TEATRU Emmi

Amor pierdut - Viața pierdută

Emmi (sters) 649 ms. 2254 f. 30 - 61 incl.

OTtru

Dramă originală într-un act

scris (Pe motivul Poeziei: Emmi din Alexandri. Ne-
de completă - ipseae poezia care e firul condo-
Emine cător. Dialogul necompletă. - Caracterele încă
scu? cău marcate.)

Persoane

Vasile A. poetu	35 ani
Emmi	17 ani
Alocu	22 ani
Doctorul	45 ani
Niță	55 ani
Jean...	

Iacul (Baden) Wies-Baden. Anul 1882

- Un salo în hotelul băilor din Baden-Baden

TEATRU 648 OTtru 2254
18. Mortus est, inter. în Mira →
25. Act I. Marcu.
Act. II. Anon Novila.
301 v. Titluri de piese: D-na Chiajna, Doja,
Haja, Mira

[verso]

f. 48. Vasile A: Mie nu-mi plac blondele Emma... Prea-s
dulci, prea-s languroase... prea-s lirice... Mie-mi
place tragedia... Ochii cu nori... fulgerători... Părul
negru și despletit... Amorul înfricoșat (or?)... ca de
tigresă -

unirea e și mai trebuincioasă poate. Cutropitorii de ieri [f. 50] ne pîndesc de pretutindeni. Numai uniți în cuget și-n simțiri vom putea ține piept valurilor ce ne amenință din toate părțile. Să ne întărim inimile și să ne luminăm sufletele. Înfrățirea nimic n-o poate propaga mai puternic decît arta și cultura. Monumentul lui Eminescu prin care vom putea cimenta unirea.

Liviu Rebreanu

Perspectivă

TEATRU
Intinericul și Poetul (dialog) 650 OTiru 2254
ms. 2254. f. 85-85 v. Verificări: 2254, 85 v.
Prinse stînci de piatră seacă
cf. Post, id. hid.

Poetul:

.....
Voiu să ridic palatul la două dulci sorori
La muzică și dramă... în dalbe sărbători
.....
Să văd trecu'tu'n viață să văd româna dramă
Cum din mormânt eroii istoriei îi chiamă
Și muzica română chemînd din mușii'nouri
Din stelele cădînde, din văile'necouri
Din brazii ce așchia l'a ernei vijelie
Din fluierul cel jalnic, din buclumu'n câmpie.
Chemînd doina română, a inimelor plîngeri.
Sfîrșitul pe altă
fișă? cf. Chendi

TEATRU
653 OTiru 2254 L. 145 și 146
- cf. -
(pe coli ale comitei împărțirii Premiilor
1873-1874)

Nunta lui Dragoș scenariu

Nu și Da	Da și nu	Rest. la nr. 754.
2255	2254	
2257		
2258	2281	
2259	2264	
2260	2266	
2262	2267	

Febr. 1947 Manuscrise.
Denușianu Cărți vechi
2275 Em. fire de tutun
calitatea I-a Supozii. Al
lui asu al lui Chendi și
ejustem far[inae] car[au]
cefit mu?
Afară mărgean alb și
groase omizi de nea pe <arbori> crengi
ninsu fin.

[verso]
Obsu. Intinericul, poetulu, efemeru
d credi, cădînde, brudii
ș inghețat
sc. vesced.; musica
l'a ernei vijelie; năpto;
- pe f. 86? vers, cari parcă ar continuu...
- s. si greșeli de condei, repeziri din distracție, anelex inter-
rescără m. puțin evoluția poeziei (proc. creație)
- Seris. c. ante 1870. Epoca Carolta Patti - și altele din
ac. ep. (grafologie) Lamartine în oda p. - Byron.
- cf. Poetul, Rom. (orb.)

TEATRU
655 OTiru ms. 2254
f. 202. Cenușetca (personagii)
203 Alexandru Edpușneanu (Vascan Movilă etc).

ce a plăcut - le-a dat ^{pe} ~~pe~~ ^{pe} ~~pe~~ care s-a dat fondul și solvabilitate, test, unii au
fost și aceluia solvabilitate ne lăsați și mai de neapăsare încredințare
și dovadă critică dintr-o parte.

Donner Logofela de fideliz, fousi.

Ca f voad sa pui pe fructele, catone mea de aur

das Tüpfelchen der folgenden
Lammina 12. sehr wie oben V.
Zahl 126. 126. 126

tână areste foarte bine într'al-t. fel vizul existenței
 în lucrurile existente mult.
 - poate în eroni, p. unde, ca o floare de
 pe malul —

Fac. Laminas

Pînă cînd oglinda nu se reflecta aîngeri cerești și tu
nu ești de cînd reflectată unui anger pe pămînt.

TEATRU

Alexandru Lăpușneanu 656 OTtru 2254 f. 203-245

- cf -

f. 232:

Ce alegesi? Vorbe! Dombul nu s'alege, el se naște
f. 232 și 233 - reînate - variante -

f. 301. - «Din Alexandru Lăpușneanu s'arî putî face
unî Makbethu românescî cu întrebulojarea mai
ales în ultimulî act a novejî lui Negruzî»

TEATRU

Cronici teatrale. 660 OTtru 2254. f. 303.

«Mourta lui Constantin-Brancovanu focareî a fi o dramî
în 4 acte iarî autorul ei focareî a fi d-nul Anthon Roques.»

658?

TEATRU

Petru Rareș ? cf. cu Mira 658 OT tru 2254 - f. 295

f. 298. Adacî la plan. Petre. Mira - anvenirea unî vîs
frumos.

f. 298 v. și 289 și v. versuri p. Mira:

Dela Brateș pînă'n pîrtî

Fetele cu cozi în flori

Întind vesel mîndre bori

Și flăcăii beau la toartî.

TEATRU

<Frînturi> Mira 662 OTtru 2255. f. 295

Mă moicîle, de unde dracu ești și tu prin București
mă, ei al dracului!

Com mai petreci mă bejivule

Ce mai faci frate-meu

La concepțiunea robului alungați ideea artei și
gîndiți vî în locul personajului ce-lî reprezenta-
tați.

trecutul marmurî prezentul Dumanezi, viitorul
umbrî trecutul o feerie'n mîrmurî, viitorul
umbrî
și eu punî destinul acestei lumi într-o inimă de
omî

oriunde-l vedî că nu ești fumî dela buclîrie
să așî ca șede un boerî, ei mînîncî dela Hugues
(Ghicî? Iepeniî?)

- bîrturi

- expresii - fug de-l pîrde călcîele

[verso] 205 v. Rîșvan, Arhimandritul, Mira, OTtru

TEATRU

Diplomatul 659 OTtru 2254. f. 308 și v.

Comedie în 2 acte

de

Eugène Scribe și C. Delavigne versuri din Călin?

↓ 0 Var.

300 sub titlu.

Scriptul din 2258 (coperta alt scris decît

la 72 bla

v. variantă ce tre-

buște transcrișă

De ce n'a citî-o Boten? A vîzui nîs diplo-

matul... Dar grafiile sînt enorm

[verso] diferite. La Em, ms. sînt întîreșute,

implicate, intercalate

TEATRU proiecte, titluri OTtru 663 2257

OTtru f. 53. Arpad regele Ungurilor Opera cu can-
tece în 3 acte gol, ruptî, telegoși, Ungurî
dicî că dominî pîmîntul.

f. 58. titluri de comedî:

La gura sobelî Qui pro quo.

OTtru { f. [C] 185-185 v. chestiuni de teatru. Scria.
Redactor în ch. teatrului Național. (cu prijeul
reprezentîrîi lui Rîșvan Vedî » în anul mîn-
tului 1869...»

OBiogr. II

Amber

Feb 19. 1. *Uromyces*

f. 138 v.

100

(pe verso: clornă de petiție; Domnul Ministru)

Proză dramatică 666 OTtru 2261
84 Cătălin Maria, Anna
Cătălin, O reă e lumea nata veșută de departe
Răsboiă pentr-o muiere! Citește mai departe
Anna Și cam apucă dânzii pe cal acei semon
(Calul Troian).

Poemă dramatică OTtru 667 2262
OT 5-5 v) Clorne un poem cu Arbore, Petre
+ 8v. Majă. (Cuvinte germane p. echivalente lexi-
cale.)
O taur ai Moldovei... (cf. 4. Taurulă (boursulă
din Dacia)
- interesant - versuri frumoase - monologul lui
Ștefăniță?
- Să pun belciug de aur în coarnele și de fier
- Popor... urăse poporul!... Carolan?
- Scolă-te și racnește scolă-te și ucide
Lasă lumea să plângă când inima ta ride

[veso] 25-26 O Post
Încoale voievozii, boierii după stepei
În șir pedeau pe iljuri, greci, mări și țepeni
[apar versurile
și alurea] Gemenii
Șovăle dela un scaun trecea la celalt scaun
Cu mutra sa de capră și trupul meu de faun.
.....
În fund clinoaiul skytie ce mormăie într'una,
.....
27 (versuri răslețe) Bea tu din acelu cupă
Bogdane!... ai crezut că nu te mai iubesc
OTtru.
119-122 Poem dramatic și material aluziv, epocă
+ 139 } Iași, iubire înveninată. Mihnea - Roman
(trăstirea taberei veroniene - ? -
[enigme? cf. Stendhal, Baudelaire)
Bodein -] = liric și iar liric -

Poemă dramatică OTtru 667 2262
5-5 v) Clorne un poem cu Arbore, Petre
+ 8 v. Majă. (Cuvinte germane p. echivalente lexi-
cale.)
O taur ai Moldovei... (cf. 4. Taurulă (boursulă
din Dacia)
- interesant - versuri frumoase - monologul lui Ștefăniță?
- Să pun belciug de aur în coarnele și de fier
- Popor... urăse poporul!... Carolan?
- Scolă-te și racnește scolă-te și ucide
Lasă lumea să plângă când inima ta ride

25-26 O Post
Încoale voievozii, boierii după stepei
În șir pedeau pe iljuri, greci, mări și țepeni
[apar versurile
și alurea] Gemenii
Șovăle dela un scaun trecea la celalt scaun
Cu mutra sa de capră și trupul meu de faun.
.....
În fund clinoaiul skytie ce mormăie într'una,
.....
27 (versuri răslețe) Bea tu din acelu cupă
Bogdane!... ai crezut că nu te mai iubesc
OTtru.
119-122 Poem dramatic și material aluziv, epocă
+ 139 } Iași, iubire înveninată. Mihnea - Roman
(trăstirea taberei veroniene - ? -
[enigme? cf. Stendhal, Baudelaire)
Bodein -] = liric și iar liric -

TEATRU 666 OTtru 2268
40 v - 40 - 39 v Vedua din Ephes (Cronon, schemă)
"scenele cunoscute" - urma cunoscută - identică -
? Este traducere, este rezumat?
(pînă 22547)

DE LA METAFORĂ LA MIT

Venere și Madonă începe invocator și extatic: «Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este,/ Lume ce gîndea în basme și vorbea în poezii,/ O te văd, te-aud, te cuget, tinăra și dulce veste/ Dintr-un cer cu alte stele, cu-alte raiuri, cu alți zei». E un rit al adorării femeii punctat de gesturi și cadențe sacramentale, am zice, dacă textul nu s-ar aprinde repede în figuri de expresie, care luminează o adîncime de timp indeterminabil.

Dintre aceste figuri cele mai arzătoare sunt «tropii» (cum le spuneau retoricienii), privind aptitudinea lumii trecute de «a gîndi în basme» și «a vorbi în poezii». Forma lor poate nu e chiar aceea care s-a prezentat poetului dintr-o dată. E de presupus cu oarecare temei că Eminescu, scriind «lume ce gîndea în basme și vorbea în poezii» a lărgit forma originară, numai ca să umple măsura așumată de vers. La înția prezentare, imaginea se va fi înfățișat ca «lume ce gîndea basme și vorbea poezii».

Expresii paralele, cu deosebirea că versul nu i-a mai impus împlinirea măsurii, găsim în «arfele cugetă mite», «unde visează spume», «nimfele măr-găritare» din *Memento mori*, ca și în «cerul nori gîndește» din *Povestea magului călător în stele*. E același tip de metaforă, care, în ordinea expresiei figurate, premerge imediat declararea simbolurilor și miturilor eminesciene. Dintre toate formele de tropi, de la calificativul simplu și comparația elementară pînă la viziunea mitică, în care formele figurației par a dispărea devenind ca și proprii, simbolurile și miturile traduc participarea totală a conștiinței creatoare la modul vizionar. De cu vreme așadar, de la debut Eminescu se afla în vecinătatea meșteșugului poetic cel mai înalt.

Altfel, poetul mare sau ajunge de la metaforă la mit, sau este un mare poet. Încă de la Giambattista Vico se știe că între metaforă și mit diferența e de proporții și nu de esență; prima fiind, după el «un mit mărunt», iar al doilea «o metaforă universalizată».

	TEATRU	669	Oltu	2275
5-80	Bogdan	Dragoș	- cf.	2257
			243 v.-	241 v.
f. 42	- Ina, suggestivă: Edip echivalente lexicale germane			
56-58.	monolog - intermediu pe tema Castelului - peisaj cu reminiscențe p. Scriori - Luna			
62.	Peste vărfuri trece lună (serenadă)			
65.	Tu ești așa de albă ca floarea de cireș. (P. Cronologia bucuresteană - Mite Kiemnitz -)			

[verso]	
74	dialog grațios, alintat între Bogdan - Anna (mit Gratie în infinitum - Goethe) - cui aparține Mit Gratie? Desigur coment. Psihologie travestită - epoca veronikă.
78	(Perdonați că)
114-117	«pasaj» fragment descriptiv - hore-texte? -
- 117	O mică prea curată și pururea fecioară
	Bogdan Asemeni.
175	Dodecameron dramatic. Titluri. f. int. și suggestiv.
	Al. Lăpușeanu de 2 ori
	Despot Vodă (Iorga: cabotin de geniu)
	Echivalențe:
	Alexandru c. Bun Carl der Grosse
	Ștefan c. Mare El. Inuși
	St. c. tânăr Harald (Twardowski)

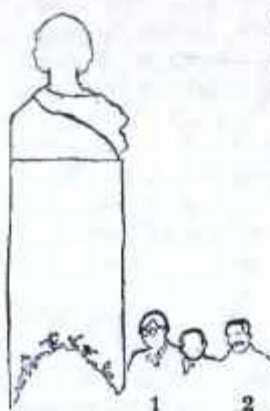
Putem merge însă de la Eminescu la Vico pe calea mai scurtă a primelor două versuri din *Venere și Madonă*. După strofa de invocatie și extaz al idealității femeii, urmează trei strofe care pun pe indeterminarea temporală a celei dintre unele conture istorice: « Venere, marmură caldă, ochiu de piatră ce scintile, / Braț molatic ca gândirea unui împărat poet, / Tu ai fost divinizarea frumuseții de femeie, / A femeiei, ce și astăzi tot frumoasă o revăd ». Am putea crede prin urmare că « noaptea unei lumi ce nu mai este, / Lume ce gândea în basme și vorbea în poezii » se referă la antichitatea greco-romană, când, în interpretarea larg metaforică, adorația femeii lua forma divină de statuie a frumuseții.

Dar versurile ce urmează conțin sugestii de altă perioadă istorică: « Rafael, pierdut în visuri ca-ntr-o noapte înstelată, / Suflăt îmbătut de roze și d-eterne primăveri, / Te-a văzut și-a visat raiul cu grădini îmbălsămate, / Te-a văzut plutind regină printre îngerii din cer // Și-a creat pe pinza goală pe Madona Dumnezeu, / Cu diademă de stele, cu surisul blind, vergin, / Fața pală-n raze blonde, chip de înger, dar femeie, / Căci femeia-i prototipul îngerilor din senin ». Cu aceeași îndreptățire lumea « ce nu mai este » ar putea fi prin urmare lumea Renașterii, ai cărei pictori, zugrăvind și iubitele în chip de Madone, împăcau astfel canonicitatea încă imperioasă a evului de mijloc cu rinascentismul aspirațiilor la viața reală. E mai probabil deci că Eminescu nu se referă la antichitatea greco-romană și la Renaștere, nici exclusiv la vreuna din ele, fiindcă le designează în câte un fel pe amândouă, nici asociat la amândouă, fiindcă Venera, Madona și chiar Rafael sunt metafore și nu expresii proprii. Pe poet, îl preocupă nu operele de artă arătate sau artistul numit, ci categoria nemincinoasă de artă și artiști. În împletirea poemului, atât cât s-a citat, firul urzelii e « lumea ce nu mai este, / Lume ce gândea în basme și vorbea în poezii », unde, de asemenea, « basmele » și « poeziile » nu spun nimic care s-ar raporta la speciile literare învățate prin școli, ci afirmă figurat și aluziv un ev al primitivității creatoare.

TEATRU		OTtru 670	2276
175-177	Monolog teatral. (Vodă - Maria)		
183-190	(Petre, Cel din urmă Mușatin)		
	Scenarii, scene, personaje pe acte. L'intrigue du 5-ème acte		
	p. f. 180 Mi-e rușine de a fi român. (enigmă)		
201	rând enigmatic: Îmi pare bine Min că nu-ți place.		

TEATRU		671	2277
4-13	Alexandru Vodă, Jurga, staroste de		
14 v. -16	Suceava.		
	(Ningala, Direptateu...)		

TEATRU		675	OTtru	2283
1-21	Minegmi. (cf. Iorga - Memorii - Transcriș după cine?)			
	[Serisul din 2-3 epoci]			
	Tanoviceanu, Toroușiu,			

Sibiu, 1928. Dezvelirea bustului Eminescu (Din asistență: Ion Minulescu (1) și Radu Cioculescu (2)).

E vorba cu alte cuvinte de acea perioadă a umanității, când *anima naturaliter poetica**. Eminescu avea, de la debut, viziunea vârstei spirituale a omului nefalsificat de excesele raționalității, a omului care rostea metafore și mituri, cu înlesnirea oricărui alt act de viață, ca și cum ar fi respirat, vorbirea fiindu-i, fără să știe, o continuă faptă poetică.

Cu aceasta ne amintim de ideea lui Vico, după care istoria umanității începe cu vârsta metaforică, creatoare de mituri, când « basmele » și « poeziile » erau mod de viață și nu, ceea ce sunt azi, forme

* *Sufletul era în chip firesc poetic*; (n. red.).

TEATRU

676 OTIRU

2285

126 Trad. clasicii străini Shakespeare, Richard al III-lea
Localizare — Naționalizarea tipurilor, « Din rogo
facem o b. t. (beșleagă turcească), din reg(nă...
și din R. III un ieșut ». [Parodie]

TEATRU

678 OTIRU

3215

Copii făcute de Eminescu:

1) *Smeul nopții*, comedie într'un act de Hip. polite Lucas, trad. de P. I. Georgescu. Cu titlul șters și schimbat: *Un dulce sărutat*. Comedie cu cântec într'un act, tradus din franceză: *Amor Corrupție*. [și alte însemnări]

2) *Margo Contessa*, Vodevil într'un act, tradus din franceză de I. Profiriu.

3) *O palmă sen Volnicost* dar fricosă, Comedie într'un act, tradusă de D. Porfiru. (De la Teatrul francez Palais Royal) [Între personaje: Carliana, cf. notițele din ms. 2257, referitor la *Carliana* în Cîmpușu după întoarcerea din Blaj].

[cf. și repertoriul lui Pascal de pe la 1868 în Ardeal.]

literare. Urmează, firește, întrebarea: a cunoscut Eminescu pe Vico? Documentul lipsește. Dar l-a cunoscut pe Hamann, care, în mult-citata lui afirmație că « poezia este limba maternă a neamurilor omenesti » relua ideea lui Vico. Dar oricum ar fi, este limpede că Eminescu scriind versurile: « Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este, / Lume ce gîndea în basme și vorbea în poezii », avea în minte participarea absolută la ficțiune a artistului primitiv. Am putea zice, după el, că minciuna este dușmanul artei, poetul interesîndu-se numai de « cuvîntul ce exprimă adevărul ».

Grupul de idei, privind autenticitatea poezilor de altădată, Eminescu îl exprimă încă o dată în *Epigonii*. Ca Rafael în *Venere și Madonă*, simbol artistic al unor vremi încheiate, pagina lirică de istorie literară românească din *Epigonii*, cu Cichindeal, Mumuleanu, Prale, Daniil, Beldiman, Sihleanu, Donici și alții, deși unul «gură de aur» sau «glas cu durere», altul «liră de argint» sau «cuib de-nțelepciune», iar toți la un loc «poeți ce-au scris o limbă, ca un fagure de miere» și făuritori ai zilelor «de-aur a scripturelor române», această pagină sugerează altceva decât ceea ce spunea direct elogiul disproporționat.

E de crezut că Eminescu însuși dă alt sens acestor mari laude, cu care își împovăra înaintașii. Căci, dacă Cichindeal e declarat «gură de aur», în același plan, cu aceeași inflexiune cultică și imediat în versul următor, lui Prale îi zice «firea cea întoarsă» sau «cel trist și mic» lui Daniil Scavinschi, ceea ce însemnează că sentimentul poetului, care putea face serie de aprecieri din «gura de aur» a unuia și «firea cea întoarsă» a altuia, era o simpatie generală pentru predecesori. Eminescu slăvea, dincolo de numele poezilor numiți, un trecut de participare etică a scriitorimii la realitățile naționale. Așa gîndea poetul și gîndul i-a fost înțeles, cum trebuia, la „*Convorbiri literare*” unde i se tipărește *Epigonii*.

Dacă Maiorescu s-ar fi oprit la sensul aparent de judecată critică, al acestor elogi, e probabil că n-ar fi admis să i se dea chiar în revista proprie o replică atît de răsplată la *Poezia română în 1867* și la antologia alcătuită de el, din care Cichindeal, Mumuleanu, Prale etc. lipseau pe bună dreptate. Ca și poetul, criticul a văzut în întregul poem o mare metaforă a creatorului care face corp cu ficțiunea și vremea sa: «Voi credeți în scrisul vostru, noi nu credem în nimic / Și de-accea spusa voastră era sîntă și frumoasă. / Căci de minți era gîndită, căci din inimi era scoasă. / ... / Voi, pierduți în gînduri sînte, convorbeați cu idealuri; / Noi cîrpinim cerul cu stele, noi

mînjim marea cu valuri. / Căci al nostru-i sur și rece — marea noastră-i de îngheț. / Voi urmați cu răpejune cugetările regine. / Cînd plutind pe aripi sînte printre stelele senine. / Pe-a lor urme luminoase voi asemenea mergeți. / Cu-a ei candelă de aur palida înțelepciune. / Cu zîmbirea ei regală, ca o stea ce nu apune. / Lumină a vieții voastre drum de roze semănat. / Sufletul vostru: un înger, inima voastră: o liră. / Ce la vîntul cald ce-o mișcă, cîntări molcome respiră; / Ochiul vostru vede-n lume de icoane un palat. »

Unde Maiorescu se înșela este în caracterizarea lui Eminescu ca «deocamdată blazat în cuget» și «sceptic» (vezi *Direcția nouă...*). La originea erorii stă procedeul eminescian de a opune tipului genuin de artist tipul modern (pe care inserția spiritului critic între conștiința și creația lui l-a sterilizat) și în același timp de a vorbi el în numele modernilor. Dar totul nu e decît o figură literară. Eminescu era și se știa că este un temperament aprins care își incendia clipa, vocabularul zilnic ca și opera. Căutînd, oricît de neatenți, singura stare sufletească antieminesciană, la care el aspiră ca la formula mintuitoare, este indiferența. Pe vîrfuri supreme de entuziasm ca și în abisuri de deznădejde, el arde pînă la cenușă. «Focul» este cuvîntul lui predilect. Cititorul de azi nu poate uita cuvintele ignifice din *Odă (în metru antic)*: «Jalnic ard de viu chinuit ca Nessus, / Ori ca Hercul înveninat de haina-i; / Focul meu a-l stinge nu pot cu toate / Apele mării. / De-al meu propriu vis, mistuit mă vaiet, / Pe-al meu propriu rug, mă topesc în flăcări... / Pot să mai re'nviu luminos din el ca / Pasărea Phoenix? » Eminescu e astfel un Giordano Bruno care singur și-a adunat materialele rugului, singur și l-a construit, singur a urcat în vîrfurile lui și tot singur l-a aprins. Bacantei din *Venere și Madonă* nu-i găsește culpă mai gravă decît că e «fără foc»; leac al pesimismului în *Memento mori* îi apare «păharul poeziei infocate»; iar despre Luceafărul, într-una din intrupările sale, vorbind ca despre sine, va zice: «Pe negre vițele-i de păr / Coroana-i arde pare, / Venea plutind în adevăr / Scăldat în foc de soare ».

Putem dar afirma, cu sentimentul întreg al adevărului, că Eminescu după cum se compara direct, în *Venere și Madonă*, cu artistul nepremeditat de la începutul lumii, artist care nu se disocia critic de creația lui, se autoportretiza indirect în *Epigonii*, cu elogiile înaintașilor. Numai că accentul apasă aici pe sentimentul tradiției și pe participarea ardentă la valorile etice ale comunității. «El avea, — spune G. Călinescu (*Viața lui M. Eminescu*, 1964) — ca atare un suflet etic, simțitor la toate ideile și sentimentele care, alcătuind tradiția unei societăți, sunt ca grinzile afumate ce susțin acoperișul unei case...». Sarcasmul, ironia, invectiva, chiar violențele lui verbale (în planul practic fiind spiritul cel mai uman și generos) vor fi, fie fulgere a căror lumină nu ajunge pînă la ochiul muritorilor, auzindu-li-se numai depărtatul bubuit, fie trăznete slobozite de un ideal etic singerat. Căci opera lui nu este un spectacol estetic cu întunecate culise dezgustătoare; iradiția ei pornește dintr-un centru de moralitate, prezent în opera celor mai mari poeți ai lumii. Fără a ține să diagnosticăm cu orice preț, un Dante, un Shakespeare și un Goethe, ca și Eminescu însuși, ar reprezenta mai puțin fără concepția

lor morală în jurul căreia li se organizează creația poetică.¹

Vladimir STREINU

¹ Aceste articole au fost prezentate în lectura autorului lor, în cadrul emisiunii *Odă limbii române* — în zilele de 14 aprilie și, respectiv, 15 august 1970. Ele fac parte dintr-o suită de însemnări pe marginea poeziei eminesciene pe care Vladimir Streinu intenționa să le rostască în fața microfonului.

După ce la 15 ianuarie 1970, colaborase la emisiunea *Odă limbii române* cu articolul *La aniversară* (publicat ulterior în „*Tribuna*” din 22 ianuarie 1970, sub titlul *Din nou lângă Eminescu*) — Vladimir Streinu a dedicat cu ocazia împlinirii la 15 aprilie și, respectiv, 15 august 1970 — a 100 de ani de la apariția în „*Convorbiri literare*” a poemelor: *Venere și Madonă* și *Epigonii*, cele două articole pe care le încredințăm acum tiparului.

Fără a fi contribuții întâmplătoare în exegeza poeziei eminesciene — de altfel, unele din ideile expuse aici au constituit obiectul unor studii anterioare — paginile de față au importanța lor reprezentînd cel puțin cronologic, ultima aplecare a criticului și istoricului literar Vladimir Streinu asupra celui mai mare poet al națiunii noastre.

În același timp, cunoscut fiind faptul că Vladimir Streinu nu a scris studii sau articole referitoare la un singur poem eminescian, interesul acestor articole sporește, oferind imaginea criticului stăruind de această dată asupra detaliilor textului analizat — cu aceea rară finețe și cu aceea impresionantă capacitate asociativă, specifice spiritului său distins.

George MIREA

IOAN CREANGĂ

cu colaboratorii, colegii, intîmii și comentatorii săi

1. T. I. Mărculescu, 2. G. I. Alexandrescu, 3. V. G. Mărculescu, 4. Mărculescu-Căpitan, 5. B. D. Xantop, 6. M. Bănculescu, 7. I. G. Nechitaș, 8. Andrei Gheorghe, 9. G. I. Rădulescu, 10. G. Păun, 11. S. I. Ionescu, 12. I. G. Pătrîșcu, 13. A. I. Mărculescu, 14. D. N. Ionescu, 15. I. I. Ionescu, 16. I. I. Ionescu, 17. I. I. Ionescu, 18. I. I. Ionescu, 19. I. I. Ionescu, 20. I. I. Ionescu, 21. I. I. Ionescu, 22. I. I. Ionescu, 23. I. I. Ionescu, 24. I. I. Ionescu, 25. I. I. Ionescu, 26. I. I. Ionescu, 27. I. I. Ionescu.

C R E A N G Ă

«UN SRIITOR NECUNOSCU¹»

Acest mare scriitor român nu e nici mult citit, nici mult citat. Despre dînsul nu s-a scris aproape nimic, nu s-au ținut conferințe, el nu este, mai cu samă, asimilat, nu contează aproape de loc în bagajul literar și în bogăția sufletească a generației culte actuale. Ar fi interesant de clasificat literatura românească din punctul — foarte interesant — de vedere al recunoașterii ei de către români; căci nu toți scriitorii sînt necetiți în același chip, de aceeași oameni și din aceleași cauze. N-am de gînd să fac acest lucru aici, pun numai problema; gîndiți-vă la un Alexandrescu, Alecsandri etc., care au fost cetiți, în trecut, de o pătură subțire de intelectuali, a căror sentimentalitate o exprimau — și care azi nu mai sînt cetiți, la un Eminescu, Coșbuc etc., care sînt cetiți, mult mai puțin decît clasificați, de o pătură subțire, pe care o reprezintă, la un Alecu Russo, necetiți niciodată, la Creangă foarte puțin cetit și gustat vreodată... N-am obiceiul să concurez în dezlegarea șaradelor cu domnișoarele Pepi și Betty Goldenberg din Tîrgul Neamțului, totuși mi-am aruncat uneori privirea cu mult interes asupra suplimentului literar al celui mai răsplîndit ziar politic din capitală și, între două dezlegări de șarade, am avut prilejul să observ multe răspunsuri la întrebarea: «ce autor de proză preferați mai mult?» E o întregă filozofie de făcut asupra acestei rubrice din amintitul ziar — și-mi pare rău că n-am toată abilitatea să fac filozofia cîntă — presimt — comportă afacerea asta. [...].

Creangă nu e cetit.

Pentru ce?

Pentru mai multe pricini.

Mai întîi, pentru că e un scriitor român, singurul, fie acum zis în treacăt, scriitor adevărat român. Ca să pricepi o operă de artă, trebuie să pricepi viața redată în ea. Ceea ce pricepem și ne place în Shakespeare e ceea ce e etern și universal omenesc; ceea ce e englezesc din veacul al 16-lea nu ne place, pentru că nu pricepem. Dacă Shakespeare ar fi zugrăvit în opera sa numai aspectele acelei vieți din vremea sa, oricît ar fi fost de genial, nu ne-ar plăcea. E drept, nu-l vorbă, că un mare scriitor nu poate să nu exprime, în opera sa, ceva din eternul sufletului omenesc.

¹ Făceam cunoscut, în „Ateneu“ (nr. 3, martie 1971), că Ibrăileanu proiectase, prin 1908—1909, să scrie un amplu studiu critic despre Creangă. Din planul acestei exegeze, concepute în opt capitole distincte, criticul a realizat o parte introductivă, niște considerații generale despre condițiile culturii și literaturii noastre (acest text l-am publicat în revista amintită), și articolul pe care-l dăm acum la iveală.

Deși proiectat independent, acest ultim fragment, *Ion Creangă — un scriitor necunoscut* se situează, prin idei, în continuarea celui alt, fiind un început de meditație asupra factorilor de excepție ce făceau din Creangă un scriitor necunoscut, la începutul acestui secol. Fie și numai pentru acest lucru, articolul (aflat în Arhiva G. Ibrăileanu de la Biblioteca centrală universitară „M. Eminescu“ din Iași) merită să fie cunoscut. De fapt, el reprezintă o fază preliminară a notelor aforistice despre Creangă, publicate de Ibrăileanu în „Viața românească“, nr. 6, 1910, și reluate apoi în volumul *Note și impresii*, Iași, 1920.

Dar un Paul Bourget, un pictor al vieții pariziene, de ce ne place? Pentru că ne descrie viața cunoscută de noi, viața noastră, căci viața pariziană e viața pe care o trăiesc două-trei milioane de europeni, răspândiți în toată Europa, din care milioane sîntem și noi o parte, pe la margine, un fel de mahalagii ai acestui «cosmopolis»... Acolo însă unde în Europa cetitorul nu face parte din acest cosmopolis, un Paul Bourget nu va fi înțeles, decît doară în acele pagini unde atinge părți universal omenești... Chiar Paul Bourget în al său Outre-Mer (America) ne vorbește de neînțelegerea americanilor, pentru unele manifestări de artă, în care se ating simțiri și obiceiuri neexistente la dîșii.

Dar în alte țări din Europa cosmopolitismul acesta în simțire și cugetare e un fenomen sporadic, o parte infimă din clasa cultă suferă de el, și în genere spiritul național e viu și activ. La noi toată clasa cultă, «superioară e înstrăinată, și e de mult înstrăinată».

Până la influența grecească, n-au prea fost mari influențe străine (cea slavă nulă), dar nici viață culturală n-a fost. O dată cu influența grecească clasa cultă s-a înstrăinat în simțire și cugetare. Românismul a rămas la țară, neștiut ori neștiut și neprețuit. Influența grecească (complicată cu trecătoarea influență rusească) a fost înlocuită cu cea franceză, care a făcut, din orașele noastre, o mahalala Parisului. Românismul a rămas tot neștiut și în chip ipocrit de data asta — desprețuit.

Creangă a fost un reprezentant pur al acestui suflet românesc, care trăiește de atîtea veacuri în umbră. El e cel dintîi autor individual — spre deosebire de literatura populară — cel dintîi scriitor al spiritului românesc, în deosebire de scriitorii spiritului cosmopolit. Vom vedea mai încolo, că nu numai că e Român, e chiar moldovan. Acuma pricepeți pentru ce cetitorul cu spiritul cosmopolit nu poate pricepe pe Creangă. Creangă reprezintă pentru el o lume străină, neînțeleasă, de departe.

...

[illegible]

Documentul pe care-l publicăm, facsimilat, dezvăluie un aspect pînă acum necunoscut, al marelui nostru povestitor: Creangă angajat postal.

Nici unul dintre biografi lui și nici, ca să zic așa, « cronologii » nu menționează episodul acesta din viața incomparabilului humuleștean. Și faptul în sine este explicabil; nu numai pentru Croașă, el și pentru alții alții dintre cititorii spiritului românesc.

Urginirile istoriei po de o parte și un sol de înspăci — dacă nu chiar dispreț — pentru «chirpăria», care ne-a caracterizat și care s-a practicat de-a lungul vremilor, au făcut ca atâtea importante documente să se piardă pentru totdeauna, fără putința vreunei recuperări. De aici, hiatusurile pe care le întâlnim așa de des, alții în evocările de vârstă, cili și în relațiile de fapt, care sînt etichetate să inițiere obscurității, să elucideze controverse și să stabilească adevăruri — de aici, atâtea beznă în cronică noastră, unde nu tremurăm lăcrău nici unui opait. Dar, se vede, așa se scrie istoria...

Existența nemiștitiului Ion Creangă n-a fost, firește, o existență de sinecură. Nimic nu-l favoriza o viață de răsfăț; nici temperamentul, nici condițiile sociale.

Cleric răspopit, învățător expulzat din școală, debitant de „lituțiu”, chinul coator de manuale scolare — în 1872 publica în „Noul Curier Românesc”, care apărea

la Iași, un anunț prin care-și oferă amatorilor, serviciile lui practice ca educatoriu ori profesore privatu.

Trei ani mai târziu, adică în 1875, debutează ca scriitor. „Convorbirile Literare” îl tipărește Soacra cu trei nuroi; iar în 1879, după cum rezultă din telegrama — înedită pînă astăzi — reproducă aici, îl vedem slujbăș la Oficiul Poștal din Iași.

Cu timp a fost legelui al Poștel, cînd s-a angajat, în ce împrejurări, nimeni, decamdată, nu poate da un răspuns cert. Dar pe viitor se va ști că în tribulațiile și în ostenele lui, Ion Creangă — universalul Ion Creangă — a fost și amputat poștal. Și încă două linii de încheiere: telegrama a fost expediată prefectului de județ al Iașului. Cîne va fi fost și cum l-o fi chemat, nu rezultă și n-are nici o însemnătate. Hulpavul Chronos a mai devorat unul.

A rămas ceea ce, în fond, trebuia să rămână. Două nume legate indisolubil de istoria neamului acestuia și de vrednicile românești: Mihail Kogălniceanu, autorul textului telegrafiat, și Ion Creangă, caligraful lui.

L. KALUSTIAN

P. S. Documentul îl posed de la Mihail Dragomirescu din anul 1934. Pe vremuri, a fost văzut în arhiva mea și de regretatul Porpessiculșu.

... și la Academie

Un surprinzător destin a legat, peste ani, soarta unei cereri înaintată de Ion Creangă Academiei Române, de aceea a unei solicitări, asemănătoare până la un punct, adresată înaltului for de primul monograf al povestitorului, profesorul francez Jean Boutière.

E vorba, și într-un caz și în celălalt, de înscrierea la concursurile organizate anual de Academia Română pentru premiarea celor mai bune lucrări, în diverse domenii, apărute în anul editorial anterior.

În ianuarie 1883, Creangă — autor recunoscut de manuale școlare — propune Academiei spre premiere, alături de alți trei colaboratori, cartea sa, *Metoda nouă de scriere și de citire*.

Comisia de premiere — alcătuită în acel an din: V. Alecsandri (președinte), Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, G. Barițiu, N. Ionescu, Episcopul Melchisedec, P. S. Aurelian, Iacob Felix și Grigore Ștefănescu (secretar) — respinge însă cererea, sub motivul întârzierii depunerii, neluând în discuție manualul alăturat înaintat, deși,

în anul respectiv, nici o altă lucrare de acest gen nu fusese prezentată la concurs.

Peste aproape cinci decenii, Jean Boutière, doctor în litere — cu o teză asupra vieții și a operei lui Ion Creangă — trimitea Academiei Române cartea sa, împreună cu cererea de înscriere la *Premiul Eliade Rădulescu* — pe anul 1931.

I se răspunde autorului că termenul de înscriere fiind depășit, lucrarea nu poate candida la obținerea premiului, dar, spre deosebire de cazul Creangă, comisia reține propunerea pentru anul următor, cind monografia lui Jean Boutière, obține, prezentată fiind de Mihail Sadoveanu, într-un amplu raport, suma de 20.000 lei, o parte din valoarea totală a premiului (50.000 lei).

Cu această ocazie, între Academie și Jean Boutière se stabilește un schimb epistolar, pe care-l vom publica cu altă ocazie — scrisorile respective neavind o legătură directă cu monografia despre Creangă.

Petre POPESCU-GOGAN

[1]¹

Timbru
25 B.

Primit la 23 Ianuarie
1883. Registrat la
nr. 1893.

Iași, 1883 Ianuarie 21

Domnule președinte,

Între premiile publicate de onorabila «Academie Română» pentru acest an, aflându-se și unul pentru cărți didactice, subsemnații cu onoare vă înaintăm trei exemplare din alăturata carte intitulată *Metoda nouă de scriere și citire*, rugându-vă

¹ Arhiva Academiei R. S. R., Dosar A-11-1884/1.

respectuos să binevoiți a o socoti între cărțile didactice înaintate de alți autori pentru a fi premiate cu numitul premiu.

Primiți vă rugăm, Domnule Președinte, asigurarea respectului ce vă păstrăm.

ss[.] I. CREANGĂ
ss. C. GRIGORESCU

(ss) V. RĂCEANU
ss[.] GH. ENĂCHIESCU

Domniei [-] Sale
Domnului Președinte al « Academiei Române », București.

[II]²

ACADEMIA ROMÂNĂ

— 16 III 1931 —
Nr. 616

[Notat ulterior]

17 III 1931

« Se înscrie la premiul
Eliad-Rădulescu pen-
tru anul 1932

ss[.] G. Țițeica »

M. JEAN BOUTIÈRE, docteur ès lettres, profes-
seur agrégé au lycée Cornille

Rouen (France)

[Notat ulterior]

« S-au primit numai
două exemplare

ss[.] Sachelarie »

à Monsieur le président de l'Académie Roumaine,
Bucarest

« 1. X. 1931

Se va trimite o broșură și
se vor cere încă 3 exem-
plare.

ss[.] G. Țițeica »

Monsieur le Président,

J'ai l'honneur de vous prier de m'inscrire comme candidat au Prix Eliade Rădulescu, que l'Académie Roumaine décernera l'an prochain.

Je viens de donner des instructions à mon éditeur pour qu'il vous adresse cinq exemplaires de mon récent ouvrage: La vie et l'œuvre de Ion Creangă², Paris, 1930.

Je vous prie d'agréer, Monsieur le Président, l'assurance de ma haute considération.

ss[.] JEAN BOUTIÈRE

Rouen, le 10 mars 1931

[Numărul de înregistrare]:

ACADEMIA ROMÂNĂ
— 16 III 1931 —
Nr. 616

Domnul JEAN BOUTIÈRE, docteur en lettres, pro-
fesseur agrégé au lycée Cornille

Rouen (France).

Către președintele Academiei Române — București

Domnule Președinte,

Am onoarea să vă rog a primi înscirarea mea la *Premiul Eliade-Rădulescu*, pe care Academia Română îl decernează anul viitor.

² Arhiva Academiei R.S.R. — Dosar A—11—
—9, 132 p., 38.

³ În raportul prin care s-a cerut premiarea cărții lui Jean Boutière, Mihail Sadoveanu spunea: « Avem de a face cu o lucrare documentată, sobru și științific alcătuită, și mai presus de toate, interesantă. [...] O

plăcere, pentru că, în sfârșit, Creangă și-a găsit un cercetător care să-i limpezească biografia și să-i interpreteze cu iubire și cu finețe opera... » (vezi „*Analele Academiei Române*”, S. III, Ședințele din 1931—1932, pp. 250—253).

Voi da indicații editorului meu pentru a vă trimite cinci exemplare din recentul meu volum, *Viața și opera lui Ion Creangă*, Paris, 1930.

Vă rog, Domnule Președinte, să primiți asigurarea înaltei mele considerațiuni.

JEAN BOUTIÈRE⁴

Rouen, 10 Martie 1931

⁴ Într-o scrisoare din 20 iunie 1934, expediată de la Dijon, unde fusese între timp numit profesor la Universitate, Jean Boutière, mulțumind pentru primire, își exprima, totodată, interesul constant pentru cultura și pentru literatura românească: (Ms. original în Arhiva Academiei R. S. R., Dosar A-10-1934). «Pour mes travaux personnels, je continue à m'intéresser à plusieurs parties du domaine roman, mais je consacre une partie importante de mon activité au roumain. Il semble que vous m'avez inspiré de loin, puisque je prépare depuis plusieurs mois une édition — presque achevée — de l'*Alexandru Lăpușneanu* de Negruzzi avec une introduction littéraire et philologique, une traduction et un glossaire.

Il me semble que des pareilles publications feraient beaucoup pour la diffusion de la littérature roumaine à l'étranger; et pour ma part, je serai heureux de collaborer dans la plus large mesure à cette oeuvre qui m'est chère.

Depuis que je suis à l'Université, je ne manque pas une occasion de parler à mes étudiants de votre chère Patrie, de votre Langue, de votre littérature. Et je serai bien heureux si, dans ma modeste sphère, je puis faire quelque

chose pour le remerciement des liens cordiaux qui réunissent nos deux pays ».

Jean BOUTIÈRE

* În ceea ce privește lucrările mele personale, continui să mă interesez de mai multe sectoare din domeniul românesc, dar consacr o parte importantă a activității mele limbii române.

Se pare că dumneavoastră m-ați inspirat de la distanță, fiindcă de mai multe luni pregătesc o ediție — aproape terminată — a lui *Alexandru Lăpușneanu* de Negruzzi, cu o introducere literară și filologică, o traducere și un glosar.

Îmi pare că astfel de publicații ar valora mult pentru răspândirea literaturii române în străinătate și, în ceea ce mă privește, aș fi fericit să pot colabora cit mai mult la această acțiune pe care o prețuiesc în mod deosebit.

De când proferez la Universitate, nu las să-mi scape nici o ocazie, fără să vorbesc studenților mei de scumpa dumneavoastră Patrie, de limba și de literatura dumneavoastră. Aș fi foarte fericit dacă în modesta mea sferă de activitate, aș putea să fac ceva pentru stringerea legăturilor cordiale care unesc cele două țări ale noastre.

Jean BOUTIÈRE

CARAGIALE

scrisori către

I. AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI, ALCEU URECHIA...

LA LOTUL MASIV DE EPISTOLE CARAGIALIENE din perioada berlineză, cuprins în cele două culegeri de corespondență pe care le datorăm exemplarei cercetări a lui Șerban Cioculescu (1942 și 1963), adăugăm două scrisori inedite adresate lui Alceu Urechia, precum și o scrisoare către I. Al. Brătescu-Voinești.

Dacă această din urmă misivă se înscrie în lunga serie de rugăminți, intervenții și scrisori la care dramaturgul, atât de contestat de contemporanii săi, a fost constrins să recurgă pentru a-și face cunoscute și recunoscute drepturile de autor, scurtele texte adresate lui Alceu Urechia, cunoscut umorist și el, aparțin caleidoscopului umor epistolar ce-a încântat de-a lungul anilor pe numeroșii prieteni ai scriitorului și ni se par demne de relevat.

Migălos redactate (chiar când se mărginesc la câteva rinduri) și caligrafic transcrise, se poate afirma că epistolele caragialiene — și mai ales cele din perioada berlineză — alcătuiesc o altă față a artei literare extrem de scrupuloase cu care severul artist își trata pînă și cel mai neînsemnat text. Izvorîte din greul și uritul izolării în mijlocul unei străinătăți cu care acest om al lumii nu avea, practic, nici un contact, cînd nevoia prietenilor și a interlocutorilor conaționali căpăta uneori forme hiperestezice, aceste scrisori sînt totdeauna urmarea unui circumstanțiat travaliu artistic. Demonul perfecțiunii, care i-a stăpînit neconștient creația literară proprie-zisă, prezidează și la ecloziunea lor: aceeași drămulă micrometrică a expresiei, aceeași laborioasă epurare stilistică, aceeași concentrare — pînă la grija maladivă pentru justa plasare a semnelor de punctuație (căci, declara scriitorul — «interpunctia e gesticularea gândirii») și pînă la caligrafia de gravor, denotînd și gust artistic, și nevoia clasică de ordine,

strădania de a stăpîni prin desen asaltul reiterat al tumultului interior.

Nevinovatele versuri trimise lui Alceu Urechia de anul nou 1906 au totuși o încălțătură emoțională notabilă. Caragiale evocă «urările» tradiționale, pe care le prezentau pe la casele bucureștenilor, în aceste momente solemne ale anului, umilii slujbași municipali — poștașii, lampagii, gunoierii... În același timp, convenționala ticluire îndeplinește și funcția unei chemări adresate vechiului prieten și care nu poate rămînea fără răspuns. Alceu Urechia se lăsa greu la scris. «În duelul de tăcere la care m-ai provocat fără motiv — ți scrie cîndva Caragiale, încercînd să-i smulgă citeva rînduri — mă dau învins. Depun deci arma...» etc. Cît despre înlocuirea lui r prin b, introdusă comic pînă și în libelarea adresei, se pare că este vorba de un defect de pronunțare al soției lui Alceu Urechia. Este o glumă de moment ce nu se mai întîlnește în bogata zestre epistolară rămasă de la autorul Momentelor.

Al doilea text se înscrie în categoria leit-motivelor meteorologice, frecvente și în transfigurări din cele mai neașteptate în corespondența caragialiană. Umorul nu stă atît în «chilogrammele de căldură daco-română» cerute, cît mai ales în contrastele ce urmează: umoristul s-ar vrea, în plină lună a lui Cuptor, în piața Teatrului Național, de al cărei asfalt incins, «pe la 4 după prînz», fugea toată lumea, și se gîndește cu plăcere să plece «la băi — în București», tocmai cînd orice bucureștean ar vrea să scape de arșiță, refugiindu-se în vreo stațiune balneo-climaterică reală.

Cu greu s-ar putea găsi la vreunul din scriitorii noștri o mai izbutită expresie, pe calea aparent ușoară a umorului, a nostalgiei patriei îndepărtate, ca cea care transpare din aceste mărunte texte ale exilatului de la Berlin.

Corin GROSU

[I]

M L R, 1481

[Cartă postală — recto:]
Postkarte

Wilmsdorf bei Berlin
14.01.1906

An
DOCTOR URECHIA
Bumänien

Bukarest
stb. Schitul Măgureanu 5

[—verso:]

Auboba azi apabe
Mai mindbă și mai voioasă
Căci e zi de sab'bătoabe,
Zi plăcută și fbumoasă
Bugăm cebul cu căldubă
etceteba.

Reblin, 1 ianuarie
906

Cab.

[II]

M L R, 1482

[Cartă postală — recto:]
Carte postale. Postkarte

Berlin W.
15.7.07

Herra Doctor

ALCEU URECHIA

Sinaia
Villa Urechia — Str. Carol

Rumänien

Stimate d[omnu]-le doctor, vă rugăm să ne trimiteți de urgență câteva chilograme de căldură daco-romană, că pe aici degerăm — maximum l-am atins astăzi cu 14° Celsius — noaptea 10—11, așa că mi s-a făcut dor de piața Teatrului pe la 4 după prînz, să-mi mai moi oasele. Mai că-mi vine să plec la băi — în București, măcar pentru o lună.

Ce mai faceți? Mai dați-ne cite un semn de prietenie. Complimente tuturilor de la noi și de la Metronomizi. Cu dragoste al dv.

Car[.]

Multe am să-ți spun cînd ne-om vedea la toamnă — foarte multe.

Stimate amice Brătescule,

Aama ved eu ce bine-i prinde omului să cunoască obiceiurile pămîntului. Grație protecției D-tale, am primit, înfîrșit, de la Onor. Direcție Generală a Bătrînelor înepțările de autor pe stagiunea trecută. Ne grăbesc deci a-ți mulțumi călduros.

Acum, încurajat de bunăvoința ce mi-ai arătat, te mai rog ceva: fii bun, mergînd odată la Cămin, cercetează la ce număr s-a înregistrat petiția mea privitoare la retragerea fișelor din repertoriul respectiv, și, cînd ai vreme, trimite-mi printre-o carte poștală acel număr, de care am neopărită nevoie.

În așteptarea unui prietinos sprijin dela D-ta, te salut frățesc

Al D-tale

vechia prieten

S. I. Caragiale

P.S. Humilole, care ai și talent și copii, (și trăiești, și le sîrîci cumu-mile) și pînă încă odată în trebură:

Se poate face arta fără talent și copil cu altăva?

Eu sîmîlas și vesel!

Cu

Berlin 15
No 487

I. L. Caragiale
Wilmsdorf b. Berlin
Hohenzollerndamm, 12.

Domnului I. Brătescu-Voinesti
avocat, publicist etc.

Țirgoviste

Rumänien

[III].*

[Plic — recto]

Berlin 45

R[ecomandat] no. 487

[Muzeul județean Dîmbovița]

[Stampila poștei]

Berlin 4.10.1904

Domnului

I. BRĂTESCU-VOINEȘTI

avocat, publicist etc.

Țirgoviste

Rumänien

[f. 1 r°]

[Plic — verso:]

[Expéditeur]

I. L. Caragiale

Wilmsdorf b. Berlin

Hohenzollerndamm, 12

Stimate amice Brătescule,

Acuma văd eu ce bine-i prinde omului să cunoască obiceiurile pământului. Grație protecției d[umi]tale, am primit, însfîrșit, de la Onor Direcție Generală a Teatrelor drepturile de autor pe stagiunea trecută. Mă grăbesc deci a-ți mulțumi călduros.

Acum, încurajat de bunăvoința ce mi-ai arătat, te mai rog ceva: fii bun, mergînd odată la Teatru, cercetează la ce număr s-a înregistrat petiția mea privitoare la retragerea pieselor din repertoriul respectiv, și, cînd ai vreme, trimite-mi printr-o carte postală acel număr, de care am neapărată [f. 1 v°] nevoie.

În așteptarea unui prietinesc sprijin de la d[umnea]ta, te salut frățeste

Al d[umi]tale
vechiu prietin

I. L. CARAGIALE

* Scrisoare din arhiva Muzeului Județean Dîmbovița, comunicată de Victor Petrescu și Ioan Gavrilă.

P. S. Dumitale, care ai și talent și copii, (să trăiești, să le săruți cununile!) îți pun încă odată întrebarea:
Se poate face artă fără talent, și copil cu... altceva?
Fii sănătos și vesel!

40
I.L. Caragiale

Car[.]

... ȘI OCTAVIAN GOGA...

Rîndurile lui I. L. Caragiale către Octavian Goga — poezii care l-a impresionat spontan pe marele dramaturg sînt o dovadă a stimei și a prețuirii pe care i-o împărtășea. Prilejul unei sărbători familiale, n-a fost decît un pretext care-i îngăduia lui I. L. Caragiale să-și apropie sensibilitatea de aceea a poetului «pătimirii noastre».

Păstrăm ca pe o prețioasă relictă, în colecția noastră documentară, această

carte postală, confirmînd simbioza spirituală dintre prozator și poet...

Spicuim : «La mulți ani cu sănătate, noroc și veselie!

Familia Caragiale

P.S. Multe salutări distinse și urări creștinești familiei onor D. Partenie Cosma, precum și tuturor amicilor sibieni»

Dan SMĂNTĂNESCU

și de la

Paul ZARIFOPOL

ÎNCA DIN 1935, ÎNDATĂ CE PRELUA sarcina de a duce mai departe editarea Operelor lui I. L. Caragiale, pe urmele de curând dispărutului Paul Zarifopol, Șerban Cioculescu s-a ocupat pe larg de schimburile epistolare dintre cei doi, explorând cu ochiul avid al istoricului literar implicațiile unei corespondențe nutrite de nebănuite și infinite... corespondențe sufletești și intelectuale. De la început, cercetătorul se va vedea nevoit să constate disproporția dintre cele peste 400 scrisori provenite de la marele scriitor și cele nici 50 cîte s-au păstrat din partea criticului și confidentului lui mai tânăr. Între timp, scrisorile lui Caragiale și-au găsit locul cuvenit în ultimul volum (VII) al ediției de Opere („Fundatia Regală pentru literatură și artă”, București, 1942), intrînd astfel în raza atenției generale. Replicile lor, chiar dacă au fost conservate numai parțial,

nu se înfățișează mai puțin sugestive și apte să contribuie la mai buna înțelegere a unor personalități distincte și la reconstituirea unui climat literar. Tocmai de aceea dăm aici un florilegiu din scrisorile emenate de la Paul Zarifopol, aflate în depozitele Bibliotecii Academice R. S. R.¹ — poate și ca un indemn pentru eventuala lor integrare apropiată într-un volum corespunzător. Este o tentativă de întregire a profilului de «epistolier» al lui Zarifopol, în continuarea acțiunii întreprinse prin comunicarea scrisorilor sale adresate lui Ibrăileanu (publicate de cercetătorul Dan Mănuță în Scrisori către Ibrăileanu, E. P. L., 1966), completate cu răspunsurile mentorului „Vieții românești”, publicate de Corin Grosu chiar în primul număr al „Manuscriptum”-ului.

Geo ȘERBAN

[1]

[Cartă postală]

Hochverehrter und lieber² cucuane Iancule!

Îmi permit să-ți comunic, că eu voi rămînea în Paris pînă miercuri, cel mai tîrziu pînă joia viitoare. Mă voi opri la Köln 2—3 zile (biletul meu se bucură pe teritoriul german de 45 — tägige Rückfahrzeit³) și voi face o mică plimbare pe Rheine; aș fi foarte fericit să iei și D[umnea]ta parte la ea. Dacă se poate, vestește-mă aici printr-o poștală, de pot nădăjdui ori ba. Din Köln te voi înștiința telegrafic de toate cele trebuitoare.

Mit besten Grüßen an Sie und Ihre werten Angehörigen Ihr in Hochachtung ergebener [...]⁴

Paul ZARIFOPOL

Duminică 14/V 05

¹ Epistolele respective se găsesc sub cota S 15(1—33).

LVI.

² Multenerate și scumpe.

³ Întreruperi zilnice de călătorie.

⁴ Cu cele mai bune salutări duminale și scumpei duminale familii, al duminale cu devotat respect.

[II]

[Cartă postală ilustrată]

Drei mal hoch auf Ihr Wohl! ¹

Rostocker o fi = Riebecker, dar pelinul care e acum la Gara Ploiești este fără egal!
Păcat că nu e cine știu eu aici cu noi.

Dr. P. Z.

1905 august [6, Sinaia]

[III]

[Cartă postală]

Un club de cucoane sub președenția D-[om]nului Zarifopol închină solemn cu pelin
în sănătatea prietenilor exilați. — Dumnezeu să vă ajute a suporta băutura amară
a străinătății!

Sofia, Ionel, Sonia

Cu multă prietenie

Fanny

Îmi permit a-ți aminti de o veche cunoștință lăsată în părăsire.

Amalie STINĂ

1905 august 9, Sinaia

[IV]

[Cartă postală ilustrată]

*Graues Wetter, Feuchtigkeit,
Schwarzsinn und Trübseligkeit —
Sagt, wie rett'ich mich? —
— Rheinlands rotes Rebenblut,
Teurer Freund, mach Allesgut;
Schaue nicht nach Barometer,
Lasse sein das trübe Wetter,
Wärm' dich innerlich! ²*

Anacreon Lipsiensis

1 XII 06 Auerbachs Keller ³

[V]

[Cartă postală ilustrată]

Dragă Cucoane Iancule!

Noi te credeam încă ocupat a desvălui simpaticului Indiferentist Mihalache ⁴ farmecele Berlinului; din carta D-[um]itale de astăzi înțelegem că ești singur de mai multe zile. Noi suntem și mai singuri, dacă pot zice astfel. Frau Dr. cu copiii e dusă de ieri la țară, aici aproape de Lipsca pentru vreo 10—14 zile. Măine mergem să o vizităm,

¹ De trei ori ura în sănătatea dumată!² Vreme-ntunecată, umezeală, / Melancolie și gânduri negre. / Spuneți cum pot scăpa de voi? / Singele roșu al strugurilor de pe Rin, / Prieten scump, reface totul; / Nu te uita la barometru / Nu te preocupa de vremea-ntunecată, / Încălzește-te în interior!³ Pivnița lui Auerbach.⁴ Mihail Dragomirescu; cf. „Manuscriptum“, 4(5), 1971, Mihail Dragomirescu, Jurnal de lucru, pp. 91—92.

apoi toată săptămîna nu ne deslipim de casă. Ar fi mare păcat să nu poți veni la noi în răstimpul ăsta, pentru o zi-două. Casa întreagă e a noastră acum, și ar fi mare rost de o republică cu guvern absolut masculin. Îți inchipui cît de mult am vorbit de D-[umnea]ta aseară, la micul chef, pe care l-am încercat — *pour nous faire un métier*¹. Dacă ți-aduci și de lucru, n-ai putea sta la noi ceva mai mulțisor chiar?

Așteptăm veste bună de la D-[umnea]ta.

Herzlichste Grüsse von Allen an Alle[-]²

Dr. P. Z.

1907 sep. 18, Lipsca

[Data poștei]

[VI]

[Cartă postală]

Mult stimată domnule director!

Am o mare rugămintă la D-[umnea]ta. Ultima oară cînd te-am vizitat, am găsit, pare-mi-se, printre notele de muzică un album de maeștri vechi (18 sec.) ai pianului, din care am descifrat mai multe lucrușoare plăcute. Nu cumva de acolo îmi va fi rămas în cap următorul început, care mă persecută atîta:

Bunul meu amic Luki³, ca un june umanitar ce este, nu mă va refuza să caută printre note cașilețul bănuir (e ori un album de mai mulți maeștri, ori bucăți alese din Couperin, Rameau -- ?) și să-mi comunice titlul exact. Asta e tot ce cer.

M-au înnebunit concertele. « Îmi cîntă » într-una. E o formă de nebulie blindă și dulce — iertați-mă, fraților!

Herzlichst ergebenst⁴

1908 februarie 8, Leipzig

[Data poștei]

[VII]

[Cartă postală]

Mare rușine am pățit, stimată domnule Director!

Bucata în chestie e de Händel: gavota din suita XIV. (acea cu celebrul allegro, pe

care-l cîntă mult Dimitriu:

¹ Ca să ne facem de lucru.

² Salutări cordiale de la toți tuturor.

³ Fiul lui I. L. Caragiale.

⁴ Devotat cordial.

Uite cum a devenit zăpăceala mea. Pugus a cîntat, afară din program, gavota aceasta. Eu, de la primele măsuri am zis: Händel, și nici nu mi-am bătut capul să caut anume de unde e. A doua zi după concert găsesc, spre marea mea mirare, în darea de seamă din „*Leipziger Nachrichten*“: «...den alles liebsten Couperin!»¹ Criticul, D-[omnu]l Dr. W. Niemann, pe cît îl știu e un foarte bun cunoscător al secolului al 18[-lea] (dăunăzi chiar a publicat la Peters o foarte interesantă colecție de *Alte Meister des Klavierspiels*², — și fuga după Couperin! Am răscolit tot ce am găsit publicat, aici în Lipsa, din maeștri francezi... Noi ca noi, dar ce blamaj pentru un critic saxon! Să-l dau la gazetă?

De intrunire să te ferească D-[umne]zeu! În cazul cel mai fericit, iai la sigur o bronșită cu febră de 40°. Afară numai dacă nu voiai să ții un discurs...!

die Herzlichsten Grösse von Allen an Alle [.]³

Dr. P. Z.

1908 februarie 11, Leipzig

[Data poștei]

[VIII]

[Cartă postală]

Dragă domnule Director!

De orice, numai de noroc în literatură nu s-ar putea plînge strănepoții lui Traian, drăguțul. Uite eu, de pildă. De abia apucasem a mă liniști de zguduitoarea bucurie, pe care mi-o făcuse descoperirea fragmentului de la Mircești, cînd îmi veni scrisoarea D-[umi]tale cu întreaga odă «la Tricolor» (altfel nu cred că am putea-o numi⁴). Nu apuca să mă liniștesc bine și de această emoție, și-mi pică în mîini — ghici ce? — De astă dată n-au mai fost versuri, ci proză: prefața ilustrului d-[umi]tale amic, D-[omnu]l Barbu Delavrancea la cele 5 discursuri ale marelui bărbat de stat Gh. Cantacuzino. Dă-mi voie să spicuiască puțin.

«Cu o frăgezime în limbă, pe care n-ar avea-o decît un orator la patruzeci de ani, al te farmecă, și prin desemn și prin culoare și întotdeauna știi, de cum a început, unde vrea să ajungă» — «Trecutul nostru s-ar părea în mintea multora ca o piatră de moară de gitul osînditului Sfîntul nostru trecut!» (sic!) — «La Florești este taina inspirațiilor D-[omniei] voastre... În mijlocul unei naturi încîntătoare care revine în fitece an la flori, la verdeață, la tinerețe, înțeleg pe un filozof optimist».

Cum crezi, am drept să zic și eu: aud?! die allerherzlichsten von Haus zu Haus!⁵

P. Z.

1908 august 5, Rînz

[Data poștei]

[IX]

[Cartă postală]

Mult stimat domnule Director!

Am apucat a ne lega cu o tînără pereche dacoromână* de aici, să mergem la balul rusesc astă seară, și-mi este peste puțină să stric învoiala. Îmi pare grozav de rău că nu mă pot bucura de amabila D-[umnea]voastră invitație.

Dacă-mi dai voie, poate vin poimîine ori vineri, după amiază să vă vîd.

Mulți ani cu sănătate și noroc!

P. Z.

1 ianuarie 09 st. o.

¹ «...veneratului Couperin».

² Vechi maeștri ai bucăților de pian.

³ Salutările cordiale ale tuturor, tuturor.

⁴ În realitate, numai un catren hazliu, una dintre micile șarje ale lui Caragiale la adresa bombasticismului patriotard (Vezi scrisoarea sa din 26 iulie 1908 — *Correspondență*, ed. cit., p. 106).

⁵ Toate cele din inimă de la ai noștri pentru ai voștri.

* Un nepot al lui Teodor Nica (financiarul), cu nevastă-sa. (nota lui P. Z.)

[X]

[Cartă postală]

Mult stimată domnule Director!

Mare plăcere mi-ai făcut cu Kir Machiavellis, dar nespun de mare, cu vestea c-ai isprăvit pe *Kir Ianulea*. Cu nerăbdare aștept să-mi scrii cînd îl voi putea auzi întreg. Am poruncit să-mi aducă și textul italianesc; peste 8—10 zile îl vom avea aici. Poate să ne fie de ceva folos: francezii sunt foarte infideli!

Cu iaurtul stă lucrul așa. Sunt pînă acum, în toată Europa, cinci fabrici care pregătesc acest plăcut dejun sau dessert?: două în Lipsa, una în Dresda, una în Halle și una în Paris. Din Lipsa se expediază produsul și în alte părți din Europa țentrală: d. ex. la Karlsbad, Baden Baden, în Harz, etc., etc., șeful întreprinderii este un Elin (o gumbenația!) Iaurt ți se poate deci expedia, cînd vei vrea, la Berlin, dar *nu mai puțin* decît 1/2 duzină de ulcele dintr-o dată. Prețul e de 25 pf. de ulcică, la care

se va adăuga cam 50 pf. pentru transport de la Lipsca la Berlin. Țe ziți? Fațem țeva?

Sănătate și voie bună de la toți tuturor.

Al D-[umnea]v[oastră]

P. Z.

1909 ianuarie 24, Leipzig

[Data poștei]

[XI]

[Cartă postală]

Stimate domnule Director!

Pe la noi, bună pace și sănătate destul de binișor. Am primit și eu de la dr. Gusti o scrisoare și « die Grund begriffe des Pressrechts »¹. D-[omnul] dr. promite că « o să ne vedem, probabil, prin aprilie » și întreabă despre D-[umnea]v[oastră].

D-[umnea]ta, stimat d-[omnul] Director, când vii pe la Lipsca? Săptămîna aceasta am văzut pe Olga Desmond, la Krystall Palas: o frumusețe (regret că nu sunt în măsură să adaug: o bunătate)!

Să ne vedem cu sănătate și bucurie.

Paul ZARIFOPOL

P.S. Dă-mi voie să-ți comunic două vlahuțisme gallo-române, peste care dădui zilele aceste:

1) Quand la borne est franchise, il n'est plus de limites². *Fr. Ponsard.*

2) La richesse d'un pays dépend de la prospérité générale³. *Prince Louis Napoléon.*

1909 februarie 28, Leipzig

[Data poștei]

[XII]

Zăpada pică mereu,
Astupă mireasa rău;
Făt-frumos, sufletul meu,
Greu are să-ți fie, greu!

(Dintr-un apendix la Colecția regretatului Gh. Dem. Teodorescu)

Ninge, ninge și iar ninge, stimat d-[omnul] director! Birjele umblă tot cu doi cai, tramvaiele cu furgoane *chasseneige*⁴ în cap; în Petersstrasse și în Grimmerische nu se aud decît glasurile cupeților aferenți (Engrosmesse este în toiul ei), căci vehiculele nu fac nici un zgomot, așa de bine ce e vătuit caldarimul.

Aici, în Fichtestrasse, ce să-ți spun? — cred că nici la Iași prin fundul Sărăriei, nu poate fi mai mare liniște și tăcere mai absolută. Dar las['] să fie, că mie-mi place.

Și eu am fost rău guturăit după plecarea d-[umil]tale. Tratamentul sigur: țitronadă fierbinte, cit poate răbda limba, cu 2—3 degete de Martell, de Connwitz, ori de Jamaica de Jutesbog à votre choix⁵. Nu încape greș. Totuși bănuiesc că și astăzi încă n-aș fi fost cu totul izbăvit de rebegeală, dacă nu-mi trimiteai d-[umnea]ta ieri foiletonul lui Iancu Bacalbașa: atîta căldură și tinerețe mi-a scos toată răceala și igrasia din oase. L-am citit de opt ori pînă-acum și nu mă pot sătura. Ștefan Vodă are niște apucături de pictor impresionist și de poet materlinkian, care nu se mai poate... Trebuie citit, citit, și iar citit...

¹ Bazele legislației presei.

² Cînd ai trecut marginea, nu mai există limite.

³ Bogăția unei țări depinde de prosperitatea generală.

⁴ Plug de zăpadă.

⁵ La alegere.

Pentru astăzi ne-a poftit D-[omnișoa]ra Florica¹ la *five o'clock*. Între alte bomboane ni s-a promis: tinărul Horică², cu ultimele sale produceri, în proză și versuri; apoi, o tinără licențiată din București, protejată favorită a lui conu Titu, studentă a mai multor facultăți de la Universitatea din Lipsca. Este o duduie pe cit de savantă, pe atit de elocventă, — se zice. Îmi promit o plăcută seanță filo-română. *Apus de soare* va fi negreșit chestia la ordinea zilei.

Așteptăm vești bune și vă salutăm călduros

Al D[umnea]v[oastră]. P. Z.

[februarie-martie 1909]

[XIII]

Cartă postală]

Stimate D-[omnu]le Director!

Să fim recunoscători lui Iancu Bacalbașa: frumos știe să aleagă pasajele tari. Dacă n-o fi nici asta grandieus, însemnează, că nu ne mai putem mulțumi cu nimic. După Scurtu și Bacalbașa, ce am putea să mai spunem noi? — Un tinăr sosit zilele acestea din București, spune* că s-au făcut incomparabilei opere critici foarte aspre: — unde? de cine?... n-am putut afla. De la Ploiești, până în momentul de față, n-am primit nimic, deși sunt 2 săptămîni de cînd am cerut ziare cu dările de seamă respective. — Să avem răbdare, că o să fie frumos. Și vorba lui Scurtu: pin' ce nu s-o tipări, nu ne putem pronona.

Pentru „*Universul*” ce lucrezi, dacă nu e cu supărare?

Călduroase salutări tuturor de la noi toți.

al Dumneavoastră

P. Z.

P. S. Pe aici, toate bune, dar de azi dimineată ninge cu furie. Ce o mai fi și asta!

1909 martie, 2 Leipzig

[Data poștei]

[XIV]

[Cartă postală]

Stimate domnule Director!

Săru' mina și bogdaproste pentru *Apus de soare* — nu mai puțin pentru admirabila schiță impresionistă a marelui nostru poet Vlahuță (șiret e, aoliu!)

Am petrecut ieri destul de frumos: Horică ne-a citit din ale lui, și cîteva capitole traduse din Constantinov (*Baiganiu*)³. Am aflat că primul D-[umi]tale foileton a și apărut în „*Universul*”. Să-ți faci pomană și cu mine, — te rog mult. De la Ploiești n-am primit încă nimic, și am pierdut orice nădejde.

Să auzim de bine, și mai ales, să ne vedem cît mai curînd, cu sănătate și voie bună!

al D-[umnea]voastră devotat

P. Z.

Dar ce s-a întîmplat cu bietul arhimandrit de la Sinaia? Ce frumușel și grăsuț era! Cum de s-a prăpădit?

1909 martie 4, Leipzig

[Data poștei]

¹ Florica Muzicescu.

² Horia Petra-Petrescu.

³ *) adică: a spus D-[omnișoa]rei Muzicescu [...]; [nota lui P.Z.]

³ Este vorba de celebrul roman al literaturii clasice bulgare *Bai Ganiu*, de Aleco Constantinov, apărut în versiune românească (E.S.P.L.A., Biblioteca pentru toți, București, 1954).

DOUĂ FIȘE AUTOBIOGRAFICE

Mihail SADOVEANU

MIHAIL SADOVEANU: [hîrtie cu antet imprimat]

Mihail Sadoveanu

Născut la 5 noiembrie 1880, în Pașcani.

Tată: avocatul Alexandru Sadoveanu (fiu al lui Mihail Sadoveanu, moșnean din Gorj); mamă: Profira Ursake [sic !] (fiică a lui Gheorghe Ursake, de neam din Verșeni, de pe Moldova).

Studii: „Liceul Național” din Iași.

Inspector al Cercurilor Culturale sătești (1907).

Director al Teatrului Național din Iași 1909 —

1918; președinte al Senatului (1932).

Ales membru activ al Academiei Române în 1922.

< A publicat primul volum în Iulie 1904 >¹

A făcut parte din redacția revistelor „Semănătorul” și „Viața Românească” [sic !]. După încetarea „Semănătorului” a publicat revista „Cumpăna”, împreună cu Iosif, Anghel și Chendi. A dirijat, cu G. Topârceanu, revista „Însemnări literare” (1919). Cu Topârceanu, M. Codreanu, Gr. T. Popa, a condus, în anii < din > dinainte de actualul război, revista „Însemnări Ieșene”.

A publicat primul volum în Iulie 1904.

A tipărit cam o sută de volume; în plus, articole felurite, recenzii, note pe marginea cărților, conferințe, < și > comunicări și rapoarte academice.

Titlurile < cîtorva > cîtorva dintre primele volume: Povestiri, Șoimii, Vremuri de bejenie, Povestiri din război, Duduia Margareta, Neamul Șoimăreștilor.

Operele acestea de tinereță (1904—1917) sînt în curs de tipărire în formă definitivă în volume mari, la Fundația regală pentru artă și literatură. Au apărut pînă acum trei volume și vor mai apărea cinci.

Tipărituri din vremea mai din urmă: Dumbrava Minunată, Cocostîrcul albastru, Țara de dincolo de

¹ Texte anulate de autor.

Michael S. Davidson

Nicht 6 8 November 1980, 2. Beginn

Tafel: *Amorpha canescens* (fr. at the Hotel Silesian
near the Gory), *Prunella sp.* (fr. in the Gory. West
of the Gory, near the Hotel).

State Land National the Super

Two poles at Comstock Creek rd. 11/9/02

Director of Technical National Institute 1909-1918, preside of S. and L. (1912)

Bliss number 200 of Argemone Raven in 1922

Aspidiotus perniciosus Comstock T. A. found good in winter months
on *Senecio* at N. J. *Quercus* & *T. pallida* found in 5 specimens. good

Invasive Species (1992) by Tipler, M. G. & L. J. S. & L. J. S. & L. J. S.

1. Add 1 gram of water to 100 ml of 1% solution.

1. Spent in - at the station, - the whole of the morning, and the afternoon. The weather was very warm and the water was very high.

Little & House Chrs. - Life practical religion - Parables, Serms, Yemeni Chrs
 gists, Parables in the Scriptures, Jesus Magnificat, Jesus in the Scriptures.

Tipsteri de mare n. de var. Arctostaphylos, Cistaceae etc.

For a small to large, Superior Quality, U.S. Made / 100% Cotton / 100% Cotton

Journal Entries: Dec 1 - 1901 to Dec 10 B. Hagerl. Zehn Capitel, 10. Aufl.

[illegible]

Course to Run, Find in water, Dissect program, Optimal length, Full

Handwritten: to show 'with the' / ...

7. One to show some activity, a political result Europe, improve
is in a social point.

Special note to Leonard (1907-1917) and in view of his
in form before the in the United States in the United States
apart from in the United States in the United States
cases in

negură, Împărăția Apelor, Vechimea (*nuvele*) ; Hanu-Ancuței, Demonul Tinereții, Venea o moară pe Siret, Baltagul, Zodia Cancerului, Nunta Domniței Ruxanda, Măria-sa puiul Pădurii, Uvar, Noptile de Sînzien, Pastele Blajinilor, Ochi de urs, Creanga de Aur, Focuri în ceață, Divanul persian, Ostrovul Lupilor, *trei volume* Fratii Ideri (*roman*).

Notița biografică a fost prezentată de Mihail Sadoveanu Academiei Române, la cererea acesteia, în 1942. Procedul, inițiat de Al. Odobescu în 1879, devenise tradițional la Academie și, deși Mihail Sadoveanu fusese ales membru corespondent la 8 iunie 1916 (la propunerea lui Delavrancea)

și membru activ la 1 iunie 1921 (la propunerea lui Sextil Pușcariu), el nu va îndeplini această formalitate, decât după mai bine de un sfert de veac.

Originalul se păstrează astăzi în arhiva Academiei, mapa A-7-1942, f. 93.

Petre POPESCU-GOGAN

15 august 1963

Ion Marin SADOVEANU

1. Sint născut în 1893, 15 iunie (st. v.) la București, în actuala stradă lt. Lemnea nr. 23 (fostă Verde la epoca nașterii mele). Dau aceste precizii pentru că indicata casă figurează în *Sfârșit de veac în București*. Până la 1908 am crescut în casa tatălui meu doctorul M. N. Sadoveanu, din Constanța, descrisă amănunțit în *Ion Sintu*. De la acea epocă marea și trecutul foarte vechi al Constanței au lăsat urme în formația mea.

2. Liceul la București (Sfântul Sava, secția modernă), absolvit în 1912. Studii universitare drept și litere la facultățile din București. Absolviri 1915. Continuări la Paris 1919—21, doctorate (drept și la Sorbona germanistică) fără a fi luat titlurile de doctor. Practică și învățămînt teatral în acest răstimp cu Jacques Copeau la Vieux Colombier și Lugné-Poe la „L'Oeuvre”.

3. În liceu, la 1912 scos o revistă tipărită „*Revista celor șase*”. Niciunul din colegi, în afară de mine n-a făcut carieră literară. Debutat la „*Flacăra*” lui C. Banu în 1915 cu o poezie.

4. Încep cariera publicistică propriu zisă după întoarcerea de la Paris. Tot atunci și cariera de conferențiar. Debutat cu o conferință despre *Organizarea Teatrului de la Vieux-Colombier* în aula actualei Biblioteci Universitare, 1921. La aceeași epocă încep activitatea de *cronicar dramatic* pe care o continui prin diferite publicații pînă în 1950 (Deci 30 de ani). Debutat ca cronicar la „*Revista Vremii*”, apoi cronicar la „*Gîndirea*”. În 1922 înjghebez la București, împreună cu Tudor Vianu cercul de conferințe *Poesis* care dăinuiește pînă în 1925. În afară de noi, tinerii de atunci, au fost conferințe strălucite, de pildă N. Iorga și V. Părvan, acesta despre Michel-Angelo. Publicat în *Viața Românească* (înainte și după 1944), în „*Cugetul românesc*”, în ziare și după 1944 în mai toate revistele: „*Contemporanul*”, „*Gazeta literară*” (cu frecvență specială), „*Secolul XX*”, „*Luceafărul*”, „*Steaua*”, „*Tribuna*”, „*Îndrumătorul cultural*”, „*Teatrul*”.

Între 1947—1951 am făcut ziaristică la „*Timpu*”, „*Națiunea*”, „*Universul*”, „*Informația Bucureștiului*”, unde am desbătut toate problemele vremii. Articole în „*Scînteia*” — cronici și evocări — și „*Scînteia tineretului*”. La activitatea publicistică după 1944 cu interes cetățenesc, multe conferințe în redacții, teatre, cluburi, fabrici etc. Între 1931—1940 la „*Teatrul Național*” din București inaugurat și susținut *conferințele experimentale* realizînd un curs complet de *Istoria universală a teatrului*. Re-luate în anul 1956—58 tot la „*Teatrul Național*” și acum, din 1962, la Televiziune, Frecvență colaborare de ani de zile la Radio.

Publicații

- a) *Drama și teatrul* (studii și cronici) Biblioteca diecezană, Arad, 1926.
- b) *Metamorfoze* (un act în versuri) și *Anno Domini...* teatru, „Cartea vremii”.
- c) *Cîntece de rob* (versuri), 1930. „Cartea românească”.
- d) *Molima* (dramă în trei acte) jucată în 1930 la „Teatrul Ventura”, reluată în 1939 la Teatrul Bulandra, 1932 „Editura Societății autorilor dramatici”.
- e) *De la minus la Baroc* (texte dramatice și note) „Cartea românească”, 1933.
- f) *Teatrul religios în Evul mediu* (Editura „Prometeu”, 1942) dintr-o *Istorie Universală a teatrului*.
- g) *Sfîrșit de veac în București* (roman, „Socec”, februar 1944, apoi ediții românești în 1947, 1955, 1962. Ediție franceză în 1959).
- h) *Romain Rolland* (scurt studiu) nr. 159 biblioteca S. R. S. C., 1955.
- i) *Ion Sintu* (roman, „E.S.P.L.A.”, decembrie 1957. Ediția germană sub titlul *Jahre der Entscheidung*, apărută la Berlin, Editura „der Morgen”, 1962).
- k) *Sistemul celor 24 de sori* colecția Științifico-fantastică, 1959.
- l) *Taurul mării* („Editura Tineretului”, 1962 romanul Histriei în veacul al V-lea î.e.n.).
- m) *Akho și Tao* („Editura Tineretului”, 1963, povestire din neolitic pentru tineret).

Traduceri.

Richard al III-lea, de Shakespeare (în proză) tipărită de R. F., jucată în 1935 la T. N. București.

Tinerețe de Max Halbe; 1942, jucată la Studio.

Ulciorul sfărmat de Kleist (în versuri); B.P.T., 1956.

Münchhausen (Tineret, 1954).

Elegia de la Marienbad de Goethe, 1932.

Germania, o povestire de iarnă de Heine în volumul de la „ESPLA”, 1954.

Roșu și negru de Stendhal; „ESPLA”, 1951.

În „Secolul 20”, traduceri din Thomas Mann și Jorge Zalamea.

Monografii

Constanța („Beabe de griu”, 1930)

5. Scriitori preferați

Români: Eminescu, Arghezi, Caragiale, Ion Ghica.

Streini: L. N. Tolstoi, Shakespeare, Thomas Mann, Victor Hugo, Goethe, Baudelaire și, firește, Balzac.

Ion Marin SADOVEANU

Textul de mai sus este, cum se vede, un « răspuns la chestionar », al lui Ion Marin Sadoveanu, redactat la « 15 august 1963 ». Ajuns de mai mulți ani în posesia mea, el a stat rădăcit vreme îndelungată printre alte hîrtii și documente literare înclătînd I. Oprîșan a trecut la elaborarea ediției de Scrieri și i-am spus de text, n-a fost chip să-l regăsesc. Reieșit din întîmplare la iveală, îl transcriu integral pentru tipar, exact cum a ieșit din mina scriitorului. Deosebirile față de lucrurile știute deja despre scriitor (iau ca punct de referință amplul studiu introductiv al lui I. Oprîșan la vol. I de Scrieri, „E.P.L.”, 1969) sînt minime și a produce un aparat critic fastidios în marginea lor, mi se pare relativ de prisos. Totuși, cîteva punctări s-ar cuveni făcute. De pildă, data nașterii este notată potrivit vechiului calendar, fapt ce explică împrejurarea că el își sărbătorea ziua natală la 27 iunie. Actuala casă din Str. Lemnea 23, în care s-a născut, figura atîncei la nr. 25 pe str. Verde. Numele de Sadoveanu și l-a luat tatăl său, medicul Nicolae Marinescu, după denumirea moșiei Sadova, pe al cărei teren se afla satul oltenesc Damian, în care acela se născuse. Afirmarea că « pînă la 1908 am crescut în casa tatălui meu doctorul

N. M. Sadoveanu, din Constanța » se cuvine pusă în legătură cu cele spuse în 1944 lui E. Verzea, într-un interviu apărut în „Viața” lui Liviu Rebreanu, în care citim că întîii ani ai copilăriei i-a petrecut în București, « în strada General Manu din apropierea Căii Victoriei, izolat de zgomotul și viața agitată a străzii », probabil la bunici, întrucît tatăl său va fi numit medic la Constanța în 1896, unde se va stabili abia din 1900 cu întreaga familie. Debutul s-a produs, totuși, în a sa „Revista celor șase” (1912) și numai apoi în „Flacăra” din 1915.

În privința studiilor e de reținut că pe lîngă drept va fi absolvit și literele și că numai licența voia să și-o ia în această din urmă disciplină în 1921 (vezi ediția citată, p. XIII). De asemenea, e relevabilă precizarea despre practica și învățămîntul teatral pe care le-a efectuat între 1919 — 1921 « cu Jacques Copeau la Vieux Colombier și Lugné-Poe la „L'Oeuvre” ». Gruparea „Poesis” a dăinuit pînă în 1925 și nu pînă în 1929, cum s-a crezut, dacă nu cumva numai memoria tirzie a scriitorului va fi « trimis » acest an la suprafață. Etc.

George MUNTEAN

REVELAȚIA DOCUMENTULUI

Ion BUDAI DELEANU

scrisoare către

Petru MAIOR

«Pentru începutul limbei românești...»

Cercetările din ultima vreme [asupra vieții și asupra operei lui Ioan Budai-Deleanu au scos la iveală și o parte din corespondența autorului *Țiganiadei*. Se cunosc pînă acum două scrisori către Petru Maior și altele adresate lui Gavril Bănulescu¹, lui Veniamin Costache, lui Mihail Sturdza (1818), domnul Moldovei de mai târziu², Tipografiei din Buda³, istoricului J. Chr. v. Engel⁴.

În corespondența către Petru Maior, Budai-Deleanu își expune sistemul său ortografic cu litere latine. Prima scrisoare este, de fapt, *Extrasul* din capitolul al II-lea al gramaticii sale⁵; a doua, copie neterminată, sau poate conceptul răspunsului la scrisoarea din 13 mai 1815, a lui Maior (B. A. R. — București, ms. 2427), reia ideile de mai înainte. Ambele au fost publicate recent de I. Pervain în *Scrieri inedite*⁶; cum însă în cursul acestei prezentări ne vom referi de mai multe ori la ele, le păstrăm și identitatea depozitului de arhivă.

¹ Identificate de N. A. Ursu, în „Cronica”, Iași III, 1968, nr. 15 (114), reprodusă și de F. Fugariu, *Școala Ardeleană*, II, Editura pentru literatură, București, 1970, pp. 236—238.

² C. A. Stoide, în „Revista de istorie și teorie literară”, XIX, 1970, nr. 1, pp. 11—21.

³ I. Pervain, în „Cercetări de lingvistică”, Cluj, XII, 1967, nr. 1, pp. 43—51 și I. Budai-Deleanu, *Scrieri inedite*, Cluj, 1970, pp. 211—219.

⁴ Comentată de I. Pervain, în „Tribuna”, XIV, 1970, nr. 16 (690).

⁵ *Excerptum ex capite secundo ex operis mei sub titulo: Fundamenta grammaticae linguae romanae*, B. A. R. — Cluj, ms. 296, fond Blaj.

⁶ I. Budai-Deleanu, *Scrieri inedite*, pp. 115—145, 146—151.

La Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, primul semnatar al acestor rînduri a descoperit o nouă scrisoare Budai-Deleanu, între hîrtiile rămase de la Moise Nicoară (ms. 2437, actualmente *Arhiva Moise Nicoară*, vol. I, «hîrtii personale»). Textul, legat la sfîrșitul celui volum de manuscrise (ff. 519—539), este tot o ciornă, fără titlu, nesemnată, neterminată, pe hîrtie în folio 24×39. E scrisă numai pe jumătatea din dreapta a coalei, îndoită special în acest scop, partea din stînga fiind lăsată goală pentru eventuale note, emendări sau adăsurii — ca și în cele mai multe din disertațiile istorice ale lui Budai-Deleanu.

Grafia, ortografia (etimologizantă) și conținutul scrisorii indică — fără nici un dubiu — ca autor pe Budai-Deleanu. Destinatarul ei însă, nu este Moise Nicoară, ci o față bisericească — («scrisoarea prea-sfinției tale...») — care nu este altcineva decît Petru Maior. Și iată de ce.

Deși se găsește între hîrtiile Moise Nicoară, această ciornă nici măcar n-a trecut prin minile lui. Desigur, nu poate fi neglijat faptul că omul de cultură și vajnicul luptător pentru emanciparea național-religioasă a românilor din Banat și din Crișana și pentru unitatea națională a întregului popor, a avut și el preocupări lingvistice, filologice, și a stat în strînsă legătură și în corespondență cu Petru Maior⁷. Nu însă

⁷ Cornelia Bodea, *Moise Nicoară 1784—1861 și rolul său în lupta pentru emanciparea național-religioasă a românilor din Banat și Crișana*, Arad, 1943, în special pp. 29—34, 92, 191, 145—153, 256.

și cu Budai-Deleanu — după cât se știe cel puțin până acum. Pe de altă parte, e greu de admis că o astfel de ciornă — neterminată, nesemnată și nici apostilată — a putut fi trimisă de Budai-Deleanu lui Petru Maior, ca eventual de acolo, să fi ajuns, tot fără altă precizare, la Moise Nicoară. Este, de asemenea, și mai puțin probabil ca Budai-Deleanu s-o fi trimis direct lui Nicoară.

Ciorna a rămas deci printre manuscrisele lui Budai-Deleanu, ca și ciorna aflată la B. A. R. (ms. 2427) și a fost achiziționată o dată cu întreaga colecție Budai-Deleanu, de la Lvov, de Gheorghe Asachi, în 1868, și depusă, în 1869, la *Biblioteca Centrală din București*⁹. De acolo, colecția întreagă a fost transferată de Grigore Tocilescu la *Muzeul Național de Antichități*, și numai în 1903 — după cum se știe — fondul de manuscrise al Muzeului a fost predat, prin decret, *Bibliotecii Academiei Române*. Manuscrisele Moise Nicoară, depuse și ele întâi la *Biblioteca Centrală din București*, au urmat același drum. S-a întâmplat însă că — fie la predarea către Academie, fie ulterior, la elăsarea și la organizarea materialelor pentru a fi legate în volume, fie dintr-o simplă neabgare de seamă a legătorului — ciorna de care ne ocupăm să fie anexată hirtiiilor lui Moise Nicoară. Ne gândim mai mult la ipoteza din urmă, pentru faptul că textul Budai-Deleanu este ultima piesă din volumul I al fondului Nicoară.

Avem în față o scrisoare oarecum contemporană trimiterii extrasului din gramatică lui Maior. Ținând seama de invitația la o corespondență « în lucruri literare » — citește filologic — pe care i-o făcuse Maior și la care se face aluzie în ciorna din fondul Nicoară¹⁰, ni se pare că ea ar trebui să preceadă *Excerptum*-ului. Calculul celor « aproape 30 de ani » de când « numa într-o singură zi » trăia¹¹, adică de când se stabilise la Lvov (1787)¹², nu este concludent și nu poate constitui un punct sigur de reper. Locul textului în filiația de manuscrise stabilită de I. Pervain¹³ este între ms. 5200 (*Fundamenta grammaticae linguae Romaenicae*), datat de

Budai-Deleanu 1812, și ms. 296 (*Excerptum*-ul), executat după 3 ani de la 1812, în 1815. Succesiunea o credem următoarea: ms. 5200 — ms. 2437 (Nicoară) — ms. 296 — ms. 2427. Ms. 2427, menționind că este răspunsul la scrisoarea lui Maior din 13 mai 1815, este deci ultimul în serie. În aceasta, autorul gramaticii voiește « să mai tâlmăcească o dată pe scurt » principiile teoriei sale, nu îndeajuns de înțelese de Petru Maior.

Din punct de vedere lingvistic, ineditul piesei rezidă în prioritatea circulatorie a teoriilor filologice, dezvoltate în *Gramatică (Fundamenta)*, în *Excerptum* și, parțial, în conceptul ulterior lui 13 mai 1815. Valoarea sa deosebită constă însă cu deosebire în amănuntele și în aspectele de ordin biografic, istoric și metodologic pe care le dezvoltă.

Lăsând cititorului delectarea lecturii neștirbită, ne rezumăm la câteva observații. Legăturile dintre cei doi prieteni se confirmă ca având loc din timpul studiilor la Viena, de pe când datează și lucrul la *Lexicon*, întocmindu-i pe atunci « scheletul adică îngrătură cea de întâi ». Ele nu se pot considera întrerupte; dovada stînd atît în dedicația din cele două versiuni ale *Țiganiadei* (1800 și, respectiv, 1812), cît și în *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, cartea lui Maior pe care Budai o amintește în *Introducerea istoricească la Lexicon*. În acest sens, scrisoarea din fondul Nicoară este în primul rînd o oglindire a preocupărilor comune celor doi reprezentanți ai Școlii Ardelene în materie de lingvistică. Maior îi trimitea acum și « formulare și probe de tipar », probabil în vederea unor intenții editoriale. Fiind vorba de probleme de filologie, cărturarul din Lvov îi destăinuie greutățile împlinite în truda migăloasă de întocmire a *Lexicon*-ului, revelatoare amănunte referitoare la sistemul său de lucru în genere și la pregătirea *Introducerii istoricești* în speșă. « Socotind că ar fire lucru nu numai cuviincios și de folos, dar și cu totul trebuincios a spunere ceva în prefație pentru începutul limbii românești, iar aceasta nu să putea face fără știința istoriei neamului românesc, drept aciasta hotărîti să cetesc ceva despre acele și să desvolg toate precum să cade într-un veac așa luminat cum este al nostru... » Ioan Budai-Deleanu credea că va putea încheia investigațiile și lecturile prealabile în cel mult o jumătate de an, dar iată că i-au trebuit șase ani ca să iasă din « labirintul » și din acel

⁹ Aurora Ilieș, Gheorghe Asachi și manuscrisele lui Budai-Deleanu, în „Studii și cercetări de bibliologie”, II, 1957, pp. 277—284.

¹⁰ Loc. cit. I, 519.

¹¹ Ibid., I, 520.

¹² Lucia Protopopescu, Noi contribuții la biografia lui Ion Budai-Deleanu. Documente inedite, București, 1967, pp. 115—118.

¹³ I. Budai-Deleanu, Scrieri inedite, p. 23.

«codru des» în care intrase. Rodul muncii laborioase depuse atunci se reflectă și în disertațiile latinești despre originea și despre istoria popoarelor care-au locuit în Transilvania, și pe care intenționa să le condenseze într-o operă capitală: *De originibus populorum qui Daciam inhabitaverunt — commentatio* (B.A.R., mss. lat. 113—115), care se înscriu pe linia frământărilor politice din perioada redactării *Supplex*-ului.

Dar, poate, cel mai prețios, prin noutatea sa, este pasajul în care își mărturisește atitudinea în legătură cu programul politic de la 1791 și față de polemica stîrnită în jurul lui. «*Intr-aceia s-au tîmplat*—scrie el—*că mi-au venit la mînd și satira lui Eder, care a scris-o împotriva cererii românilor din Ardeal, care cu totul m-au întăritat, așa că nu m-am putut răbdare mai mult ca să nu apuc condeiul. Am scris dară întîi cererea românilor, apoi notele lui Eder precum au fost date afară, după aceea luările aminte asupra notelor*» (f. 521).

Sînt aici două elemente noi, două afirmații ale lui Budai-Deleanu asupra cărora ne oprim. Una este că lui i-a căzut în mînd ediția *Eder a Supplex*-ului¹², cuprinzînd adică notele istorico-critice ale acestuia împotriva cererii românilor și cererea însăși; cealaltă, că lectura notelor l-a întăritat într-atît încît l-a determinat să ia atitudine față de ele. Două argumente hotărîtoare care situează pe Budai-Deleanu între oponenții cei mai vehemenți ai adversarilor *Suplicei*; unul indică împrejurările certe ale genezei «*luărilor aminte*»; altul îl apropie cu un pas mare de autorul lui *Widerlegung der zu Klausenburg 1791 über die Vorstellung der Walachischen Nation herausgekommenen Noten*¹³, identificat de I. Pervain pe baza comparației de texte și de idei, a fi Budai-Deleanu.

Pasajul se referă numai la ediția *Eder a Supplex*-ului, ceea ce nu înseamnă însă că

exclue posibilitatea ca Budai să fie și între autori sau inițiați. Aici Budai-Deleanu se revelă un combatant al *Suplicei* de pe baze încă mai avansate, combativitate și ideologie care, pe de altă parte, trimit la o nouă legătură ce se poate face între Budai-Deleanu, co-autorul sau autorul probabil al *Supplex*-ului din 1804, pus recent în valoare de D. Prodan¹⁴.

Sîntem, cu alte cuvinte, în fața unor noi probe,, că lupta națională, începută de protestatarul Inochentie Micu și ajunsă la culme în 1791¹⁵, nu s-a încheiat atunci, ci a fost continuată sub felurite forme și în perioada restituțiilor post-iosefiniste.¹⁷

Așa cum am amintit, proiectul de ortografie, care ocupă cea mai mare parte din scrisoare, este cunoscut. Subliniem numai cîteva nuanțări și formulări noi față de ale altora sau față de ale sale, exprimate anterior. Autorul *Tiganiadei* este animat de grija ca limba română să-și dovedească prin noua ortografie «*apropierea de maica sa latină*»; pe de altă parte, spre deosebire de Maior, nu manifestă—după cum se știe—un purism excesiv, acceptînd în lexic slavisme care sînt «*la făptura lor și netezulă destul de priîntate*» (adică princioase, potrivite cu spiritul sau cu «*firea limbii*» române) de tipul lui *zăresc*, *primesc*. Exclue acele «*cuvinte care fără nici o treabă au intrat în limbă*», adică cele care «*ni le-au îndesat neprocopsiți tîlmaci ai cărților besericești*», precum și pe cele «*urite*» prin conținutul lor, ca: *război*, *răzvrătire*, *izbăvire* etc. «*Medetarea*» asupra trecutului limbii îl duce la concluzia amestecului inițial între daci și romani și a admiterii intrării de cuvinte «*ghetecești sau dațienești*» în limba dacoromanilor, fapt care-l apropie, după cum s-a observat¹⁸, de un Ienăchiță Văcărescu; el indică în plus și calea acestui amestec: «*prin comerțul de toate zilele*».

¹² D. Prodan, *Încă un Supplex Libellus românesc 1804*, Cluj, 1970, 90 pp.

¹³ D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, ediție nouă, refăcută, București, 1967, apărută și în lb. engleză în 1971. Col. Bibliotheca historica Romaniae, seria Monographes, nr. VIII, 46 pp.

¹⁴ Dublul conținut dat lui a serie: «a transcrie» și «a alcătui», «a redacta», ca și termenul de *satiră*, dat notelor lui Eder sau *luări aminte* în loc de *combateri* nu se pretează la nici un echivoc. Este de la sine înțeles că de vreme ce notele istorico-critice ale lui Eder l-au întăritat, Budai-Deleanu nu a luat condeiul pentru a-și lua însemnări, «luări aminte» de pe ele, ci pentru a le combate.

¹⁵ I. Gheție, *Opera lingvistică a lui Ion Budai-Deleanu*, București, 1966, p. 40.

¹⁶ *Supplex Libellus Valachorum Transilvaniae iura tribus receptis nationibus communia postliminio sibi adseri postulantium*. Cum notis historico-criticis I. C. E. civis transilvanii, Claudiopolis, 1791, 59 pp.

¹⁷ *Combaterea notelor publicate la Cluj în 1791, cu privire la petiția națiunii române*. Cf. I. Pervain, *O serie necunoscută a lui Ioan Budai-Deleanu*, în „*Lucrări științifice*”, Institutul Pedagogic Oradea, 1967, nr. 1, pp. 273—286; idem, *Ioan Budai-Deleanu și Supplex Libellus Valachorum* în „*Studii*”, XXII, 1969, nr. 2, pp. 207—217; recent, în I. Budai-Deleanu, *Serieri inedite*, pp. 37—114 (în traducerea Anei Ciurdariu).

Ne întimpină în continuare o frumoasă comparație a cuvintelor cu «portul sau haina, care dacă se primesc o dată de câtră tot norodul nu sunt mai mult străine, ci dumeștece»; teoria amestecului limbilor — curentă în epocă și susținută la noi și de Paul Iorgovici — este ilustrată aici cu exemplul a două limbi compozite, latina și italiana. Aceasta din urmă, deși «încercată cu cuvinte slovenesti, nemjesti, vandalicești și gothicești», rămâne «o limbă frumoasă și ajunsă întru toate». Dacă în Prefața la *Lexicon*, pentru a întări necesitatea cultivării limbii naționale, invocă pilda Academiei della Crusca¹⁹, aici dă și exemple de cuvinte pe care filologii grupăți în această Academie italiană le admit în «limba cea dreasă, toscană», deși sînt de origine străină (*brando, falda*).

Autorul celor 14 tabele etimologice din *Lexicon* și gramatică se dovedește și aici atras de etimologie. Cităm, între altele, derivarea rom. *crăciun* din lat. *carnacioni* («stricat»), (f. 522 v°), piesă interesantă în istoria etimologizării acestui cuvînt.

În ceea ce privește sistemul ortografic cu litere latine, preconizat de Budai-Deleanu, neajunsurile acestuia au fost puse în lumină în repetate rânduri²⁰.

Subliniem acum că ne aflăm pentru prima dată în fața desprinderii acestui text din paginile gramaticii terminate în 1812, și a supunerii lui spre analiză și spre apreciere unui critic competent — Petru Maior: «Demult am voit eu a-mi descoperire mintea și cugetul meu pentru multe care ar fire spre curățirea și netezirea limbii acestii, dar nu am avut pre nimene cărui să-mi cominec gîndul până acum». (f. 519 v°).

Principala deosebire formală dintre *Excerptum* și ciorna scrisorii din fondul Nicoră, pe care o publicăm: primul este o expunere dominant didactică, succintă — o transcriere completă a textului expus în *Fundamenta*... — pigmentat, pe alocuri doar, cu cîteva intervenții în stil epistolar. Ciorna este mai amplă, mai bogată în argumentări filologice chiar decît textul din *Fundamenta*, iar intervențiile cu caracter epistolar sînt substanțiale. În schimb, îi lipsește continuarea. Un exemplu este edificator.

În *Fundamenta*, fragmentul referitor la litera *j* este următorul: «pronunciatur more gallorum

in vocalibus jour, jugement, videlicet quasi zs vel zsch, eandem pronunciationem tribunt Poloni z in vocabulo żona (uxor) e. g. judeco, leg. zsudec, june, leg. zsune»²¹.

În ciorna scrisorii, pasajul corespunzător se întinde pe două pagini (f. 528 r°—v^o), pornindu-se de la pronunțarea lui *j* în latină, trecîndu-se la reflexele lui în franceză și în italiană și stăruindu-se asupra deosebirii în pronunțarea literară și în «vorba oamenilor bătrîni, mai vîrtoși a țărânilor de preste munți». Stilul arată că autorul s-a desprins de textul inițial al gramaticii și în focul argumentării face fraze lungi pline de «băgări de seamă» și de «luări aminte».

Din toată argumentarea de mai sus, în *Excerptum* n-a mai rămas decît o frază: «*J — j se pronunțează ca ж (jivete) și ca la franțozi jour, jugement etc., precum judeco, juro (жсак, жср)*»²². Dată fiind persoana căreia i se adresa, alît în scrisoare cit și în *Excerptum*, Budai-Deleanu renunță peste tot la exemple din polonă, limbă pe care Maior n-o cunoștea.

Nu putem trece cu vederea fatinsă cultură literară și lingvistică a poliglotului cărturar, alît de pregnant ilustrată și cu acest prilej. Astfel, pentru a sublinia greutatea alcătuirii unui lexicon, invocă un citat, devenit celebru din Scaliger: «*Pre care ar vrea Zeii să-i pedepsească pe această lume, nu-i pot da mai mare certare decît să facă lexicoane*»²³; litera *i* o aseamănă cu «*Protheul cel cunoscut în mitologie*», zeitatea care-și schimba mereu înfățișarea după împrejurări; labirintul în care intrase cînd a început să citească tot felul de lucrări, necesare alcătuirii «*prefației*» la *Lexicon*, îl face să exclame poetic: «*Doamne alinte! ce adîncuri, ce prăpăstii, ce stînce gurguiate, ce dealuri nesuite! ce văi ponorite, ce desigururi înalte!*».

Scrisoarea întregă adaugă o dovadă în plus la sirguința cu care — departe de pămîntul natal — filologul, poetul și istoricul a ostentat «*spre procopsirea neamului*», la marea sa

²¹ B. A. R. ms. 5200, f. 24 v°.

²² I. Budai-Deleanu, *Scrisori inedite*, p. 123.

²³ Este vorba de vestitul filolog italian Scaliger din secolul al XVI-lea: «*Si quem dura manet sententia iudicis olim! Damnatum aerumnis supplicisque caput, Lexica conscribat; nam cetera, qui moror omnes, Poenarum facies hic labor unus habet*» («*Dacă aspra sentință a vreunui judecător a condamnat vrodată un cap la munci și chinuri atunci condamnatul să înscrie cuvinte, căci această trudă are, o spunem fără înconjur, semnele oricăror altor pedepse*»).

¹⁹ I. Budai-Deleanu, *Scrisori lingvistice*, editate de Mirela Teodorescu și Ion Gheție, București, 1970, p. 167.

²⁰ I. Gheție, *op. cit.*, pp. 69—80.

dragoste de popor și de limbă, și înfățișează o dată mai mult pe fiul popii din Cigmăul Hunedoarei ca pe unul din cele mai luminate spirite ale timpului său. Apropierea între exilatul de la Lvov și exilatul de la Tomis o sugerează

« Ce are glia țării? Ce fel de farmec sfînt
Că n-o putem de-a pururi uita nici în mormînt? »²⁴

²⁴ « Nescio qua natale solum dulcedine cunctos ducit, et immemores non sint esse sui » (P. Ovidii Nasonis, *Opera omnia*, Epistola III,

chiar autorul scrisorii. « Nescio qua natale solum — zicea Ovid — și doară pușini știu deplinul acestor cuvinte cum îl sint eu », scrie la rîndul său Budai-Deleanu. În traducere, versurile lui Ovidiu sună așa:

Ad Rufinum, 35—36). Traducerea aparține lui Eusebiu Camilar (Ovidiu, *Epistole din exil*, București, „Biblioteca pentru toți”, p. 192).

Cornelia BODEA
și
Mihai MITU

[« ...PENTRU ÎNCEPUTUL LIMBEI ROMÂNEȘTI... »]

[519 r°] Scrisoarea¹ présantiei tale hămu primeitu cu multa bucurie; și întieleguendo deintre'ensa, que nū te vā superā correspondeința cu meine în lucrurile letterăre, mi hăvu parūtu que me hămu nascutu de nōvo, si qua quando hăsi feire în miedilocu patriotilor mei; credime sēu bā ameice², que dein acellu ciāsu nū me māy ingrevunēzza stravinetătea, quēci havvendo unu ameicu assēmene insufletitu spre procopseirea nēmului, me socotescu mai fericitu a împrumutāre cu densulu scrisori, de quāto a dare prelēcții în Blaziu și a feire honorātu sēu cucereitu de tota Eparchia Ardélului; dar sē lasāmu acēste la unu altu prileziu; quēci hām mai de trebuveința lucruri a descopereire.

Anteyo³ ti mulțămesc pentru bunetatea ce havi havvūtu āmi tramite formularele sēu probele typariului; ānse hamu uvitātu se intrēbo de trebūve a tramite bānnii māy nainte, ori sē se platesca quando vor sossire ahice? Me hasi rogā, qua quāto māy currendo sē me inscivențēzzi. //

Scrisoarea preasînției tale am primit cu multă bucurie și înțelegînd dintr-însă că nu te va supăra corespondența cu mine în lucrurile leterare, mi-au părut că m-am născut din nou și că cînd aș fi în mijlocul patrioților mei, credi-mă sau ba, amice, că din acel cîs nu mă mai îngreunează străinătatea, căci avînd un amic asemenea însuflețit spre procopsirea neamului, mă socotesc mai fericit a împrumutare cu dînsul scrisori de cît a dare prelecții în Blaj și a fi onorat sau cucerit de toată Eparchia Ardealului; dar să lăsăm aceste la un alt prilej, căci am mai de trebuință lucruri a descoperire.

Întîi-ți mulțămesc pentru bunătatea ce ai avut a-mi trāmite formularele sau probele tipariului; însă am uitat să întreb de trebuie a trāmite banii mai nainte, ori să se plătească cînd vor sosire aice? M-aș ruga ca cît mai curînd să mă înștiințezi. //

¹ Pentru edificarea cititorului asupra ortografiei textului original, transcriem primele aliniate în coloane paralele.

² Urmează un text, șters ulterior, din care se mai distinge: *que cuveintele tale me havu intraripatu*.

³ Sub acest cuvînt există și forma *anteiu*.

[519 v°] A doua este, qua sê me însciventiêzzi, quâuto vòru ajunge cartile tramise, qua sêti pòcio intorcere pretiulu cadiutu.

A treia este pentru leimba romanésca, obiectulu nostru amandurora. Demulto hamu volitu éo áme descopereire meinte si cugetulú meu pentru multe quare háru feire spre curatirea séu netedeirea leimbei acéstii, dar nu hámu havvutu pre neimene quarúti sêmi comeineco guendulu pene acúm.

A doua este că să mă înștiințezi cit vor ajunge cărțile trimise, ca să-ți poti întoarce prețul căzut.

A tria este pentru limba românească, obiectul nostru amândurora. De mult am voit eu a-mi descoperire mintea și cugetul meu pentru multe care ar fire spre curățirea sau netezirea limbii acestii, dar nu am avut pre nimeni cărui să-mi cominez gândul pînă acum.

Să știi dară că de pre acea vreme cînd încă la Viena fiind am avut norocire de a ne cunoaștere, medetînd asupra chipului cum s-ar putea mai cu temei și mai în grabă îndreptare limba noastră, am aflat că fără de un Lexicon nu este cu puțină să hotărâsc și, cum aș zice, să se instigă norma și înțelesul cuvintelor românești, fiindcă mai multe dialecturi sînt și fieștecare, vrînd să scrie ceva, mai bucuros scrie în dialectul său mai bine cunoscut, decît în dialect neștiut și străin. Am început dară, cu multă ostăneală, zioa și noaptea, a adunare cuvinte și a le punere la rînd și încă fiind, cum zisei, la Viena, făcusem/[520 r°] scheletul, adică înșirătura cea de întii, socotind cumcã sosind la Patrie, oi avere și vreme și tot felu de ajutorință spre aducere la fărșit unui lucru de obștie folositori; cum ne-au înșelat speranța însuș mai bine știi, lăsaî nemulțămîtoarea Patrie, mă înstrăinaî și, nemernic fiind, mai multă prețuire a persoanei mele cunoscuî între străini decît de la ai mei. Onorat sînt aici și amat mai mult decît ai crede. Dar ce folos cînd nu am Patria! Nescio qua natale solum, zicea Ovid și doară puțini sîntesc deplinul acestor cuvinte cum îl sînt eu... Deci, aruncat de valuri[le] norocului, ca și o luntriță fără cîrmaș, fără vizlători, m-am oprit aici, unde aproape de 30 de ani ca și într-o singură ție trăiesc. În ciaturile mele cele mîhnicioase, unul avînd mîngăietor condeiul, cit săvîrșeam cele dregătorești a mele dătorii, îndată mă apucam de a neamului.

Ceîit-am toate cărțile besericești, toate manuscripturile moldovenesti, silitu-m-am și cuvintele lor cele obicinuite a culegere, cu un cuvînt, mulți ani am tebut să-mi petrec vremea numa cu aceste; și pe lîngă aciasta cu mult uricioasă pînă la greață alcătuire, scrierea și tîlmăcirea cuvintelor, ce lucru nemulțămîtor este acesta nimen nu știe-va, numa cel ce au cercat; deci nu rău zice Scaliger într-un loc, că pre care ar vrea Zeii să-i pedepsească pre aciastă lume, nu-i pot dare mai mare certare, decît ca să facă Lexicoane!... De multe ori, luptîndu-mă cu neajunsul cărților trebuincioase, ba și cu alte lipse, îmi vinea să arunc toate în foc, dar iubirea părintească purure mă trăgea înapoi, ca să nu mă fac ucigători fătului meu cel întii născut! Trecîndu-mi furoarea [pornirea] cea de întii, iară căutam cu ochi <părintești> miloși și-l cuprindeam cu aceieși dragoste ca mai nainte.

Acuma cu totul săvîrșisem partea întii, adică cea de frunte Lexicon românesc-nemțesc. Cînd fu să fac prefația [prologul], iacă de nou mă băgai într-un labirint, din care după șese ani abea scăpai. Socotind că ar fire lucru nu numai cuvințios și de-folos, dar și cu totul trebuincios a spunere ceva la prefație pentru începutul limbei românești, iar aciasta nu să putea facere fără știința istoriei neamului românesc, drept aciasta hotărîti să cetesc ceva și despre acele și să desvolg toate precum se cade într-un veac așa luminat [521 r°] cum este al nostru.

Măapucaî dară de istorie, socotind să o petrec cel mult într-o jumătate de an. Însă⁴ ca cînd m-aș fire băgat într-un codru des, mergeam pre potecul larg și bătut, pre care vedeam că au mers cei mai mulți înaintea mea. Doamne sîntel ce adîncuri, ce prăpăstii, ce stînce gurguiate, ce dealuri nesuite, ce văi ponorite, ce desișuri încălțite!... Sosind la

⁴ Urmează un text șters din care se mai disting cuvintele: tîrziu mă trezii nede...

aceste, greu era a pășire mai încolo fără de periclitu; în urma-mi căutai a rămânere lungă vreme cercind împregiur vreo cărare încumetecă și credincioasă, pre care să poi ieșire afară din rătăceală. Har lui Dumnezeu, că după șese ani de zile de singur cetire a feli de feli de autori ce mi-a căzut la mână și însemnări, am ajuns la atita cît poi să arăt, fără de sminteală, adevărată purcederea poporului românesc, fără a mă rușinare de înaintea colțaiilor crucei de la Vienna și de urmașii lui Eder. Într-aceea, s-au tâmplat că mi-au venit la mână și satira lui Eder care o scris-o împotriva cererei românilor din Ardeal, care cu totul m-au întăritat, așa că nu m-am putut răbdare mai mult ca să nu apuc condeiul. Am scris dară întâi cererea românilor, apoi notele lui Eder precum au fost date afară, după aceea lădrile aminte asupra notelor. Trudind [521v°] și văzind că foarte multe au smintit istoricii ungurești atît la purcederea neamului lor cît și pentru purcederea românilor în Dația (Dachia), am socotit să scriu lătenește De originibus populorum qui Daciam inhabitaverunt — commentatio.

Dar la aceasta era de trebuință o preascurtă istorie a Dației, deci întocmită ca să fie în două părți osăbită: partea de întâi cuprinde preascurta istoria Dației, a doua cuprinde începutul tuturor neamurilor care oarecînd au lăcuit în Dația. Însă dacă începe cineva în lucrul istoricesc, pare că nu va mai săvîrșire. Isprăvind aceste, mi-au intrat în gînd să fac istoria Dației cu toate mutările și tîmplările de la început pînă în zilele noastre; aciasta încă am adus pînă la venirea ungurilor, care lucru va odihni pușinel, fiind că acuma-s cuprins cu totul întru darea Lexicon-ului la tipari.

Însă afară de aceste, vrînd eu să intraduc la Lexicon o ortografiă întemeiată și o gramatică deplină, mult foarte m-am ostănit, multe am cercetat, dar spun drept că alta nu am putut afla mai fîitoare și mai deplină, care să-mi răspundă la toate îndoielile, precum e aciasta în care-ți scriu acum.

Regulele care mi le am înainte ochilor, vrînd a statornicire ortografia românească, au fost aceste: ||

[522r°] I. Fiînd că limba românească, precum să află acum, nu este curat precum au ieșit oarecînd din Italia, ci a premultor letere, silabe, ba și întregi cuvinte pronunția s-au mutat și schimonosit prin trăirea între neamuri străine, deci dară trebuie să se aleagă acel fel de ortografie care să slugiască nu numa pentru cuvintele românești, ci și pentru cele venetice, fiind că almintre să ar face o mestecătură ca aceea, cît mai bine ar voire cineva să rămînă leterele cele iliricești pînă acum obicinuite, decît să-și bată capul cu de acel feli de încurcături <spre exemplu>.

II. A doua. Fiînd că Romanii, venind în Dația, au început a obicinuire în limba lor cuvinte slovenești, goticești și hunicești, cu adevărat din ceste a celor doao neamuri de pe urmă rar, iar de la sloveni pre multe, mai virtos de cînd au început a se tîlmăcire cărțile besericești de pe limba slovenească, întru atita cît pare că acei tîlmaci au fost toți neajunși în limba românească și au băgat la tîlmăciri cuvinte slovenești de acele care românilor tocma nu era de trebuință, avînd ei în limba sa cu mult mai înțelegătoare și frumoase cuvinte decît cele slovenești de nou trebuințate spre exemplu *пречиста, испасица, спаситору, избавица*⁵ etc., fiind că putea lesne să zică românește precurata, mantuvesco, rescumpero, mantuvitoriu etc., precum *троица*⁶ nu putea să zică ei încăi trieița sau trinitate, precum || [522v°] au zis duminica iar nu slovenește nedelia. Însă acei neprocopsiși tîlmaci au mers și mai departe și au premutat și cuvintele de mult obicinuite întru norod din început precum în loc de santu au introdus sfentu, în loc de Georgiu sau Giurgiu Gheorghie, în loc de Paulu Pavvelu, în loc de Vasyliu Vasyleie, în loc de Nicóla Nicolae, în loc de Iéne Ivanu etc. Aceste cuvinte de demult ținute între popor arată de ajuns că românii, încă de pe vremea cînd să ținea de împărăția Romei, au fost creștini, căci toate numirile stînilor și a sărbătorilor celor de frunte să află a fire

⁵ Precesta, ispășescu, spășitoriu, izbăvescu.

⁶ Troița.

chiar românește, precum cracionu (de la încarnacione, stricat) ca cum ai zice carna-
cioni, pasci, paressimi (pascha, quadragesima), Sangiorgio, Sanpietru, Sanvasyli,
Santamareia etc. Și precum slovenii, cu îmbulzire prin mănăstiri și la episcopi, arhi-
mandriți etc., au scos cele mai bune cuvinte din limbă și au băgat ale sale, așa făcându-se
limba slovenească limbă învățată la români, fiește care bine născut a început a slovenisire
și iacă acum ne-au împlut limba de nedezde, <norocu>, primézde, spassenire, pocainça
și ca de aceste.

Cu adevărat că, cugetînd eu mult asupra limbii noastre și stricării ei, ajung întru atîta
cu socoteala că încă supt stăpînirea romanilor în Dația au fost mare împreunare a lor
cu Dațienii, iar cu vremea multe cuvinte a lor pre încet s-au primit // [523 r°] în limba
dacoromanilor prin comerțul de toate zilele, dară acele cuvinte nu s-au pot zice slovenești,
ci mai virtos ghețești sau dațienești, care era cu adevărat de neam thrățieni. Dară limba
lor era mestecată cu cuvinte fimerienești (dintru carii au purces germanii și valonii sau
galii) apoi și cu grecești pentru aproapele comerțul cu grecii. Pentru aciasta noi
românii avem astăzi în limba noastră multe cuvinte goticești, ghețești, care arată
chiar că am fost în Dația supt stăpînirea goșilor, precum sint ziumăra, hórta, sténu,
sau cum zic moldovenii sténca, <pocal> tandála, pósna, dricu, grinda, ostannella,
málu și mai multe care le-am arătat la gramatecă, însă altele sint care le-am
luat sau, mai bine grăind, care ni le-au îndesat neprocopsiții tálmaci a cărților slovenești
și preoții cu diacii împreună, care învășind a cetire slovenește, ca să și arate nalta învă-
fătura preste gloată⁷, a început a slovenisire, precum troiça, sfentu, nedejde⁸, primezdie,
cöversitu și ca de aceste.

Din toate aceste pre larg aduse, îmi pare că urmează de sine cum că a lepădare afară
din limbă toate cuvintele străine precum și cele slovenești nu este cu puțință, dară vrînd
a formare o limbă românească dreasă după chipul limbii europenești, se pot aruncare
afară a) toate cuvintele care fără nici o treabă au intrat în limbă, a dooa) dintru cele alate
care să vād a fire înrădăcinate [nu] numai în cărți dar și în gura poporului, aş dore
eu ca să nu fie urgisite din limba învățată numa cele // [523 v°] ce sint așa la pronunție
precum și la făptura lor și netezeală destul de priințate, precum este zarescu, priměsco,
dară precum sint cele urite precum razbóiu, <vrazba> razvrateire, izbavveire, duzmanie,
vrazmasie etc. nedejde, primejdie, dajdie, deznădejduire, gavozdeire și pre multe altele
încă din limba învățată numaidecît să se urgisească. Pricina pentru ce au să se fină cu-
vintele cele de demult acum primite și înromânite este: căci cuvintele sint ca și portul sau
haina, care dacă se primesc o dată de către tot norodul nu sint mai mult străine, ci dumes-
tece, apoi dacă ne vom duce la începutul limbilor și mestecările ce au urmat cu toate limbile
până în zioa de astăzi, nici una să află așa curată ca să să poată zice originală; cea lăudată
limba grecească și romanească⁹ de demult nu au fost limbi din sine alese, ci mai vartos
adunate și alcătuite dintru limbile ausonilor, a oscilor, latinilor, troianilor și a etrusienilor
— în urma elenilor — și totuși s-au zis limba romană; astăzi încă limba italienească
este mult încărcată cu cuvinte slovenești, nemțești, vandalecești și gothicești deci însuș
limba românească a noastră și totuși e limbă frumoasă și ajunsă întru toate, fiind că au
început învățării acestii limbi a impru[mu]tare pre încet cuvinte de știință și învățături¹⁰
din limba lătenească. Și nu să rușinează nice Academia de la Crusca il brando care e
slovenescu bran, adecă armă apoi fâlda // [524 r°] și mai multe alte a zice și a scrie în
limba cea dreasă toscană.

Cuprinzînd toate împreună deci, am socotit că altă ortografie postesc cuvintele românești
și tocma una alta cele străine, de unde am tras a doua regulă, spre esemplu: este lucru
nepotrivit că, luînd firea stricării pronunției lătenești, letera d, ori de cîte ori vine înainte
de i, totdeauna se pronunțiază ca și z îndoit sau ca dz; nici vei afla în toată limba româ-

⁷ În loc de popor.

⁸ Scris în chirilic.

⁹ Adică limba romanilor.

¹⁰ În loc de meșterii.

nească să fie un cuvânt de demult lătenesc care să nu păziască aciastă regulă, precum dicu, dieu, die, vedi, sedi, credi, putredi, leimpedi, — așa putem de bună samă dare regula cum că scriind cu litere lătenesti, cînd la vreun cuvînt cade cu pusearea letera d înainte de i, totdeauna caută să pronunțezi ca dz, adecă dzieu, dzico etc. Însă sînt foarte multe cuvînte în limba românească care nu sînt purcezătoare de la lătenie și nu primesc nice ca cum aciastă regulă, precum sînt *Дѣвол*¹¹, diamantu, *Дѣконъ*, *Дѣпль*, *Дѣпан*, *Рѣднкъ*, *Владнкъ*, *Мѣднкъ*, *Сѣднкъ*¹² etc. Trebuie să se afle un alt i lătenesc, iar nu dintru altă limbă, ca să nu să mestece la o limbă toate ortografiile fără nice o treabă. Deci, socotind asupra limbii lătenesti celii de demult, aflăm fără sminteală că la dinșii ca și la eleni au fost mai multe feliuri de i, adecă și ei era ca și i lung; aflăm și aciasta că e la dinșii slugea cîte o dată în loc de i [524 v°] sau mai vartos, că norodul la romani pronu[n]ța cîte o dată e ca i și de multe ori premuta aceste două litere; acel obicei au rămas și la românii noștri, mai vartos unde letera c din firea sa nu este scurtă, precum pantece (pantice), vendea, maneca (manica), tomnatecu, cantea (canticum)¹³, degetu (digitus), lemnu (lignum), sêcu (sicus), semnu (signum)¹⁴ etc. Văzînd aciasta, trebuie să luăm aminte că firea limbii românești cere cu sine ca la cuvintele unde de obștie se pronunțiază astăzi d înainte de i ca d, iar nu ca dz, trebuie să se pună după d ori ei, ori e scurt, adecă vîrînd a scriere *Рѣднкѣтъ*¹⁵, nu poti să scriu redicatu, ci au radeicatu sau redecatu; așîdere *Дѣпнтъ*, *Дѣпнтѣтъ*¹⁶ trebuie să scriu ori dreptu, dregatoriu, ori dereptu, deregatoriu, precum și să vorbește pre multe locuri. Și într-acesta chip încît e pentru pronunția lui d¹⁷ înainte de i este lucruri [sic!] așa de întocmit cît nice un cuvînt nu să poate arătare care să nu să poată scriere după regula mai sus așezată și ortografia rămîne întemeiată.]]

[525 r°] III. A treia prințipie este: ca ortografia care vom să introducem în limba românească cu litere lătenesti să fie așa întocmită ca printr-însa să nu se schimonosească etimologia cuvintelor, ci mai vartos dintr-însa scrisoare, încît să poate, îndată să se poată cunoaștere de purcedere din limba lătenescă sau din oarecare străină; drept aciasta, încît să poate, să se cerceteze regulile care au ținut românii în stricarea limbii sale, înduplecînd cuvintele strămoșesti după chipul varvarilor și analizînd apoi același chip, să [se] întocmească ortografia. Spre exemplu

a) cercetînd cu de-amănuntul, luăm sama letera strămoșească c au întrebuițat-o ca și dinșii, adecă înainte de a, o, u, ca și K, iar înainte de e, i ca și ч, precum ceriu, ceina, cepa, carru, curte, cortu etc., deci aciastă regulă nu știu care să nu o primească și pentru ce? mai vartos că așa de curat și fără nice o încurcătură se poate scriere în acel chip. Așîdere și letera g, înainte de a, o, u ca și gamma sau r, iar înainte de e, i ca și у, precum gemo (*Гѣмъ*¹⁸), degetu (*Дѣгѣтъ*), fuga, (*Фѣга*) etc., tot așa rămîne ca și la italieni, iar literele b, f, m, n, p, r tot într-acel chip și cu acca pronunție să pot trebuințare ca și la latini și la alte neamuri europenești ce trăiesc cu literele lătenesti; [525 v°] dar b) se află prin acciași ispitire că literele a, d, e, h, i, l, o, qu, t, u nu se pronunțează într-un tot la români precum se pronunțează astăzi la latini și alte neamuri europenești.

Adecă, precum am luat sama mai sus, cînd d vine nemijlocit înainte de i, iar a tot într-un același cuvînt, își mută pronunția după oxie sau accentul, spre exemplu: laudo (*Лаудѣ*¹⁹). Aici să zice ca și a la latini și la alte neamuri. Să punem același cuvînt în numărul multoratec (plurali), iacă că-și mută pronunția precum laudămu (*Лаудѣмъ*²⁰); așa în nume substantive Adămu (*Адѣмъ*), Adamuçu (*Адѣмъчу*²¹); arăma (*Арѣмъ*²²), arămuri

¹¹ Diavol.

¹² Diaconu, diplă, divan, rădicu, vladică, mlădiță, undiță.

¹³, ¹⁴ În original lipsesc parantezele.

¹⁵ Rădicatu.

¹⁶ Direptu, dregătoriu.

¹⁷ În original: de.

¹⁸ Gemo.

¹⁹ Laudu.

²⁰ Laudămu.

²¹ Adămușu.

²² Aramă.

(*арамурн*²³); parte (*парте*), parti (*парти*²⁴); făcu (*факс*), făcatoriu (*фактотору*²⁵); socotind aciasta cu luare aminte, să vede că este singur un rău obicei a norodului, care, urmînd cei de înli scriitori românești și izvoditori de scrisoare, au luat acest chip de pronunție și l-au însemnat cu litere sloveneste, au să au lovit sau ba, acum este anevoie a-l scoatere din limbă; numa trebuie că să sufere și prin introducerea slovelor lătenești cu vremea să va putea îndreptare; pentru aciasta, dacă să va pune regula aciasta din firea limbii scoasă, cum că la început, de nu va venire după a nemijlocit n, nt, mb, mp, mt etc., totdeauna trebuie să se pronunțeze ca la latini// [526r^o] iară în mijloc, dacă nu va fire accentuit cu accent ascuțit, purure ca a întunecat sau *н* să va citire și pronunția. La urmă așisdere, numa cît la artecliurile femeiești ce vin la urma numelor, pentru că să tilnesc împreună doi a și ar fire împotriva rînduitei ortografii ca să se îngemăneze vocalele, se însemnează cu circumflexul *â*, că însemnează că artecliul s-au împreunat cu numele, precum Domna ar trebuie să se scrie Domnaa aciasta (adecă *домина ацаста*), deci se scrie domnâ aciasta, portă etc., însă aciasta nu e de frunte regulă, căci tocma să se scrie doi aa, sau numai cu *ă* sau și cu *a* fără nice un accent, fiește care va înțelege.

Așide[re] e ne face multă supărare cu slove lătenești scriind, dară luînd sama bine, se poate hotărîre nesmintit cum că are și trebuie să aibă trei pronunții — una este ca la latini astăzi, în fero, gemo, merum, metus etc., adică mîrgu, gîmu, tîmu, lemnu și altă pronunția mai cîvîtă ce va fi și mai ascuțită, precum în cuvintele lătenești bellum, pergo, tectus, membrum și acest fel de pronunții sînt și acum mai la toate neamurile, pentru aceea să poate socotire ca una.// [526v^o] Dar este a doua pronunție care este asemenea cu totul celeia ce am spus mai sus de a întunecat, aceasta să cunoaște din cuvintele lătenești care ne-au rămas și care s-au scris oarecînd cu e, iară acum le scriem cu *н*, ca și a întunecat. Acest lucru face cevași greutate, dar numai nălucitoare, fiind că sîntem învîțați cu aceea varvară pronunție. Ba tot același e întunecat înainte de m, n, mb, mp, emd, ent etc. se grăiește ca și *ж*, precum am luat sama mai sus la a cel întunecat. Însă de vom socoti că cuvintele românești *мърс*²⁶, vîru, *сърмъс*²⁷, *сърмънътсрѣ*, *рѣсарс*, remăneo, me, *тѣ*²⁸, *сѣ*, *вѣ* etc. tot vin de la lătenie, melum, vir, remăneo, me, se, vendo, seu (sebum), *рѣс*²⁹ reu, reus și alte multe, aceste dard, vrînd a scrie bine ethimologhicește, nu putem să le scriem almintre fără mîru, pîru, sîvu, rîu, vîru, remano, resundu, resatur, me, te, se, ve etc. De acest fel de e întunecate sau scurte au și alte neamuri precum franțezii, iară cu alții mai vîrtos trebuie aceste așa să se scrie, ca de o parte să se fină ethimologia, iar de alta să se învețe pre încet și ai noștri a-și lăsa aceea varvară pronunție.// [527r^o] A tria pronunție la e se oblecește mai vîrtos la norodul nostru din Ardeal, că grăim e ca cînd am fire de naintea lui un iota, spre esemplu ei nu zic te hîvi bâte (*те он бате*) ci zic tye voi bate!, dye mine e; însă măcarcă s-au obicinuit la scrisorile cu slove illiricești a se scriere *пѣрѣст*³⁰, pieptu, *фѣртѣ*, *фѣртѣ* etc., totuși eu nu cred că scriind cu litere lătenești să să fină acel obicei, ci să să scrie perdutu, pîptu, fertu, fere, dară intru aceasta fiește[care] va face după părerea sa, fiind că și la scrisoarea illiricească să au obicinuit letera *ѣ*, care așa să pronunția ca cînd ar avere un *i* de nainte. Socotind chipul grăirii românești și a scrisorii precum s-au alcătuit cu litere sloveneste, se vede că *ж* (ia) s-au pus în loc de ie romănesc, precum în loc de tierra s-au pus *ѣкѣ*³¹, în loc de muiere, *муйѣ*³², iar în loc de e rădicat și ascuțit s-au pus *ѣ* (jeth): *ѣкѣмѣ*³³, *ѣкѣсѣ*, *ѣкѣте* etc. Într-aceea, nu avem ce ne bate capul cu acest fel de osăbite e. Dacă vom face regula

²³ Arâmuri.

²⁴ Părți.

²⁵ Făcătoriu.

²⁶ Măru.

²⁷ Sămnu, sămănătură, răsaru.

²⁸ Te, să, vă.

²⁹ Rău.

³⁰ Pierdut, piept, fierțu, fiere.

³¹ Teara.

³² Muiare.

³³ Teamă, teascu, veaste.

Într-un început pentru străini că e însemnat cu accent acut totdeauna are să se pronunțe ca un *éa*, iar cu accent gravis ca *è*, ca la latini, iar care nu e însemnat cu accent ca și e întunecat, măcară regula aciasta|| [527 v°] mai mult pentru a nostri, până se vor învăța, căci cei străini, grăind ei e așa precum este la toate limbile, totdeauna vor fire înțeleși, mai vărtos că nice a întunecat, nice e întunecat nu-l vor putea nice o dată grăire cum se cuvine.

Cît privește letera *h*, cunoscut lucru este că aciastă leteră au fost numa un semn de aspirație, iar nu leteră adevărată și uneori s-a punea pentru oarecareși împlineală (propter hiatum). La ortografia mea aciastă leteră are multe datorii 1) întâi: nu se aspiră, fără numai la interiecții cum: *ah!*, *oh!*, *ah!*, *hal!*, *hèu!*, *hei!* etc. 2) a doua slugește numa pentru cunoașterea cuvintelor lătenești și despărțirea vocalelor care de multe ori se grămădesc una după alta, și așa grămădite, dacă nu s-ar întrepune *h*, s-ar face tocma altă pronunție de cum ar trebui și de cum cere firea cuvintului. Spre exemplu: să știe de cătră toți înflegătorii limbei românești că cuvîntul *одаръ*³⁴ vine de la lătenescul *hōra*, măcar că la rumâni acum nu însămnăază mai mult aceea ce au însămnat la latini; din acest grai vine de multe ori împreună cu alte cuvinte, precum *адора*³⁵, deci dacă s-ar scrie cu cuvinte lătenești adōrea, întâi nu s-ar știre de [unde] purecode acest cuvînt, a doua și desparte a și o, ca să nu se împreune, deci după ortografia dreasă se scrie *ahōre*, [lectio incerta] *quadam hora seu viae*.||

[528 r°] Așisdere este cu cuvintele următoare: *unehori*, *duohori*, *trei hori* etc., multe hori, Apoi *ици*³⁶ eu scriu *ahice* sau *ahici*, *ици*³⁷ *hice*, fiește care vede că cu aciastă ortografie nu [nu]mai că se arată ethimologia cuvintelor, dar *h* și împiedecă să nu [se] împreune vocalele, care împreună fără de nice un interpus s-ar face o altă pronunție, precum aice s-ar putea cetire și aice.

J, jota, măcar că la latini se vede a fire fost *j* ca și un *i* consonant sau împreună glăsuitoare, precum s-au obicinuit a să cetire astăzi, totuși foarte este de crezut că latini au trebuit almintre să pronunțeze aciastă leteră, pentru că vedem că la toate cuvintele lătenești care era de mult scrise cu *j* și au rămas la rumâni, la italieni și la franțozi, într-un chip, să pronunția, adecă ca și *ж* sau *у* la rumâni, precum *judico*, *juro*, *judex*, *jocus*, *juvo*, *jungo* și alte mai multe care noi le zicem *жсудикс*³⁸, *жсудс*, *жсудс*, *жсудс* iar italienii *giudico*, *giuro*, *gioco* etc., franțozii *juger*, *jurer*, *jeu* etc., de unde s-a poate încheiere cu toată asecurința că, vrînd a introduce o ortografie bine întocmită, trebuie și la limba noastră aceste cuvinte să se scrie cu aceiași leteră, căci almentre ethimologia lor cu totul s-ar strica. Aici trebuie a băgare de seamă că nu fără pricină bărbații care au introdus mai întâi slovele illiricești în românie|| [528 v°] au osăbit foarte cu de amănuntul pronunția leterei *ж* (jivite) de la slova *у* sau mai vărtos neaflînd între toate slovele illiricești una care să poată portare pronunția leterei lătenești *g* înainte de *e* și *i*, au trebuit să scorească letera *у*, deci au trebuit să fiă osebită pronunția leterei *ж* de cătră letera *у*. Drept aciasta au scris nu cum scriu unii astăzi *адсуду*³⁹, ci *ажсуду*, de la lătenie adjuge, *juro*, *jugere*. Așa să află tipărit în toate cărțile cele beserecești ce să află cu ortografia bună. Și cu adevărat, putem culegere din vorba oamenilor bătrani, mai vărtos a făraniilor despre munți, că ei almintre pronunțează *у* decît s-au obicinuit astăzi de obștie, adecă ei pronunță *у* ca și italianii *g* înainte de *e* și *i*, precum în ceste cuvinte *giovine*, *giudice* etc., iar *ж* pronunță că și franțozii *j* în cuvintele *jour*, *jupon*, *je* etc., adecă nu așa îndesat ca *у*. Pentru aciasta, vrînd noi a introduce o ortografie stătătoare, nu putem să lăsăm afară aciastă osăbire, fiind că firea limbei ne-o arată.

Trecînd la *i*, trebuie a știre că aciastă slovă este *Protheu* cel cunoscut la mithologie. Aciastă leteră nu numa că s-a mută după împregiurările întru care se află, dară și stră-

³⁴ Oară.³⁵ Adrea.³⁶ Aici.³⁷ Ici.³⁸ Judecu, juru, jocu, ajutu.³⁹ Ajiunge, ajiunge.

mută pronunția a tuturor letere care să lovese cu punerea lor înaintea ei. Din aciastă fire a cestui letere la români s-au scornit multe improprietăți/[529 r°] la scrisoarea cu letere lătenești, afară de b, f, m, p, r, v, cele alalte toate consonante își mută pronunția sa cea firească și iau una alta. Spre exemplu, să luăm toate părțile orației, eu zic: păsu, mătasa, grăsu etc., la numele aceste s să grăiește ca și la latini și alte neamuri, iară în numărul multoratec (plur), unde u și a să mută în i, nu pot să zic паша⁴⁰, мѣтъси, граси, ci mai virtos пашин⁴¹, мѣтъшин, грашин, de unde chiară dovada este că s sau c, punindu-se înainte de i, își mută pronunția în sch sau ш.

Să pășim la verbe. Eu zic indicativa persoana întâia lăso(лѣсѣ⁴²) dar la a duoa persoană, unde în loc de o sau u trebuie a pune i, iacă că așzdere s, adecă c se mută în ш și trebuie să să zică tu lăsi (лѣшин⁴³); la pronomine, se (се) în dativ se zice si (ши), cu un cuvînt, nu este acel cuvînt în care să nu să poată adevăra aciastă regulă; luînd la socoteală dar aciasta că

a) d înainte de i se pronunță ca dz:

b) g ca v;

c) l tocma pier, precum la epure ce să ar zice iepure, iubesco, de la liubesco, иш⁴⁴ de la linu (linum). ицѣ⁴⁵ de la litia, клѣ⁴⁶ de la cliève, elavis, kiemu de la cliemo, clamo, r iemu (glomer), игнѣсѣ⁴⁷ de [la] inglito (inglutio) și multe alte care nu numai la români, dar și la italieni s-au obicinuit, precum în cuvintele pieno, fiore, inghiotire, chiudere, chiesa etc.;

d) n înainte de i, în cuvintele cele lătenești nu se pronunță de obștie, precum în vie ce vine de la lătenescul cuvînt vinea sau vinia/[529 v°] енѣ⁴⁸ de la vinio, тѣ енѣ⁴⁹ de la veini, se vie (ut veniat; de la se veinia), baia de la bania, глѣ⁵⁰ de la glénia, лѣмѣ⁵¹ de la lemănia, итѣорѣ⁵² de la tienitoriu și mai multe altele. Dar fiind că să află un dialect românesc și astăzi, care în[e] încă pronunția strămoșiască, adecă hațegani noștri, cari zic vinia (vinea) și eu veinio (ego venio), tu vini (tu venis) etc., precum și tienetoriu și în loc de smeoaie smevoine, în loc de ungrorie ungrorie etc., am crezut că, fără a se pune vre o regulă pentru n înainte de i, să să pună la lexicon și dialectul acesta, pentru ca să să arate cum de rău pronunță alții; iar eu în scrisorile mele cu slove lătenești purure voi pune la ен (vinea) și n, scriînd vinia, iar la verbe nu voi pune eo tiiu (ego teneo), tu tii (tu tenes), ci eo tieno, tu tieni, nici am pus eo viiu (ego venio), tu vii, dar eo veino, tu veini; așa și cu puii: în loc de eo puii, tu pui, cu atita mai virtos am drept să scriu eu puno, tu puni, pentru că almintrele eo puii scriînd, nu să ar știre de vine de la pulio, adecă puliezzi/[530 r°] (pultos edo) sau de la puno (pono).

Pentru letera o trebuie a știre că însuși Priscian au însămnat la gramateca sa cea lătenească, cum că cei de de mult romani nu au avut letera u, ci au fost siliți să întrebuințeze o. De acolo prind eu prepusul cum că Romanii încă au zis bunus, fruns, puns, puno, cum zicem noi, mai vârtos țărani și prostimea. Ori cum să fiă aciasta, noi încă ținem acel o lătenesc în loc de u, însă numa la cuvintele lătenești, precum sonu, ponu, morire, rogare, rogacione, ponte, fronte, frondia, portare, bonu, bonetate, longu și mai multe altele. Aceste cuvinte noi astăzi le răspundem la pronunție ca cum ar fire un u în loc de o, măcarcă latinii de acum toate acele le grăiesc cu ò, precum sonus, pono, mori, rogare,

⁴⁰ Pasi, mătasi, grasi.

⁴¹ Pași, mătăși, grași.

⁴² Lasu.

⁴³ Lași.

⁴⁴ Inu.

⁴⁵ Iță.

⁴⁶ Chiee.

⁴⁷ Inghitu.

⁴⁸ Viu.

⁴⁹ Tu oit.

⁵⁰ Glie.

⁵¹ Lămie.

⁵² Țiitoriu.

portare, bonus, frons, pons etc. Cei care nu au pus ostăneală să alcătuiască o gramatecă și să ieie aminte cum să formează verbele și timpurile lor dară va zice ori cum să fiă pronunțat vechii romani, dar noi astăzi fiind că toate aceste cuvinte am obicinuit a le pronunțare cu u, se cade ca așa să rămână.

La care voi răspunde cum că adevărat unele cuvinte care nu-și mută acea pronunție, [530 v°] ci mai vârtos în toate căderile declinată și în toate timpurile conjugată pururea în pronunția cu u neschimbată, unele ca aceste ar putea să rămână, dar sînt multe dintru acele care își mută pronunția și o dată în pronunția unui o, de altă dată, într-un alt timp puse, le va pronunța u, spre exemplu: pūno (puno) își ține pronunția sa preste toate timpurile, dar verbul rōgu (pōrs) și-o mută, căci în persoana întâia a timpului de acum în indicativă să scrie și să zice: eo rogo (rō pōrs), întru a doua tu rogi, a treia elu rōga. Însă în numărul de mulți (plur.) persoana I scriem și zicem noi rugăm, voi rugați, a treia iarăși eli rōga. La imperativă așisdere roga tu, roga elu și iarăși la toate celelalte timpuri mută acest o în u. Într-acel chip este cu verbul portu, moriu, scollu, sboru, inflōru și alaltre.

Acum să mi să învoiască o întrebare: ce regulă vei dare la scholarius care va să învețe limba gramatecește, în ce chip are el să formeze timpurile unul dintru altul, ca să fiă lui de îndreptariu la toate altele, după ce vedem că letera de rădăcină a verbului se mută încoace și în[c]olea la osăbute timpuri, iară după gramateca firească și a tuturor neamurilor, [531 r°] la formarea timpurilor nu se mută, nici trebuie să mute leterele radecale, ci numa cele de pe urmă și terminația, precum vedem la alte verburi și în limba noastră, precum eo canto, tu canti, elu canta, noi cantamu, voi cantati, eli canta. Conjugînd acest verb până la fărșit, vei vedea că letere cele de rădăcină care le are verbul acesta în starea sa de întâi, adică în I persoană [a] indicativei timpului de acum, canto, nemica nu pierde, nice strămută, afară de terminația sau letera o cea de fărșit. Dintru una aciasta observație să culege chiar [că] a dare regule temeinice gramatecești nu să pot în limba noastră de să va scrie cu slove illiricești sau măcar cu ce fel de altă ortografie, de nu ar voire cineva să facă mai multe esteptii decît regule, cum au făcut Molnar în gramateca sa și cum fac alții în toate zilele, care nu caută firea limbei și mai vârtos cernînd și ce regulă au ținut stricarea pronunției lătenești la românii noștri. Deci, socotînd că la noi sînt cuvinte nu numai vechi lătenești, dar și din alte limbe străine, la care letera o purure ca o să au pronunțat, vîrînd noi a îndestula și una și alta, trebuie să stătuim două feliuri de o, [531 v°] unul care purure să să pronunție ca o, iar altul care să să pună în loc de u, însă să să pronunțeze ca u totdeauna. Aciasta cere firea limbii noastre de acum. Aciasta cere theoria întemeiată gramaticii românești și ortografia de plin.

Știu că Sînția <tu> Ta vei cunoaște îndată tîria acestii observații, fiind că înțelegi limba din temei, dară poate că fiind împresurat cu alte făptorii spre folosul de obște, nu ai avut prilej a te îndeletnicire cu gramatica și a-ți cufundare socoteala întru aceste. Drept aciasta dară mă aflu îndătorit a răzămare aciasta socoteală cu oareșicare dovezi:

I. Lucru netăgăduit este că toate numele, verbele și alte graiuri românești nu să fărșese (precum unora s-au nălucit) în consonanturi, ci toate în vocale, numa cît norodul, mai cu seamă, soarbe oarecum vocale cele pe urmă, nărav luat de la străine neamuri între care au lăcuît de lungă vreme, adică românii nu zic Petr, domn, scăi, rupt, trup și ca de aceste, ci Petru, domnu, scăin etc. Adevărul acestii these se arată de acolo, că în ce oră un cuvînt românesc vine la construcție sau înșirare cu altele unde după un nume ca acesta cu greu să poate găire îndată, oamenii noștri adaugă acel u final care-l mîncase, precum domnu mi havu disu, iacă că nu pot domn mbiau [532 r°] măcar că, grăind adevărat, românii nice scriu, nice zic domn, ci numa să pare că zic așa pentru răpezia pronunțării vocalei celii de pe urmă, căci almintre nu să ar putea înțelege cînd zic ei cuvîntul acesta în numărul de mulți — domni — pentru aciasta la scrisoarea cu slove illiricești au băgat de samă scriptorii cum că la numele românești care să pun la construcția fără artecliu se precepe și se aude în urmă o jumătate de vocale, pentru aciasta au pus în urmă un r, care nu este alta fără jumătate de u, și cu dreptul moldovenii de mult acum au început a lepădare în scrisorile sale acel u și a pune s, adică u. Dar nu numa la nume ci și la verbe se

auze în fărșit acel u răpezit, iară în unele care, pentru greutatea pronunției nu s'ar putea lăsând acel u afară, se auze cu totul, precum mustru (reprehendo), nu pot pre îndeletnici a noastră țărani u de pe urmă, căci almintre nu ar putea grăire acel cuvînt must, de aci s'au cunoaște că toate verburile s'au fărșiesc în u și acest u finale se auze în fărșitul siește-cărui verb în persoana cea I a indicativă timpul de acum este adevăratul o a romanilor de demult. Luînd eu sama asupra acestor || [532 v°] lucruri, am hotărît ca la fărșitul tuturor verburilor personae indicativi praesentis s'au s'au pună la fărșit un o, însă care s'au s'au pronunțeze ca și u mic (corruptum et finale) precum ziceam canto, rogo, mergo, laso etc., și acest o s'au s'au scrie totdeauna fiind că în construcția s'au s'au pronunță, precum, vrînd a scrie **porște**, s'au nu scriem rogu-te, ci rogo-te. Aciastă ortografie nu numa că aduce limbei pierduta asemănare cu maica sa latină, dară și urnește din cale toată amestecarea și încâlceala verbelor cu alte cuvinte, precum este nume adjectiv mûtu (mutus) dacă s'au scrie și la verbe terminăciunea cu u, atunci nu s'au scrie cunoaște, numa doară din înțelesul construcției, de are s'au fid mutus sau muto, mutas, mutare. Așisdere și **noptș**, nu s'au știe de este verbă sau nume, adecă portu (habitus) sau portu (porto, as), dar cînd după obiceiul românilor, numele scriu cu u și verburile cu o, atunci s'au încungiură toată învâluiala. Așisdere am hotărît ca la adverbie s'au se pună la fărșit o din aciaiași pricină, ca s'au s'au poată lesne osăbire de participii și adjective precum adv. reo s'au s'au osăbească de la adj. reu, cumpleito de cătră part. și adj. cumpleitu, crudo de cătră crudu etc. || [533 r°] Aceste două feliuri de o la o ortografie bine întocmită trebuie s'au s'au întrebuițeze.

Dar încă mai este un o la români care ei l-au obicinuit o a pronunțare ca și ba în vorba lor de toate zilele, ba de oarecîta vreme au în tot acest feli de pronunție și la scrisoare, precum și la cărțile tipărite. Acest feli de pronunție este varvară și apucat de la sloveni, carii și astăzi în dialectele lor o așa-l grăiesc, ca cînd ar fire lingă el o jumătate de a. Unguri [i] încă pre a a lor care este fără accent mai așa-l grăiesc, dară românii mai chiarit grăind a și făcut din o lung oa, precum ei nu zic acum morte, ci moarte, soarte, poarta, moara; aciastă strămutare s'au vede a avere loc numai cînd pre o lung atrnă accentul, iară următoarea sylabă este a întunecat sau è, iară cînd după o lung cu accent urmează u sau i, atunci nu s'au răspunde o ca oa, ci ca o. Spre exemplu eu zic **факторю**⁵³ (facatoriu), aici o rămîne nemutat, fiind că a doa sylabă după dînsu urmează i sau iu, dară același cuvînt pus la soiuul femeiesc, **фактоаре**⁵⁴, îndată o apucă lingă sine un a, fiind că sylaba următoare este un o. Așisdere este regula aciasta și în verbe sau alte părți a orației, precum eo scollu, tu scoalli, elu scolla, eo scotio, tu scoti, elu scoate etc. || [533 v°] Însă la cărțile cele de demult nu află acest feli de ortografie cu oa, ci mai vîrtos toate aceste ce s'au scriu acum cu oa s'au află scrise cu o; dară tocma s'au nu fie, n-avem trebuință a facere pentru aciasta vreo regulă, căci la limba învățată, care singu[ră] s'au va scrie cu slove lătinești nu s'au va pune oa neci ca cum, cu mult mai puțin s'au va dare vreo regulă ca s'au s'au cetească o ca și oa, fiind noi mai nainte de toate îndătorîți ca la întemeierea noiei ortografii s'au ferim toate abuzurile, iară s'au nu le întărim. Deci rămîne pentru o regula cea de sus pomenită, numa pentru doao feliuri de o.

Pentru s am grăit mai sus. Deci pentru t, aciastă leteră înainte tuturor vocalelor tot ca t s'au grăiește, numa înainte de i s'au grăiește ca u, în toate cuvintele purceziitoare de la lătenă, cum au fost obicaii și la latini, fără a se însemna cu vreun semn, căci și astăzi lătenește cetesc tutus (тутъ), tutius (тутисъ), perceptus, perceptio (перцуптисъ⁵⁵, перцуптио). Aciasta, cred eu, nimene nu va crîtsire, că luînd ortografia lătenească, am luat și chipul cu care ei obicinuiău a întrebuița leterele, || [534 r°] mai vîrtos că și înduplecaciunile cuvintelor românești, prin declenăciuni și conjugăciuni arată chiar aciastă regulă. Spre exemplu zicem barbatu în senguratec și barbati în numărul de mulți, adecă **бербатъ**⁵⁶, **бербаццц**, **латъ**, **лауцц**, portu, porti și altele. Iată că firea limbei arată cum că fără nice [o] adăogare și silință, t înainte de i totdeauna ca u trebuie s'au s'au grăiască.

⁵³ Facătoriu.

⁵⁴ Făcătoare.

⁵⁵ Perceptus, perceptio.

⁵⁶ Berbatu, berbați, latu, lați.

Pentru litera vocală u este a însemna numa cum să au zis, că măcar că să scrie, dar în <usulu> practică, în gura vorbitorilor de obștie abea să aude, cînd cuvîntul este nehotărît și nerăzemat, precum în toate numele substantive și ad[j]ective, parteipii și în toate timpurile verbelor, afară de I pers. ind. pres.

Litera v face la ortografia noastră multă învăluială și însuși am nescare îndoielei. Cu adevărat că prin obiciaiul tras de la sloveni ba și de la greci în urmă, litera aciasta nu să aude în multe cuvinte românești ce sînt purcegătoare de la latini, iară || [534 v°] mai vîrtos unde vine aciasta lettere după rîndul său să să pună între două vocale ca și o consonantă, atunce, după obiciaiul pronunției noastre, v își pierde glasul ei cel propriu și ca cînd ar amurși sau mai vîrtos să premută în cea mai de aproape vocale după care să pune; exemplu: neîndoiu lucru este că **vis**, vine de la lătenescul *vivus* și mai că nu ar fire de credere că și romanii cei de demult acel v din mijloc nu l-a pronunțat, pentru că avem de la ei rămas cuvîntul diuș, care tot atîta sîmnează ca și divus; însă ori cum să fie aciasta, destul că noi românii totdeauna cînd să lovește v între două vocale, adecă cînd cuvîntul românesc care purcede de la limba lătenescă, în limba aceia au avut un v între două vocale, la români acel v nu să răspunde nici odineoară, de unde să vede în exemplu *ovis, ovum, vivus, gingiva, rivus, păvo, pluvia, lavo* și mai multe ca de aceste, care noi astăzi le scriem și le grăim **ваг**⁵⁷, **ос**, || [535 r°] **кѣс, ѡнѡѡѡѡ, ꙗꙗꙗꙗꙗꙗ, ꙗꙗꙗꙗꙗꙗ, ꙗꙗꙗꙗꙗꙗ, ꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**, de unde vezi că pretutindene să grăiesc și să scriu ca cînd nu ar fire nice un v la mijloc, de unde să naște o întrebare: oare fire ar cu folos sau de trebuință ca, scriînd noi aceste cuvinte cu slove lătenesci, să adăugăm acel v lăsat? Eu, după multă meditare, am hotărît să-l trebuințăm din următoare pricini:

a) că oprește grămădire la un loc a mai multor vocale și le desparte încai la scrisoare și să încungiură nu numa cacofonia dar și învăluiala vocalelor, precum de aș scrie oăie sau oiea, aș avea patru vocale împreună și ar pricinuire neprimută glăsuire orechilor, ba ar fire și împotriva todea [sic!] adevărate ortografii;

b) ar acoperire cu totul ethimologia, nice să ar putea găcire de unde să trage acest cuvînt. Din cele dar două pricini, precum și pentru netezirea limbii, am socotit să întrebuițez v între două vocale ca și o consonantă amuțită ad discretionem faciendam et complendum hiatum, nu numai în cele de la latini rămase cuvinte, dar și întru altele unde să va lovire, precum mai vîrtos că multe foarte avem cuvinte care încă nu le am putut găcire || [535 v°] purcederea și ar trebuie numa pentru dinsele să facem vreun jota, mai vîrtos la verburile străine care mai toate fărșesc în iesco. Și cu atîte jota (i) în limbă să ar facere limba mai toată cu i, iară la înduplecările lor, unde se timplă de lingă acest jotu iar vine un i, să ar timplare atunci că doao îi să împreuneze, care lucru, afară că miroasă a barbarism⁵⁸ și nearmonie, dar încă nu să poate lovire cu o bine rînduită ortografie⁵⁹; în exemplu miluiescu⁶⁰, miluiesci, miluiesce, miluimu, miluiti, mangaiescu, mangaiesci, mangaiamu, traiescu, traime, traire, traviu, graviu⁶¹, pocaiescu, pocaime, renduiescu, renduim, etc., dintru care toate să arată că i care este întîi consonantă, în miluio sau miluiescu să mută în i lung, care este afară de firea lui i scurt, deci mi-au părut că să ar pune în loc de acel jota sau i consonantă un v mut și a scriere miluiescu, gravesco, travesco, mangavesco etc. Acest chip de scriere cu atîta mi-au părut || [536 r°] potrivit și folositori, că la conjugăciune am așezat o regulă pentru formarea timpilor, adecă că verbul regulare lepădînd vocala ă terminativă și luînd ăre, fac infinitiva, și aceasta regulă este preste tot, iară verburile cele neregulare în -sco⁶², lepădînd acel sco⁶³ (fiînd ele toate de conjugăciune a patra) și luînd ire, formează infinitiva lor precu[m] primesco, primeire; invertesco, inverteire

⁵⁷ Oăie, ou, ou, gingia, păunu, ploaie, iau.

⁵⁸ În loc de carvaria (scris varvareia).

⁵⁹ Adăugat pe margine: «după regulile întru alte așezate, ue, æ și oe sînt diftongi; deci nu pot să să împreuneze în vreun cuvînt că atunci să ar face diftong precum nu aș putea zice muluesco, renduescu, dar ar trebuie să să întrepună un i consonant».

⁶⁰ În original greșit: muluiescu, ca și în adaosul de la nota 59.

⁶¹ Grăbindu-se, include de pe-acum pe o în aceste două exemple.

^{62, 63} În loc de -esco, șters ulterior.

etc. Dacă să va scrie miluesco cu i, atunci să ar face miluieire și să ar îngreunare ortografia cu doi i, unul înainte, altul după e, dară scriind cu regula mea miluveire, să vede a fire cu mult mai neted. Cu adevărat că să ar putea scrie și cu y; luind aciașă litere ca să fiă ca un jota românesc, dar mă mărturisesc că am sfială a obștire aciasta în limba noastră, că ar urîți-o cu totu, de care va fi și aiure vorba.⁶⁴

Cu toate aceste însemnări, eu însuși [sic!] sînt încă la îndoială cum ar fire mai bine și mai cu cuvinință limbei: pentru aciasta și-am scris cu ortografia mea ca să poți mai bine o a cercetare și ar cuminecare/[536 v°] socoteala ce vei face asupra ei.

Cît privește litera z, aciasta am socotit-o foarte de trebuință la ortografie pentru multe cuvinte străine, care nu le putem scrie cum se cade cu alte litere lătenești. Și am hotărît ca întru toate să aibă aciași pronunție care o are la latini în cuvîntul zelus, zoilus, zelotypia etc., dar numa înainte de i să să pronunță ca și ж. Socoteala mea la aciasta au fost căci măcar că avem noi dintru cele litere lătenești j care să pronunță ca și ж, dară am aflat că acest j (jota) nu să poate întrebuița la cuvintele străine cu aciaia cuvenință precum este de a dorire, în exemplu: грижа⁶⁵, кожа, жару, жіртва, жємари, жєнїжєс, кожєтєс, кожєсєс, кожєкєс, сажє[a] гужїа[sic!], жєрдє. Aceste ar trebuie să [să] scrie grija, coja, cojocu, jaru, jartva, jumara, cojocu, cojica, jupanu, slujba, gujba, vrajba, dajde etc. Afară că minunate cuvinte să ar părea și rău în urechi sunătoare, dar să află unele cire, celindu-le cu pronunția lătenească, sînt scandaloase! și să ar [537 r°] lua în ris, fiind că nu însămnază acea pentru care să au rînduit, ci altceva. Pentru aciasta, fiind că toate cele mai sus aduse cuvinte sînt împrumutate de la sloveni și la dînsi încă cînd ei le scriu cu slove lătenești, le scriu cu z⁶⁶, am hotărît și eu a le scrie cu zi, adecă ziar (жарє), ziertva, cōzia, coziocu, cuzma, guzbu, vrazba, cozița etc. și cred că la fiește care va mai plăcea acest chip de scrisoare decît cel mai din sus.

Arătînd aceste pentru ortografia ce am socotit eu și am pus-o la Lexicon, hai să-ți pun înainte nescare îndoieli a mele:

1. Cu toate aceste, scriind adese, să rădică multe îndoieli mai vartos din foarte mare stricăciunea limbei, care nu să pot toate deslegare din regulele mai sus hotărîte. Și cu cît e adevărat că bine ortograficește nice o dată nu vom putea scriere fără de cea mai mare parte [a] acestor regule, de altă parte sînt multe care să ar putea lăsa afară fără a stricare ortografia, însă ar pătimire Ethimologia singură și opropierea cătră maica latină precum

a) regula pentru d înainte de i am văzut că este întemeiată în natura limbei noastre, însă absolut grînd, să ar putea lăsa afară și a se scriere cu z, însă mai mari greutăți să ar scornire la formarea căderilor și timpurilor precum s au arătat;

[537 v°] b) pentru h încă să ar putea lăsa afară, dar mai multe încălcături ar pricinare lăsatul lui decît obicinuitul, precum iar s-au arătat;

c) pentru l înainte de i că amuște, aciasta am arătat din ispitire cu dovezi; dar în cuvintele cele care nu pătinesc vreo strămutare, neci în declenăciune, neci la conjugăciune, lăsînd afară cu totul acest l, aș socotire și ei că fără nece [o] stricare a ortografiei, să ar putea lăsa afară, un exemplu precum sînt cuvintele călu, vale, copilu⁶⁷ și multe de aceste nume între care l să pronunță într-o cădere și într-un număr, iară întru alta nu să pronunță. Nu să poate lipsire regula aciasta nice ca cum, căci făcînd [d] aceste cuvinte în plurali: cali, vali, copili⁶⁸, nu să ar putea ținea regula de obște așezată pentru declenăciune; așidere la verburi, eu zic iau (accipio) liévo, tu liévi, elu liéva, noi luvam, voi luvati etc., deci

⁶⁴ Adăugat pe margine: «și i-aș ținea numai pentru vorbe străine, mai vartos grecești, pentru cuvintele grecești, precum vom vedea mai jos». În continuare, un alt pasaj, șters cu o bară verticală: «N.B. Să se aducă mai sus, la v, și aciasta, că fără aciasta nu să ar putea scrie multe timpuri, precum asi laudao.»

⁶⁵ Grija, coja, jaru, jertva, jumari, jupinu, cojitu, cojosu, cojocu, slujb[a], gujba, jorda.

⁶⁶ Avea în vedere, desigur, limba polonă, pe care o știa foarte bine și în care întîlnise cuvinte ca: zar, kotuch, koła, sluzba, în care z se pronunță ca j românesc.

⁶⁷ Adăugat pe margine: «precum și trāneliu, manueliu, artecliu, curecliu, pericliu, mirācliu, ureclia, uncliu, jungliu, pareclia ș.a. și altele să ar putea scrie trunquiu, manuquiu, artequiu, curequiu, periquiu, unquiu, jungvio, parequia».

⁶⁸ În original, greșit: copoli (l).

dacă să ar aruncare afară, nu știu cum să ar scrie lievo : ieo nu să poate, căci a treia persoană nu să ar înțelege de la iea, nu să ar osebiere de la pronume iea (illa) însă cum sînt numele maliu, muliere, paliu, puliu, molio, despolio, nevvolia, volia, voliesco și alte mai multe, care toate cu adevărat să pot scriere și fără l, ori cu i consonan[t] sau cu y precum maiu, pui, scaiu etc., sau puyu, mayu,/[538 r°] moio, despoio, moyo, despoio, moyare, moiare, despoiare ;

d) Cît atinge s înainte de i, acesta neapărat e de trebuință la slovele lătinești și întru acele nu pricinează nice o sminteală, căci însă [și] firea limbei aduce cu sine aciastă regulă, precum am dovedit dară la alte nume străine, să vede a fire cam sălă, precum în numele СЛАДШ⁶⁹, ЛАКАШ, lautasiu, cimpoiesu⁷⁰ etc.

I să vede a fire băgat numa ca să deie lui s o altă pronunție, pentru aciasta am socotit că doară ar fire mai cu cale să să pună totdeauna un s' cu apostrofă, semnînd prin aciasta că i să au lăsat afară și să au scriere lacas'u, salas'u, măcar că, spunînd adevărul, mi-s urte multe semne și oxii la ortografie ;

e) qu acest K a romanilor, fiind că trebuie să-l primim în cele lătinești slove, precum am arătat, care însuși simplitatea și firea ortografiei românești ca să-l trebuințăm și la cuvinte străine în loc de K, mai vîrtos înainte de i și e, unde leteră c nu poate să să grăiască ca K. Cu adevărat că să ar putea întrebuițare și ch, precum fac italienii, dar socotind că avem multe cuvinte, mai vîrtos grecești,/[538 v°] care nu pot în alt chip a să scriere bine, fără de ch, care închipuiește greceasca leteră K, precum sînt Christosu, cheretessire, chirotonisire, chora, choriu și altele, care nu să pot scriere cu singur h, tocmă să să hotărască aciastă leteră, ca să aibă pronunția unui χ grecesc sau illiricesc. Pentru aciasta mă am sfiut a întrebuițare ch. Să au adaus la această sfială și acea socotință că prin aciasta a premulor cuvinte să ar acoperire Ethimologia și limba să ar depărtare de foarte încai la îmbrăcămîntea cea din afară, de cătră lătenie, în exemplu atunci — ar trebui să pună che, cliemo, chiamo, kiee chieve, inclido, inchido, inclino, inchino etc. Iată încît sînt verbele străine, pentru aceste adiafor lucru să vede a fire ori să se scrie cu K sau cu qu, căci ori voi scrie quipu sau kipu sau chipu, tot una este. Deci, luîndu-se o dată qu pentru K, nu să ar cupinire să adauge în limbă trei feluri de K, fiind acum două, adecă c înainte de a, o, u, și qu înainte de toate alte letere ;

e) ⁷¹ eu cu adevărat am socotit ca să pun la toate infinitivele acel re , pre care noi în vorba de toate zilele îl lăsăm afară, ba și la scrisoare. Acum /[539 r°] dară l-aflu la unele cărți de de mult în alte locuri precum la pravilă și să vede a fire foarte de trebuință la limba lucrată și dreasă, pentru multe altele, mai vîrtos discrimen faciendum între unele timpuri cu infinitivă, precum nșrk⁷² este infinitivă, nșrk 3, persoană praet. imperf. și putea futuru, aceste toate să pot încungiurare scriînd infin. putere, imperfect puteva, futur putē sau putea ;

f) cea mai mare dintre toate îngăimăcire este cu artecliul femeiesc și măcarcă mă am hotărît eu întru o parte, adecă să să însămnne cu circumflexu[l] â ce de pe urmă, pîrîndu-mi că în acest chip vom încungiura nevoia de a pune în fărșit doi a, s. e. domnaa sau și de a face elisionem a unui a precum a fără domn'a dar totuși întru aciasta aş pofti⁷³ și întemeiată părerea altora.

⁶⁹ Sălaș, lacas.

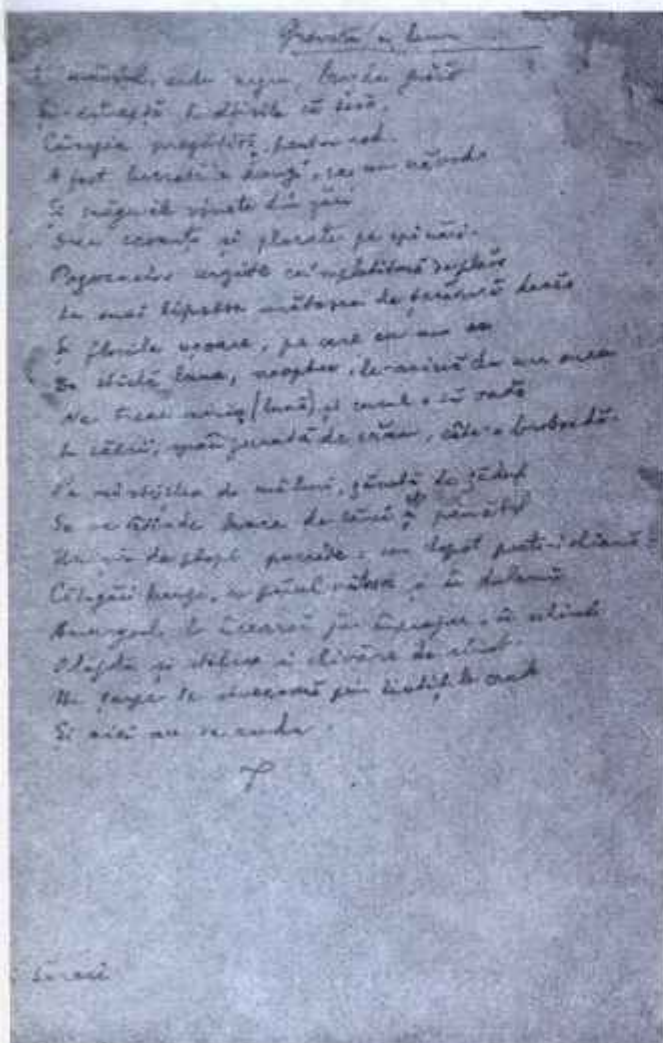
⁷⁰ Vrăjmaș (scris vrăjmașiu), șters ulterior.

⁷¹ Din nou paragraful e) ; ar fi trebuit, în ordine, să fie f), iar mai jos g).

⁷² Putea.

⁷³ În loc de poftire ; a renunțat la re din infinitiv !

TUDOR ARGHEZI

VERSURILE INTITULATE *GRAVURĂ-N LEMN*, FAC parte din acele manuscrise argheziene, ce provin din anii celui de-al doilea război mondial. Poema a fost scrisă la Mărțișor, în creion, pe o foaie de hirtie independentă. Dimpreună cu alte manuscrise din epocă — dintre care unele au văzut lumina tiparului, iar altele au fost distruse din variate cauze — pagina de față a fost îngropată în grădina Mărțișorului o perioadă mai îndelungată de timp, spre a fi salvată de la perchezițiile efectuate de poliție. Era vremea apariției pamfletului „Baroane”, pentru care scriitorul a și fost închis în «Lagărul de internați politici» de la Tîrgu Jiu. Manuscrisul poartă, vizibile, urmele de umezeală care, din fericire, nu i-au alterat textul.

Pagina s-a rătăcit apoi prin sertarele mesei de lucru... Regăsită de curînd, ea este oferită azi, spre publicare, revistei „Manuscriptum”, care reproduce manuscrisul în forma în care a fost scris cu aproximativ 30 de ani în urmă.

Cititorul atent va descoperi în versul al unsprezecelea o paranteză care închide cuvîntul *lună* — e o formă de lucru a lui Arghezi indicînd unele expresii care urmau, eventual, să fie modificate în momentul reluării textului pentru definitivare în vederea publicării. Aceasta atestă că manuscrisul de față reprezintă forma princeps a poeziei, așa cum ea a izvorît din pana scriitorului în ceasul din acea noapte, sau zi, a *Gravurii-n lemn*!

Semnul adăugat sub ultimul vers — caracteristic pentru multe din paginile de lucru ale lui Arghezi, versuri sau proză — e un semn de împlinire, de sfîrșit al unui moment de lucru, ceea ce dovedește, cu excepția parantezei semnalate, că poezia a fost realizată pe de-a-ntregul.

Baruțu T. ARGHEZI

N.R. Versurile ne-au fost comunicate de Mitzura și Baruțu T. Arghezi.

GRAVURĂ-N LEMN

fierbe

Pământul, [*sic* /] arde negru, brazda grasă
Și-așteaptă încolțirile să iasă.
Cîmpia pregătită, pentru rod.
A fost lucrată-n dungi, ca un năvod.
Și măgurile vinete din zări
Duc scoarțe și plocate pe spinări.
Pogoanelor urzite cu-mpletitură de plasă
Le mai lipsesc mătasea de țesătură deasă
Și florile ușoare, pe care cu un ac
De sticlă luna, noaptea, le-anină de[-]un arac.
Nu trece nici o (lună) și cucul o să vadă
În sălcii, spînzurată de crăci, cîte-o broboadă.
Pe măștiștea de mîluri, zăcută de zăduf
Se va întinde lunca de lănci și pămătuf.
Un șir de plopî purcede: un clopot poate-i chiamă:
Călugări lungi, cu părul vîlvoi și în dulamă
Amurgul le încearcă jur împrejur, în schimb
Odăjdii și stihare și chivăre de nimb.
Un șarpe se strecoară prin liniștile crude
Și nici nu se aude.

Călugări săraci

OCTAVIAN GOGA

DESCOPERIREA UNEI BOGATE ARHIVE CUPRINZÎND numeroase scrisori importante provenite de la intelectuali români din perioada 1880—1916, mi-a oferit și surpriza regăsitului unui stoc de manuscrise inedite Octavian Goga, socotite chiar de autorul lor pierdute.

Mă afluam cu câțiva ani în urmă la Brașov. Pasivitatea pentru cercetarea istoriografică m-a îndemnat să culeg locuri și case unde nădăjduiam să descopăr cîte ceva. Într-o zi, un bătrîn profesor pensionar, girbovit de ani, dar cu ochii vii și cu tinerească luciditate a gândirii, avîndu-mă că adun cărți rare, m-a poștit la el, într-o cameră modestă, arătîndu-mi biblioteca. Avea îngheșuite într-un dulap vreo două sute de volume legate. Mi-a propus să le cumpăr. Erău acolo majoritatea edițiilor princeps ale clasicilor români, între care și rara ediție I a poeziilor lui Eminescu. În dar am primit din partea lui și o ladă brașoveană, veche, cu diferite caiete didactice. Obsedat de vechiul imbold al marelui meu profesor N. Iorga « de a trece pe sub ochi fiecare hîrtiușă », cercetînd temeinic cușărul, am descoperit, printre acele caiete și hîrtii roase de soareci, două pachete învelite în ziare vechi. Am găsit astfel intacte cîteva sute de scrisori. O parte aparțineau lui Octavian Goga; alta, unor scriitori și oameni de cultură contemporani lui Goga: Ilario Chendi, C. Siere, Aurel Vlaicu și alții.

Originalul traducerii lui Octavian Goga după Tragedia omului de Madach, poezii și articole decupate din presa vremii m-au pus în fața unei adevărate arhive a poetului transilvănean. Printre caietele didactice, un caiet plin cu versuri, datat, 1898, mi-a dat posibilitatea a stabili că întreaga arhivă aparținînd lui Octavian Goga provenea din vremea pe cînd era elev la « liceul românesc greco-ortodox din Brașov ». Una din file poartă chiar însemnarea: « 27. II. 1898 », iar alta « 2. X. 1900 ». Se știe că în anul 1900, Goga își trecuse bacalaureatul la Brașov, iar la 11 septembrie 1900 se înscriesese student la Facultatea de litere și de filozofie de la Universitatea din Budapesta, ceea ce demonstrează că tîndrul poet a păstrat acest caiet, destinat lecțiilor de limba latină, și în anii studenției.

Însemnările de la cursuri, în limba maghiară și în limba română, sînt împletite cu diverse ciorne și încercări poetice. Am identificat astfel un număr de 76 de poezii, unele scurte, altele foarte lungi, precum și două schițe în proză (cu firești inegalități estetice). Se pare că după 1900, poetul rătăcise caietul, așa înclît înîntregul său conținut a rămas nepublicat¹. Poate că încreștea sa agitată, spaima unei boli necrușătoare, iminență, asemănătoare celei care secerase în anul 1904 pe sora sa Victoria, îl făcea pe Goga să aibă acel spirit romantic boem, nepăsător față de propria creație spirituală. Poeziile pe care le reproducem fac parte din arhiva proprie. Menționez că una dintre ele [Pe holta cîrului senin...] am mai recomandat-o cititorilor cu ocazia unei sărbători omagiale a poetului.

Dan SMĂNTĂNESCU

¹ Iată cîteva însemnări personale făcute pe același caiet: « 2 Mai. O zi memorabilă. Primul act din comedia vieții mele, act care s-a anunțat, în loc de clopotel, cu o tună strășnică și în loc de cortină, s-au ridicat plămîinii în sus scoțîndu-mi la iveală ceva cît se poate de rar: „sînge”. — „Te salut madam Ofica, din cîte acte îți va consta comedia? Mai ai mult? Perfect comic — să tot rizi”. (p. 2)

Iar la 3 Mai, (p. 9), nota cu aceeași ironie dramatică: « Comedia mea se apropie de sfîrșit. Cel puțin așa să arată... E bună — să tot rizi... ».

CÎND VIN...

Cînd vin din lumea mea de stele
Și vă cetesc filă de filă —
Sărmane versurile mele
Îmi vine să vă plîng de milă.

Vă văd frumos orînduite
În ritmul învățatei hore —
Cuminiți și uneori gătite
La gît cu panglici tricolore...

Mi-e jale-atunci, ca primăvara
De păseri prinse-n colivie,
De lei ce dorm visînd Sahara
În cușca din menajerie...

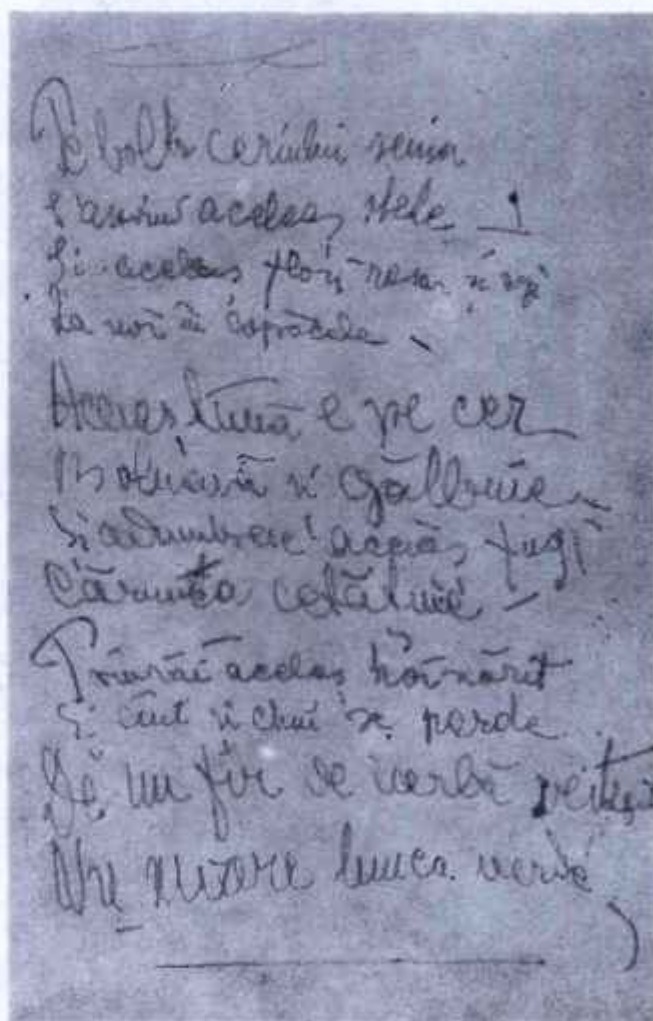
Vă las cu mintea-ndurerată
Și ochii-nchiși pe jumătate.
Mă duc în țara fermecată
A cîntecelor necîntate...

[PE BOLTA CERIULUI SENIN...]

Pe bolta ceriului senin
S-anină-aceleaș[i] stele —
Și-aceleaș[i] flori răsar și azi
La noi în copăcele.

Aceeaș[i] lună e pe cer
Bolnavă și gălbule,
Și adumbresc acelaș[i] fagi
Cărunta cetățule.

Prin văi acelaș[i] hoinărit
Și cînt și chiu se p[î]erde
De-un fir de larbă vestajit,
Nu moare lunca verde.

[AZI
NOAPTE-O RAZĂ
COBORÎND...]

Azi noapte-o rază coborînd
Dintre luminile din stele —
A rătăcit neștiutoare
La mine-n geam între perdele.

Argintul ei tremurător
Cu revărsarea-i de lumină,
Părea o candelă tîrzie,
Într-o biserică-n rulină.

Dar vezi — o clipă-a fost de-ajuns
Singurătatea să-mi străbată
Și raza stelelor de sus
S-a depărtat înfiorată.

Eu am zîmbit amar. Părea
C-aud un cîntec la ureche
Și parcă vîntu-mi aducea
Frînturi dintr-o poveste veche.

[AZI AM CLIPE...]

Azi am clipe liniștite
Nu mai pot să mă aprindă
Ale tale măiestrite
Zîmbete pecetluite

De oglindă.

Glasul gîndurilor mele
Liniștit pot să-l ascult
Căci nu-s visuri să mă-nșele
Ca în vremurile-acele

De demult.

MĂȘTILE SRIITORULUI

Anton HOLBAN

RĂTĂCIRI TEATRALE

EXISTENȚA UNEI PIESE DE TEATRU, PRECUM *OAMENI FELURIȚI* în cariera literară a lui Anton Holban, poate părea o întâmplare, simplu accident la prima vedere. Înclinarea nativă spre meditație, reflexivitatea expresă, permanenta întoarcere spre sine, spre sondarea obsedantă a experiențelor propriului eu, nu au nimic comun, desigur, cu ieșirea la rampă, cu înfruntarea dramatică, directă și rezolvarea într-o unitate de timp și de acțiune limită a unor conflicte și situații externe. Structură psihică emotivă, chinuită de monologul scormonitor al unei conștiințe hiperlucide, autorul *Ioanei* refuză îndeobște dialogul cu alții. Egoismul este anticonfesional. Drama lui Mirel, în orice context conflictual declanșată, presupune subiectivismul aprins, aproape liric, nu obiectivarea rece, neparticipativă, spectaculoasă, pe care o pretinde dinamica scenei. Zbaterca holbaniană se naște din indecizie, din incapacitatea acțiunii. Ea tinde spre decuparea unui orizont static, disecat anatomic de o curiozitate niciodată obosită, dar obositoare.

Scrisă la 19 ani, urmare a tatonărilor și a căutărilor de tot felul, premergătoare adevăratului debut, *Oameni Feluriți*, pare astfel o «rătăcire» pe un tărâm în care disponibilitățile analitice ale unui talent literar incontestabil nu reușeau să se exprime deplin.

Prozatorul de mai târziu începuse cu versuri și numai vigilența intuitivă și riguroasă a lui Lovinescu, a stopat drumul unui poet minor. Ivirea piesei avea să-i smulgă însă criticului exclamații admirative. În *Istoria literaturii române contemporane*, 1900—1937, deși scriitorul încheiase deja pretimpuriu, tragic, un destin literar de excepție, Lovinescu considera această operă «cea mai bună lucrare a lui Anton Holban»¹.

Aprecierea este categoric excesivă, iar argumentele aduse nu-l sprijină pe dramaturg, ci-l definesc mai curând pe prozator, de vreme ce singur criticul era nevoit să recunoască lipsa unor însușiri deosebite pentru teatru, «talentul lui fiind esențial analitic și cimpul lui de observații, în genere, introspectiv». Ceea ce-l entuziasma pe Lovinescu era «cîmpeul de viață [...] strîns, studiat în amănunte minime, pe o rază atît de scurtă, încît autenticitatea impresionează ca o rană deschisă»; dar asemenea reflecții puteau prileji oricare dintre cărțile, de proză ale lui Holban, de la *Romanul lui Mirel*, la *Ioana*, sau la romanul postum *Jocurile Daniei*.

Cum se explică atunci atracția pentru teatru la acest prozator neliniștit, în stare să se autoanalizeze pînă la negare?

¹ Vezi capitolul *Evoluția poeziei dramatice după război*, p. 382.

Valea Mare, 1935. Anton Holban între eroina Preludiului sentimental (Florica Codreanu) și eroina năvelei Cu Tonji la Muncii (Tonji Stratilat). Alături, Jean Stratilat.

În parte, răspunsul îl găsim în *Testamentul literar* publicat după dispariția sa, în paginile revistei „Azi”². Mărturisind: «cred în valoarea observației ca primă sursă a literaturii», Holban ținea totodată să precizeze că «din dorința de a surprinde pe oameni, a [ieșit] *Oameni Feluriți* și mai tirziu *Parada dascălilor*».

Interesul era într-un fel cel al romancierului, al prozatorului de vocație, dovadă că, așa cum remarcă autorul însuși, el s-a cristalizat după cîtiva ani într-o operă narativă cu recunoscute valențe estetice. Dacă în cazul *Oamenilor Feluriți*, Holban a adoptat scena e pentru că aceasta îi oferea posibilitatea de a exploata mai lesnicios *fișa caracterologică*. Proza implică conexiune, relații profunde între personaje, pentru a fi sau a părea veridică. Teatrul presupune o doză de artificiu, de convenție mai ușor acceptată aici și deschide în același timp nelimitate șanse de a aduce la rampă personaje dintre cele mai diverse, cu psihologie simplificată, *unidimensională*, restul fiind completat prin sugestie. *Oameni Feluriți* nu e, așa dar, decît o lungă defilare de tipuri umane, autonome, recoltate din mediul experienței de viață a prozatorului travestit în dramaturg.

Piesa inaugurează, cel puțin cronologic, seria radiografiilor spirituale pe care Holban le-a întreprins la diferite vîrste asupra propriei cunoașteri, înainte de a se hotărî să sondeze asupra propriei psihologii. Prin lentila unei copilării căreia i s-a furat copilăria, scriitorul filmează mișcările spasmodice, delirante, ale unei lumi strîmte, *unidimensionale*. Nu întimplător, la apariția *Memoriilor* lovinesciene, care au trezit atîtea discuții și revolte, urmare a tot atîtea vanități rănite, Holban avea să fie unul dintre cei mai pătimași apărători ai criticului, poate fiindcă în simplificarea modelelor din *Memorii*, în reducerea lor la o singură facultate primordi-

². Anul VI, nr. 27, februarie-martie 1937, pp. 2455—2463.

ală, romancierul își recunoaște aceea *unidimensională* ce-i definea personajele din drama *Oameni Feluriți*.

I-a lipsit lui Anton Holban curajul de a intra în literatură prin scenă, după cum i-a lipsit mai târziu curajul de a încredința piesa tiparului.²

Cînd în ianuarie 1930 are loc premiera la Teatrul Național din București, autorul avea deja la activul său o carte: *Romanul lui Mirel*³ și anunța apariția, în câteva luni, la Editura „Cugetarea”, a unui nou roman, cu titlul *Oglinzi paralele*⁴.

Reprezentarea din seara de 17 ianuarie încununa îndelungi așteptări și neliniști. Prin 1934, vorbind despre cartea la care lucra (probabil *Joana*) și de care îl legau incertitudini și emoții firești, romancierul își amintea, nu fără o notă de amărăciune: «La fel s-a întâmplat cu piesa: n-am arătat o nimeni din siguranță că va fi refuzată. De altfel Rebreanu, directorul teatrului, cu toate că era convins de valoarea piesei, totuși mă lăsa să-l aștept ceasuri în antecameră, pe cînd deputații mi-o luau înaintea...»⁵.

Oameni Feluriți fusese depusă⁶ la Direcțiunea Teatrului Național, la 27 octombrie 1928. Anterior suportase, desigur, examenul critic al lui Lovinescu, poate chiar o lectură în cenacul acestuia, căci, deși în diverse împrejurări Holban acuză «scepticismul dizolvant» al criticului, scriitorul nu se putea totuși dispensa de autoritate opiniei lui.

Citită de Comitetul de lectură⁷, format din Ch. Drouhet, G. Murnu, Claudia Minulescu,

² Cu excepția primului act, publicat în 1934, în coloanele revistei „Azi”, *Oameni Feluriți* rămîne pînă astăzi inedită.

³ București, Editura „Ancora”, 1929, 162 pp.

⁴ Vezi „Rampa”, joi 16 ianuarie 1930:

«D. Holban, autorul piesei *Oameni Feluriți* [...] va scoate peste câteva săptămîni un roman sub titlul *Oglinzi paralele*» (Curierul literar). Cartea a apărut un an mai târziu, la editura menționată, dar cu titlul cunoscut: *O moarte care nu dovedește nimic*.

⁵ Scrisoare inedită, din februarie 1934, către Ion Argintescu.

⁷ Arhivele Statului, fond Teatrul Național București, pachet 315, dosar 20, cererea nr. 2387:

«Domnule Director,
Vă rog, binevoiți a primi cele două texte ale piesei mele *Oameni Feluriți* [sic!], pe care o supun aprecierii Domniei Voastre [sic!] și a Comitetului de lectură pentru o eventuală reprezentare pe scena Teatrului Național.

Primii, oă rog, asigurarea stimei mele

Anton Holban
Profesor

Matei Voevod 34, București»

⁸ Vezi Registrul de procese verbale ale Comitetului de lectură, în stagiunea 1929—1930, pachet 354, dosar 93, fond Teatrul Național.

Eugen Lovinescu, Soare Z. Soare, Scarlat Froda, în ședințele de joi 18 aprilie și respectiv sîmbătă 20 aprilie 1929, piesa este admisă spre reprezentare «cu condiția modificărilor pe care i le va indica Direcția și schimbarea titlului.»⁸

Referatul de intrare în repertoriu, purtînd semnătura lui Rebreanu, în aceea perioadă Directorul Teatrului Național, întîrzie însă pînă în 12 noiembrie 1929.

O lună și ceva mai târziu, luni 16 decembrie, drama lui Anton Holban intră în fine în repetiții, cu o distribuție impunătoare: Romald Bulfinsky — în rolul lui Jean, Agepsina Macri-Eftimiu — în rolul Ortansăi și Sonia Nădejde — în rolul lui Coca. După două zile însă repetițiile sînt întrerupte brusc, cu toate că nici actul I nu fusese definitivat, lăsînd locul dramei *Marele Duhovnic* de Victor Eftimiu⁹.

În direcția de scenă a lui Vasile Enescu piesa reîntră în atenția actorilor abea vineri 3 ianuarie 1930, cînd se trece la repetiția integrală a celor trei acte. Lipsa Eliei Manu și apoi a Emiliei Naftaliu — ce dețineau de asemenea inițial roluri importante în *Oameni Feluriți*, împiedică repetițiile «cu decor și recuzită» de joi 9 și marți 14 ianuarie.

Este de semnalat printre altele că între distribuția pe care o anunță „Rampa” în 5 ianuarie 1930 și aceea care susține aproape două săptămîni mai târziu afișul piesei lui Holban, există o mare diferență. În timp extrem de scurt, e greu de înțeles cum G. Ciprian, Ecaterina Nițulescu (în epoca respectivă, o debutantă, care nici după aceea n-a reușit să impună pe scenă decît o apariție ștersă) și Ana Vitcu, ar fi putut să susțină cît de cît onorabil, partituri dramatice dificile cum erau cele oferite de rolurile principale ale piesei lui Holban, pe care le preluseră peste noapte de la actorii anterior distribuiți.

Am stăruit atît asupra mecanismului montării *Oamenilor Feluriți* deoarece el explică în mare măsură căderea dramei în seara premierei. Se mai cer însă precizate câteva lucruri ținînd oarecum de conjunctură.

La începutul anului 1930, Liviu Rebreanu, ce susținea efectiv debutul teatral al lui Holban, convins — alături de Hortensia Papadopol-Bengescu, Camil Petrescu, Lovinescu și alții — de calitățile textului dramatic, este numit Director General al Culturii poporului, departament înființat în locul fostului Minister al Artelor. La Direcția Teatrului Național vine Victor Eftimiu, a cărui primă hotărîre directorială este suprimarea biletelor de favoare¹⁰.

⁹ Nu știm pînă astăzi la ce modificări se referea Comitetul de lectură. Oricum piesa s-a jucat cu titlul și în forma inițială înaintea de autor.

¹⁰ Vezi Registrul de repetiții, stagiunea 1929—1930, fondul documentar citat.

¹¹ „Rampa” din 12 ianuarie 1930 anunța: «... s-a hotărît în unanimitate ca începînd de la 15 ianuarie, biletele de favoare să fie complet suprimate.»

Ce însemnau biletele de favoare în viața teatrului românesc interbelic se știe și nu e cazul să insistăm aici. Hotărîrea, menită să încurajeze producția dramatică națională, determină însă, imediat după intrarea ei în vigoare o scădere considerabilă a numărului spectatorilor, costul unui bilet, în acea epocă de criză, nefiind deloc derizoriu, ceea ce a obligat de altfel Conducerea Teatrului Național să revină după câteva luni la obiceiul împămîntenit. *Oameni Feluriți* a pierdut astfel la premieră cam trei sferturi din spectatori, mai ales studenți și elevi, care umpleau îndeobște sala la piesele autorilor debutanți.

În generele cronice dramatice pe marginea spectacolului au fost mai puțin defavorabile pentru Holban decît ne-am fi așteptat.

Cronica dramatică din „*Curentul*” bunăoară, de luni 20 ianuarie 1930, p. 3, reproșându-i autorului « imprudente transfuzii » de eroi și psihologii « de la roman pe scenă », elogia încercarea tinărului scriitor — disprețuind « subiectele și personajele destinate să recolteze risul și adziunea spectatorilor mediocri » — de a dramatiza « existența unor suflete informe și veleitare, cu psihologia imprecisă și cu ezitări pline de inconsistență ».

În „*Rampa*” din 21 ianuarie 1930, V. Timuș stăruia asupra defecțiunilor montării și asupra jocului inadecvat al actorilor: « Interpretarea nu numai că n-a rețușat asperitățile, dar a accentuat erorile autorului făcînd cu totul inacceptabilă drama ».¹²

Trădată în intenții de o distribuție superficială, montată în grabă de un regisor mediu, *Oameni Feluriți* nu a rezistat pe afiș decît cinci spectacole. Încasările minime, în continuă scădere, determină scoaterea ei din repertoriu.¹³

Experiența teatrală a *Oamenilor Feluriți* se încheie tragic pentru Holban, deși în vara aceluiași an, piesa va fi încununată cu premiul Gh. Florescu.¹⁴

Atracția rampei — așa cum s-a constatat mai apoi, după dispariția timpurie a scriitorului — va persista însă eșecului. O vreme evită

să întreprindă o altă încercare, cu toate că în *Parada dascălilor*, volum publicat la doi ani după *Oameni Feluriți*, intuim simbul unei excelente satire, ușor adaptabilă scenic.

Cea de-a doua escapadă teatrală a lui Anton Holban, provine din perioada în care povestea *Ioanei* își reverbera estetic ecourile. Am putea spune chiar că actul dramatic *Rătăcirii* își trage seva de aici, din acest material epic, cumulat chinurilor și strecurat exasperant prin filtrele unei sensibilități bolnave.

Ioana se naște din remuscările tirzii ale unor evaziuni sentimentale împinse prea departe, peste limita de unde s-ar mai putea recupera ceva. *Ioana* era victima propriilor indoieli dar totodată, a obsesiilor și a zbaterilor tragice, ce tulbură pînă în străfunduri o conștiință structural neliniștită. *Ioana* revenea oboșită la fărîm, dar înțilnea nisipuri mișcătoare, instabile, mereu spulberate de ape. Eroii se caută și nu se regăsesc deși sînt alături, scapără din amnarul unei iubiri stinse, un foc plăpînd, plîpitor. Prea plini de ei, înnebuniți de imaginile mai vechilor trădări, respiră spațiile vaste ale mării, pentru că fierberea aceea de ape, acoperă abisuri, cheamă moarte.

În *Rătăcirii*, autorul modifică perspectiva. El reia problematica romanului dintr-un alt punct și derulează invers firul dramatic al întrebărilor fără răspuns. Piesa implică, într-un fel o replică subtilă dată narafionii, căci ea înregistrează o dramă prezumtivă, în vreme ce cartea *Ioanei* retrăia una consumată.

Traian din *Rătăcirii* sfîrșește învins de false supoziții, fără a putea să-și recapete echilibrul amenințat veșnic de posibilitatea transfigurării imaginației în realitate.

Prin exacerbarea unei închipuiri aprinse, capricioase, germinată de gelozie, *Rătăcirii* anticipează oarecum *Jocurile Daniei*.

Sub raportul viziunii dramatice, piesa într-un act, din 1934, nu aduce vreo modificare față de *Oameni Feluriți*. Holban rămîne credincios dezideratelor anterior expuse.

La premiera *Oamenilor Feluriți* autorul arăta că a urmărit să înfățișeze: « cîteva tipuri interesante, insistînd asupra analizei psihologice », subiectul neavînd nici un fel de importanță în economia dramatică a piesei.¹⁵

Nici în *Rătăcirii* acțiunea nu are o altă pondere. Ea poate fi ușor neglijată, constituind simplu pretext pentru intrarea în scenă a unui caracter dificil, a unei psihologii cețoase.

Pînă la un punct, conflictul este asemănător cu cel din *Patima roșie*, a lui M. Sorbul. Apropierea se impune cu atît mai mult cu

¹² O singură „răutate” la adresa autorului, articolul Nebunilor feluriți semnat Nicok, tot în „*Rampa*” din 20 ianuarie, la rubrica: „Din fotoliul [1] nr. 13”. Cînd peste patru ani Holban va publica primul act al piesei, în cele câteva rînduri ce însoțesc și explică textul dramatic își va mărturisi nemulțumirea că din cauza actorilor a scăpat criticii tocmai dramatismul psihologiei lui Jean.

¹³ Piesa s-a jucat în zilele de 17, 19, 22 și 25 ianuarie 1930, cota maximă a încasărilor fiind atinsă la spectacolul din seara de 19 ianuarie (27.570 lei), iar minima la seara de 22 ianuarie (6.837 lei). Vezi Borderoul de încasări, stagiunea 1929—1930, fond citat.

¹⁴ Dintr-o scrisoare inedită către profesorul Ion Argintescu, reținem: « Eu, după cum ai aflat poate, am cîpătat, pentru piesă, premiul Florescu. Totuși nu mă voi duce la München. În schimb, fără îndoială că în toamnă mă voi reperi pînă la Constantinopol... »

¹⁵ Vezi „*Rampa*” din 16 ianuarie 1930, rubrica Viitoare premiere. Aceeași afirmație în programul de sală al piesei: « Intriga — (subiectul) — astfel, rămîne fără importanță, totul fiind numai caracterizare. Acesta este și înțelesul piesei. »

cit incită comparația inedită între două structuri analitice, între două modalități estetice.

Vagabondul rătăcitor, străbătând lumea cu o gitară, instabilul doritor de stabilitate, cuceritorul aspirând la iubirea pură, declanșează frământări nebănuite, întrebări de conștiință de multă vreme zăgăzuite. Bob este un Rudy, poate mai poet, mai inteligent, mai nostalgic. Lilly nu este însă o Tofana și cu atât mai puțin Traian, un Castruș. Bob reprezintă fermentul menit să răscolească refuzurile sentimentale ale lui Traian. El dispăre din scenă curînd, fără a-și justifica apariția, iar acordurile gitarăi sale trezesc ecouri mai adînci în sufletul tulburat al lui Traian decît în acustica odăii de hotel, unde se consumă acțiunea.

În timp ce *Patima roșie* alunecă în melodramă, piesa lui Holban, aspiră spre alte orizonturi, nu mai puțin pătimășe, dar mai eterice, mai abstracte. «Patima» întinecată a Tofanei lasă aici locul crizei de luciditate a lui Traian, isclind la rîndul ei, replica neașteptată, răutăcioasă, a cîndei Lilly. Personajul feminin al piesei amintește undeva silueta delicată a Fetiței, din nuela *Preludiul sentimental*.

Spectaculoase sînt în teatrul lui Holban mutațiile psihologice, salturile bruște de la o stare la alta, reacțiile contradictorii declanșate de același fenomen. Mariile cîcîniri de energii se înregistrează pe planul conștiinței, logica perfectă a argumentației, *pro sau contra*, incitînd paradoxal o și mai dureroasă angajare sufletească. Jocul se complică în fiecare moment, pînă ce atinge inevitabil tensiuni explozive. «Trăsăturile cele mai potrivnice puteau exista în el», avea să mărturisească autorul despre eroul din *O moarte care nu dovedește nimic*, însă asemenea considerații pot fi definitorii nu numai pentru o categorie din personajele sale, ci pentru majoritatea.

În *Oameni Felurici* brutalitatea represivă, inconștientă a lui Jean, este expresia unei instabilități sufletești care degenerază în nebunie, după cum siguranța tranșantă, orgolioasă și aparent neglijentă a lui Traian, ascunde în *Rătăcirile*, aspectele patologice ale unei gelozii violente.

Oare numai o întîmplare a facilitat întîlnirea lui Traian cu Bob? Nimic nu ne îndeamnă să credem altceva și, totuși, în dorința expresă de a se pune permanent într-o lumină mai puțin favorabilă ca să urmărească comportamentul celorlalți, în încercarea nereușită de a-l ridiculiza pe Bob în ochii lui Lilly, în trecerea lui rapidă, de la bucuria revederii la dezlănțuirea furibundă, nejustificată, cu care culminează piesa, bănuim un gînd secret mai de mult urmărit. Traian nu s-a întîlnit cu Bob, ci l-a căutat, pentru că intrînd în scenă, prima lui replică e: «L-am găsit!», ceea ce presupune o prealabilă investigare. Traian i-l aduce lui Lilly pe Bob ca să verifice inverificabilul, doza de inconștientă a feminității. Ca și Sandu din romanul *Ioanei*, Traian își determină singur drama; are — aș zice — «plăcerea» ei. Criza lui de gelozie nu e o «rătăcire» momentană, ci forma ultimă a unor

îndoilei mai vechi, pe care singur le recunoaște drept «o însușire a caracterului».

Finalul deschis al piesei, corespunde concepției scriitorului, fiindcă arta oferă, după opinia lui Holban, viziuni fragmentare asupra realității.¹⁷

Dacă *Oameni Felurici* lăsa să se vadă pe alocuri unele naivități, scăpări de detaliu, atracția către efectele facile, lacrimogene, trădînd debutantul, *Rătăcirile* dezvăluie un scriitor matur, stăpin pe mijloacele artei sale, cu o surprinzătoare intuiție a tensiunilor interioare, speculate ireproșabil din punct de vedere dramatic. E o evoluție ușor sesizabilă, pe care n-o credem posibilă fără alte tatonări prealabile, căci nu numai deplina minuire a replicii, dar și concentrarea extremă într-un spațiu limitat scenic, tehnica perfectă a sugerării, vin desigur, dintr-un exercițiu îndelung cultivat.

Ar trebui menționat că piesa într-un act din 1934 a fost scrisă pentru a fi prezentată la un concurs organizat de *Societatea autorilor dramatici*. Holban dictase piesa Floricăi Codreanu, care depune dactilograma purtînd unele mici corecturi cu cerneală neagră, operate de autor, sub motto-ul *Malta*. Timiditatea, orgoliul, îl opreau să-și treacă numele pe o nouă piesă de teatru, după eșecul din 17 ianuarie 1930. Soluția i-o oferă blînda, nefericita Milly, întoarsă de curînd dintr-o călătorie în Mediterană.

Din 57 de lucrări, au fost reținute doar 5 printre care și actul dramatic *Rătăcirile*, apreciat de Caton Theodorian cu o mențiune onorabilă.¹⁸

Să fi dictat Holban direct, cu o rară spontaneitate, un text dramatic subtil, de o perfectă cristalizare? Confuzia între *gitară* și *mandolină*, de la o pagină la alta, ar putea lăsa o asemenea impresie, dar extraordinara precizie a termenilor, verva dramatică definind o atmosferă autentică, ne fac să ne îndoim.

După mărturia Floricăi Codreanu, care ne-a pus la îndemînă textul, restituindu-l totodată autorului, *Rătăcirile* îi datorează titlul sub care a intrat de altfel în conștiința istoricilor literari. Holban înclina spre *Divagațiuni*, însă cum titlul era mai puțin obișnuit pentru teatru și în același timp legat de un anume tip narativ, a renunțat. Nefinalizat, rămas doar în proiectul inițial al autorului, *Divagațiuni* ne apare astăzi drept cel mai adecvat titlu al piesei, specific holbanian, întrucît toată literatura acestui mare neliniștit se consumă în lungi *divagațiuni* în jurul tragicelor experiențe ale unei existențe suprasolicitate. Il preluăm și îl propunem la rîndul nostru ca titlu al piesei pe care o publicăm aici.

Nicolae FLORESCU

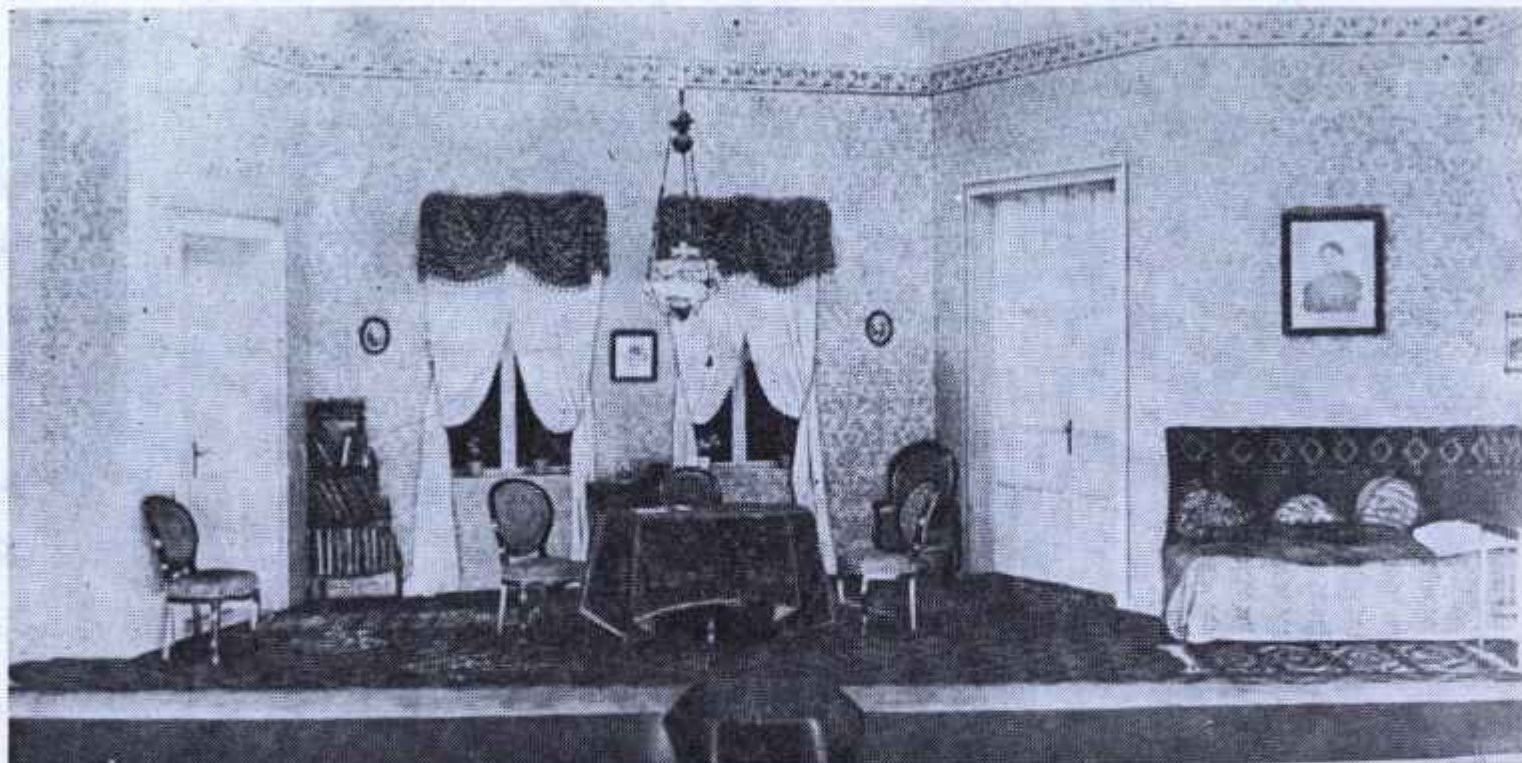
¹⁷ Vezi Testament literar, p. 2461: «În tot ceea ce am scris se observă o colecție de fragmente, cari la un loc trebuie să facă o atmosferă, dar cari se pot cunoaște și separat. Căci fiecare brodează pe o altă nuanță sufletească.»

¹⁸ În Buletinul Societății autorilor dramatici, nr. 11, 1935, piesa *Rătăcirile* figurează în dreptul numelui Coca Codreanu.

¹⁶ Vezi Testament literar, rev. cit., p. 2463.

ANTON HOLBAN • [DIVAGAȚIUNI]

Decorul actului I al piesei Oameni Felurți — reprezentată pe scena Teatrului Național din București, la 17 ianuarie 1930.

Personagii: LILLY
TRAIAN
BOB

Decor: O cameră de hotel, dar familiară.
Traian și Bob intră.

[TRAIAN, LILLY, BOB]

TRAIAN (strigă): Lilly!

LILLY (se aude din camera alăturată): Da!

TRAIAN: L-am găsit!

LILLY: Bravo! Așteptați că vin îndată!

Traian închide ușa dinspre Lilly.

[TRAIAN, BOB]

TRAIAN: Dar extraordinar! Să stai în hotelul nostru și să nu știi nimic!

De câte zile ești aici?

BOB: De o săptămână.

TRAIAN: Și zici că locuiești în camera de alături?

BOB: <Știu că> Te aud fluierând, dar n-am bănuț că ești tu. De atâta vreme, îți uitasem galsul.

[3]

TRAIAN: Da. Am obiceiul să cînt puțin. Îmi enervez vecinii. Uneori, cînte unul îmi bate în perete.

BOB: Și eu cînt din gitară.

TRAIAN: Vrea să zică ghitara pe care o ascult seara, de la tine vine? Cu atît mai bine! Vom face muzică împreună, ca și odinioară!

BOB: Și-ți convine viața de hotel?

TRAIAN: De cînd m-am înșurat, stau în apartamentul acesta. Adică de cinci ani. M-am deprins.

BOB: Un menaj într-un hotel! Un plan temeinic, clădit într-un cadru instabil!

TRAIAN: Chestiune de deprindere. Și tu?

BOB: Eu îmi caut casă.

TRAIAN: Așa ceva nu mi-ași [sic!] fi închipuit. Mai serios decît mine atunci?

BOB: Am voiajat destul. Au început reumatismele și trebuie să mă îngrijesc.

TRAIAN: Singur? Nu te-ai gîndit la înșurătoare?

BOB: Sunt obișnuit singur. Mă se pare că în doi se fărîmîțează orice emoție de valoare.

TRAIAN: Poate că ai dreptate. Dar pe Lilly ai s-o cunoști. E foarte înțeleaptă și pricepe cînd e nevoie să fim în doi și cînd e mai bine să rămînem singuri. Spaima unui menaj o produce mai ales închișiția pe care cei doi soți și-o aplică. N-am obiceiul să ascund bucuriile mari numai pentru mine, dar dacă aș fi obligat să împart totul, <am impresia c-> aș fugi! Tovărășia mea cu Lilly va dura, desigur toată viața, dar, vreau să am impresia că în orice clipă s-ar putea termina. Poate din pricina asta locuim la hotel.

BOB: Iluzii sub care îți ascunzi burghezia.

TRAIAN: Fără îndoială, una din iluziile cu care trăim toți, căci știm că în fiecare oră îmbătrînim și totuși ridem din toată inima. Nu este și aceasta o iluzie a tuturor? Și încă esențială! Lilly și cu mine ne iubim foarte mult, dar nu ne ținem mereu unul dupe celălalt <și>. Cînd întîrzie prin oraș, nu-i cer nici o socoteală, și invers.

BOB: Și nu ești gelos niciodată?

TRAIAN: Ce scandal făceam cu Mimi la Universitate?

BOB: Tocmai la aceasta mă gîndeam.

TRAIAN: Totuși, n-o iubeam deloc pe Mimi. A trecut destul timp și pot să vorbesc de ea cu claritate. Îmi dăm seama de toate defectele ei și că

[4]

nu era o legătură care poate să dureze mult timp. Nici corpul ei, oricînd la dispoziție, nu mă tenta prea mult. Mă plictiseam teribil cu dînsa. Nu știam ce să mai inventez, ca să treacă vremea. Asta nu mă împiedica să sufăr toate geloziiile, cu toate că nici acum nu știu sigur dacă mă înșela. Cu Lilly, această ființă delicioasă — și cred că pot să o laud fără să fiu ridicol, ca un bărbat care își supravaluează nevasta — nu sunt niciodată gelos. Și Lilly pleacă în oraș, întîrzie, în unele zile aproape n-o văd, nu mă gîndesc s-o iscodesc. De ce, n-aș putea să spun. Se epuizează puterile tale de gelozie, și nu poți fi gelos de două ori, după cum se spune că nu poți iubi de două ori? Sau aceasta este o <caracteristică> însușire a caracterului meu? Cred că este și o altă explicație. Lilly nu mi-a dat totuși nici o ocazie. N-am văzut-o niciodată plictisită, ca să bănu[ț]esc că o să caute distracții. Lipsurile ei nu sunt zilnic la fel ca să-i presupun rendez-vous-uri. (Spro ușă.) Dar Lilly exagerează cu întîrzierea ei! Dacă lipsește cîteva zile, altele stă nemișcată în camera ei, și nu așa se fac trădările! Dar caut acum explicații în fața ta, și eu mi-am format convingerile mai mult pe instincte. Ce multe îți spun... Parcă nimic nu s-a schimbat de cînd locuim în aceeași cameră... Totuși au trecut... cît?... Cincisprezece ani!

BOB: Da. Cincisprezece ani!

TRAIAN: Parcă numai continuăm o discuție întreruptă aseară. Cînd te-ai întors de la Paris?

TRAIAN, BOB, LILLY

LILLY (apare): Bonjour!

TRAIAN: Iat-o pe Lilly! Asta este jumătatea mea! [(Către Lilly.) Închipește-ți că l-am găsit la o cafenea!]

LILLY: Domnul Bob?

Stringeri de mînă.

TRAIAN: Spune-i Bob scurt. Niciodată nu mi-aș fi închipuit că lui Bob i se poate spune «domnul» [...]

BOB (genat): Întotdeauna Traian a fost... cam comunicativ.

TRAIAN: Adică, vulgar, știu. Dar ar fi caraghios să-mi schimb firea. Asta e Bob...

LILLY: Exact așa cum mi-l imaginaseam.

BOB: Dar ce? Vorbea Traian deseori de mine?

LILLY: Foarte des. Nu s-ar putea spune că nu ți-a fost un prieten fidel.
 Ce făceai acum? Mă birfeai?
 BOB: Înainte de a te cunoaște?
 LILLY: Știu obiceiul bărbaților. Înainte de a cunoaște o femeie, spun abstracțiuni asupra sexului slab, cu aceeași răutate. De altfel, bărbatul meu cred că mi-a și făcut portretul.
 BOB: Într-adevăr, mi-a vorbit.
 LILLY: Traian e omul cel mai dulce, cel mai deștept din lume, dar se simte obligat să vorbească mereu, și atunci comite toate indiscrețiile. Mai bine te servea cu ceva.
 TRAIAN: Ai dreptate, nu i-am dat nimic.
 BOB: Dar nici nu era nevoie. Vin acum de la cafenea, vorba lui Traian.
 LILLY: Totuși, un liqueur.
 Îi servește.
 TRAIAN: Avem liqueururi foarte bune, și țin bine minte, Bob este un mare specialist.
 LILLY: Când te-ai întors, Bob, de la Paris?
 TRAIAN: Tocmai ce-l întrebam și eu.
 BOB: De săptămîna trecută.
 TRAIAN: După o absență de zece ani...
 BOB: De treisprezece...
 TRAIAN: Nu pricep de ce-ai stat atîta, sau nu pricep de ce te-ai întors acum?
 BOB: Pentru că n-aveam bani destul să mă întorc în țară. Și acum, o moștenire, la care nu mă gîndisem, m-a făcut să scap de grijă.
 TRAIAN: Erai tu în stare de grijă?
 BOB: În fine... mai mult sau mai puțin...
 TRAIAN: Și cu ce te-ai ținut la Paris?
 LILLY: Ce indiscreție, Traiane!
 TRAIAN: Dar cu Bob pot să vorbesc în felul acesta. Fiecărui om i se potrivește altceva. Calificativele-nu au decît o valoare subiectivă.
 <LILLY: Ar fi o observație bună dacă ar fi dezinteresată. Dar îți convine: te scuză.>
 BOB: M-am ținut cu... gîtara!
 TRAIAN: Extraordinar! Ca student la fel făceai! Nu te-ai folosit deloc de licență?
 BOB: Aproape nici nu mai știu în ce sunt licențiat.

TRAIAN: Și ce făceai? Dar o să te rog să ne cîmîi...
 BOB: Am găsit loc într-un restaurant din Place des Nations. De atunci am rămas acolo.
 TRAIAN: Este posibil?
 BOB: Anii trec așa de repede...
 LILLY: Într-adevăr, anii trec așa de repede...
 TRAIAN: Asta tot?
 BOB: Și alte cîteva angajamente.
 TRAIAN: Și ce făceai tot restul timpului?
 BOB: Nu știu. Mă plimbam, mă amuzam. N-aș putea spune exact.
 TRAIAN: Nu te plictiseai niciodată?
 BOB: Nu!...
 LILLY: Traian crede că trebuie să te ocupi zilnic, cu toată ordinea, ca să nu te plictisești.
 BOB: Îi țin minte. Ca student muncea foarte mult [...]
 LILLY [(cître Traian)]: Degeaba găsești argumente ca să-ți demonstrezi că nu ești burghez.
 TRAIAN: Nu mă consider deloc burghez.
 LILLY: Traian socotea că dacă într-o zi lucrează dimineața și într-o zi seara, dă probă de aventură. Dar lucrul trebuie să și-l termine tot atît de punctual.
 TRAIAN: În definitiv, termenul de «burghez» e foarte neprecis.
 LILLY: <Iarăși> Îți cauți scuze.
 Rid cu toții în diferite feluri.
 BOB [(lui Traian)]: Și ce faci acum?
 LILLY: Scrie o carte cu titlul Filozofia Renașterii [sic!]. Gîndește-te, dacă o astfel de carte nu-l caracterizează? Înseamnă o lectură imensă, fișe, note, mai știu eu ce! Migală de ani de zile...
 TRAIAN: Dar ești foarte mîndră de munca mea.
 LILLY: Întotdeauna admir[î] ceea ce nu poți face. M-ar fi amuzat mai mult să scrii o carte, gen Romanul unui pierdevară!
 TRAIAN: Pierdevară! Ți se potrivește ție mai ales.
 LILLY: Aveai ocazia să faci un studiu asupra mea.
 BOB: Pierdevară sunt mai degrabă eu.
 TRAIAN: Vorbim prostii [M]ai bine povestește-ne 'ceva despre Paris...
 BOB: Cunoști Parisul perfect.

TRAIAN: Dar nu l-am mai văzut de zace ani! Parisul e ca o femeie, care în fiecare moment are o altă viață interioară. <Și> Ceea ce a fost o clipă înainte poate fi foarte interesant, dar nu are nici o legătură cu ceea ce avem acum. Cu toate că numai din pricina [mirajului] de ordinioară suntem curioși de ce se petrece acum.

LILLY: Nu te credeam specialist în femei.

BOB: Ce să-ți povestesc? Uneori mă duceam la Luna Park.

LILLY: Nostim!

TRAIAN: Surprinzător sistem de a începe o descriere a vieții pariziene!

BOB: Doar nu voiai să-ți vorbesc despre Luvru?

TRAIAN: Nici nu erai tu apt să vorbești despre Luvru! Și poate că nici eu. Chiar mi-am petrecut atâtea zile, examinând tablourile celebre, sunt curios de mici întâmplări, neînsemnate, dar care palpită de viață. De pildă, dacă lumea face tot așa eodă, cu orle, la Comedia Franceză? Și ce faci <cai> la Luna Park? Eu, în trei ani, cît am stat la Paris, n-am fost acolo decît o singură dată, și atunci foarte puțin.

BOB: Depinde. Mă dau în toate scrincioabele, trag la roata norocului, ochesc cu pușca obiecte puse în mișcare...

TRAIAN: Foarte interesant. Și te uiți în oglinzi, cari te lungesc sau te lăfesc...

BOB: Da. De unde știi?

TRAIAN: Eram sigur. Și minci [sic!] bonboane.

BOB: Minci bonboane.

TRAIAN: Ascultă[,] Lilly, ca student, toți banii și-i dădea pe bonboane.

LILLY: Și mie îmi place să ronțai bonboane.

TRAIAN: Anii nu mai trec peste voi! Toți [sic! în loc de Tot] copii ați rămas! Și altceva, decît Luna Park?

BOB: Mă plimb pe străzi.

TRAIAN: Într-adevăr, înainte de toate la Paris trebuie să te plimbi pe străzi.

LILLY: N-ai prea făcut-o, după cum mi-ai povestit. Stăteai de dimineață pînă seara la Biblioteca Națională.

TRAIAN: Nu trebuie să exagerăm.

LILLY: Între paraliticii bătrîni.

TRAIAN: E drept că mi-am pierdut multă viață la Biblioteca Națională.

LILLY: Și seara, ca să ai impresia că nu duci o existență prea închisă, făceai o plimbare pe Sena, cu un «bateau-mouche».

BOB: Și eu m-am plimbat de multe ori cu un «bateau-mouche».

LILLY: Dar din motive diferite.

TRAIAN: Ce vrei. Fiecare cu temperamentul lui. Lui Bob i se părea drumul mai scurt de la Notre Dame la Place de la Concorde cu un «bateau-mouche», decît cu autobusul.

BOB: E drept că am lenevit.

TRAIAN: În definitiv, timpul se pierde orice-ai face.

LILLY: Nu s-ar putea spune că nu ești lucid.

BOB: Dar vîd că luptați cu toată seriozitatea.

TRAIAN: Ne tachinăm în glumă. Este felul nostru de a ne înțelege perfect. Și tot așa întirzii prin magazine? Ca să cumperi un buton de manșetă, îți trebuia trei ceasuri. Încîpulește-ți, Lilly, am fost odată cu el la «Printemps». Acolo este o scară care urcă singură pînă la ultimul etaj. De cinci ori s-a urcat pe ea.

BOB: Exagerezi.

TRAIAN: Și cît stătea de vorbă cu vinzătoarele! Ce mai zîmbește [sic!] și ce mai subtilitate, ca să spui numai că «il fait chaud dehors». Și eu, care eram mai drăguț ca el [(cître Bob)]—nu te superi?—și mai învățat, puteam face oricîte aluzii delicate. Fetele, pe el îl alegeau. Eu nu aveam decît rolul mamei, stînd, în sala de baî, pe un scaun de lingă perete, și privindu-și odrasla, dansînd. Tocmai eu nu eram luat în serios. Și poate că eram amator de o distracție...

BOB: Aveam poate mai multă perseverență. Tu veneai odată, și apoi dispăreai pentru totdeauna. Eu veneam și a doua zi.

TRAIAN: Dispăream, pentru că eram sigur că a doua zi, de m-aș fi întors, n-aș mai fi fost recunoscut.

BOB: Franțuzelele au memorie bună.

TRAIAN: Norocosule! Căci ești un norocos dacă ai putut să capeți o astfel de convingere.

LILLY: Ce spectacole se dau la Opera Mare?

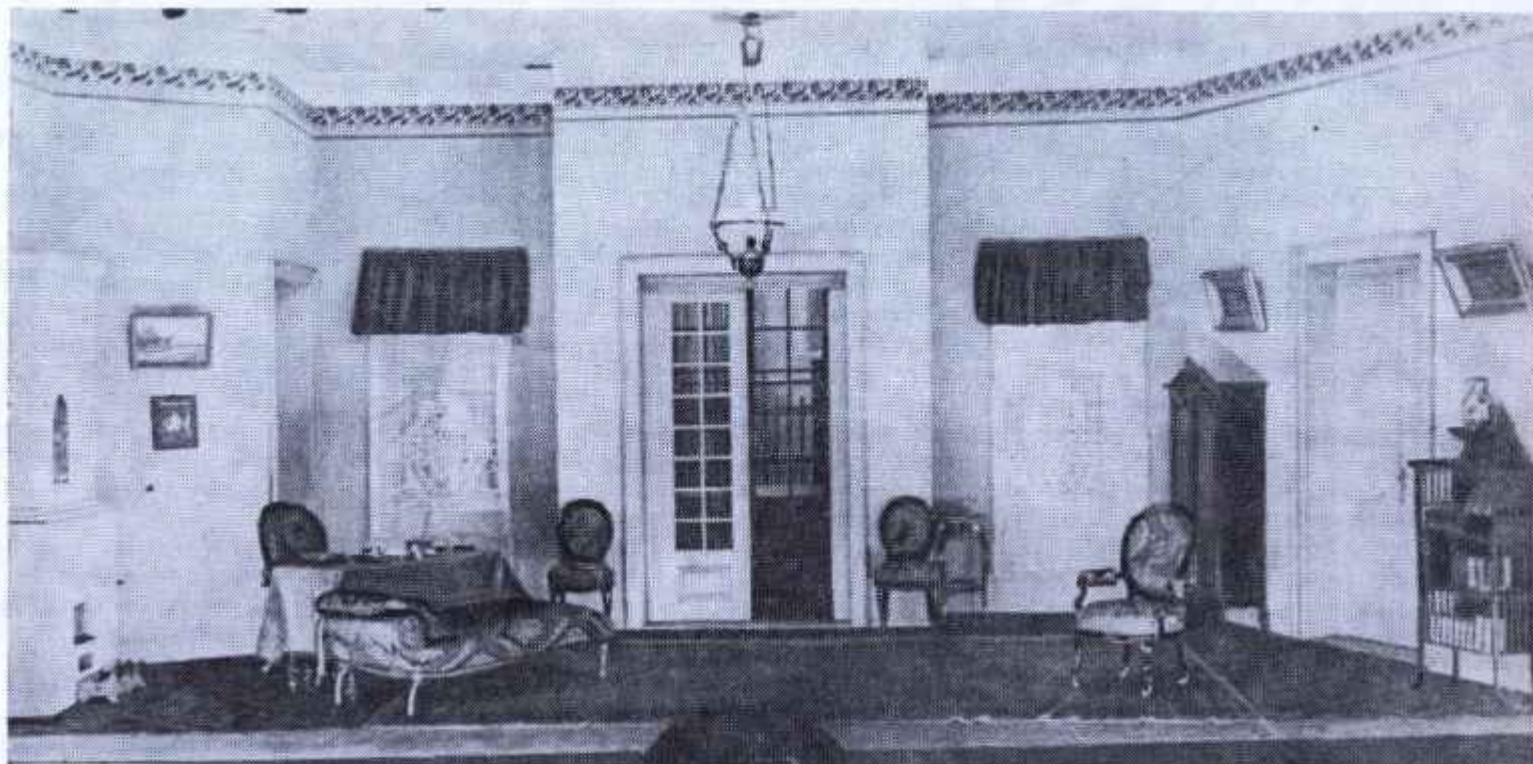
TRAIAN: Degeaba îl întrebi, căci el nu merge niciodată la Opera Mare. La toate varieteurile e nelipsit. Și uneori la Opera Comică.

BOB: Te-nșeli. Merg uneori și la Opera Mare.

TRAIAN: Da. Cînd sunt spectacole de balet.

LILLY: Să nu te superi[,] Bob. Așa se pornește cîteodată Traian.

BOB: Îl cunosc de multă vreme și așa a fost întotdeauna. Dar răutățile lui sunt inofensive.

Decor la actul al II-lea al piesei Oameni Felurîți.

TRAIAN: Nu sunt făcute decît să caracterizeze un temperament, valabil tot așa ca și oricare altul. Nu sunt în stare de clasificări.

LILLY: Probabil că și al aceluia care stă toată ziua la Bibliotecă Națională.

TRAIAN: Exact. Regret timpul pierdut. Dar, dacă aș avea iarăși ocazia, aș face la fel, probabil fiindcă nu sunt în stare de altceva.

LILLY: Cînd te gîndești că eu semăn mai mult cu Bob, decît cu tine!

TRAIAN: Știu! Dar nu trebuie să tragem nici o concluzie rea. Contrastele se atrag. Sunt fericit cu tine, după cum eram fericit cu Bob altădată. Probabil că și ție ți se întîmplă la fel.

LILLY: Poate că te consolezi prea iute,

TRAIAN: Nu. Cred că am dreptate, altminteri aș fi observat ceva. Știi ce,

Bob? Povestește-ne o aventură de a ta.

LILLY: Vrei să-l exploatezi?

TRAIAN: Da. Să-l fac vedetă.

BOB: Despre care să vorbesc?

TRAIAN: E greu de ales! Cea mai mare dragoste pe care ai avut-o. Dacă nu e indiscret să te întreb.

BOB: Deloc. Mă duceam la Nancy, în excursie...

TRAIAN: Acesta e Bob. În loc să facă excursie pe Loire, sau la Nisa, sau la Dinard, sau mai știu eu unde, s-a dus la Nancy! De ce, n-ar putea nici el să explice.

LILLY: Dar lasă-l să continue[!].

BOB: E foarte scurt. Eram pe peronul gării la Nancy, și un tren s-a oprit, gata să plece mai departe. La fereastra unui vagon, a apărut o fată de vreo douăzeci de ani, superbă. Blondă, cu părul buclat, cu figura nevinovată. M-am uitat tot timpul la ea. M-a observat și sunt convins că am emoționat-o. Privea în altă parte, dar sunt sigur că observa tot timpul prezența mea acolo. Chiar se înroșise puțin. Cîteva detalii, dar fermecătoare, și de care sunt absolut convins. Cred că niciodată n-am avut mai mult conștiința fericirii depline la îndemîna mea, ca atunci, și impresia că aveam să-i povestesc foarte multe, să o întreb foarte multe. Orice s-ar fi putut întîmpla între noi, ca o fatalitate, în afara părerilor de rău, în afara oricărei legi sociale.

TRAIAN: Și mai pe urmă?

BOB: Nimic, a plecat trenul cu dînsa pentru totdeauna!

TRAIAN: Asta e tot? Ciudat este de a-ți alege, dintr-un bagaj atît de mare de întîmplări semnificative, și de lungă durată, tocmai pe cea mai lipsită de evenimente. Din Paris ne-ai povestit mai întîi despre Luna Park, și din amoruri ai ales pe necunoscuta pe care ai văzut-o cîteva minute într-o gară!

LILLY: Ce agasant ești cîteodată, Traian!

TRAIAN: Am dreptate. Viziunea lui poate fi perfect adevărată, dar numai pentru el. Fiecare își amintește de cîte o clipă de imensă fericire, cu toate că motivul e neînsemnat. Un mic resort producînd un efect mare. Dar ce mai rămîne din această clipă, dacă o povestești altuia, oricît de expert ai fi? Înțelege subiectul, dar îi rămîne străină emoția!

LILLY: E banal. Orice întîmplare, mare sau mică, produce emoții, în deosebi celui căruia i se întîmplă. Povestită, își alterează tocmai partea cea mai valoroasă. Dar dacă vrei să-ți găsești dreptate...

BOB: Trebuie să vă împac?

TRAIAN: Nu. Așa discutăm noi. Fără supărare, pentru că ne cunoaștem bine, și știm care sunt marginile fiecărei teorii pe care o susținem. Tu ești neobiceiuit cu felul conversației noastre, după cum ea este neobiceiuită cu felul cum vorbeam cu cu tine. Nu mă îndoiesc că în curînd ne vom pune pe deplin la punct. Adică vom forma toți trei o atmosferă pentru

un străin, dar indispensabilă pentru noi. Eu vă cunosc pe amîndoi, rămîne să vă cunoașteți singuri. Nu mă îndoiesc de reușită. Ca început, înainte de a-ți cumpăra casă... Nu. Serios îți cumperi casă? Așa de puțin ți se potrivește! Înainte de a-ți cumpăra casă, e inutil să mai ai cameră separată la Hotel. Apartamentul nostru conține destule camere pentru toți. Îți vom aranja locuința, și vei rămîne cît îți va place [sic!].

BOB: La ora aceasta e foarte complicat.

TRAIAN: Bine[.] În noaptea asta dormi în camera ta și mîine aranjăm după gustul meu.

LILLY: Ce despot ești [.] Traian! Nici nu-l lași puțin să se chibzuiască.

TRAIAN: Sunt împotriva acelor care ezită inutil, și cînd am ocazia, simplific pe cît pot. Nu mi-a plăcut niciodată drumul în zigzag. Dar mai bine facem puțină muzică. Bob, te duci să-ți aduci mandolina [sic!] să refacem tinerețea noastră?

LILLY: Da. O idee bună. Sunt și eu amatoare să-l ascult.

BOB: Bine [.] așteptați-mă puțin.

Iese. Deodată o atmosferă de liniște.

TRAIAN: Ce băiat interesant acest Bob!

Iar liniște. Bob vine cu mandolina [sic!].

BOB: Ce cîntăm?

TRAIAN: Vreo romanță, ca odinioară. Cîntece mai serioase nu știi tu!

LILLY: Pe mint, Traian mă asasinează cîntînd Lohengrin.

BOB: S-a cam îngrășat pentru Lohengrin.

LILLY: Într-adevăr, nu i se mai potrivește!

TRAIAN: Să facem lumina mică, e mai pitoresc.

Aprinde o veilleuză.

BOB: Asta o mai știi?

Începe să cînte. Traian ascultă puțin, apoi fredonează după mandolină.

TRAIAN: Că bine zici! O uitasem de atîta vreme! Ce-o mai cîntam noi la fete! (Apoi Bob începe « Tu ne sauras jamais ». Traian cîntă după el.

La urmă: Ai rămas cu același[i] repertoriu!

LILLY: Probă de fidelitate.

BOB: Jazz-urile moderne nu-mi plac.

TRAIAN: În definitiv, aș fi putut să fiu sigur. Totuși, femeile le schimbai destul de des.

BOB: Dar păstrez totdeauna același[i] gen.

TRAIAN: Îți cunoșc genul. Mici, subțiri, cu ochii melancolici. Și le torturui destul ca să rămie la fel de mici, <și> să nu-și schimbe silueta. Cam ca tine, Lilly.

BOB: Nu mi-a plăcut niciodată ceea ce ar fi semănat cu un menaj, și am urât deprinderea, care te face să te plictisești.

TRAIAN: Depinde, cu Lilly nu mă plictisesc niciodată. E drept că ne-am organizat astfel viața, ca să nu avem surprize neplăcute. Mai cîntă ceva[.] (Bob cîntă.) Ce negustor de melancolii ești tu! Precizez că nu știi nici un cîntec vesel. Cu tine n-aș mai putea lucra nimic!

BOB: Știi ce? Mi-e somn. Noapte bună.

Bob se retrage puțin cam pe neașteptate, dar atmosfera este puțin ciudată și nu se miră nimeni. Cîteva clipe de tăcere apăsătoare.

TRAIAN, LILLY

TRAIAN (aprinde brusc lumina mare): Și cînd te gîndești că dacă nu m-ași [sic!] împotrivi, într-o săptămînă ai fi metresa lui!

LILLY (stupefacție): Ești nebun! (După un timp, mai înduioșată, căci Traian este foarte abătut.) Niciodată nu mi-ai vorbit așa... Ești bolnav? (Iar tăcere.) Ce împotrivire!

TRAIAN (însufșit): Sunt prea orgolios ca să mă împotrivesc. Prima măsură ar fi fost să nu-ți atrag atenția și să te duc într-o excursie mai lungă. Într-o țară de nord, ca simțurile să nu-ți fie enervate.

LILLY: Continui să divaghezi...

TRAIAN: Tu, încă nici nu te gîndești. De fapt eu îți atrag atenția, cel dintîi. Dar știi precis că așa se va întîmpla.

LILLY: Cu ce ocazie ai văzut asta?

TRAIAN: Pentru că îți place aceeași [i] muzică, ai aceleași gusturi de dezordine, și la Paris, fără îndoială că te-ai duce mai întîi la Luna Park.

LILLY: Ce argumente stupide!

TRAIAN: Da! Sunt stupide din punct de vedere logic, dar trag concluzii din anumite fapte infime, care nici nu se pot exprima. Din felul cum îl ascultai — fără exagerație, desigur, căci ești o persoană inteligentă — [din] satisfacția pe care ți-o dădeau răspunsurile lui simple, [din] tăcerile scurte, dar elocvente, în care cădeai.

LILLY: De obicei lucrezi cu fișe, și ai o argumentație mai serioasă.

TRAIAN: E drept, acesta e temperamentul meu. Abia acum îmi dau seama. Și dacă mi-am permis unele romantisme, cu toate că eram con-

vins, sunt necesități organice, am făcut-o instinctiv, ca să te pot reține pe tine.

LILLY: Totuși, viața noastră, cam neorganizată, o acceptai cu toată voia bună și nu te-ai chinuit din pricina ei, niciodată.

TRAIAN: Fiindcă n-am avut prilejul să mă chinui.

LILLY: <Totuși> Am prietenii bărbătești foarte multe și unele de lungă durată.

TRAIAN: Știam că n-am de ce să mă tem. Nu examinam calitatea prietenului, căci unei femei poate să-i placă oricine. Dar pentru că te priveam pe tine. De altminteri, nici nu-mi făceam socoteli. Acum, brusc, din nu știu care motiv anume, am înțeles.

LILLY: Ești nebun!

TRAIAN: Ce comodă e această vorbă făcută să încheie o conversație oboșitoare la o oră tirzie! Dar ((să)) presupunem chiar că aș fi nebun: sunt mai puțin de compătimit?

LILLY: Suntem așa de diferiți în momentul acesta, că parcă nu ne-am fi cunoscut și nu ne-am fi înțeles niciodată. Doi oameni din țări diferite, încercînd să vorbească fiecare în limba lui. E tragic și comic în același [i] timp.

TRAIAN: Și[,] totuși, abea acum avem puncte de contact: observațiile mele, cari cad exact pe coardele tale cele mai lăuntrice. Pînă acum am fost amîndoi de acord, fără nici o înfrigurare, adică pe linii paralele.

LILLY: Nu știam că acordul se face numai torturîndu-te.

TRAIAN: După cum o mandolină cîntă numai cînd ((ii)) chinui coardele.

LILLY: Te obsedează mandolina!

TRAIAN: Și cînd te gîndești că eu am spus-o involuntar, dar tu ai observat-o imediat!

LILLY: Ai spus-o involuntar, demonstrează că și oamenii inteligenți, cei mai lucizi, au un travaliu interior care le scapă. Un străin îl observă însă imediat.

TRAIAN: După cum observ ce se petrece în tine.

LILLY: Dar de unde știi că ai dreptate, sau numai imaginezi?

TRAIAN: Știu precis, că acum, am dreptate.

LILLY: Fără nici o probă mai însemnată [?]

TRAIAN: E ciudat, că tocmai tu, cu firea ta neconturată, capricioasă, orientală, să ai nevoie de probe.

LILLY: Dar acum e în joc fericirea noastră viitoare.

TRAIAN: Fericirea mea numai. Tu ai să procedezi altminteri, pentru că o să crezi, cel puțin deocamdată, că e mai bună calea nouă. Nici despre mine nu știu cum o să evoluez în viitor. Știu atât că în clipa asta mă doare.

LILLY: Dureri închipuite.

TRAIAN: La fel de obositoare.

LILLY: Tu ai să rămii identic [sic] cu tine însuși.

TRAIAN: Ce bine ar fi ca sub această remarcă, să nu constat numai oprobriu, dar și părere de rău, <să nu> ca ((nu cumva să)) mă transform, depărtându-mă de tine. Dealtfel, n-ai dreptate. Tu singură ai mărturisit că nu m-ai mai văzut ca astăzi.

LILLY: Joci teatru.

TRAIAN: Ce mult mă jicnești [sic!] dacă crezi că nu pot juca rolul unui umilit!

LILLY: Joci teatru fără să știi.

TRAIAN: Nu pricepi că sunt gelos? Ești oribilă că mă forțezi să fac astfel de mărturisiri[ri].

LILLY: Nu știu cum să procedez, căci nu sunt obișnuită cu gelozia ta. Și doar suntem de cinci ani împreună.

TRAIAN: Și eu care credeam că de multă vreme nu mai sunt în stare de astfel de sentimente...

LILLY: Ai fost vreodată?

TRAIAN: Acum îmi aduc aminte, prin toate fibrele. Până acum țineam minte ca ceva abstract, fără nici o legătură cu mine.

LILLY: Nu crezi că mă jignești, spunând că n-ai fost în stare să fii gelos din pricina mea?

TRAIAN: Dragostea nu presupune gelozie neapărat. O femeie totdeauna e jignită când nu ești gelos din cauza ei. <Adică mărturisindu-te umilit.> Asta numai în principiu căci în practică, scenele sunt insuportabile pentru amândoi.

LILLY: Dacă este așa, de ce te umilești acum?

TRAIAN: Pentru că tăcând, m-aș umili și mai mult. Nu mi-e frică să bravez necazurile mele și să le mărturisesc cu voce tare, fără să mă ascund ca un hoț.

LILLY: O formă a orgoliului.

TRAIAN: Există vreun sentiment care să nu poată căpăta diferite nume, după cum îl judeci?

LILLY: Mereu mania de a te scuza. Înseamnă că ești un om sănătos, care îți prepari din vreme mijloacele de salvare, și nici o nenorocire nu va fi prea mare pentru tine.

TRAIAN: E sigur că un om care vrea să se omoare, dacă îl ajuți în clipa aceea, a doua zi nu va face la fel. Toate tragediile sunt rezultatul unei surescitări.

Tăcere.

LILLY: Discutăm cu aprindere, ca și cum totul ar fi adevărat.

TRAIAN: Dacă n-ar fi adevărat, n-am discuta cu atita aprindere.

Tăcere.

LILLY: Poate că ai văzut clar toate.

TRAIAN: Poate că am văzut clar...

LILLY: M-a mirat sincer reflecția ta. Totuși, știam sigur, imediat ce a plecat Bob, că ai s-o faci. De aceea mă uitam în altă parte, și mă pregăteam să-ți vorbesc ceva cu totul diferit, ca să te împiedic.

TRAIAN: Știam că minți, prefăcându-te surprinsă.

LILLY: Mă minșeam mai ales pe mine.

TRAIAN: De ce? Putea să fie și dintr-un instinct de compasiune. Femeile se înduioșează.

LILLY: Toate acestea depășesc orice încercare de milă.

TRAIAN: Dacă te-ai gândi o clipă ce nefericit o să mă simt, ai renunța la orice fantezie.

LILLY: Într-adevăr, ai fi nefericit?

TRAIAN: Trebu[ie] neapărat să-ți amintesc de atâtea momente când am fost fericiți împreună?

LILLY: Săracul!

TRAIAN: Dar poate că numai eu ți-am sugerat ideea aceasta?

LILLY: De unde vrei să știu?

TRAIAN: Numai o femeie este în stare să renunțe atât de ușor la puterile de logică [sic!].

Tăcere.

TRAIAN: Bob este un caraghios, care și-a pierdut viața nefăcând nimic serios.

LILLY: Poate din lipsă de ocazie. Acum vrea să-și cumpere casă.

TRAIAN: Da. Nici măcar nu este un romantic pur. Vrea să se instaleze, foarte burghez, în locuința proprie.

LILLY: Mărturisesc că și eu aș fi vrut să am locuința mea.

TRAIAN (surprins): Tu?!

LILLY: N-are importanță firea mea. Orice femeie visează un cămin.

TRAIAN: Poate și copii?

LILLY: De ce nu? Desigur că m-aș ocupa tot timpul de ei, Avindu-i, mi-aș da seama că sunt indispensabilă. Așa, am rămas mereu fără rost.

TRAIAN: Ce logică ciudată au femeile?!

LILLY: Ce matematic ne mai judecați voi!

TRAIAN: Dar n-avea grijă. Curind Bob va termina banii. O să vindă tot ce are, și o să plece iar în lume, cu mandolina.

LILLY: Și nu te întristezi de cazul lui?

TRAIAN (un gest): Ce pot eu face?

LILLY: Parcă te socoteai cel mai bun prieten al lui?

TRAIAN: Cum aș putea să-l ajut? Ar trebui să-l schimb complet, și asta nu se poate.

LILLY: O femeie deșteaptă ar putea face mult pentru dînsul.

TRAIAN: Și asta ai fi tu...

LILLY: De ce nu? Poate că ai dreptate. M-aș pricepe să-i fiu de un folos.

TRAIAN: Să-l fii de folos, făcîndu-te metresa lui.

LILLY: Nu vād de ce ar fi nevoie să ajung așa departe.

TRAIAN: Așa se ajunge totdeauna.

LILLY: Mă cunoști de atîta vreme. Nu sunt senzuală anormal ca să mă tenteze așa ceva.

TRAIAN: Simțurile la o femeie sunt tot așa de capricioase ca și judecata [ei].

LILLY: Și apoi, nu ești degajat de astfel de scrupule?

TRAIAN: Acestea sunt instincte omenești. Trebuie să le iei ca atare. Din pricina lor mă bucur că mininci [sic!] lingă mine, îmi pare rău cînd ești bolnavă. N-aș putea accepta să ai bucurii cu altul. Aș întoarce de o mie de ori, și într-o mie de feluri, imaginea dăruirii tale.

LILLY: Știi că aceste sunt lucruri de care n-am vorbit niciodată împreună, cu toată intimitatea noastră?

TRAIAN: Cauti o diversiune. În clipa aceasta, ți-e absolut egal dacă am vorbit sau nu despre ele.

LILLY: E anost ca [sic!] să mă examinezi ca un medic și să interpretezi cum îți convine orice mișcare de a mea.

TRAIAN: Cum îmi convine!

LILLY: Da. Ai satisfacții, socotindu-te ghicitor!

TRAIAN: Ca femeie ar trebui să observi mai multe. Ești cam uscată, iubita mea.

Tăcere.

LILLY: Ce ridicolă discuție și lipsită de sens!

TRAIAN: Trebuie să tac.

LILLY: Dar parcă ai fi un străin, căci n-a fost între noi încă o astfel de situație. O mică întimplare să ne arete [sic!] că toată înțelegerea noastră n-a fost decît o farsă? Mă întreb în unele clipe dacă nu glumești, cu toate că ar fi o proastă glumă. Oricît ai fi alături de un om, nu poți pretinde că îl cunoști.

TRAIAN: Aceeași[i] reflecție fac asupra ta.

LILLY: Dar totuși e bine ca să recapitulăm scena de adîncioară [sic!], să vād pe ce te întemeiezi.

TRAIAN: De pildă, că glumeai pe socoteala mea. Era un fel de a ascunde cît de mult îți plăcea celălalt.

LILLY: Glumeai și tu.

TRAIAN: Era un mijloc ca să te încerc.

LILLY: Vrea să zică, toată acea bună dispoziție, era contrafăcută? Cum pot să te numesc atunci?

TRAIAN: Lupti cu armele pe care le ai la îndemînă.

LILLY: În definitiv, ți-ai cam bătut joc de Bob. După atîta vreme de cînd nu l-ai mai văzut, puteai să-ți arăți mai adînc afecția. El trebuie să fie foarte necăjit.

TRAIAN: Nu se necăjește atît de ușor, nu are pielea prea fină.

LILLY: Și cum rideai cu bună dispoziție! Am mai degrabă impresia, că gelozia ta a început brusc, fără rost. Ți-aduci aminte că în *Cocu magnifique*¹ protestai că eroul nu e gelos tot timpul și începe deodată (?) Părea neverosimil, și totuși tu procedezi la fel. Atunci de ce l-ai invitat la noi?

TRAIAN: Îmi plac primejdiiile. Sau poate că-mi era milă, deoarece fusesem prea crud cu el. Odiñoară a fost cel mai perfect camarad.

LILLY: Vezi?...

TRAIAN: Fără să vrea anume, dar un camarad admirabil! Ce mult am

¹ Este vorba de *Le cocu magnifique* (*Magnificul încornorat*), celebra «farsă în trei acte» a belgianului Fernand Crommelynck, reprezentată pentru prima oară la Paris, la 18 decembrie 1920, la *Théâtre de la Maison de l'Oeuvre*.

petrecut împreună! Se pricepea să mă ia pretutindeni cu el, oricât m-ași [sic!] fi împotrivit. Îndată pornea duetul nostru, el din mandolină și eu cu fluieratul. Și eram atracția întregii societăți. Ne dădeau fetele mici cadouri [...] Trebuiau să-mi dea și mie, ca să nu se observe nimic, dar pe el îl preferau. Subțire, cu ochi melancolici, și fără prea multă deșteptăciune. După munca mea zilnică, serile cu dînsul era[u] o recreație. Ce superbe amintiri! Sau, cum ne rătăceam prin culisele unui teatru! Sau la Baletul Operei! Cînd eram cu el, nimănui nu-i trecea prin gînd să se întrebe ce căutam. Treceau baletistele prin fața noastră și toate ne zîmbeau. Întîrziu să apară pe scenă stînd de vorbă cu noi. Într-o zi, era să se ridice cortina cu noi pe scenă. Dirijorul agita înfuriat bagheta. Ce superbe timpuri! Tinerețea noastră! Și acum trec anii stînd într-o bibliotecă! Ce mizerie! Cu el am plecat prima oară în străinătate. Prin Italia, Franța. La Veneția, amîndoi fără griji, dînd hrană la porumbelii [din] piața San Marco! Sau cu o italiancă — de unde o fi găsit-o? — pe străzi, ca să găsim statuia lui Colleone! La Lido, am intrat în restaurantul cel mai luxos, și am cerut... o bere! Chelnerul, într-o jachetă impecabilă, ne-a răspuns politicos, într-o franțuzească perfectă, să întrebăm... peste drum! Eu eram galben de rușine, dar Bob a protestat: «Foarte bine c-am intrat aici, ca să cunoaștem și noi interiorul restaurantului». La Milano[,] am fost rău bolnav de stomac. Ce ghinion! Să fii pentru prima oară la Milano și să te doară stomacul! M-am dus acasă devreme ca să mă culc, pe la opt seara, și a rămas ca Bob să se mai plimbe singur vreo jumătate de oră. Dar s-a întors... pe la patru dimineața. Mi-a explicat: s-a întîlnit cu un chinez, și el necunoscînd orașul, și l-au cercetat împreună toată noaptea. De unde o fi descoperit pe chinez? Numai el e în stare de așa ceva. În Franța, la Lyon, făcea cunoștință cu toate fetele ce le întîlnea pe stradă. În chip foarte simplu. Le spunea numai: «Je suis étudiant roumain». Singurele cuvinte franțuzești pe care le cunoștea, în afară de «bonjour» și «bonsoir». Și[,] în loc să se mire, fetele rămîneau cu el. Eu eram un al treilea. Dar nu incomodam căci Bob nu avea mari pretenții. Și apoi, lega ușor prietenii, dar le uita tot așa de lute. Dar să vezi o scenă amuzantă: l-am găsit într-un grup de fete. Voiau să știe de ce naționalitate era și fiecare îl întreba: «espagnol», «turc»? El făcea din cap semn că nu, la fiecare întrebare, cu un zîmbet șiret, și cu un ochi închis pe jumătate. Asta tot. Dar simțeam că fiecare gest de-al lui, încînta fetele. Și unele erau studente. Eu

știam perfect franceza, dar nici una nu era curioasă să-mi puie o întrebare. O studentă cehoslovacă i-a scris mai tîrziu din țara ei. Scrisoarea începea cu «ma petite blessure». A venit Bob la mine să-i traduc.

LILLY: Are foarte mult succes la fete.

TRAIAN (brusc, revenindu-și): Da! Are foarte mult noroc la fete. (Tăcere lungă.) Dar el are noroc în tot ce face. Ca student, și-a pus la loterie, eu două sute de numere, un ceas de aur. Și-a oprit și el un număr. Tocmai acela a ieșit. Dacă n-aș fi asistat la tragerea loteriei, aș fi crezut că a trișat. Cît am stat la Paris, am locuit în aceeași[i] cameră. La 14 iulie [,] cu ocazia sărbătorilor franceze, se instalează pe toate străzile, tot felul de distracții[,] și roata norocului este nelipsită. În Saint Michel, unde locuiam, erau o mulțime de roata norocului, avînd ca obiecte, numai cutii de cîte un kilogram de zahăr. De cîte ori [i]eșeam, puneam fiecare cîte douăzeci și cîinci centime, ca să ne încercăm norocul. S-a întîmplat aceasta de zeci de ori. N-am cîștigat niciodată, și el cîștiga întotdeauna. Era în camera noastră un monument făcut numai din cutii cu zahăr.

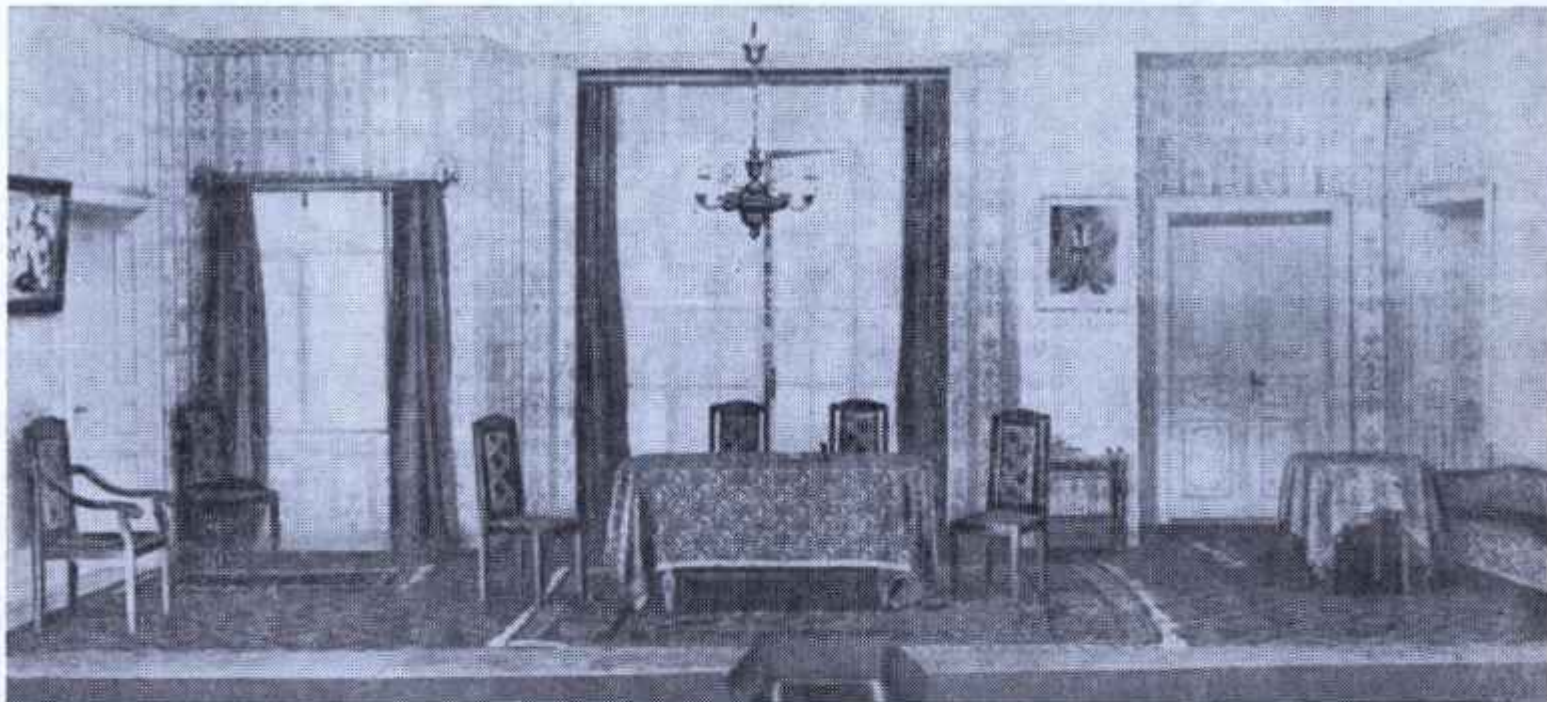
LILLY: Și nu te indignai pe el?

TRAIAN: De cîte ori! Să-l fi văzut pe Bob consolîndu-mă! La urmă[,] izbușeam în rîs.

LILLY: Și tot timpul erați împreună?

TRAIAN: Eu plecam de dimineață la Bibliotecă, și-l lăsam în pat, dar treaz, făcîndu-și planul zilei. Promitea să vie să mă ia la masă, dar îl așteptam zadarnic. Cînd mă întorceam la hotel, îl găseam încă desbrăcat, căzîndu-se să-și puie un buton la guler. Într-o seară, am fost cu el la un cabaret de lângă Saint Julien le Pauvre. Un fel de plivniță, și citeva catacombe. Cîteva mese și cîteva artiști cam prăfuiți și bătrîni, cari cîntau cîntece vechi franțuzești din diferite provincii. Cîntece de nuntă, de beție, de muncă, de moarte. Era impresionant! Aveai senzația că ești în afară de Paris. Bob asculta ore întregi și cînd îi propuneam să plecăm se făcea că nu mă aude, sau poate că nici nu mă auzea. A cerut voie să cînte și el ceva, a luat un instrument vechi de la dinșii, și a improvizat un cîntec de aceeași[i] factură cu ce auzisem pînă atunci, stîmînd admirația tuturor. Cum fusese în stare? Căci eram sigur că nu mai asistasem la un asemenea spectacol. Mi-aduc aminte de cuvintele unei cântonete: (Traian cîntă încet.) ...Ma femme est morte! Montez, montez vite pour la ramasser! Que le diable l'emporte². (Tăcere). Fac mereu caricatura lui Bob,

² Celebru cîntec popular orășenesc de chef: *Muirea-i moartă!* [Urcați, urcați de grab! s-o ridicați! Lua-o-ar dracu'...]

Decorația actului al III-lea al piesei Oameni Feluriti.

povestesc despre el întâmplări, care se potrivesc perfect cu temperamentul lui, dacă aș fi întrebat, aș arăta cum ar proceda în anumite ocazii, procedeu întotdeauna anormal, dar cu care m-am deprins și deci îmi este familiar. Dar nu pot spune că l-am epuizat pe Bob. El rămîne un om ciudat. Sunt convins de prietenia lui, chiar dacă a trecut atîta vreme, și că se simte foarte bine alături de mine. S-a bucurat cînd m-a văzut. Totuși, după ce a cîntat cîteva romanețe la mandolină, a simțit nevoia să se retragă, imediat, ca să fie singur. Căci nu s-a retras fiindcă li era somn.

LILLY: Într-adevăr, un om ciudat!

TRAIAN: Firea lui te sugestionează! L-am lăsat să plece fără împotrivire, și fără să turbur atmosfera prin cîteva cuvinte.

LILLY: Mărturisește că erai și tu prins de atmosferă.

TRAIAN: Toate chestiunile acestea se îndeplinesc așa de repede cu el! Tăcere apăsătoare.

TRAIAN: Dar ce repede a primit să locuiască la noi! Și dacă nu voi fi mai energic, va rămîne toată viața.

LILLY: Îți pare rău de un moment de generozitate?

TRAIAN: Știi bine că n-am fost meschin niciodată.

LILLY: Dar mi se pare că tu ești cel mai ciudat, <căci> [după] atâtea observații asupra viitorului nostru, l-ai invitat chiar la noi.

TRAIAN: Ți-am spus că nu fug de primejdii. Și apoi, eram curios să văd cum o să evolueze discuția [...]

LILLY: Și cum o să decurgă faptele mai târziu.

TRAIAN: Poate și asta.

LILLY: Ești mai mult curios decît îndurerat.

TRAIAN: Nu eu sunt acela care trebuie să dea socoteală...

LILLY: Nici eu, pînă acum, cel puțin.

TRAIAN: Ce monstruos! Trebuie să se petreacă fapte, ca să am dreptul să aduc acușări, cu toate că amîndoi știm că prevederile mele sunt adevărate.

LILLY: Dacă m-ai convins să fiu de acord, poate să ai și o satisfacție: constatarea că ești convingător!

TRAIAN: Ei nici nu se pricepe să vorbească. Este în ciștig cînd tace. Îi presupui o întreagă serie de virtuți. Cînd spune cîte ceva, e banal. Trebuie eu să conduc conversația. Tot timpul reflectam; iată un om care nu știe să vorbească.

LILLY: Și eu tot timpul reflectam, ascultîndu-te: iată un om care [nu] știe să tacă.

TRAIAN (naiv, surprins): Da?

LILLY: Mă ameșește atîta conversație, din care nu mai prindeam uneori decît timbrul vocii. Parcă eram la teatru, unde personagiile trebuie să umple tot timpul liniștea, cu toate că liniștea formează cele mai adînci raporturi între oameni.

TRAIAN: Te plictisiseră vorbele mele? Și nu e acesta cel mai sigur mijloc ca să te convingi că presupunerile mele erau bune? Îmi dai tu însuși [sic! în loc de însăși] argumente.

LILLY: Dar ești ridicol cu insistențele tale...

TRAIAN: Sunt ridicol...

Tăcere.

LILLY: Iată care a fost logica ta interioară. Mai întîi ai așteptat cu foarte multă nerăbdare să-ți vezi prietenul vechi. Dar cînd l-ai văzut, ți-ai adus imediat aminte de succesele lui rezezi. Și ai tras concluzii că și cu mine se poate întîmpla la fel. Poate, cine știe, voi fi ascultat și eu de mandolina lui, exact ca celelalte.

TRAIAN: Nu s-ar putea spune că nu faci tot posibilul ca să mă înțești.

LILLY: Pentru că sunt deprinsă să te știu egal cu mine. Nu sunt învățată să te menajez.

TRAIAN: Din discuția noastră am înțeles că nu există o vorbă fără replică. Cînd tace partenerul, înseamnă că e mai prost, sau că îi este milă.

LILLY: Din pricina asta nu accept să considerăm discuția închisă.

TRAIAN: Dacă ți-aș mai spune amintiri din viața lui Bob [?]

LILLY: Crede-mă că mă interesează foarte mult viața lui Bob, dar nu trebuie să tragi nici o concluzie de aici.

TRAIAN: Ai văzut? Avea la manșete butoni diferiți.

LILLY: Fiindcă n-a avut cine să se îngrijească de el.

TRAIAN: Din acest exemplu, eu scot o ocazie de ironie și tu una de compasiune. În definitiv, nu există argumente care să poată schimba părerea unui om. Orice-aș spune despre cineva ((pe)) care nu-l cunoști, sau care-ți este indiferent, ai fi de acord cu mine. Orice-aș spune despre Bob, ai aranja așa ca să-ți convină ție.

LILLY: Ce străin îmi era Bob înainte de conversația noastră, cu toate că mi-ai vorbit atît despre el și chiar a stat între noi. Și ce familiar mi-e acum!

TRAIAN: Știu că observațiile mele nu mă ajută cu nimic. Dimpotrivă.

LILLY: Observații făcute la înaltă temperatură.

TRAIAN: Dar nu mi-am pierdut nici o clipă luciditatea, indiferent de agitația tonului meu.

LILLY: Ce mîndru ești de luciditatea ta! Cum pot accepta să știu că dacă aș muri, ți-ar părea rău, dar m-ai și examina totodată.

TRAIAN: Noroc că s-au interpus pericole mai apropiate, care fac complet neinteresantă o moarte a ta, peste nu știu cîte zeci de ani. Dacă mi-ai fi spus același lucru [ieri, aș fi rămas pe gînduri.

LILLY: Dar ai fi căutat să demonstrezi că nu am dreptate, sau că sunt fatalități împotriva cărora nu te poți împotrivi.

TRAIAN: «Exact așa mi-l închipuiam»... așa ai zis. Deci erai familiară cu imaginea lui de mai multă vreme.

LILLY: Ce importanță dai anumitor vorbe ale mele.

TRAIAN: Pentru că sunt caracteristice.

LILLY: Dar nu trebuie să alegi numai cîteva vorbe dintr-o conversație. Să le desfăci de cursul discuției de care se țin și să le dai relief apoi. Orice cuvînt, cît de inofensiv, capătă o semnificație atunci, și nu se poate spune că acest «exact cum mi-l închipuiam» nu este inofensiv.

TRAIAN: Ai perfectă dreptate. Oricine m-ar asculta acum, m-ar socoti nebun, așa cum mi-ai spus-o de la început. De-ar fi asistat la scena noastră în trei, n-ar fi observat nimic deosebit, căci n-ar fi fost interesat ca [sic!] să se îngrijească de semne inezisabile. Și chiar dacă ar fi interesat poate ar avea antene mai puțin receptive decât mine, iar explicațiile mele de acum i s-ar părea complet neîndestulătoare, căci construiesc o nouă viață, stric un menaj, și chiar așa de repede, nebuzuindu-mă pe nimic. Dar nu vorbesc pentru alții ci pentru tine, și tu știu că ești în stare să mă pricepi. Iar dacă te opui celor ce susțin o dată măcar, o faci cu o speranță bună că poate totul nu e prea târziu, și pot fi încă minșit. Sau, să mă hotărăsc să iau anumite măsuri ca să împiedic această catastrofă, căci deocamdată nici tu nu ești mulțumită de întimplare, și ai încă destul calm ca să dorești ca [sic!] să te împotrivesți ei. Sau protestezi, mai ales ca să te minși pe tine singură.

LILLY: Ai spus la început «dacă nu m-aș împotrivi»... deci aveai intenția să te împotrivesți?

TRAIAN: Nu s-ar putea spune că nu dai și tu importanță unor vorbe de ale mele, și că nu le-ai remarcat chiar în momentul când erai mai aprinsă. (Se aude mandolina lui Bob.) Și tipul care a început să cînte la ora asta!

LILLY: Dacă n-am fi atât de enervați, ce frumoasă ar fi muzica lui!

TRAIAN: Muzica nu are o valoare obiectivă. Depinde de locul unde este executată și cine o execută. Mandolina lui Bob îți se pare fermecătoare când îl cunoști pe dînsul. Se potrivește cu ochii lui melancolici, cu chipul lunguleț, cu trupul firav, cu gesturile artificiale și grațioase de dudu[i]e.

LILLY: Totuși nu se poate spune că nu ești tot tu cel mai bun apărător al lui.

TRAIAN: Sunt lolal. Dealtminteri, genul lui îmi repugnă. Tu găsești că aceste definiții înseamnă o laudă?

LILLY: Din tot ce-ai vorbit, rețin mai ales că Bob seamănă cu mine. Într-adevăr, seamănă cu mine, îmi place să plec sau să vin la întimplare, și n-am nici un plan hotărît mai dinainte, ca să mă împiedic în viață de scrupule neroade. Iar dacă m-aș duce la Paris, poate că și prima mea vizită ar fi la Luna Park... Să mă plimb de dimineața pînă seara pe bulevarde, să mă uit în vitrine. Fără nici o economie a timpului.

TRAIAN: Și altceva?

LILLY: N-aș merge niciodată la Luvru ca să mă prefac că mă pricep la tablouri, nici la Opera Mare, ca să mă plictisesc la spectacol. Numai odată, ca să cunosc foalerul și să văd toaletele.

TRAIAN: Și altceva?

LILLY: Și m-aș plimba în «bateau-mouche» în fiecare zi de la Vincennes la Suresnes.

TRAIAN: Și altceva, și altceva, și altceva?

LILLY: Ce enervant ești!

Plînge deodată.

TRAIAN: Numai lacrimi mai lipsesc! (Și cum se aude mandolina din camera vecină!) Lacrimi în acompaniament de mandolină! Căci caraghiosul ăla nu mai tace. Mi-am spus prea deseori părerea despre lacrimile unei femei, ca să mai revin acum. E dovadă de lășitate, de incapacitate de a duce lupta mai departe. Arată că ești slabă, indiferent dacă judecata te-ar învăța altminteri, căci cea mai simplă judecată îți demonstrează că de mergi cu Bob, vei trăi numai din improvizării și încercarea se va termina curînd. Vei rămîne pe drumuri, fără nici un ajutor. Cu mine, ai existența asigurată, și, în definitiv, toate libertățile.

LILLY (plîngînd numai pentru ea, singură pe lume): Ce lipsit de umanitate ești!

TRAIAN: Îți închipui că mă chinui mai puțin? Și că văzînd lucrurile cu precizie, sunt mai puțin nenorocit?... Ce urîtă ești cînd plîngi!

LILLY (se reface brusc): În definitiv, ai dreptate. Îmi place Bob cum niciodată nu mi-ai plăcut. Mi-ai atras atenția singur. Îți sunt recunoscătoare că n-am fost obligată la ezitări îndelungi. Numai contrastele să atrag? Ce prostie! Îmi place Bob pentru că seamănă cu mine. Tu ai încercat să joci un rol care [nu ți] se potrivea. Și îl jucuai ușor, căci nu te interesa prea mult ce făceam cînd plecam pe drumuri. Numai să te las în pace încă zece ani, ca să-ți termeni cartea asupra Filozofiei Renașterii. Ce te interesau oamenii de atunci? Pentru cari tu n-ai existat? De ce să le dai toată viața ta, cînd ei nu-ți dau nimic în schimb? Căci te forțezi să fii cît mai impersonal, și ce poți ști despre oamenii aceia decât ce-au scris ei, sau ce s-a scris despre ei? Nimeni n-a transcris o scenă de-a lor, ca acea care se petrece între noi, și care, oricîte ocupații superioare ar fi avut, era și pentru ei esențială, pentru fericirea lor zilnică. Nu contează decât un lucru pentru un om: că are o viață scurtă de trăit, care se poate întrerupe oricînd! ((Deci)) trebuie să și-o exploateze cît mai bine. Nu stînd într-o bibliotecă al mare merit. Dumnezeu a făcut un cer superb deasupra locurilor fermecate. Pierde-ți timpul, privindu-le! Aceasta e suprema glorie!

TRAIAN: Și toată această exclamare furibundă nu ți-a venit decît cînd te-am făcut urîtă! Femeie veritabilă, cu toate defectele ei.

LILLY: Dacă aș fi altfel, aș fi anormală.

TRAIAN: De fapt, îți exprimi propriul [sic!] tău temperament.

LILLY: Dar nu mă interesează cum interpretezi cuvintele mele. Da! Îmi place Bob! Ce vrei mai mult? Pentru că e un om trist, pentru că se pricepe să cînte din mandolină, pentru că are o mutră de om speriat, avînd nevoie de ajutorul cuiva mai puternic. Poate, nu știu de ce...! Dar uite ce știu cu siguranță: mi-ar place [sic!] să mă alipesc goală de el gol, să-l simt căldura corpului lingă mine, și să-mi trec mîna pe toată carnea lui, fără nici o sfială. (Muzica mandolinei de alături se aude tot mai insistent.) Este inutil să te împotrivești. Ești și prea orgolios să te împotrivești. Cum? Să-mi dai remușcări că aventura noastră să ia un aspect tragic pentru amîndoi? Să mă duci în străinătate? Ca să plasez pe Bob în toate decorurile superbe pe cari le voi întîlni? Căci fatal, tu vei fi realitatea, omul care trebui[e] să se ocupe de bagaje. Imaginația mea, după scurta noastră cunoștință, l-ar arăta și mai fermecător. Ar căpăta toate însușirile care impresionează. Altfel, într-o trăire zilnică, a fi exact ceea ce este, cu persoana lui firavă cum spui tu, și viața cu el ar fi la fel de monotonă, neavînd nici măcar valoarea pe care o menții tu. Și ar apărea din nou, toată importanța existenței tale. Dacă m-ai lua din nou, m-ași [sic!] întoarce supusă pentru totdeauna. Și de ce nu m-ai relua? Ești destul de cult ca să nu ai atîtea scrupule burgheze, chiar dacă păstrezi încă — sper pentru scurtă durată — cîteva instincte burgheze! Cred că am tranșat pentru seara aceasta neînțelegerea noastră... (Tăcere. Transformare.) Sunt așa de obosită și mi-e așa de somn!

TRAIAN (după un minut): Cînd te gîndești că nu-mi era deloc milă cînd pîngeai și că m-a invadat mila, descoperind că ești obosită și ți-e somn!

(Tăcere. Se apropie de Lilly, care stă pe canapea, și care și-a rezemat capul pe o pernă.) Ascultă[,] iubito, iartă-mă! Orice s-ar întîmpla, în să păstrez[i] o amintire frumoasă despre mine. Și acum te am întreagă, alături, și o să te văd dormind toată noaptea ca de obicei, cu o mînă sub cap și cu gura întredeschisă, delicios. Ca scuză, invoc faptul că e prima ((oară)) de cînd ne cunoaștem, că-ți fac o astfel de scenă. Și am încheiat definitiv; căci mă va împiedeca teama de ridicol. Azi surpriza a fost prea mare și de aceea n-am putut să tac. Întîmple-se ce s-o întîmple, am tot curajul!

LILLY: De cîtă vreme nu mi-ai spus «iubito»...

TRAIAN: Oricît ai încerca să-l menții, un menaj se strică, deoarece aduce deprinderi între cei doi, care te împiedică să mai ai emoțiile binecuvîntate de la început. Ajungi la o siguranță care îți face existența banală, și trebuie să cauți în Renaștere expediente ca să-ți împrospătezi viața. Ce somn îți este! Nici nu mai poți ține ochii deschiși! Ce repezi concluzii am tras eu și ce stingaci m-am arătat cu perorația mea! Ți-aduci aminte ce mare a fost dragostea noastră la început? Ce ușor adormiai! [sic!] Închideai ochii în mijlocul unei conversații, ca un copil, ca acum! Te dezbrăcam și eu te duceam, caldă, lipită de mine, dar adormită, pînă la patul tău. Ți-aduci aminte? (Stinge lumina și aprinde veilleuxa.) Întîi îți scoteam un pantof, apoi pe celălalt. (Îi scoate pantofii.) Apoi ciorapii, încet ca să nu te trezesc. (Îi trage ciorapii.) Iubirea mea...

Lilly doarme pe canapea, cam neglijent. Traian stă pe marginea canapelei, cu picioarele lui Lilly în brațe. Se aud(e) iarăși distinct mandolina lui Bob. Traian apucă un picior de al lui Lilly cu mîna și cu cealaltă, parcă ar atinge niște strune imaginare de pe picior. Fluieră încet de tot, după sunetele mandolinei.

[SFÎRȘIT]

AL. DAVILA

LA PITEȘTI
ÎN
ÎNCHISOARE

JOURNAL INTIM

Priano de Pitești, 5 mars 1898

Je commence aujourd'hui ce journal qui vous est destiné, mon adorée. Je vous écrirai ce que je ne puis pas vous dire, ce dont mon cœur est plein, ce dont il déborde, mon amour, mon amour, mon amour. Il me semble que de murmurer ce mot en l'écrivant ici c'est lui donner des ailes et qu'il traversera l'espace et ira se poser sur vos lèvres, comme hier. «Je t'aime, mon Alexandre chéri!» disais-tu; et je ne sais ce qui était plus doux: de te laisser parler ou d'étouffer les paroles sur tes lèvres avec des baisers. Hélas! il n'y a pas encore un jour d'écoulé et de ce rêve fou je tombe en une prison! Au fait, il faut que je vous conte cela; c'est du dernier gentil.

Après la belle algarade que vous avez vue, et dans laquelle je me suis trouvé comme polichinelle (le pantin réparait), avoir rossé, non le commissaire, mais le chef de la police lui-même et deux commissaires, on m'a fait une enquête et un procès d'outrage avec coups à des agents dans l'exercice de leur fonction. Votre oncle avait donné des ordres de Bucarest, on a averti votre mère et le tour a été joué, j'ai manqué le train. Hier soir, l'enquête était terminée: après l'avoir pris de très haut, le procureur et le juge d'instruction ont fini par reconnaître que j'étais victime d'un arbitraire des mieux conditionnés et m'ont laissé en liberté. Je voulais continuer ce soir mon voyage; mais, à 4 heures, le juge d'instruction me fait appeler et, la voix tremblante de honte et d'indignation, il m'annonce qu'il a ordre de m'arrêter. Je n'avais été que spirituel jusqu'à ce moment, et je l'avais été; mais du coup je fus splendide. Moi, l'accusé, le prisonnier, je consolais ces deux jeunes gens, un juge d'instruction et un procureur, honteux du rôle qu'on leur faisait jouer. Et il fallait voir tout ce monde s'empressant, me serrant les mains, me félicitant d'être la victime de si odieuses menées. L'un faisait porter à la prison de la literie, l'autre mon diner. Comme j'avais perdu mon paletot dans le train, un haut membre de la magistrature m'offrit sa pelisse. Et je riais: «Non Monsieur», lui dis-je; «mes moyens ne me permettent pas de porter des fourrures; j'en prendrais l'habitude et serais forcé de passer ma vie en prison». Enfin, m'y voici. L'impression a été pénible; dame! Je manque d'entraînement à ce sport; mais j'avais tant de joie au cœur, tant de soleil dans l'âme, que les grilles des fenêtres n'arrivent pas à y jeter de l'ombre.

Et ici, le directeur, le chapeau à la main, qui me loge à l'infirmerie, qui me fait faire du feu, qui me donne cette table sur laquelle je vous écris, qui inspecte mon lit et qui répète allant et venant: «Doamne, Doamne! ce-ntimplare! ce-ntimplare!» Sur le registre d'écrou je vois s'étaler mon nom et celui de mon père, pauvre père! — et celui de maman — Anica Racovitza Golescu! ... Anouca mea, c'est vous qui êtes la cause de cela?

În arhiva Perticari-Davila, pe care Elena Perticari, sora scriitorului Alexandru Davila, a donat-o Bibliotecii Academiei Române, în 1943, se află și un Jurnal intim, inedit, al autorului lui Vlaicu Vodă.

În prima mapă a acestei donații, pe un caiet dictando, cu coperti negre, avînd o etichetă pe care fusese scris înții cu cerneală: I. Ms. — Sutașul troian, s-a șters, mai târziu, și s-a scris cu creionul: Jurnal intim.

Manuscrisul însumează 53 de file, scrise pe ambele părți, într-o franceză impecabilă; Jurnalul cuprinde perioada: 5 martie 1898 („Închisoarea din Pitești” ată scris, sus, pe prima filă) — 4 septembrie, același an, deci șase luni de pseudo-detențiune, suferită de Alexandru Davila, pentru lovirea șefului poliției din acea vreme.

Manuscrisul, cu o grafie ordonată și cu unele ștersături de nume proprii, prezintă un interes pur documentar pentru moravurile protipendadei din România, la sfîrșitul secolului trecut.

Dumitru D. PANAITESCU

JURNAL INTIM

Închisoarea din Pitești, 5 martie 1898.

Adorata mea, încep astăzi acest jurnal, care ție îți este hărăzit. Îți voi scrie aici, ceea ce nu pot să-ți spun, sentimentele de care inima mea este plină și care năvălesc peste margini, iubita mea, iubita mea, iubita mea. Îmi pare că, tot șoptind numele tău, îi dau aripi și că într-astfel el va traversa spațiile și că va veni să se așeze pe buzele tale, ca odinioară. «Te iubesc, scumpul meu Alexandru», spuneai tu; iar eu nu știam ce este mai plăcut: să te las să vorbești ori să acopăr de sărutări cuvintele tale. Dar, vai! Nici n-a trecut o zi și, din acest vis frumos, m-am trezit în închisoare; e cum nu se poate mai plăcut.

După marele scandal, pe care l-ai văzut și în care eu căzusem ca o paiață (reapare marioneta!), după ce am bătut, nu pe comisar, ci pe șeful poliției în persoană și doi comisari, am fost anchetat și mi s-a intentat un proces de ultragiul pentru lovirea agenților în exercițiul funcțiunii. Unchiul tău dăduse ordine din București, mama ta fusese înștiințată, iar lovitura se consumase. Am pierdut trenul. Ieri seară, ancheta se terminase; după ce mă priviseră de sus de tot, procurorul și judecătorul de instrucție au sfîrșit prin a recunoaște că eu sînt victima celui mai temerar bun plac și m-au pus în libertate. Astă seară, voiam să-mi continui călătoria; dar, la ora 4, judecătorul de instrucție m-a chemat la el și cu o voce tremurînd de rușine și de indignare, m-a anunțat că are ordin să mă aresteze. Pînă în acel moment, eu fusesem foarte spiritual, dar mai apoi am devenit măreț. Eu acuzatul, eu prizonierul consolam pe cei doi tineri, un judecător de instrucție și un procuror, rușinați de rolul, pe care erau siliți să-l joace. Și ar fi trebuit să vezi lumea asta toată grăbindu-se, stringîndu-mi mîinile, felicitîndu-mă că sînt victima unor uneltiri atît de odioase. Unul voia să-mi aducă, la închisoare, așternutul de pat, altul, cina. Cum, tocmai îmi pierdusem paltonul în tren, un înalt membru al magistraturii mi-a oferit șuba lui. Iar eu, rîzînd: «Nu, domnule» i-am spus, «veniturile mele nu-mi permit să port blănuri; o să mă obișnuiesc cu ele și voi fi silit să-mi petrec viața în închisoare...». În sfîrșit, iată-mă aici. Impresia a fost dureroasă; vezi bine! Nu sînt antrenat în direcția asta; dar eram atît de bucuros, aveam atîta soare în suflet, încît zăbrelile ferestrelor nu mai aruncau nici o diră de umbră.

Și aici, directorul, cu pălăria în mînă, care mă adăpostește la infirmerie, care mă pune să-mi fac foc, care-mi dă masa aceasta, de pe care îți scriu, care-mi inspectează patul și repetă, venind și plecînd: «Doamne! Doamne! Ce-ntîmplare! ce-ntîmplare!». În registrul de-ncaarcerare, văd numele meu și al tatălui meu — bietul meu tată! — și acela al mamei mele — Anica Racovitza Golescu... Anuca mea, tu ești cauza acestor lucruri?

De ieri, toate au trecut peste mine, fără să lase vreo urmă, dar numele acesta atît de drag, numele acesta de două ori îndrăgit, amestecat cu numele răufăcătorilor și cu al ti-

Depuis hier, tout a passé sur moi sans laisser de trace; mais ce nom si doux, ce nom deux fois chéri, mêlé à des noms de malfaiteurs et d'infâmes, cela m'a serré le coeur. J'ai bien cru que les larmes allaient jaillir, clair ruisseau, incapable cependant d'effacer cette horrible ligne, jamais! jamais! Que vous sacrifierai-je encore, ma mignonne? Hélas, je n'ai plus rien, car j'en ferais bon marché. Il me reste, il est vrai, la vie; mais de la perdre serait vous punir, vous plus que moi. Hm! il m'a fallu essuyer une larme. Le bonheur a décidément la larme facile. Moi qui n'ai eu que haine et que rage contre les vôtres qui me calomniaient, qui me vilipendaient, — au temps, bien court cependant, où j'ai douté de vous; moi dont l'orgueil tenait haute la tête et sec le regard, comme la ruche de Cyrano; moi qui n'ai pas pleuré quand Esther m'a broyé le coeur avec l'étau du doute, — eh bien! moi, je me sens des larmes aux yeux à propos de rien depuis que je suis sûr de votre amour, depuis que vous me l'avez dit, que vous me l'avez prouvé! Oui, mon adorée, j'ai douté de toi et c'est ce que j'expie, évidemment.

Malgré les apparences, malgré les preuves même, je n'aurais pas dû douter. Et je ne douterai plus, je te le jure sur tes chers yeux, sur tes lèvres si douces, sur ton amour si sûr et si profond! — Je me lève, je marche! ma prison est grande, six mètres sur cinq, une seule fenêtre à hauteur de poitrine, petite, avec dix grosses barres. Une seule porte pas assez rébarbative et ouverte, car le directeur n'a jamais voulu la fermer sur moi. J'ai ma bougie et la permission de veiller tant que je voudrais.

Tu vois qu'en profite. Voilà que je ris en pensant aux soufflets. Sais-tu la scène? Quand ta mère m'a vu, elle s'est jetée sur moi et m'a flanqué deux gifles — oh! toutes mignonnes! elle a la main beaucoup plus petite que la colère; — alors, je les lui ai saisies et lui ai dit le sourire aux lèvres, «vous avez tort de faire cela, cela grossit votre note à payer». Et maintenant, je viens de lui faire un rondeau.

Pour deux soufflets dont vous m'avez fait don,
 Au prix courant de tout soufflet de femme,
 C'est deux baisers que je vous dois, Madame.
 Mais autrefois vous-même, — dites non!
 Vous m'en promîtes un; je le réclame,
 Ou bien j'en paie un seul, non sans raison.
 Pour deux soufflets.

Or, écoutez ce que vous dit mon âme:
 Prenez mes joues et semez-y l'affront;
 Mais, pour qu'un jour je trouve, errant dictame,
 Votre baiser, portez-le sur mon front,
 Et j'en mettrai cent sur vos mains, Madame,
 Pour deux soufflets.

Et je vais le lui envoyer à Nice, sous enveloppe, en forme de lettre. Veux-tu encore que je la ménage? bon petit coeur d'ange du bon Dieu, qui n'as que charité, pardon et amour aux lèvres... Et aussi mes baisers, n'est-ce-pas, chérie? Les sens-tu toujours? Les tiens me sont toujours doux, doux et tièdes ils se pelotonnent là, sous ma moustache, comme de petits oiseaux dans leur nid.

căloșilor, asta mi-a strâns inima. Am crezut mult că lacrimile vor izbucni, izvor limpede, incapabil totuși să șteargă linia aceasta îngrozitoare, vreodată! cândva! Ce să-ți mai jertfesc în continuare, micuța mea? Vai, nu mai am nimic, căci nu mai țin la nimic. Este adevărat, îmi rămâne viața. Dar pierzînd-o, te-aș pedepsi: pe tine, mai mult decît pe mine. Hm! a trebuit să mă consolez singur. Bucuria este negreșit lacrimogenă. Eu, care i-am urît și am fost mînios pe aceia, dintre ai tăi, care mă vorbeau de rău și mă disprețuiau pe vremea, foarte scurtă totuși, cînd nu eram sigur de tine; eu, căruia orgoliul îi ținea capul țepăn și privirea rece precum gulcerul îndrotat al lui Cyrano eu, care n-am plîns cînd Esther mi-a strivit inima cu menghinea îndoilei — ei bine! eu, îmi simt ochii înotînd în lacrimi, în legătură cu orice bagatel, de cînd sînt sigur de dragostea ta, de cînd mi-ai mărturisit-o, de cînd mi-ai probat-o! Da, adorata mea, eu m-am îndoit de tine și, desigur, această nesiguranță o ispășesc acum.

În pofida aparențelor, în ciuda probelor chiar, eu n-ar fi trebuit să mă îndoiesc, și nu voi mai fi neîncrezător, jur pe ochii tăi dragi, pe buzele tale atît de dulci, pe dragostea ta atît de sigură și atît de adîncă! Mă ridic, umblu, celula mea este mare, șase metri pe cinci. O singură fereastră, la înălțimea pieptului, mică, cu bare groase. O singură ușă, nu într-atît de respingătoare, și deschisă, fiindcă directorul n-a vrut s-o închidă niciodată, în urma mea. Am asupră-mi o luminare și îngăduința de a sta treaz cît voi vrea.

Vezi că profit de acest lucru. Gîndindu-mă la bătaie, rid. Cunoști scena? Cînd mama ta m-a văzut, ea s-a năpustit asupra mea și mi-a lipit două palme — oh! foarte delicate! — ea are mina mult mai mică decît minia; atunci, eu am apucat-o de mîini și i-am spus, cu surîsul pe buze — «ești nedreaptă cu mine, asta-ți mărește nota de plată». Și tocmai acum scriu un rondel pentru ea:

Eu, pentru două palme date-n dar
— La prețul zilei palmelor-de-doamnă —
Dator vă sunt săruturi două, doamnă.
Dar, înșivă, cîndva, mi-ați spus „Nu!” clar.
Doar unul mi-ați promis: că-l cer înseamnă
Sau — cum e drept — dau plată unul doar
Pe două palme.

Deci, sufletu-ascultați-mi ce vă-ndeamnă:
Sădiți-mi pe obraz afrontul, dar
— Dictam* vagant — spre a-l găsi-ntr-o toamnă,
Voi, frunții-mi un sărut dați așadar.
Eu mîinii voastre-o sută-i voi da, doamnă,
Pe două palme.

[Versiunea românească Romulus VULPESCU]

O să i-l trimit în plic, la Nisa, ca pe o scrisoare — Vrei tu s-o mai cruți, inimă de aur, inger al Domnului, care ai numai milă, iertare și dragoste pe buze... și... sărutările mele, nu-i așa, scumpa mea? Le mai simți? Ale tale sînt tot mai ușoare, ușoare și moi, ele se cuibăresc acolo, sub mustața mea, asemeni unor păsărele în cuibul lor.

* Dictamul este o plantă dicotiledonată aromatică (din familia Labiatae), înrudită cu sovirful; n. tr.

J'ai envoyé le rondeau au matsic. Ce qu'elle va rayer! Je vais attraper des insolences. Je suis curieux seulement de savoir qui de tous, étant donnée l'impunité, sera le premier à me les faire. — Eh bien, chérie! avec votre image berçant les rêves, une nuit en prison ressemble à toutes les nuits. Et savez-vous ce que j'ai lu dans l'*Epoca* en m'endormant? La légende du chevalier Olaf, de Heine. Vous savez, ce chevalier qui avait séduit la fille du roi; le roi les marie, le bourreau assiste à la noce et tient sa hache prête. Au coup de minuit, après le repas et les danses, Olaf étreint une dernière fois sa femme... Ma foi, si tu y consens, mon amour, j'accepte le rôle du chevalier Olaf. C'est égal, j'ai eu le cœur serré, et le baiser que tu m'as donné — en rêve, hélas, — était froid et douloureux.

J'ai reçu aujourd'hui une foule de visites, et des dulceti, et des fruits et du bon café; un vieil ami de la famille est arrivé tout pâle: «M'a trimis baba că dacă ai de toate. Să nu cumva să măninci de la birt. Mi-a zis că-ți place mazăre bătută (C'est Vendredi aujourd'hui et tous ces braves gens jeûnent) și că o să-ți facă chiar ea!» Le directeur de la préfecture est resté une heure avec moi. Tous ce gens-là sont au courant comme vous et moi de nos petites affaires. Celui-ci m'a dit. «Ils auraient dû réfléchir, mon cher, que ce que femme veut...» — «La police l'a accompli!» ai-je achevé, pour n'avoir pas à répondre. Mais lui, d'un air fin: «ce n'est pas de celle-là que je vous parle!» Et il a eu le dernier, car je suis resté bête et... enchanté. Costică Ioan, le frère de Take Ionescu m'a dit à brûle[-]pourpoint: «Mon cher, j'espère que tu m'inviteras à ta noce et j'ai le temps d'y assister, car je ne pars pour les Indes que dans trois mois». Să-i fie gura de aur!

En attendant, votre oncle travaille de toutes ses forces à me faire condamner solidement. J'espère bien le battre, mais j'aurai du mal. Et vous, ma tant chérie, si je suis condamné, comment supporterez-vous ce nouveau coup frappé sur notre pauvre bonheur? Oh quand je pense que peut-être vos chers yeux vont pleurer et que du moins mes lèvres ne seront pas là pour essuyer ces larmes et ramener le sourire sur votre bouche dont le souvenir me donne des

Am trimis rondelul mamei. Cît va mai șterge la el! Voi înghiți multe insulte. Sînt curios, numai, să știu care dintre toți — fiindcă nu există vreo pedeapsă — îmi va face primele afronturi. Ei bine, iubito! cu chipul tău leagăn de vise, o noapte în închisoare este asemănătoare tuturor nopților celorlalte. Și, știi ce am citit în *Epoca*, înainte să adorm? Legenda Cavalerului Olaf, de Heine. Știi, cavalerul acela care sedusese pe fiica regelui; acesta îi căsătorește, iar călăul asistă la nuntă și are secura pregătită. La miezul nopții, după masă, și după dans, Olaf își îmbrățișează pentru ultima oară soția... Zău, dacă tu consimți, dragostea mea, eu primesc rolul Cavalerului Olaf. Mi-este egal. Am inima strînsă — și sărutul, pe care mi l-ai dat — vai! numai în vis — era rece și dureros.

Astăzi, am primit o mulțime de vizite, de dulcetri, de fructe și cafea bună; un vechi prieten al familiei a sosit foarte palid: «M-a trimis baba că dacă ai de toate. Să nu cumva să măninci de la birt. Mi-a zis că-ți place mazăre bătută. (Astăzi, este vineri și toți oamenii de treabă postesc) și că o să-ți facă chiar ea!» Directorul prefecturii a stat de vorbă cu mine o oră. Toți oamenii aceștia sînt în curent, ca și dumneata, ca și mine, cu micile noastre afaceri. Cineva mi-a spus: «Ar fi trebuit să reflecteze, dragul meu, că ceea ce vrea femeia...» — «Politia desăvîrșește!» am încheiat, ca să nu mai vorbesc. Iar el, cu un aer fin: «nu vorbesc despre asta». Și tot el a avut ultimul cuvînt, căci eu am rămas prost și... vrăjit. Costică Ioan, fratele lui Take Ionescu, mi-a spus pe față: «Dragul meu, sper că mă vei invita la nuntă și că voi putea asista, căci plec, abia peste trei luni, în India». Să-i fie gura de aur!

În așteptare, unchiul tău se trudește, din toate puterile, să mă condamne cît mai serios. Aș vrea să-l bat, dar îmi va fi greu. Și tu, prea scumpa mea, dacă voi fi condamnat, cum vei suporta această nouă lovitură dată bieteii noastre fericiri? Cînd mă gîndesc că poate tu plîngi și că nici buzele mele nu vor fi acolo ca să șteargă lacrimile și să readucă surîsul gurii tale, a cărei amin-

frissons, me fait trembler, me fait pâmer!

J'avais emporté ce cahier pour y travailler un libretto d'opéra lyrique pour Lexi Catargi. Nous avons choisi Enoch Arden de Tennyson. Mon plan est fait, mais il s'éloigne assez du poème anglais. J'ai un prologue et deux actes. Dans le prologue, Annie et ses enfants, dans la misère, secourus cependant discrètement par Philippe, en roumain Filip. Nous apprenons qu'Enoch Arden (idem en roumain) est parti depuis 10 ans et qu'on est toujours sans nouvelles. Annie, en roumain Anni, chante à mi-voix, comme dans un souvenir, la chansons de son mari sur le point de s'embarquer. La voici:

tire îmi dă fiori, mă face să tremur, să leșin.

Luasem cu mine acest caiet ca să lucrez un libret de operă lirică pentru Lexi Catargi. Am ales *Enoch Arden* de Tennyson. Planul meu este stabilit, dar se îndepărtează mult de poemul englez. Am un prolog și două acte. În prolog, Annie și copiii săi, în mizerie, ajutați totuși discret de Philippe, în românește Filip. Aflăm că Enoch Arden (idem în românește) a plecat de 10 ani și că n-a mai trimis vești acasă. Annie, în românește Ani, cântă cu jumătate glas, ca în amintire, cântecul soțului ei, din clipa îmbarcării. Iată-l:

O, doamne, ce iubești sărmanii
Și-alini durerea pe pământ,
În vintre suflă linul vînt...
Ce-aduce ceasul n-aduc anii.

Mă voi lupta cu Oceanii
Ca bogăție să v-aduc,
Vă las cu bine și mă duc...
Ce-aduce ceasul n-aduc anii...

La revedere, dragă Anni,
La revedere, copilași,
Oh! numai de întoarce-m-ași!...
Ce-aduce ceasul n-aduc anii...

Plus tard, au premier acte, Enoch revient dans la maison d'Annie qui a épousé Philippe. Personne ne le reconnaît. Il entend la petite Annie, qui est une grande fillette de 15 ans, chanter sa chanson en vaquant aux soins du ménage. Mais elle la chante gaiement presque, en soprano léger. Et le père apprend ainsi qu'il vit au cœur de ses enfants par les soins de sa femme, de celle qui fut sa femme. Et plus tard, au 2-ème acte, quand il s'en va pour ne pas troubler d'aucune façon le bonheur de ces êtres que la destinée avait paru vouer au malheur, il chante mélancoliquement sa chanson, en sourdine, avec la voix ombrée du baryton. Mais Annie l'entend, elle a un doute: il le dissipe et la rassure; c'est de la fillette qu'il a appris cette chanson et elle lui plaît, car c'est la chanson d'un brave marin, comme lui-même qui va s'embarquer tout à l'heure pour le pays des rêves ou de la mort.

Et alors, mêlée à un large chœur roulant comme un bruit de vagues, la chanson éclate, puissante, dans la voix d'Enoch heureux du bonheur des siens, rassuré sur leur avenir, et se brise comme un sanglot à la dernière strophe, pendant le *descrecendo* du chœur et la chute du rideau.

Que pensez-vous de cette façon de brouiller le poème, du reste assez traînant, du lord lauréat? Il manquerait de mouvement à la scène, si l'on ne variait un peu le thème. Je compte du reste le varier beaucoup. Et si je n'y réussis qu'un effet qui vous plaise, je serai satisfait, car vous ne marchanderez pas la récompense. Combien de baisers m'en donneras-tu, chère, chérie?

Mai târziu, în primul act, Enoch revine în casa lui Annie, care s-a căsătorit cu Philippe. Nimeni nu-l recunoaște. El aude pe mica Annie, care este o fetiță de 15 ani, cântînd cîntecul său, în timp ce se ocupa de treburile gospodăriei. Dar ea cîntă aproape cu veselie, ca o soprană lejeră. Și tatăl află astfel, că el trăiește în inima copiilor săi prin grija femeii sale, a aceleia care a fost soția sa. Iar mai târziu, în actul al II-lea, cînd el pleacă ca să nu mai tulbure în nici un chip fericirea acestor ființe, pe care destinul pare că le-a închinat durerii el își cîntă melancolic cîntecul, în surdină, cu vocea acoperită de bariton. Dar Annie îl aude; ea are o îndoială; el i-o îndepărtează și o liniștește: de la fetiță a învățat acest cîntec și lui i-a plăcut, căci povestește despre un brav marinăr, ca și el, care se va îmbarca imediat spre țara visurilor ori a morții.

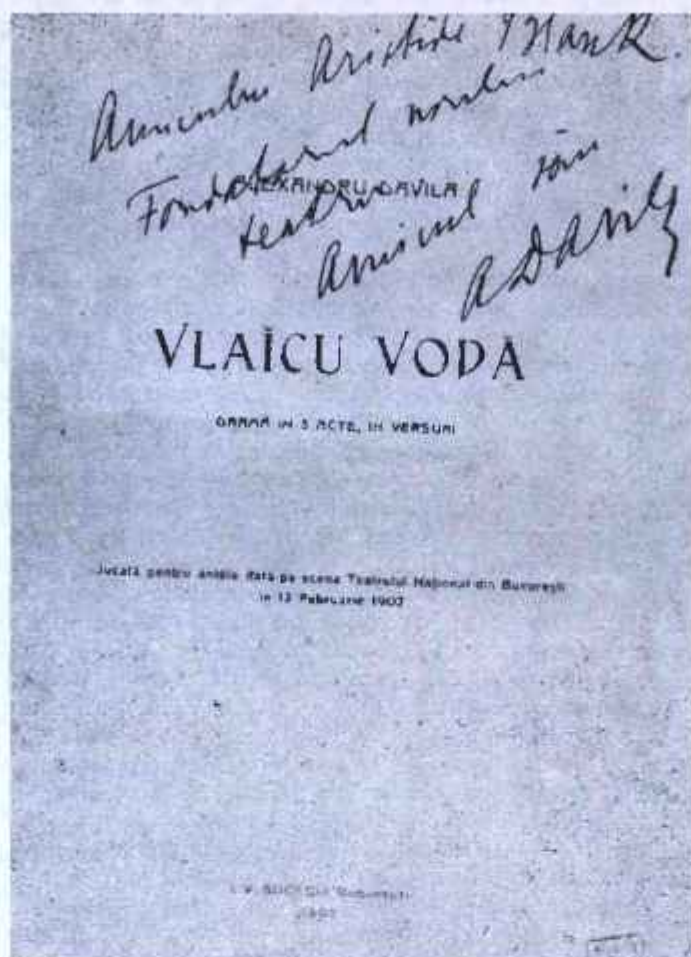
Și atunci, amestecat cu un cor puternic, rostogolindu-se ca o cădere de valuri, cîntecul izbucnește puternic, din gura lui Enoch, fericit de fericirea alor săi, liniștit asupra viitorului lor, și se frînge la ultima strofă ca un suspin, în *descrecendo*-ul corului și căderea cortinei.

Ce gîndești de felul acesta de a însuflă poemul, de altminteri destul de monoton al lordului premiat? Ar fi lipsit de mișcare scenică, dacă n-aș varia puțin tema. De altminteri, eu mă gîndesc să schimb și mai mult tema. Și dacă reușesc numai un efect care să-ți placă, aș fi mulțumit, fiindcă tu nu vei precupeți nici o recompensă. Cîte sărutări îmi vei da, pentru aceasta, scumpa mea?

7 Marv,

Si vous saviez d'où je vous écris ce soir et dans quelle atmosphère de délicat parfum je pense à vous, la plus délicieuse des chéries, vous sentiriez au cœur une égratignure de jalousie. Oui, vraiment de la jalousie, car je suis dans la chambre d'une charmante jeune fille que j'aime beaucoup et qui me le rend, vous entendez? ce qui ne l'empêchera pas de vous aimer, bien au contraire. Cette charmante jeune fille s'appelle Lucie Capitanovici, elle est le soeur de Tinca Alexandrescu qui a été une camarade, une amie d'enfance de matsic et qui... m'a donné le portrait de ma giffleuse de Mercredi, lorsqu'elle avait quelques 18 ans et des grandes mains de backfisch. Sapristi, ce qu'il était laid, le matsic, au temps où le patsic en est tombé amoureux! Je leur donnerai ce portrait quand ils auront effacé avec des baisers les soufflets des petites mains.

Au fait, que je vous explique. Aujourd'hui, le tribunal s'est prononcé sur ma demande d'infirmité du mandat lancé par le juge d'instruction. J'ai parlé comme il convient que parle l'homme que vous aimez. J'ai dit: «il y a de l'autre côté de cette porte, Messieurs

7 martie

Dacă ai ști de unde-ți scriu astă seară și în ce atmosferă de parfum delicat mă gîndesc la tine, cea mai delicioasă dintre iubite, de gelozie ai fi rănită, în inimă. Da, într-adevăr de gelozie, căci sînt în camera unei tinere încîntătoare, pe care o iubesc mult și care și ea la rîndu-i, mă iubește, înțelegi? Cece ce n-ar împiedica-o să te iubească și pe tine, ba dimpotrivă. Această fată încîntătoare se numește Lucia Capitanovici, ea este sora Tincăi Alexandrescu, care a fost o tovarășă, o prietenă din copilărie a mamei și care mi-a dat portretul «împărțitoare de palme» de miercuri, pe cînd avea vreo 18 ani și mîini mari, ca de spinare de pește. Drace, cît de urîtă era mama cînd tata se îndrăgostise de ea! Le voi dărui acest portret cînd ei vor fi șters, prin sărutări, palmele date de micuțele mîini.

Într-adevăr să-ți explic. Astăzi, Tribunalul s-a pronunțat asupra cererii mele de infirmare a mandatului emis de judecătorul de instrucție. Am vorbit cum trebuia să vorbească bărbatul, pe care-l iubești. Am spus: «Dincolo de această ușă, domnilor judecători, sînt

les juges, 20 000 francs que des personnages de cette ville veulent déposer pour cautionner ma liberté. Je les en remercie, mais je refuse et je vous prie de vous contenter de ma parole qui me tiendra plus étroitement à votre disposition que tous les intérêts et tous les verrous». Et le président, ayant délibéré, m'a répondu en propres termes. «Domnule Davila, tribunalul a infirmat mandatul de depunere al dlui jude instructor, considerind că cuvintul dvs. că vă veți ține la dispoziția justiției, este de-ajuns. Sunteți liber!».

C'est une chiquenaude à votre oncle Michel qui avait donné des ordres sévères pour qu'on me maintint en état d'arrestation. Ah! ce qu'il doit bougonner contre l'innamovibilité de la magistrature qui permet à un président de tribunal de donner de telles leçons à des ministres!

Aussitôt libre, plusieurs personnes ont voulu que je logeasse chez elles. J'ai choisi mes vieux amis, des amis de maman, et je loge chez Tinca qui m'a donné la chambre de Lucie.

Aujourd'hui, vous êtes probablement à Nice; ou vous y serez demain si vous vous êtes arrêtées à Venise. Pendant que je piaffais en prison, — et quelle piaffe! — que faisiez-vous, ma pauvre mignonne? Avez-vous encore subi quelqu'une de ces scènes, dont votre mère n'a jamais su perdre le secret? Et le chagrin de notre séparation et le dégoût de tout ce brutal et odieux scandale t'ont-ils fait oublier les quelques minutes si heureuses que nous venions de passer dans les bras l'un de l'autre? Non, n'est-ce pas, mon amour, ce sont là des instants dont le souvenir persiste parmi et malgré les plus vulgaires rancœurs. Pour moi, vois-tu, je n'ai jamais si bien compris, comme depuis ce Mercredi 4 Mars, le cri exubérant de Chérubin, dans le Mariage de Figaro, lorsqu'on lui prédit, pour le taquiner, les misères de la vie des camps: «Eh, qu'est-ce que tout cela? J'emporte à mon front pour plus de cent années de bonheur!» Et la comtesse, n'y ayant mis qu'un pauvre baiser, sur ce front, et par hasard encore, un baiser qui ne lui était pas adressé. Que dois-je donc m'écrier moi que tu as serré dans tes beaux bras, que tu as couvert de caresses, dont tu as longuement mouillé les lèvres de tes baisers pénétrants. Oh! c'est en devenir fou! Toute ma chair frémit et mon cœur bondit à m'en faire mal!

Je me suis levé pour faire un tour. Il ne faut pas évoquer avec trop de persistance ces minutes-là. Nous les évoquerons mieux quand nous serons ensemble!

C'est le lundi qu'on me juge; c'est le 9 Mars. Vous aurez ce jour-là 22 ans et votre anniversaire ne saurait ne pas me porter bonheur. Vous au monde, ça a été mon étoile au ciel, ma joie sur la terre. Maman n'a fait bon, vous m'avez rendu meilleur et, qui sait? vous en ferez peut-être davantage. Il me semble que de penser à vous quand je compose, quand je bâtis mes bonshommes ou mes phrases, cela me rend l'esprit plus lucide, l'âme plus grande; qu'une flamme est allumée en moi et que vous en avez été l'étincelle que mon cerveau brûle comme un feu votif et que vous êtes la vestale, qui le couvre de cendres ou le rallume.

[À suivre]

20.000 de franci, pe care cetățeni de-ai orașului vor să-i depună pentru a garanta libertatea mea. Eu le mulțumesc, dar refuz și vă rog să vă mulțumiți cu cuvîntul meu, care mă va ține mai puternic la dispoziția dumneavoastră decît toate dobinzile și toate zăvoarele». Și președintele, după deliberare, mi-a răspuns, cu proprii săi termeni: «Domnule Davila, tribunalul a înfirmat mandatul de depunere al dlui jude instructor, considerînd că cuvîntul dvs. că vă veți ține la dispoziția justiției, este de ajuns. Sunteți liber».

Asta a constituit un bobîrnac pentru unchiul tău Mihai, care dăduse ordine severe să fiu menținut în stare de arest. Ah! cît trebuie să bombănească acum împotriva inamovibilității magistraturii, care permite unui președinte de tribunal să dea ministrului atari lecții.

După eliberare, cîteva persoane mi-au propus să stau la ele. Mi-am ales niște vechi prieteni, amicii mamei, și astfel stau la Tinca, care mi-a dat camera Luciei.

Astăzi ești probabil la Nisa, sau vei fi mîine, dacă te-ai oprit azi la Veneția. În timp ce nechezam în închisoare — și ce nechezat! — ce făceați tu, micuța mea? Ai suportat vreuna din acele scene, căreia mama ta nu le-a pierdut secretul? Și supărarea despărțirii și dezgustul acestui brutal și odios scandal, nu te-au făcut să uiți cele cîteva minute de fericire, pe care le-am petrecut unul în brațele celuilalt? Nu, nu-i așa, dragostea mea, sînt acolo clipe, pe care n-ai putea să le plătești prea scump și amețeli a căror amintire persistă prin și în ciuda urei celei mai josnice. Cît despre mine, vezi tu, eu n-am înțeles niciodată mai bine, ca în ziua de miercuri 4 martie, strigătul exuberant al lui Chérubin în *Nunta lui Figaro*, cînd i se prezic, pentru a-l necăji, mizeriile vieții de tabără. «Ei, ce sînt toate astca? Port pe fruntea mea, mai mult de o sută de ani de fericire!». Și contesa nu a pus, pe această frunte, decît un sărut, întimplător, o sărutare, care nu-i fusese adresată. Ce anume să strig eu, pe care tu l-ai strîns în brațele tale frumoase, pe care l-ai acoperit cu mîngieri, ale cărui buze le-ai umezit cu sărutări îndelungi. Oh! simt că înnebunesc! Carnea-mi tremură și inima mea sare cît colo!

M-am sculat ca să fac o plimbare. Nu pot să evoc acele minute cu prea multă trăinicie; noi le vom evoca mult mai bine, cînd vom fi împreună!

Luni voi fi judecat: este 9 martie. În ziua aceea, tu împlinești 22 de ani și aniversarea ta îmi va aduce poate fericirea. Tu ai fost pentru mine, steaua din cer și bucuria pe pămînt. Mama m-a născut bun, tu m-ai făcut și mai bun și cine știe? vei face poate tot mai mult pentru mine. Mi se pare că gîndindu-mă la tine cînd compun, cînd îmi plămădesc oamenii ori frazele — asta mă face mai lucid, sufletu-mi crește; o flacără arde în mine și tu ai fost scînteia, care mi-a iluminat creierul ca un foc votiv, al cărei vestală ești, care-l acoperă de cenușă și-l reaprinde.

[Va urma]

Traducere de Dumitru D. PANAITESCU

PER ASPERA AD ASTRA

LIVIU REBREANU

S-a remarcat, nu o dată, precizia desenului și grandoarea construcției marilor romane ale lui Liviu Rebreanu, perfecțiunea lor de organism viu și peren. Dar documentele vremii și amintirile contemporanilor ne-au familiarizat nu numai cu imaginea unui suflet înalt și plin de stele; alături de ea stăruie pe retina noastră interioară, chipul truditorului leșind extenuat din nopți fără număr de travaliu artistic cu paloarea căutătorului subpământean de metale rare întipărită în obraz. Semănând adesea pentru cei mulți, umili, zidindu-se pe sine și pe ai săi în marile sale construcții cu un nou meșter Manole, Rebreanu a reușit să ridice, adesea prin eforturi suprafirești, edificiul romanului românesc la nivel european.

«Mărturisirile» făcute în 1932 în cadrul Institutului de literatură română de pe lângă Universitatea din București, la inițiativa lui D. Caracostea, reluate în mai multe rânduri și publicate quasi-integral în culegerea Amalgam [București, (1943), pp. 14—59] constituiau o poartă deschisă spre atelierul scriitorului și o profesiune de credință.

Puțini știu însă că în chiar anul publicării acestor «mărturisiri» în volum, romancierul încerca o continuare a lor în cadrul unui ciclu de conferințe organizate în sala Ateneului Român. Ciclu avea ca temă «procesul de creație al operelor proprii», și la susținerea lui mai fuseseră invitați: Ionel Teodoreanu, Cezar Petrescu, Camil Petrescu, I. Al. Brătescu-Voinești, Ion Pillat, Tudor Arghezi, Păstorel Teodoreanu. Prima conferință, aceea a lui Ionel Teodoreanu, a avut loc la 10 aprilie 1943, fiind «completată cu un ales program artistic». «După cererea generală» ea va fi repetată la 29 aprilie, același an. Noile mărturisiri literare ale lui Liviu Rebreanu au fost prezentate public de romancier sâmbătă, 26 iunie 1943, la orele 4,30 p. m. Un an

mai tirziu, scriitorul va înceta din viață. Textul noilor «mărturisiri» a rămas, în arhiva sa personală, nepublicat. El a fost descoperit și semnalat de noi cu ocazia publicării articolului Geneza unui

roman clasic despre 1907 în „Viața românească”, la împlinirea unei jumătăți de veac de la răscocale țărănești.

Nicolae LIU

Cum am scris RĂSCOALA

I. 53]

DOAMNELOR și DOMNILOR¹,

Mai întâi am să vă rog să fiți indulgenți dacă s-ar întâmpla să spun ceva ce s-a mai spus și de alți confrăți care m-au precedat la acest pupitru în cadrul conferințelor asupra «procesului creației», deși eu n-am avut răgaz să-l ascult pe nici unul <din> și astfel nu știu ce-au vorbit, mai ales în amănunt. Fiind însă în discuție o problemă generală, n-ar fi de mirare dacă unii scriitori ar interpreta la fel fenomenul literar sau ar ajunge la concluzii similare. Sper că nu se va întâmpla nimic[,] pentru că am să mă feresc, ca totdeauna, de explicații și de concluzii, mărginindu-mă la descrierea cât mai sinceră și mai obiectivă a desfășurării lucrurilor și lăsând altora sarcina de-a le lămurii și cataloga.

Aș dori să mai adaug în prealabil că pentru mine desbaterile acestea în jurul creației artistice au un interes primordial. Eu n-am altă meserie decât scrisul. Eu nu sînt decît un simplu scriitor. Însărcinările întâmplătoare pe care le-am avut în viață au fost accidente și nu mi-au putut denatura fizionomia de scriitor. A trebuit să renunț la multe, să îndur multe, să risc tot pentru a mă putea dăruia deplin scrisului. Și, desigur, a trebuit să iubesc mai presus de toate scrisul ca să îndrăznesc a-i închina toată viața mea. Nu știu de ce am făcut-o: poate o simplă bravadă, poate ca să am deplină libertate pentru a mă realiza în literatură? Sînt alții, avocați, medici, ingineri, ofițeri, care știu să împace foarte bine scrisul cu profesiunea cealaltă care le dă siguranța materială și socială. Așa e normal. Exercițarea unei profesii poate să îngreueze realizarea scriitorului dar să nu-l împiedice aceea. Ionel Teodoreanu e și avocat cu mare clientelă, ceea ce nu [f. 54] l-a împiedicat să scrie <chiar> mai mult decît mine, deși e mult mai tînăr. În realitate cazul Ionel Teodoreanu <poate fi> trebu[i]le considerat rezervat — nu știu ce-o fi cu avocatura lui, dar e scriitor sută-n sută și cel mai pasionat pentru <[indescifrabil]> problemele literare.

¹ B. A. Ms. rom. 4063, ff. 53—74. Text autograf, redactat pe hirtie albastră pentru scrisori în cerneală neagră. Modificările aduse de autor manuscrisului în aceeași cerneală, pe măsura redactării, au fost marcate: prin croșete ascuțite < > — pentru tăieturi și ștersături și prin paranteze rotunde duble (()) — pentru adăugiri. Modificările ulterioare, cu creion bicolor, roșu și albastru, aparținînd de asemenea lui Liviu Rebreanu, au fost consemnate: prin croșete ascuțite duble <> — pentru eliminări de text, prin bare oblice duble // — pentru adăugiri. Precizările și completările noastre în text au fost introduse între paranteze drepte [].

Neavînd altă meserie — în situația aceasta mai sînt <cițiva> Mihail Sadoveanu, Cezar Petrescu, Ion Pillat și alți cițiva — mă interesează. <numai> scrisul împreună cu toate anexele lui, nu numai teoretic, dar și practic. Ca să fie o profesiune, scrisul trebu[î]te pe de o parte să se diferențieze, să nu mai rămî[î]te un diletantism pentru ncisprăviții vieții, ci o ocupație pe care n-o pot împlini decît cei chemați anume și după o muncă mai istovitoare sufletește ca toate celelalte îndelctniciri omnești, iar pe de altă parte <trebu[î]te> să reprezinte și din punct de vedere social o carieră care, eventual, să ofere cel puțin avantajile pe care le oferă carierele similare.

Poate că enunțînd așa, brutal, condițiile profesiunii scriitoricești voi ofensa anume credințe tradiționale care cer poetului să cînte întocmai ca păsările cerului, <cu alte> să fie adică idealist și să nu se intereseze de cele lumești <, chiar dacă astfel ar avea> De-aici vin toate confuziile, din credința că scriitorul trebu[î]te să fie sau un diletant sau un paria.

În clipa cînd vor înțelege nu numai scriitorii, ci și cititorii, că scrisul e profesiunea cea mai nobilă, cea mai grea și cea mai glorioasă, atunci se vor schimba multe lucruri, poate în primul rînd prețuirea operei literare. Atunci se vor înpuțina [sic], dacă nu vor dispărea de tot, cei care privesc de sus literatura socotînd că și ei ar putea scrie, dacă ar vrea sau ar avea timp...

Lămurirea cît mai largă a procesului creației artistice de aceea e binevenită oricînd se face. Prin lămuririle acestea cititorii pot să pătrundă [f. 55] puțin în secretele de atelier ale creației și să-și dea seama din cîte imense eforturi se încheagă o operă de artă. Astfel vor ajunge fatal să prețuiască și [să] stimeze mai mult nu numai opera ci și pe creatorul ei.

Vă mărturisesc că numai pentru a contribui la opera aceasta de clarificare am primit să vin în fața D[umneav]oastră, poate să vă și plictisesc, dar în orice caz să vă ofer intimitățile meseriei mele. Vă închipuiți cît de jenant, ca să nu zic mai mult, trebu[î]te să fie pentru un scriitor obișnuit să aibă contact cu publicul prin cărțile sale, să vorbească deodată, în fața oamenilor, despre el și despre gîndurile <lui> și sbuciumările lui din care se zămislește o carte...

De fapt totuși[i] am mai făcut ceva asemănător acum cițiva ani, la Universitate, sub forma unei experiențe de laborator. Profesorul de literatură a vrut să lămurească studenților săi geneza operei literare și, în loc de explicații aride, a făcut apel la unii scriitori să răspundă la un chestionar foarte diplomatic întocmit, încît să obțină și mici contribuții autobiografice, în legătură cu misterele muncii creatoare literare. Conferința a trebuit s-o repet pe urmă la Academia Comercială și la altă Universitate. Mai tîrziu, am publicat-o, întîi fragmentar în unele reviste, apoi, mai mult sau mai puțin complet, într-un volum apărut recent.

Nu vreau să repet ce-am spus acolo, dar nici să mă contrazic. Ca să nu mă repet, am să încerc să reconstitui toate fazele creației unei cărți cu toate amănuntele posibile — amănuntele sînt mai importante decît generalitățile, și aici ca și în viață. Firește, va fi vorba de altă carte, nu de cele desbătute acolo. Sînt sigur că nu mă voi contrazice <complect> ((total)), dar mă tem că vor interveni adaosuri și complectări care să pară contradictorii. Dealtfel e și fatal. Explicațiile procesului de creație sînt totdeauna provizorii ca și teoriile care încearcă să rezolve misterul vieții prin formule biologice. Creația artistică e ca și creația divină — dincolo de [f. 56] puterile noastre de înțelegere, cel puțin în ce privește esența. Putem descrie fenomenul, putem nota observații directe sau indirecte, putem stabili anume corelații între diferitele faze ale realizării — toate acestea sînt însă lucruri exterioare. S-ar părea că însuși creatorul, scriitorul sau artistul, ar putea aduce clarificări directe, din lăuntru. Cred că e mare greșală. Scriitorul, cu cît va fi mai sincer, cu atît va recunoaște mai categoric că observațiile lui asupra propriei creații sînt în realitate tot exterioare, că el nu poate înregistra decît rezultatele ((și că)) <creația> fenomenul creației se petrece undeva în afară de voința și știința lui. Știu, sînt scriitori, și nu dintre cei trecători, care și-au închipuit că ei crează conștient, birocratic și mașinal: faci planul general al unui roman, stabilești acțiunea și personajele, distribui materialul pe capitole mari sau mici, apoi cu ajutorul notelor copioase <scrijezi> ((elaborezi)) amănunțit fiecare ca-

10 SEZATORI LITERARE ARTISTICE

LA

ATENEUL ROMAN

VORBESC

IONEL TEODOREANU	10 Aprilie ora 4 ^h
GEZAR PETRESCU	17 Aprilie „
ION PILAT	8 Mai „
CAMIL PETRESCU	15 Mai „
IVIU REDREANU	22 Mai „

BRĂTESCU VOINEȘTI	29 Mai ora 4
VICTOR ION POPA	5 Iunie „
OCTAV DESILĂ	12 Iunie „
TUDOR ARGHEZI	19 Iunie „
PĂSTOREL TEOD	26 Iunie „

DESPRE

PROCESUL DE CREAȚIE AL OPERELOR PROPRII

Sezătorile au loc în fiecare Sâmbătă la orele 4^h precis și vor fi urmate de un ales program lit. și muzical.
Biletele se pot reține la Agenția „Orfeu”, Calea Victoriei 44

Scutit de impozite conf. ord. M. E. Nr. 103.625/943

1943

pitol, dobîndind astfel o schiță sau un rezumat mai bogat al viitorului roman pe care n-ai decît să le desvolți după necesități ca să realizezi absolut mecanic marea operă de artă. Așa lucra uneori Zola ca să demonstreze materialismul artei sau poate ca să-și ușureze <producția> și să sporească producția. Dar taina creației nu e în elaborarea, oricît de amănunțită, a unui plan de roman sau de poezie. Peste acest plan trebuie să vie necunoscutul care cimentează tot și <care> mai ales aduce suflul dătător de viață. Dumnezeu, cînd a <făcut> ((creat)) pe om, l-a întruhipat din lut, și pe urmă a suflat asupra lui de i-a dat viață și l-a făcut om. Toate planurile, organizările, pregătirile, rezumatele, inclusiv cuvintele, sînt lutul pe care scriitorul îl modelează conștient; suflul de viață, adică tocmai ceea ce transformă lutul, creația adevărată, o dăruiește tot scriitorul//, dar dincolo de voința și de știința lui, din zestrea divină ce i-a fost hărăzită de destin.

Procesul creației artistice poate cuprinde, evident, ambele faze care de altfel se întregesc. De fapt atît scriitorul, cît și cercetătorul literar, se vor ocupa totdeauna de partea exterioară a creației, singura într-adevăr accesibilă; cea interioară nu poate decît să fie constatată și //numai// ca atare descrisă și analizată //cît posibil//.

[f. 57] Puterea creatoare e totdeauna un dar special, îmi permit a afirma: un dar divin. Manifestarea acestui dar reclamă //însă// și o voință mare din partea celui înzestrat. Cînd

În tine s-a dospit suficient aluatul viitoarei opere de artă, luni sau ani de zile, parte conștient, mare parte cu totul inconștient și în afară de puterea voinței tale, cînd fermentația aceasta tainică s-a terminat, atunci trebuie să intervii voința ta hotărîtă, stăruitoare, încăpățînată, adică munca creației, cu bucuriile și ostenelile ei, asiduă, și chiar programatică. Fără de muncă, opera ar rămîne în stare embrionară în sufletul creatorului...

În «Mărturisirile» despre care am pomenit, <vorbind despre> povestind cum s-a încheiat schema generală a romanului *Ion* am arătat cum am ajuns să înțeleg problema pămîntului, mai vastă, mai variată și mai trainică decît o privisem schițînd povestea lui Ion Glănețușul. «Problema pămîntului mi-a apărut atunci ca însăși problema vieții românești, a existenței poporului românesc, o problemă menită să fie veșnic de actualitate, indiferent de eventualele soluții ce i s-ar da în anume conjuncturi». Iar de-aici a pornit apoi un plan mai vast al unei trilogii de romane, [...] — «pămîntul fiind o problemă socială, deci o luptă între cei puțini care posedă pămîntul și cei mulți care-l muncesc — romanul va fi o răscoală țărănească, evident prezentată așa încît să ofere un tablou cît mai vast al contrastului dintre țară și oraș».

Așa s-a născut gîndul romanului *Răscoala*, <despre> asupra căruia am să insist în speranța că mulți dintre d[umneavoastră] îl cunoașteți cel puțin din auzite, apoi pentru că din hîrțile și însemnările ce le am, aș putea reconstitui <aproape zi cu zi> ((mai ușor)) evoluția sau, dacă vreți, procesul creației.

Cît de puțină importanță are în realitate ideea sau planul în realizarea unei opere de artă, se poate vedea și din enunțarea aceasta emfatică: voi scrie [f. 58] un roman cu o răscoală țărănească.... Dar astfel de idei poate să aibă oricine, mai ales cînd răscoala s-a întîmplat adeva și amintirea ei e încă vie spre a <[indescriabil]> ((stîrni)) curiozitatea actualității. Întocmai cum în timp de război apar atîtea «opere» care să profite într-un fel sau altul de actualitatea cea mai tragică și mai înălțătoare, cuprinzătoare de vitejie, moarte și glorie, ca și de durere și jale.

În vreme ce *Ion* mă frămînta pînă-n adîncurile sufletului, gîndul de-a scrie ceva în legătură cu răscoalele țărănești recente a început să mă preocupe abia după stabilirea mea la București, din ce în ce mai insistent. Scriitorii cu reputație din anii aceia aproape că nici n-au luat act de zguduirea crîncenă prin care trecuse țara. Parcă oamenii nu și-ar fi dat seama în ce primejdie ne aflasem. Doar ici-colo cîteva însemnări anecdotice, cu glume nesărate. Scriitorii, glasul neamului, n-au simțit marea cutremurare a poporului nostru, singurul //adevărat// război civil din toată istoria noastră. Nu i-a împiedicat nimeni să <scrie> vadă, să înregistreze sau să exprime durerea națiunii, cea mai îngrozitoare pentru că era o sfișiere între noi. Nu exista pe-atunci, nici urmă de cenzură nici pentru presă, dar încă în literatură. Oamenii însă n-aveau legături adevărate cu viața reală. Existența scriitorului se petrecea între cînaclu, cafenea și biuro... Nu era //neapărat// nevoie «numai decît» să scrie; <despre răscoale>. «Scriitorul are nevoie de» //Scriitorului îi trebuie// perspectivă ca să poată «scrie» //crea//. Dar cel puțin «trebuiau» //ar fi trebuit// să simtă și să înțeleagă...

În atmosfera aceasta de indiferență față de un eveniment atît de grav, m-am trezit eu chemat să repar onoarea scriitorilor români. Eram mai necunoscut decît își poate cineva închipui. Publicasem vreo două nuvele în „*Luceafărul*” destul de mediocre, și alta, mai <bunișoară> reușită, în „*Convorbiri critice*”. Cu atîta bagaj literar în spinare, m-am hotărît totuși să devin cîntărețul răscoalei țărănilor, nu însă de dragul țărănilor sau din pricina durerii pentru nenorocirea țării, ci, trebuia să mărturisesc, pentru că scontam să dobîndesc un succes grabnic tratînd un subiect atît de fierbinte. Voiam să încerc ceea ce mai toți [f. 59] scriitorii și artiștii tineri încearcă mereu: să cucerească notorietatea de azi pe mîine, prin orice mijloace.

Pornisem de la ide[e]a să fac un roman. Am dat-o la o parte. Voi face o dramă cu titlul *Țăranii*. La Teatrul Național era director Pompiliu Eliade care se înverșuna să promoveze literatura dramatică originală. Eram sigur că Pompiliu Eliade va fi încîntat cînd va primi o piesă originală cu recentele răscoale țărănești. Apoi o piesă se scrie mult mai ușor și mai repede. Avusem, numai cu vreo trei ani în urmă, o epocă de fanatism teatral: scrisesem zeci de piese //probabil proaste//, în limba germană, cu care î[n]nebunisem

pe câțiva directori de teatru la Viena și la Budapesta. De îndată ce //voi// avea suficient material, voi putea ticlui //din răscoale// o dramă oricât de singeroasă, după împrejurări... Deocamdată însă nu cunoșteam răscoala decât din puținele notițe și telegrame apărute prin ziarele de dincolo și diferite volume și broșuri care voiau să explice de ce s-au răscolat țărani și cum să se soluționeze chestia țărănească. O documentare normală <ar fi fost> în vreunul din satele sau conacele unde răscoala și represiunea au fost mai violente, îmi era imposibilă, <în primul rând> pentru că ar fi implicat cheltu[il]eli, <și> ((iar)) eu <n-aveam> ((nu posedam)) decât bunăvoință <în al doilea fiindcă eram grăbit să termin>. «Cea mai bună documentație e presa, oglinda fidelă a evenimentelor cotidiene!» mi-am zis atunci și m-am înființat la Academie să consult colecțiile ziarelor. A fost prima mea vizită la Academia Română. Nici nu mi-a putut trece prin gând atunci că a doua vizită, la aceeași Academie va fi abia peste treizeci de ani, «dar» //în condiții// mult mai ceremonioase.

Presa din vremea răscoalelor e mediocră. Informații puține, anodine și uneori comice; se vede că sînt opera unor corespondenți urbani care habar n-au ce viață e la țară. Ceva mai interesante «păreau» //mi-au apărut// dezbaterile parlamentare în „Monitorul Oficial”... Oricît de dornic eram o după glorie grăbită și iefină, n-am îndrăsnit să persist. Începusem să întocmesc un scenariu, dar din cap, fără nici o legătură cu realitatea. Nu văzusem în [f. 60] viața mea un arendaș, nici nu știam bine ce-i cu arendașii și cu conacele bo[i]eresti. Pînă și numele mi le luai de-acasă, de dincolo. Așa, de pildă: «Actul întâi, Casa lui Ion Motofelea, în Dumbrăveni». Totuș[i] printre fragmentele păstrate sînt cîteva replici pline de viață. Iacă o replică a arendașului:

— *Astea-s vorbe goale... În loc să te tingu[i]ești și să te tocmești, ai face mai bine să nu le-nevești și să nu bați cîrciumile! Asta-i!... Cine-i harnic cîștigă și tră[i]ește bine, cine nu, să aibă de zece ori atîta pămînt și tot netrebnic o să fie...*

Sau <replica> ((alta a)) unei țărance amărîte:

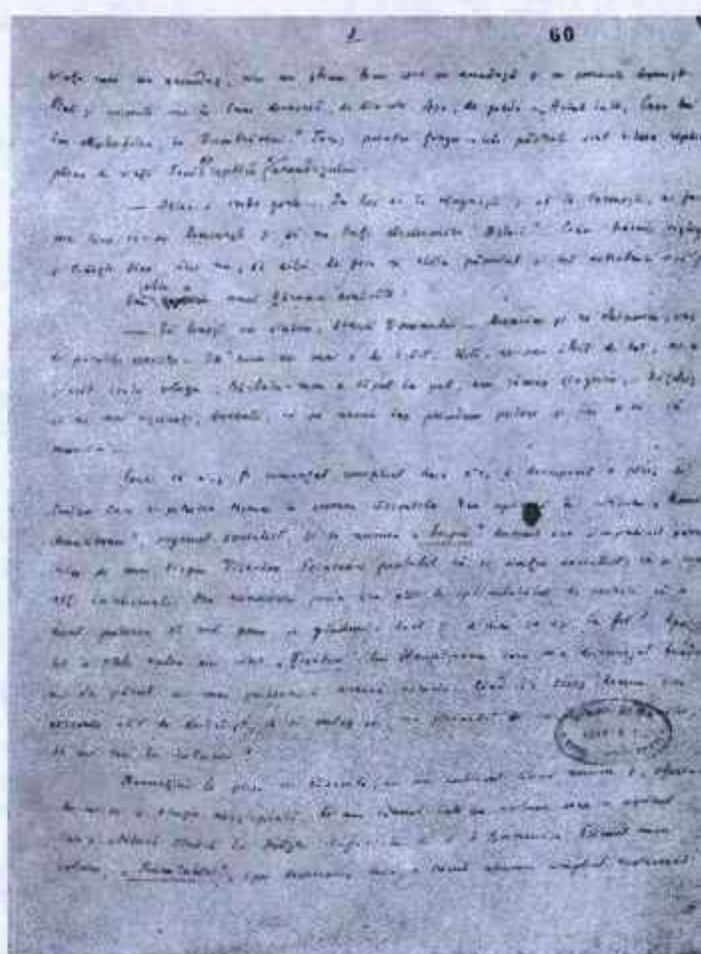
— *Că leneși nu sîntem, slavă Domnului... Muncim și ne chinuim, vai de păcatele noastre... Da' amu nu mai e de trăit... Ulte, ne-am sleit de tot, ne-a pierit toată vîaga. Bărbatul meu a căzut la pat, eu am rămas singură... Nișeluș să ne mai ușurați, bo[i]erule, că pe urmă iar prindem putere și iar o să vă muncim...*

Poate că n-aș fi renunțat complet dacă n-aș fi descoperit //și// o piesă de teatru care se petrecea tocmai în vremea răscoalelor. Era apărută //recent// în editura „României Muncitoare”, organul socialist, și se numea *Lupii*. Autorul era simpaticul povestitor de mai tîrziu Visarion. Pe-atunci probabil că se simțea socialist, ca și mulți alți intelectuali. Din nenorocire piesa era atît de spăimîntător de proastă că a avut puterea să mă puie pe gînduri: dacă și a mea va [i]eși la fel? Apoi tot în zilele acelea am citit *Teșătorii* lui Hauptmann care m-a descurajat fiindcă mi s-a părut cea mai puternică dramă socială. Cînd s-a scris drama unei răscoale atît de desăvîrșit, ce să citez eu, un prăpădit de candidat de scriitor, să mă iau la întrecere?

Renunțînd la piesa cu răscoala, am mai publicat cîteva nuvele și, oferindu-mi-se o ocazie neașteptată, le-am adunat într-un volum care a apărut într-o editură tinăra la Orăștie, înființată de d. S. Bornemisa. Primul meu volum *Frămîntări*, spre disperarea mea, a trecut aproape complet neobservat. [f. 61] Două-trei notițe amabile strecurate [sic!] în colțuri de ziare obscure, erau probabil opera editorului. Pe-atunci tinerii scriitori încă nu îndrăzneau să-și laude singuri cărțile; încă nu exista așa-numitul serviciu de presă de azi.

Ca orice euceritor literar, //sperasem// că voi atrage atenția cel puțin a criticii. Decepția a fost cu atît mai dureroasă. Adevărul este că aproape acelaș[i] volum apărut peste cîteva ani sub titlul: *Golanii*, deși cu prefața regretatului Mihailache Dragomirescu, a fost destul de remarcat, începînd cu „Viața Romînească” pînă la ziarele cu tiraje mici și cu rubrică literară.

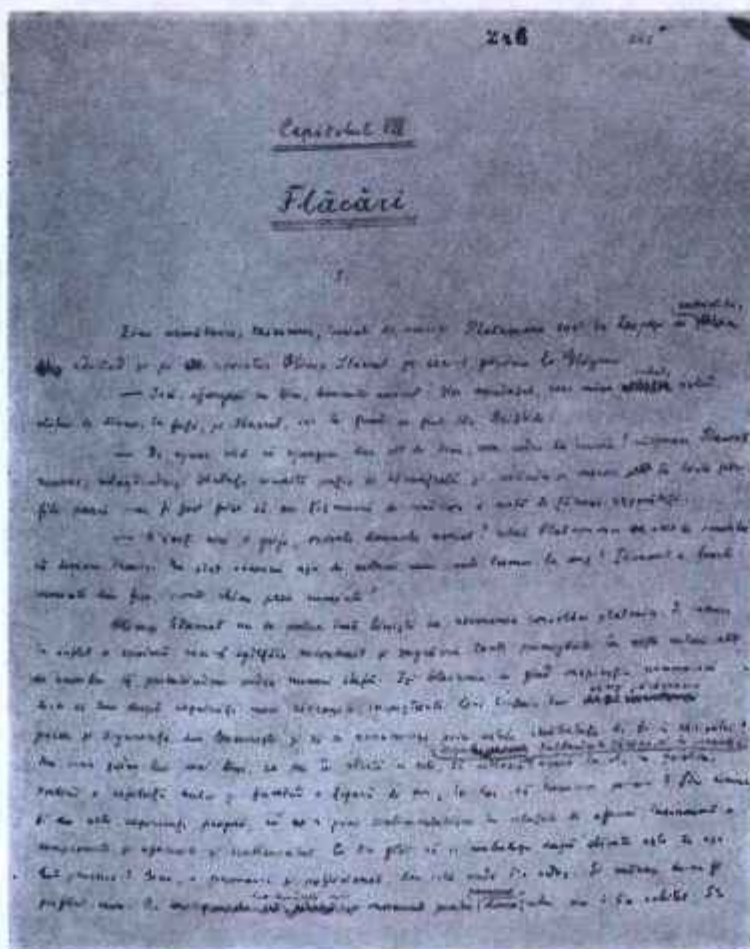
Pentru moment nu mai vedeam nici o perspectivă de-a [i]eși din anonim într-un răstimp onorabil. Atunci am reluat planul cu *Ion*: dacă aș apare [sic!] cu un roman, ar fi imposibil să fie bagatelizat. Nuvele și schițe face toată lumea, pe cînd un roman, chiar mediocru, e un eveniment. Așa era atunci. Acuma s-au //mai// schimbat lucrurile.

În martie 1913 m-am apucat să scriu romanul lui Ion Glanetașu care pe-atunci se numea *Zestrea*. Trei luni am lucrat și am așternut pe hîrtie vreo trei sute de pagini. Cînd le-am recitit — catastrofă. Nu mergea de loc. Era o poveste romantică, sentimentală și brutală, cu țărani la modă pe vremea aceea în literatura curentă. Mi-am dat seama în sfîrșit că, dacă vreau într-adevăr să iasă un roman, va trebui să mai lucrez poate ani de zile.

Se vede că nu mă puteam împăca deloc cu perspectiva aceasta. De aceea m-am întors la ideea unei piese cu răscobilele. La 7 decembrie 1913 // iar // am însemnat un titlu: «*Răscola*, dramă în patru acte». Apoi cîteva scene. Apoi am pus cruce definitiv dramei cu răscobilele cînd am văzut că a fost interzisă la un teatru particular o piesă foarte ușor revoluționară. Am înțeles tîrziu că pe scenă, în fața publicului nu se pot reprezenta subiecte de răzvrătire socială fără grave riscuri dacă nu pentru tulburarea imediată a opiniei publice, în orice caz pentru tulburarea sufletelor din care poate răbufni mai curînd sau mai tîrziu dezordinea cea mare.

[f. 62] Cam din aceeași vreme, adică după prima versiune a lui *Ion*, am o însemnare // pe două file // cu creionul: *Răscola* <și o schiță> ((în fruntea)) unei schițe, pe care, fiind foarte scurtă, v-o citesc. E în sfîrșit embrionul romanului:

Titu e în România, la sora lui Pteancu care e măritată cu un deputat. Acesta e moșier. Frate-său e un băiat de vîrsta lui Titu, cu o dragoste mare pentru țărani. Iubește pe fata unui țăran mîndru, sărac, supus, și chiar vrea s-o iea de nevastă. Se împotrivesc deputatul și soția, iar Titu e pentru. Mizeria la țară. Alături moșia unui mare boier, dată unui arendaș grec. Băiatul arendașului necinstește fetele. Stoarcerea țăranilor. Deputatul mai mult stă la București.

Expoziția. Trenurile cu țărani la București. Sărbătoarea de-aici și mizeria de-afară. Străinismul din Capitală. Lupta pentru limba românească.

Iarna critică. Frămîntarea țăranilor. Foametea. Exploatarea.

În vremea aceasta un bal splendid la București, Național. Fratele deputatului cu Titu iau parte. Comparația între strălucirea de-aici și ce-i la țară. Epidemia dansurilor.

Începutul mișcării. Se opune primarul, tatăl fetei, bătrînii. Purtarea arendașului. Un copil aruncă o piatră. Se prăvale tot. Furia țăranilor. Cei cumînți nu mai au stăpînire. Intervenția jandarmilor. Primele victime. Strivirea arendașului. Sosește Titu cu băiatul care încearcă să-i potolască. Zadarnic. Însuși tatăl fetei e în fruntea țăranilor turbați care-l sfîșie în bucăți în vreme ce un flăcău care a iubit pe fată, o ucide ca pe tîrfa boierului. Titu scapă prin fugă.

Incendiul se întinde brusc în toată țara.

Bucureștii tremură. Camera. Ședința cu benzina. Schimbarea guvernului.

Represiunea. Batalion vine în sat. Tatăl fetei își sapă groapa. Grozăviile represiunii. Bătăile.

Liniste. Morminte și jandarmi.

[f. 63] Pe dosul primei pagini sînt notate treisprezece titluri de capitole; primul «Gemete fără glas», ultimul «Cruci albe și coperișe roșii». Dintre titlurile acestea, în general pătinoare, abia vreo două au fost păstrate. De altfel numărul treisprezece voia să însemneze un paralelism cu numărul capitolelor din *Ion*. Cum se știe, în *Răscoala* au rămas numai douăsprezece.

Însemnarea, deși puțin bombastică și copilăroasă, este de fapt începutul *Răscoalei*. Pînă acuma romanul sau drama cu răscoale țărănești erau o simplă idee sau poate nici măcar atîta, poate numai o dorință de a utiliza tragedia răscoalelor într-o operă de artă. Nici un personaj nu-mi apăruse încă și nici o criză în jurul căreia să se cristalizeze ulterior oamenii. Aici, pentru întâia oară, se conturează cîteva siluete și o schiță de acțiune cu o culminare și un desnodămint. Cine-și amintește *Răscoala*, va ști că din toate notațiile de-aici aproape nimic n-a fost păstrat. Și totuși[i] parcă pînă și atmosfera generală a romanului aici își are obîrșia.

De altfel de-aici înainte *Răscoala* a trecut mult timp complet pe planul al doilea în preocupările mele. Ani de zile a trebuit să lucrez la *Ion*. Nu-mi mai puteam împărți atenția. Dar anii n-au trecut în zădar. De-abia acuma am prins a pătrunde aievea în taina răscoalelor și mai ales deabia acuma am început a afla amănunte veridice asupra desfășurării lor. Am cunoscut proprietari, arendași, administratori, logofeți, vătăfi și alți oameni de-ai curților, precum am cunoscut preoți, învățători, jandarmi, țărani de toate felurile, care cu toții au trăit răscoalele, fiecare în felul său, cu primejdiile, riscurile, aventurile, necazurile sau durerile sale. În sfîrșit am cunoscut miniștri, prefecți, primari, ofițeri superiori și inferiori care au făcut represiunea, fiecare după împrejurări și după situație, unii reușind să potolească spiritele cu vorba, alții cu amenințarea și bătaia, iar alții, în cazuri deosebit de furioase, fiind siliți să pună tunurile în bătaie. Firește că am avut ocazia să vizitez și regiuni care au fost mai aspru bîntuite de pacostea [f. 64] răscoalelor, fie din partea țăranilor, fie din partea represiunii. Trecuseră mulți ani, amintirile se ștergeau. Un țăran deștept și simpatic, bătrînor, prin 1926, cînd l-am întrebat cum le-a venit să se răzvrătească, mi-a dat un răspuns pe care l-am notat:

— De, domnule, omul cînd nu mai poate răbda, ce să facă, se iuștește... Dar tot răul aduce un bine — am cîștigat pămîntul. Am suferit, am singerat, dar așa-i rostul lumii... Noi n-am dobîndit nimica fără sînge, fără mult sînge. Tot pămîntul nostru e îndoit cu sînge de-al nostru. De aceea ni-e drag...

Răspunsul, așa de frumos, <totuși[i]> nu l-am putut întrebuița cu toate că, în ultimul capitol, <un> ((unui)) țăran bătrîn i se pune o întrebare asemănătoare. Deși frumos, nu s-a potrivit. Sau poate a rămas înmormîntat printre notele necercetate în timpul scrisului?

Pe cînd terminam ultima transcriere a lui *Ion* și mă luptam cu corecturile, eram hotărît să mă apuc îndată foarte serios de *Răscoala*. A venit însă *Pădurea spinzuraților*, apoi *Adam și Eva*, apoi *Ciuleandra*, apoi *Crăișorul*. Ceea ce nu împiedica să mă hotărîsc după fiecare din nou pentru *Răscoala*. Abia după *Ciuleandra* am început însă aievea să scriu *Răscoala*. Dinainte de *Ciuleandra* //mi// s-au păstrat cîteva file răzlețe. Așa, cu data «Luni, 19.IV.26», un titlu «*Răscoala*» și două rînduri: «Cap. I. Sfîrșitul Septemvrie. Moșia Răznavan în Argeș. 12 pluguri ară. Semănătorii cu griul». Într-un colț e notat [:] Nadina, soția lui Grig, 24; Grig 29. Firește ani. Încă nu începusem a scrie la *Ciuleandra*. Cu data de luni, 1.IX. 1926, o filă încearcă un început: «Capitolul I, subcapitolul I. Pămîntul se jilăvise și se muiase ca o imensă plăcintă de noroi. Două săptămîni a plouat neconținut, cu găleata. O ploaie aspră, rece, de toamnă etc.» Nu mi-a [f. 65] plăcut, ceea ce nu e de mirare. Urmează altă filă cu însemnarea: «Luni, 1. XI. 1926» și dedesubt «marți, 2. XI.». Fila era de fapt de marți, 2. XI. Am adăugat deasupra, luni, 1. XI., ca să //nu// încep tocmai într-o marți un roman la care țineam. De altfel nu urmează decît o singură frază: «Pămîntul era cleios și

murdar ca un ciocoi sătul și îngreșat». Fraza aceasta singură dovedește cât de puțin eram pregătit să scriu <un rom[an]> ((o carte)) care, poate mai presus de toate, trebuia să țină cumpăna dreaptă, altfel devenea un instrument de luptă pentru o parte sau alta și se elimina dintre operele de artă. Chiar în forma ei actuală *Răscoala* e acuzată de unii critici, altfel foarte serioși, că ar ține partea țăranilor, de alții că ar fi scrisă de un reacionar care se bucură de ororile represiunii. Adevărat, <numai că> acestea sînt excepții, în general se recunoaște că, în romanul acesta, <[indescifrabil]> toți, absolut toți au dreptate și că tocmai aceasta constituie tragicul conflictului.

Dar, cum spuneam, însemnările sînt dinainte de *Ciuleandra*. Cînd lucrezi la o carte de dimensiuni mai mari, cum e un roman, trebu[ie] să ai posibilitatea să te izolezi, să te concentrezi complet, să tră[iești] în atmosfera pe care vrei s-o creezi, să te familiarizezi cu oamenii pe care încerci să-i zugrăvești. În viața plină de zgomot și de alte preocupări a Capitalei, izolarea nu se poate realiza. De aceea totdeauna, pentru fiecare carte, am căutat să evadesc, să mă retrag undeva, pînă cînd norocul mi-a îngăduit să dobîndesc o foarte mică proprietate, Valea Mare lingă Pitești, unde să pot fi singur cînd doresc și cît doresc, <[indescifrabil]> ((pe care am inaugurat-o)) tocmai cu *Răscoala*. Pînă atunci trebuia să găsesc un prieten sau o rudă care să mă primească și să mă găzduiască o lună-două, poate și mai mult, lăsîndu-mă pe seama mea, în deplină libertate, fără să-mi ceară să fac frumos... Pentru *Ciuleandra* am fost oaspetele unei prietene din copilărie, la Orlat, lingă Sibiu, vreo două-trei luni. Acolo am terminat prima versiune și am făcut o bună parte din versiunea care s-a tipărit. Era prin ianuarie 1927. În vara aceluiași //an// am primit bucurios invitația altui prieten de odinioară, devenit preot chiar în satul copilăriei mele, în Maieru. Fiindcă m-am dus cu întreaga-mi familie, mi s-a pus [f. 66] la dispoziție //pentru scrisul meu// o sală de clasă din școala comunală, cu un pat improvizat, cu o masă lungă, firește după ce < se scoase > băncile se adunaseră grămadă într-un colț. <Ferestrele> Școala era veche, cu o grădină care mergea pînă la malul Someșului. Scriam numai noaptea, ca totdeauna, într-o liniște ideală. Cînd deschideam ferestrele se auzeau <murmurul> ((apele)) Someșului murmurînd parcă numai amintiri. În școala aceasta, cu mulți ani în urmă, făcusem și eu primele clase primare, învățător fiind tatăl meu. Deseori, <[indescifrabil]> mai ales în primele nopți, mă pomeneam copleșit de amintirile copilăriei, întorcîndu-mă înapoi cu gîndul ca să-mi regăsesc jocurile și bucuriile, în loc să isprăvesc aventurile eroului meu din *Ciuleandra*.

Totuși am terminat transcrierea // *Ciuleandrei* // în vreo două săptămîni. Era vorba într-adevăr numai de terminat ultimele capitole. Pe urmă «aveam» //voiam// să încep *Răscoala*. De fapt asta mă interesa //mai mult//. Mă simțeam încărcat de viața ce trebuia să trăiască în viitorul roman și rivneam să mă liberez. Parcă niciodată nu m-am așezat la masa de scris cu mai multă pasiune.

Dar n-a mers atît de ușor cum speram. Desigur că, în cursul anilor, de la schița pe care v-am citit-o, am ajuns la o frămîntare continuă a materialului. Rămăsesem la împărțirea în 13 capitole, titlurile însă s-au schimbat. Primul capitol, de pildă, se numea acumă «Două lumi». Stabilisem cel puțin în mare, ce anume ar trebui să cuprindă fiecare capitol. Numele personajilor principale erau alese și, mai mult sau mai puțin fixate. Pentru țăranii aveam liste de nume cu caracterizări speciale. În sfîrșit rugiuinea unde se desfășura răzmerița mea o văzusem și o delimitasem: sudul județului Argeș. Satele, cele mai multe, există cu numele din carte, dar <fără> cu înfățișarea necesară împrejurărilor. Localitățile principale, firește, nu se află pe nici o hartă: Amara, Ruginoasa, altele. Îmi desemnasem o hartă în culori pe care erau notate nu numai satele și cătunele, ci și moșiile cu întinderile lor și cu numele proprietarilor și arendașilor, //cu distanțele dintre ele, și altele.//

Eram //destul de// pregătit și totuși nu mergea. Am început într-o sîmbătă, 9 iulie 1927. Într-o noapte întreagă, de la 9 seara la 6 dimineața, am scris exact 8 rînduri, [f. 67] pe care le-am reluat în aceeași noapte și le-am redus la 7, făcînd «însă» //totuși// o modificare de nume folositoare: arendașul Rogojinaru ținea întîi moșia Ciuta, pe urmă a primit Olena-Dolj. A doua seară am reluat *d'a capo* și am scris 4 1/2 pagini; Rogojinaru deveni arendașul moșiei Ocina. Noaptea următoare am realizat exact 13 rînduri. În noaptea aceasta am însemnat însă pe dosul paginii: «Vineri, 15 iulie 1927, noaptea, pe la ora 12, înainte de a mă

așeza la scris, am auzit țipete de cucuvea, în grădină, înspre Someș ! Curios ! Ca și la *Ion*... Și doar pe-aici nu sînt așa de dese cucuvele!

Însemnarea intră în ordinea superstițiilor diverse care mă obsedează în timpul scrisului. De altfel dacă lucrul nu progresează, după însemnarea [*sic* /] cu cucuveaua, mi-am zis: Cum să progreseze dacă am început simbăta, adică într-o zi cînd trebu[ie] să sfîrșești un lucru, nu să-l începi!

Două săptămîni m-am zbuciumat toate nopțile în zadar. Nu venea nimic. Răsfoiam note și broșuri. Am citit cîteva cărți despre problemele pămîntului și chestia țărănească de pe vremuri.

Luni, 1 august am găsit în sfîrșit fraza salvatoare //cu care avea să înceapă *Răscoala*//: «D[umnea]voastră nu cunoașteți țărănul român!» Pentru mine chinul cel mai mare este prima frază și primul capitol. Prima frază marchează ritmul deosebit, unic al romanului. După ce am găsit-o pare aîf de naturală încît te miri cum te-ai putut gîndi la altceva. Conținutul ei, cuvintele, cadența, toate o caracterizează ca fiind singura posibilă și indicată să deschidă poarta unei lumi noi. La fel primul capitol zugrăvește atmosfera generală a acestei lumi sau cel puțin o prevestește.

Lupta pentru prima frază și primul capitol e cea mai aprigă. Afară de *Ion*, unde s-au realizat într-o singură noapte într-un elan vertiginos, pentru fiecare roman am făcut și refăcut începutul nu mai știu de cîte ori. Capitolul întii din *Pădurea spinzuraților* a fost încercat în întregime sau parțial de zeci de ori. Numai cînd într-un moment fericit am nemerit prima frază am nemerit și restul. Simțeam neconținut că fraza aceasta trebu[ie] să marcheze nu numai apăsarea [f. 68] cenușie dar și o mișcare involuntară poruncită parcă de glasul fatalității. Așa trebu[ie] să sosească la locul execuției Apostol Bologa, minat de o putere covârșitoare... Aceeași trudă, sub altă înfățișare, s-a repetat la *Adam și Eva*, chiar la *Ciuleandra* cu acel «taci» reluat de trei ori și redus a treia oară la un «început» //o frîntură// de exclamație...

În noaptea aceasta am scris patru pagini; noaptea următoare alte patru. Pe urmă iar o neputință de 7 zile. Și deodată la 9 august, o zi de marți, 14 pagini, ba încă noaptea următoare 16 pagini, apoi iar 8 și iar 7 și tot așa, noapte de noapte, cu spor și cu avînt, mereu pînă la 21 august cînd n-am mai fost în stare să închei decît o singură pagină. Am continuat să rămîn la masa de scris și în nopțile următoare; vacanța se isprăvea abia la 1 septembrie. Nu mai mergea. La 30 august am produs o jumătate de pagină, la 31 august tot atîta, adică de fapt nimic. Simțeam de altfel că vîna aceasta creatoare s-a isprăvit. Nu mai aveam încredere. Ce-are a face? Voi relua lucrul altădată; curînd, poate chiar la iarnă, la Orlat.

Speranță deșartă. Abia peste trei-patru ani m-am putut întîlni din nou, serios, cu *Răscoala*. Iarna aceea am fost la Orlat, dar am început să lucrez la *Crăișorul* care a și apărut peste doi ani.

Între timp totuși *Răscoala* mă preocupa neconținut, chiar cînd nu lucram la ea. În cele trei săptămîni, la Maieru, scrisesem peste 150 pagini, mai mult de 200 pagini de tipar, adică o treime cel puțin din romanul gata. De obicei nu recitesc ce scriu după inspirație pînă la încheșarea manuscrisului. În mod firesc, dacă te lași dus de năvala momentului, ai îndepărtat și autocritica. O lectură, la rece, ar putea să te decepționeze și să-ți reteze avîntul. De data aceasta n-am rezistat ispitei. Romanul mă pasiona, dar mă și îngrijora. Amintindu-mi distribuirea materiei, capitolele scrise, mersul acțiunii și al oamenilor, mă cuprindeau toate îndoielele. S-a mai încercat la noi, în cîteva romane, introducerea răscoalei țărănilor, căci răscoale au fost în România destule, mai mult sau mai puțin întinse, și înainte de 1907. La Duiliu Zamfirescu așa zisa răzmeriță din *Tănase Scatiu* e copi [f.69] lăroasă, ca și la Demetrius, într-unul din numeroasele-i romane sociale. Ceea ce nu l-a împiedicat pe regretatul Demetrius să mă acuze, în anume cercuri, că i-am plagiat opera în *Răscoala*. Dacă nu voi reuși să realizez altceva, păcat de toată osteneala, fără să mai vorbim de celelalte.

Recitînd cele 150 pagini, îndoșelile mi-au sporit. Nu că totul ar fi fost <prea> slăbuț sau lipsit de interes. Era întreaga atmosferă a *Răscoalei*, așa cum s-a realizat. Dar avea lungimi multe și mai ales era lipsit de construcție. Voiam să mă verific. Fiindcă mi se cerea să colaborez, ca și azi, la diferite reviste și ziare, în special la ocazii mari, m-am gîndit să încerc să public fragmente din *Răscoala*. Evident cu măsură și prudență. N-am obiceiul să mă

senatoare literară la Oradea. Liviu Rebreanu (2)
între Ion Minulescu (1), Przemsic (3) și
Camil Petrescu (4).

îmbulzesc a colabora; dimpotrivă chiar. Nu refuz mai niciodată, dar amîn mereu pînă ce solicitantul se plictisește și renunță. Sînt însă unii care nu renunță, care-s insistenți în a reclama colaborarea nerefuzată decît «mine» //sînt eu// în a găsi neconținut motive de amînare. Aceștia ajung să te someze solemn, să te facă responsabil că nu-și pot împlini menirea culturală, îți telefonează în zori de zi sau la miezul nopții. În sfîrșit trebușile să te execuți. Unde mai puneți că unii din acești insistenți în loc de onorariu, îți oferă o caldă recunoștință.

În trei ani am publicat astfel, sub formă de fragmente cu diverse titluri, «aproape întreg» //o bună parte din//textul// de la Maieru//. Firește, înainte de publicare, îl frămîntam din nou și-l transcriam cum se cuvine pentru tipar... Am avut prea puține ecouri. Fragmentele de roman numai arareori se nemerește să oprească atenția cititorului. Văzînd însă textul tipărit m-am lămurit treptat //cel puțin// asupra tălîjeturilor severe ce va trebui să operez.

În literatură poate că nu există lege mai aspră decît să știi *ce să nu scrii* sau, cu alte cuvinte, să știi *ce să tai*, dacă ai avut ghinionul să scrii *ce nu trebuia*.

Nu sînt deloc indulgent față de opera mea. Nu mă sfiesc niciodată a [f. 70] tăia în carne vie. Știu din experiența de lector că e preferabil să regreși un gol decît să sai pagini întregi necitite. Am tăiat prin urmare totdeauna, fără cruțare. După ultima transcriere a lui Ion, la ultima corectură în pagini, am avut curajul să suprim un subcapitol întreg, vreo opt pagini. Singur Mihalache Dragomirescu a observat lipsa, socotind că motivarea suprimării ar fi fost totuși necesară.

Mai mult am tăiat însă în *Pădurea Spînzurașilor*. În general mai cu seamă pasagii mici, excese de motivări psihologice. Am tăiat însă și ceva ce mă doare pînă azi. Cine <-și aminteste> ((-a citit)) *Pădurea Spînzurașilor*, își aduce aminte desigur că Apostol Bologa, <după> în partea finală, după ce [e] judecat de curtea marțială, reîntors în camera lui de închisoare, cere hîrtie și cerneală să răspundă la scrisoarea primită de la maică-sa. Speranța vieții, frica morții, vîlmășagul de alte gînduri îl fac să amîițe mereu și, în cele din urmă, renunță să mai scrie... Ei bine, în versiunea primă, Apostol Bologa răspunde //a// într-o scrisoare <pe> care, deși am suprimat-o, mi-a rămas dragă. Am vrut s-o public, am ezitat. Nu e lungă. Dați-mi voie să vi-o citesc:

«Mamă dragă, al dreptate d[umnea]ta. Sînt vlnovat și neglijent și egoist. Abia acuma îmi dau seama... Acuma mă privesc ca într-o oglindă și-mi văd sufletul întreg, împreună cu svîrcolirile lui zadarnice. Am vrut mereu ceva și niciodată n-am găsit ce vreau. Ferice? Liniște? Bucurie? Mulțumire?... Am dorit mereu ceva și am căutat mereu și mereu m-am bucurat că am găsit și apoi mereu m-am întristat că m-am înșelat. Eterna tatonare prin întuneric după un vîrf de ac... Viața mea a fost o odașie cu multe uși și ferestre închise. Am umblat mereu după fereastra unică a mîntuirii și n-am găsit decît ferestre care dau spre întuneric... Numai tîrziu, prea tîrziu, am întîlnit iubirea adevărată, care te apropie de Dumnezeu și de oameni și de lumea de-aici și de dincolo. Dar acum nici iubirea nu-mi mai era îngăduită. Iubirea mi-a cerut [f. 71] imediat o jertfă cumplită. Am ezitat și de data asta, am avut îndoieli și mai am, dar totuși izbăvirea parcă s-a apropiat... Un ceas, poate mai puțin, poate mai mult. În orice caz înainte de răsăritul soarelui jertfa mea va ((fi)) consumată și atunci voi triumfa în iubire. Sufletul meu nu mai e capabil să îndure. Din clipa cînd într-însul s-a incubat iubirea a trebuit să renunț la toate spînzurașurile lumii și mai curînd să spînzur propriul meu trup decît să osîndesc sufletele oamenilor.

Am suferit mult, măicușă scumpă, și totuși poate că suferința cea mai mare e încă în fața mea. Dar cu iubirea mea în inimă voi pleca liniștit pe drumul cel fără întoarcere, căci iubirea aceasta e puntea vie între toate lumile văzute și nevăzute. Sînt că, avînd sufletul plin de iubire, am biruit moartea de care ne înfricoșăm cu toții. Moartea nu mai există, căci peste prăpastia ei voi întinde puntea iubirii mele. Oloitul vieții plutește pe apele iubirii spre Dumnezeu eternității. Sînt mai mic ca un atom în haosul infinitului, dar pe aripile iubirii mele voi străbate miliardele de universuri pînă la picioarele Dumnezeului fără început și fără sfîrșit... Acuma cred într-unul Dumnezeu, atotputernic, stăpînitorul tuturor, domnul iubirii, și, prin iubire, creatorul lumii. Cred... cred... cred...

Și vai, mamă dragă, în clipa cînd declar cu atîta trufie, că, da, cred, groaza cea mare șade lîngă mine și mă privește piezis, cu îndoială și dispreț. Groaza aceasta îmi aduce aminte că înainte de răsăritul soarelui se va petrece ceva... ceva... Iar acolo, atunci numai ea va fi stăpînă! Și vezi, măicușă, în ciuda credinței mele mindre, inima mi se svîrcolește parcă ar strînge-o cu clește înroșite. Îndoiala s-a ivit iarăși, sigură de triumful ei pînă la ultimele svîrcoliri. Oare cu ce să mă înarmez ca să-i pot rezista măcar acum... Numai un ceas sau două sau... O, dacă i-aș putea opune o rază de siguranță, în afară de siguranța morții! Dacă aș putea crăpa puțin perdeaua <morții> ((dintre lumea asta și cealaltă)), numai pentru o secundă, [f. 72.] pentru o miime de secundă, să dobîndesc siguranța că dincolo există măcar îndoiala. Zadarnic. Imposibil. Cum să dărîm zidul necunoscutului etern? Nu, mamă scumpă, sînt bine că voi pleca de mină cu îndoiala pînă la *Pădurea Spînzurașilor* și că îndoiala îmi va surîde tot atît de misterios pînă cînd mi se vor stinge luminile sufletului...

Totuși, cred, mamă, vreau să cred!... Ce mister se va fi ascunzînd în surîsul îndoielii? O fi dispreț sau batjocură față de credința în iubire sau surîsul ei enigmatic vrea să ne indice calea? Dacă nici iubirea n-ar fi merindea veșniciei, atunci...

Rămîi cu bine, măicușă sfîntă și îndurerată... Aș fi zis „la revedere“, dar brațul îndoielii îmi face semn... Oare ce semn? Doamne, ce semn?... Nu mai pot, mamă!... Rămîi cu bine...»

Tot în *Pădurea Spinzuraților* am suprimat ultimul capitol. Romanul se sfârșește//, dacă vă amintiți, // cu moartea eroului și mai ales //cu// cuvintele preotului: «Apostol... Apostol...» În versiunea primă mai urma un capitolaș în care, în zori, venea Ilona să-și plîngă iubirea pe mormîntul lui Apostol. Oricît mi-a devenit de dragă Ilona aceasta în răstimpul scrisului cărții, de dragul ei nu puteam strica sfîrșitul...

//Abia// în vara anului 1930, vreo trei luni, la țară la mine, m-am chinuit să organizez cele 150 pagini de manuscris //din *Răscoala*//, să le dau forma care să-mi permită să continui lucrul. N-am reușit. Am reluat de multe ori subcapitolele, le-am copiat și răscoptat, le-am ciopîrțit, le-am lungit, le-am schimbat ordinea... De prisos. Singura ispravă a acestei veri a fost că am fixat //definitiv// titlul primului și ultimului capitol mare: «Răsăritul», și «Apusul».

Vara următoare am revenit cu mai mult noroc: în prima lună am scris versiunea de tipar a primului capitol, vreo 50 pagini: În sfîrșit, o victorie! Și mai ales o încurajare!... Am persistat și în alte două luni am terminat definitiv alt capitol: «Pămînturile». Pe urmă, pînă m-am [f. 73] întors în Capitală, al treilea capitol //«Flămînzii»//... Acuma într-adevăr simțeam pulsul cărții bătînd puternic și sigur în sufletul meu. Am dobîndit //nouă// încredere.

Toamna și iarna 1931 am aruncat pe hîrtie restul capitolelor, ca să am gata întregul material brut pentru anul viitor, cînd eram sigur că voi termina definitiv.

Așa a fost. Din aprilie pînă în noiembrie 1932 am lucrat aproape fără întrerupere, în toate nopțile, cîte 9—10 ore. Eram atît de pornit pe muncă încît după amiezile, cînd trebuia să mă odihnesc, mă așezam la birou și continuam pînă se însera. Toată vara n-am fost la

București decît de 5—6 ori cîte o zi două. A fost cea mai pasionată muncă, dar și cea mai istovitoare. Ultima noapte, cînd am putut scrie «Sfîrșit» pe ultima filă am adormit peste manuscrisul gata, sleit parcă de toate energiile...

120
Liviu Rebreanu

Din anume puncte de vedere poate că tocmai vara aceasta ar fi mai interesantă de analizat sau cel puțin de stăruit asupra ei. Dar ar trebui să mă întind prea mult. Îmi dau seama că v-am obosit destul și că e timpul să închei.

Aș fi putut insista mai mult asupra unor amănunte în privința elaborării sau a tehnicii scrisului. Mai cu seamă pentru < ultimul an > ((ultimele șase luni)) cînd am isprăvit *Răscoala*, am notații multe tocmai asupra dificultăților tehnice. Evident sînt lucruri prea speciale care nu știu dacă ar putea reține atenția unui public oricît de generos. Sînt îndoieli mereu; cînd scapi de una, răsare alta. Sînt nedumeriri și speranțe care se risipesc sau se îmbulzesc, dîndu-ți curaj, încredere sau înglodîndu-te cu perspective de prăbușire... E o neconținută perindare și alternare de bucurii și întristări, de certitudini și neliniști, de înălțare și coborîre... Poate de aceea munca aceasta e dureros de plăcută, e o exaltare a tuturor energiilor și o răscolire a străfundurilor ființei tale...

[f. 74] Dar orice aș mai fi spus, ar fi zugrăvit numai, ca și cele ce am spus, numai și numai înfățișările exterioare ale fenomenului literar și ale procesului creației. Esența creației, cum mi-am îngăduit să vă previn, rămîne insesizabilă și inexplicabilă. Căci oricît aș arăta eu cum am realizat o pagină un pasaj un capitol sau o operă întreagă, chiar dacă aș fi în stare să lămuresc frază cu frază, cuvînt cu cuvînt nașterea și dezvoltarea textului, toate astea nu explică tocmai ceea ce constituie arta. De ce o frază de zece cuvinte <poate> ((pot)) să zugrăvească un om sau un gînd sau un zeu? De ce în zece pagini poate să trăiască o lume întreagă, vie, dinamică, puternică? Întrebările se pot repeta la infinit. Răspunsul e însă unic, același: Opera de artă nu o alcătuiesc cuvintele, frazele sau paginile, oricît de meșteșugite, ci duhul dintre cuvinte, dintre rînduri, dintre pagini. Numai grație acestui duh tainic se animă materialul, dobîndește viață cuvîntul, <și trăiesc rîndurile> se creșează o atmosferă, o lume și mai presus de toate oameni.

Creația literară <trebuie să rămîie misterioasă>, ((esența ei, rămîne o taină)), în ciuda tuturor descrierilor și explicațiilor. Poate că tocmai asta constituie și farmecul ei <etern cuceritor și valoarea ei> ((și valoarea ei etern cuceritoare)).

ION MINULESCU

Într-un album de fotografii

Comentat de Mioara Minulescu

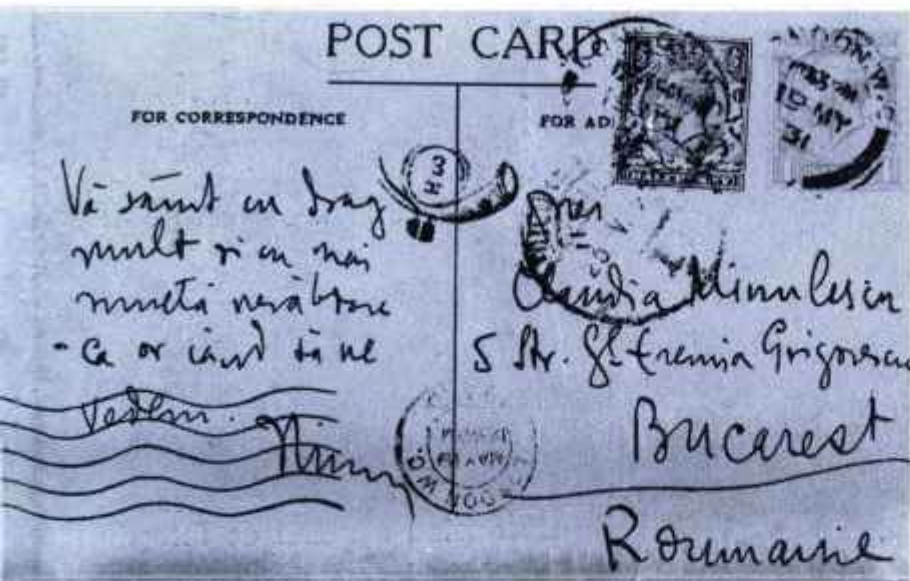

Deschizînd albumul de fotografii Ion Minulescu, se pot ușor reconstitui momente din viața tatălui meu.

Într-o «cozerie» intitulată *Ion Minulescu în halat și papuci*, vorbeam despre viața noastră de familie și începeam descrierea cu primele ore ale dimineții, cînd tata purta halatul său de casă albastru cu bobîțe roșii.

Iată-l fotografiat în acest halat, pe terasa de la sufragerie, într-o mîină cu nelipsita sa havană, iar cu brațul stîng, înconjurînd aproape patern soclul cu capul sirian, una din achizițiile lui preferate.

Din filele acestui album se pot desluși diferitele fațete ale caracterului minulescian, aparent con-

tradictorii, dar care în ființa sa se contopeau pentru a forma un tot unitar, armonios. Pentru o parte din contemporanii săi, Ion Minulescu era boemul cafenelei literare, figura pitorească a Căii Victoriei, așa cum îl vedem în unele fotografii, dar alături, ne apare un Minulescu al familiei, al interiorului, al mesei lui de lucru. Ar putea părea ciudat, dar tata nu întârzia niciodată de la ora prinzului, iar seara la șapte se întorcea acasă și se închidea în odaia lui pentru a lucra. Așa îl găseam, cu ceașca de cafea alături, seara târziu, când mama și cu mine ne întorceam acasă.

Tata adora să se fotografieze și să fotografieze, mama, dimpotrivă, evita, spunînd că ea nu este fotogenică, și, totuși, multe fotografii îi înfățișează împreună.

Dar iată-l pe Ion Minulescu — citadinul prin excelență — în acea vie de la Slatina de care vorbește și în *Nu sunt ce par a fi* și în *Corigent la limba română*. De mai multe ori pe an, tata se ducea s-o vadă pe Mama Alexandrina, se ducea să-și regăsească nukul și amintirile copilăriei.

Și pentru a nu-și desminți nostalgiile și durerile de evadare, «Baron von zug» — așa cum îl poreclise glumeț mama — în costum de călătorie și caschetă:

« În pullman, cu 80 pe oră,
Zburăm ... »

«...în costum
de călătorie
și caschetă;
„In pullman,
cu 80 pe oră,
Zburim...”»

EPISTOLAR: SCRISORI FAMILIALE

Dintre scrisorile de familie rămase de la Mihail Kogălniceanu sînt unele din anul 1880, pe cînd era ministru plenipotențiar al României în capitala Franței, adresate fiului său Constantin, care împlinea atunci vîrsta de 26 de ani.

Preocupat în permanență de necesitatea pregătirii serioase pentru studii și de comportarea fiului său, Kogălniceanu dezvăluie efigia unui părinte exigent, judecîndu-și fiul întotdeauna fără crușare. Pentru «păcatele tinereții» și situațiile delicate în care fusese pus nu o dată de Constantin, severitatea tatălui nu găsea nici o scuză. Educația pe care o primise în tinerețe Kogălniceanu nu avea nimic comun cu spiritul libertin al fiului său. Părintele este departe de a fi îngăduitor. El refuză să tolereze modul de viață lipsit de preocupări, al lui Constantin.

După trecerea a nouăzeci¹ de ani de la datarea scrisorilor, avîndu-le în față și făcîndu-le cunoscut conținutul, nu mai poate fi vorba de comiterea unei indiscreții prin divulgarea reproșurilor, adesea umilitoare, pentru profilul de mai tîrziu al lui Constantin Kogălniceanu².

¹ Despre Constantin Kogălniceanu se găsesc următoarele date în lucrarea profesorului Gh. Ghibănescu, *Neamul Kogălniceanilor* (Schită genealogică), apărută în anul 1933, la tipografia „Presa Bună”, Iași: «A fost secretar de legăție la Berlin, Petersburg, Paris și Roma. S-a ales de patru ori deputat în Parlamentul conservator avînd ca șef pe Lascar Catargi. Fu numit apoi consul general la Salonic, Ruscuc și Cernăuți. E pensionar ca consilier de legăție. A moștenit de la părinții săi

Mostrările părintelui, ofensatoare poate, sînt în mare măsură justificate. El nu poate admite ca fiul său să nu se libereze de tentațiile juvenile, să nu se sustragă de la primejdiiile risipei.

N-a fost lipsită de consecințe, în destinul lui Constantin, poziția fermă, oportună, a tatălui. Nu după multă vreme Constantin Kogălniceanu se va găsi la Petersburg, ocupînd un serviciu la legăția României³.

Cu prilejul unei vizite pe care a făcut-o la București în anul 1938, venind de la Viena, unde se stabilise, Constantin Kogălniceanu (pe atunci în vîrstă de 83 ani) s-a ocupat de editarea lucrării sale *Istoria veche a Românilor* (Tipografia „Furnica”, 1938, 126 pp.), referitoare la istoria Moldovei. Din cauza declanșării războiului n-a mai putut apărea *Istoria veche a Țării-Românești*, pe care o anunșase la sfîrșitul volumului mai sus indicat.

Constantin Kogălniceanu a murit în anul 1953, la Viena, în vîrstă de 98 ani.

Cu totul altele sînt tonul și stilul în care Mihail Kogălniceanu, suferind, îi scria în 1880 Adelei,

înclinări istorice, din care cel mai însemnat studiu e *Istoria Românilor*, volumul I, o lucrare plină de erudiție. A studiat în special epoca sec[olelor] al XIV[lea] și [al] XV[lea]: Basarabii, Bogdan și Dragoș. A publicat alte studii în revistele: „Viața Românească”, „Revistă de Istorie”, „Filologie și Arheologie” ».

² În arhiva familiei se păstrează o copie după contractul de închiriere pe care l-a încheiat în toamna anului 1884 la Petersburg pentru a ocupa un apartament pe cheiul englezesc.

sofia fiului său Ioan³. Locuiau la țară, la vechea moșie răzăsească a neamului Kogălniceanu, de la Rîpi, din județul Fălciu.

Interesul lui Kogălniceanu față de modul în care decurgea viața copiilor săi se împletește acum cu preocuparea pentru propria sănătate subrezită și cu dragostea duioasă, față de nepoți. Aproape de sfârșitul vieții devenise bunic. O deplină înțelegere se stabilise între noră și socru.

Scrisorile pe care le primește Mihail Kogălniceanu de la Adela între anii 1888—1890, conțin informații diverse, luminând o viață de familie desăvîrșită, întunecată doar de evoluția bolii de plămîni a lui Ioan.

Viața la Rîpi n-a fost ușoară pentru Ioan Kogălniceanu. După congestia pe care o căpătase, casa veche, plină de igrasie, i-a agravat starea sănătății, pe care zadarnic a încercat să și-o refacă apoi în aerul și în clima de la Menton.

Ioan Kogălniceanu a murit la un an și jumătate după tatăl său. Pe verso-ul unei fotografii din adolescență a lui Ion Kogălniceanu se găsesc următoarele:

³ «Ioan M. Kogălniceanu (1859—1892). A făcut studiile la Berlin, licențiat în drept. Deputat în camerele liberale. Căsătorit cu Adela Sturza, are doi copii: Jeana și Mihail». (Vezi Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. CCXCIII.)

toarele date scrise mai târziu de Vasile Kogălniceanu:

«Frate-meu Ion Kogălniceanu

Născut la Iași în 7 august 1859

Mort la Menton (Francia) 20 decembrie 1892

Adus și îngropat la Iași».

Spre sfârșitul vieții, situația bănească a lui Mihail Kogălniceanu devenise precară... Din unele scrisori nu lipsesc mărturisiri jenantе în acest sens.

Sub amenințarea creditorilor, încercînd a-și salva oarecum condiția materială, Mihail Kogălniceanu s-a văcut obligat să se despartă de colecția sa remarcabilă de tablouri, una dintre cele mai valoroase în epocă.

Oferta făcută Ministerului Cultelor și Instrucțiunii pentru ca întreaga colecție să rămînd în țară, să nu se înstrăineze, formînd nucleul unui posibil muzeu național, nu a găsit însă înțelegerea cuvenită.

Colecția Kogălniceanu a fost vîndută de Casa Heberle din Colonia în zilele de 9 și de 10 decembrie 1887.

Nici măcar alte piese din colecția de obiecte de artă rămase după moartea lui Kogălniceanu n-au fost achiziționate de stat.

O licitație publică, din vreme anunțată prin invitații de participare, trebuia să lichideze la 20 martie 1897 pentru totdeauna colecția Kogălniceanu.

Virgil HUZUM

[I]

11/23 april 1880

Ți-am primit scrisoarea din 3/15 april, prin care îmi ceri încă două mii de franci pe lingă multele de [sic!] mii de franci, ce de patru ani neconținut îmi smulgi. Această cerere o întemeiezi pe pregătirile ce ai făcut pentru nenorocita licenție ce ai a căpăta.

Mă văd nevoit a-ți spune cîteva cuvinte, poate ultimele ce vei auzi de la mine.

Cînd în luna octombrie ai fost la București, din cuvintele, din atitudinea mea te-ai putut convinge de chipul meu de vedere în privința ta, adică că nu-mi mai făceam nici o iluzie despre drumul ce ai apucat, și care fatalmente trebuie să te ducă la peire.

Ți-am spus categoric, că nu mai eram în stare de a mai plăti cheltuielile tale. Mi-ai promis îndreptare, însă deabia ai ajuns în Douai, ai jucat cărți și am fost din nou nevoit a-ți trimite bani.

La plecare ți-ai făcut haine cu prisosință pe care le-am plătit anevoie.

De atunci regulat, la timp și pe fiecare lună înainte ți-am trimis pensiunea.

Ai găsit pretext că ai nevoie de a merge la Nancy și mi-ai cerut patru sute franci, adaos. N-ai mers la Nancy eu totuși ți-am [trimis] bani. Pe urmă mi-ai mai cerut opt sute de franci pentru consignațiune, pentru teză etc. Ți-am trimis și acești bani!

Acum îmi mai cei cei două mii franci.

1 [întîi] pentru a plăti cheltuielile de *stat pe două luni*, aproape 850 lei. Acești bani te privesc, căci eu ți-am plătit regulat pensiunea.

Îmi cei acești bani sub cuvînt că ai plătit croitorul. Acești bani iarăși te privesc. Căci pentru îmbrăcăminte ți-am plătit la purcedere din Iași și al doilea, îmbrăcăminte ți intră în pensiunea lunară.

Îmi mai cei acești bani spre a-ți plăti repetitorul. Avînd profesori de la facultate, repetitorul ți trebuie numai în mod excepțional. Totuși nu primesc a plăti acești bani, ci numai de 450 franci. Mai cei 500 franci cheltuieli de drum. Astăzi toată lumea cheltuiește de la Paris pînă la București 300 franci, fără a avea bilete de drum ferat de la Lemberg la Iași.

După ce ți-am arătat că mult ce ți dătoresc a-ți trimite este cheltuiala drumului și repetitorul adică *1800 franci*, eu totuși ți voi trimite 1800 franci [sic !] spre a nu fugi de acolo, cum ai fugit din Berlin, din Paris, din Nancy.

Îmi ești dator categoric că aceasta este ultima cheltuială ce fac cu tine și vei vedea încă cum;

Întors în țară, ți voi plăti uniformarea [sic !] de voluntar, și vei avea de la mine, *trii sute franci pe lună* pentru mîncare și celelalte cheltuieli. După ce ți vei face șase luni de voluntariat, ți voi dobîndi un concediu pentru celelalte șase luni, și vei fi numit ori judecător, ori secretar de vre-o legațiune.

Vei trebui să te mulțamești cu leafa ce vei primi, precum se mulțamesc [sic !] sute de tineri cu mai multă valoare decît tine.

Odată în acest post, vei trebui să te îngrijești de viitorul tău singur.

Cum ți vei așterne, te vei culca. Cum a făcut tatăl meu cu mine, cu singura deosebire, că cît am fost la școli, tatăl meu nu mi-a plătit decît o singură dată ca cheltuieli extraordinare două sute galbeni. Ajungînd la vîrsta de *21 ani*, tatăl meu nu mi-a mai dat o singură para, ba la vîrsta de 24 ani, eu am plătit tatălui, meu, *trii mii galbeni*, ca să scap să nu se vindă Rîpii, care atunce nu avea decît 300 fâlci. Pe lîngă aceste am renunțat în favoarea surorilor mele, la partea ce mi se cuvenea din averea maică mea!

Repet dar, că odată în funcțiune civilă, nu ai a mai aștepta nimic de la mine, nici în viață nici după moarte!

Învățătura sau mai bine zicînd *neînvățătura ta*, în timp de aproape *douăzeci de ani*, neștiînd căpăta și dobîndi mă ține peste *douăzeci mii galbeni*.

Numai în acești ultimi patru ani ai luat de la mine, în mod regulat și neregulat aproape 100.000 franci.

Plătindu-mi datoriile ce am, nu știu dacă după moartea mea, ar rămîne avere curată *cincispre [sic !] mii galbeni*. Nu știu dar pentru ce dar D-[umnea]ta nu mai intri în împărțire cu frații tăi la această avere; căci și ei sunt copii mei, și lor le dătoresc o parte de opotrivă [sic !] cu tine.

Partea ta dar [,] din averea mea [,] ai primit-o în viață în acești patru ani din urmă, și dar fătul meu, cum ți vei așterne așa [sic !] te vei... [lipsește sfîrșitul scrisorii].

[II]

16/28 febr.[uarie] 1881

După două luni m-am învrednicit a primi o scrisoare de la D-[umnea]ta.

În acest interval n-a fost zi binecuvîntată de Dumnezeu în care să nu primesc o reclamațiune de datorie în contra D-[umi]tale, fie de la Paris, fie de la Douai, fie mai ales de la Nancy.

Aceste reclamațiuni n-ar fi nimica, dacă ele nu mi-ar veni prin ministerul din afară, sau chiar prin tribunalul de aicea sau judecătorul de pace. Aceasta este una din cauzele care mă fac să urăsc Parisul, să-mi părăsesc legațiunea și să mă întorc în țară.

Pe lângă aceste supărări, mi-a venit astăzi o supărare și mai mare, cea care-mi spune că nici la București nu te cumițești. Am văzut prin ziare că te ai făcut actor de societate, o meserie care reclamă bani, ai devenit lionul [*sic* !] balurilor, ceia ce asemenea cere bani, că ai la ordine birjarul cel mai à la mode, ceia ce iarăși reclamă bani, și că în fine ai devenit un *héros de baccara*, p[er]zînd într-o singură seară mai multe mii de franci, în societatea berbanților Halfen, fiul Românului, Răducanu Dumitru, cari cel puțin pot juca cărți, căci au de unde.

Dar D-[umnea]ta?

Eu m-am săturat de a-ți face morală și de a plăti datorii!

Aceste datorii vei trebui odată să le plătești *cînd vei avea ceva*. Ei bine îți declar că de acum înainte nu mai poți avea nimic, nici *chiar după moarte*.

Eu mi-am și făcut testamentul Moșia Rîpile, adică partea ce ți-o destinaseam nu era și nu este destinată pentru că să plătesc datoriile făcute în *stare de nebunie*. Șopîrlenii îți erau otărîți [*sic* !] ca din venit să ai cu ce trăi, pe lângă ceia ce aveai a ciștiga...

Prin urmare nu mai poți conta pe Șopîrleni. Frații tăi mai cu minte îți vor da anual o rentă după moartea mea și atîta tot.

Asemine te previn că pînă la întoarcerea mea să te înțelegi cu George Liteanu ca să te ceară secretar la Berlin. Dacă aceasta nu se va putea face, voi stărui să fii numit judecător în provincie, aceasta ca să ai o leafă; căci după întoarcerea mea nu mai poți conta pe nici o pensie de la mine. Creditul financiar mi-a scos Rîpile în vînzare și prin urmare trebuie să muncesc din toate puterile ca să scap moșia.

Îți trimit aici o scrisoare către Epitropie ca să-ți deie sumele otărîte [*sic* !] după alăturatul tablou.

Sperînd că îndată ce vei primi bani, vei plăti fiecăruia ce i se cuvine.

Eu peste 15 zile sunt în București.

[notat marginal]: întoarce

Kogălniceanu

[P.S.] Vei ști că nu mai trimit bani pentru lemne, și am ordonat nici să se mai trimită lemne fiindcă în anul acesta ai primit mai multe lemne decît anul trecut, în chiar iarna cea cumplită de atunci.

Pentru decorații du[-]te la D. Mitilineu și roagă-l din partea mea să-ți deie modelul cum trebuie să cei lui Woda voie a le purta.

Kogălniceanu

Lei noi

400 pensiunea lui Constantin pe februar
150 bani dați de el pentru transportul lemnului
400 Profiriței
250 grădinarului
100 C. C. Catincăi L.
100 lui Andrei
120 Mancei și lui Grigore
80 la 4 sergenți

1600 adică una mie șase sute franci

Kogălniceanu

[III]

București 22 ian. [ianuarie] 1881

Constantin[.]

Eu sunt bolnav de o fluxiune de p[i]ept*. De abia astăzi m-am sculat din pat.

* congestie

Am primit scrisoarea ta prin care îmi arăți cum ai găsit lucrurile la Rîpi. Cu multă rezervă să chemi luareaminte a lui Donici asupra acestei stări de lucruri păgubitoare și mai ales a stării de slăbănogie a boilor.

Eu am și sfîrșit cu casa Heberle din Colonia pentru vînzarea muzeului meu.

Pînă la 15 februar trebuie să se expedieze [sic!] colecțiunile. Prin urmare [...] spre sfîrșitul lunii ianuar, pregătește-te a veni la București spre a face catalogul și a priveghia împachetarea.

Cum voi fi mai bine ca să pot [i]eși din casă, nu voi uita a-ți trimite ceva bani.

Al tău părinte[.]

Kogălniceanu

[IV]*

ucarest[.] le 21 mai 1889

Ma chère Adèle[.]

Excuse moi si j'ai tant tardé à répondre à ta lettre si intéressante pour moi, surtout par rapport à la santé des enfants. Je suis grandement occupé à la chambre, et cela pour ne rien faire, et puis comme je te l'ai déjà écrit je souffre comme un malheureux d'une maladie de peau qui s'est étendue sur tout le corps, à l'exception, heureusement, de la figure. J'emploie tous les remèdes du monde; je dépense chaque jour au moins quinze francs pour les médecines, c'est à dire plus de deux mille francs dans l'espace de six mois et jusqu'à présent je ne m'en ressens en rien que très faiblement. De plus, l'application des remèdes, acide fénique, pommades, poudres me prend chaque jour plus de cinq heures, les meilleur[e]s de la journée, deux heures le matin, une heure et demi l'après [-] dîner, et deux heures encore avant de me coucher. C'est ce qui fait que j'ai fort peu de temps à faire ma cor[r]espondance. Hier je t'ai expédié cinq paires de souliers pour les enfants. Craignant qu'ils ne soient trop forts, pour les petits pieds des enfants, j'en ai trouvé de plus meilleurs [sic!] dans un autre magasin, que je t'enverrai, par la poste [de] demain. Tu m'éciras ceux qui [sic!] correct m'éciras lesquels leur conviennent le mieux. J'ai déjà commandé le livre pour les fruits je pense l'avoir dans deux ou trois jours et je te l'expédierai immédiatement. Dis à Jean que je l'engage à retarder son voyage dans la Dobrougea jusqu'à la clôture de la chambre qui aura lieu dans quelques jours. Alors ou il viendra lui à Bucarest ou nous nous rencontrons à Galatz et nous parti[ri]ons ensemble à Constance.

Je suis charmé de[s] tes nouvelles que tu me donne sur ton voyage dans la Dobrougea dans le mois d'août. Alors je revien[s] aussi moi de retour de l'étranger; car les médecins me recommandent absolument d'aller à Kissingen et à Reichenhall. Malheureusement je n'ai pas encore trouvé l'argent nécessaire. Dis à Jean qu'en tous cas avant de partir pour les bains, je viendrai vous voir à Rîpi. Dis lui aussi que, Catargi a ordonné au préfet de faire changer à Petrini l'arrondissement de Podoleni. Qu'il ne le dire [sic!] correct dise] à personne, avant que la mesure [sic!] correct mesure] ne soit exécutée; neanmoi[n]s qu'il demande au préfet [ce] qu'il peut faire. Dis encore... [lipsește sfîrșitul scrisorii]

București, 21 mai 1889

Draga mea Adela,

Scuză-mă dacă am întîrziat atît de mult să răspund scrisorii tale, atît de plină de interes pentru mine, mai ales în ceea ce privește sănătatea copiilor. Sunt foarte ocupat la Cămeră și asta fără să fac nimic și apoi după cum ți-am mai scris sufăr ca un nenorocit de-o boală de piele care s-a întins pe tot corpul, în afară de față, din

* Greșelile de ortografie franceză au fost corectate tacit.

fericire. Întrebuințez toate leacurile din lume, cheltuiesc în fiecare zi cel puțin cinci-sprezece franci pentru medicamente, adică mai mult de două mii de franci în răstimp de șase luni și pînă acum efectele sunt foarte slabe. În plus, aplicarea leacurilor: acid fenic, alifii, pudre, îmi iau în fiecare zi mai mult de cinci ore, cele mai bune ale zilei, două ore dimineața, o oră și jumătate după masă și încă două ore înainte de a mă culca. De asta am puțin timp ca să-mi scriu corespondența. Ieri ți-am expediat cinci perechi de pantofi pentru copii. Temîndu-mă să nu fie prea grei pentru picioarele lor miciute, am găsit alții mai buni în alt magazin, pe care ți-i voi trimite cu poșta de mîine. Să-mi scrii care din ei se potrivesc mai bine. Am comandat cartea despre fructe, cred c-o voi avea pînă în două sau trei zile și ți-o voi expedia imediat. Spune-i lui Jean că-l îndemn să-și întîrzie călătoria în Dobrogea pînă la închiderea Camerei, care va avea loc peste cîteva zile. Atunci sau va veni el la București sau ne vom întîlni la Galați și vom pleca împreună la Constanța.

Sunt încîntat de veștile pe care mi le dai despre călătoria ta în Dobrogea în luna august. Atunci voi veni și eu, după întoarcerea din străinătate, căci doctorii îmi recomandă categoric să merg la Kissingen și la Reichenhall. Din păcate, n-am găsit încă banii necesari. Spune-i lui Jean că în orice caz înainte de a pleca la băi, voi veni să vă văd la Ripi. Spune-i, de asemenea, că Catargi a dat ordin prefectului de a dispune să-i schimbe lui Petrini plasa de la Podoleni. Să nu spună nimănui, înainte ca măsura să fi fost executată; totuși să-l întrebe pe prefect ce poate face. Mai spune-i...

[V]

Le 17 Août 1888

Mon cher beau[-]père,

Jean a reçu votre lettre dans laquelle vous vous plaignez de mon silence, j'ai été très tourmentée étant moi[-]même souffrante et la petite a été sérieusement indisposée, elle a beaucoup maigri, ces grandes chaleurs lui ont occasionné la fièvre que je suis enfin parvenue à lui couper avec forte dose de chinine [sic! correct quinine]. Maintenant elle est bien, elle commence à marcher, à parler. Le petit Puiu est énorme, ses épaules sont aussi larges que celles de Dutza, il devient très beau, il reconnaît Dutza qui adore son frère, elle lui baise la main, les pieds et elle pleure quand on fait semblant de l'enlever d'auprès d'elle.

Mon cher beau[-]père, j'ai été aujourd'hui dans votre petite maisonnette, je fais aérer tous les jours, comme il y a eu beaucoup de neige, les murs sont très humides et jusqu'à votre arrivée je ne laisse rien mettre en place, les meubles restent au milieu de la chambre pour que tout sèche bien. On nettoie régulièrement, les gens prétendent que vous leur avez dit de ne pas faire peindre le plafond des chambres et le balcon car vous apporterez vous même des couleurs à cette [sic! correct cet] usage.

Maman n'a plus voulu garder la vieille Roxandra après l'avoir protégée tout l'hiver, elle s'est fâchée de ses plaintes continuelles et non fondées. Aussi je ne sais pas si vous désirez qu'on vous cherche une femme, pour le moment c'est la femme de Josef [sic! correct Joseph] qui aère les chambres jusqu'à votre arrivée.

Jean a fini de char[r]ier le blé, reste encore le seigle et l'orge qui ont eu une pluie terrible aujourd'hui, dernièrement il y a eu une grande pluie et de la grêle mais seulement dans le village heureusement, demain ou après[-]demain Jean commence à battre le blé.

Les maïs sont splendides, c'est une véritable forêt.

J'ai été bien heureuse d'apprendre que vous all[î]ez mieux et que vous av[î]ez maigri. Ici, tout le monde se réjouit de votre prochaine arrivée.

Je vous quitte en vous baisant respectueusement les mains votre dévouée belle-fille

Adèle Kogălniceanu

Dragul meu socru,

Jean a primit scrisoarea dumitale în care te plingi de tăcerea mea, am fost foarte necăjită, eu fiind suferindă și mititica serios indispusă; a slăbit mult, canicula i-a produs o febră pe care în sfârșit am reușit să i-o scad cu doze mari de chinină. Acum e bine, începe să meargă, să vorbească. Micul Puiu a crescut foarte mult, umerii săi sunt tot așa de mari ca ai Dușei, se face foarte frumos, o recunoaște pe Dușa, care-l adoră pe fratele său, îi sărută mîna, picioarele și plînge cînd ne facem că-l luăm de lingă dînsa.

Dragul meu socru, azi am fost în căsuța dumitale, pun în fiecare zi să se aerisească, fiindcă a fost multă zăpadă; zidurile sunt foarte umede și pînă la sosirea dumitale nu las să se așeze nimic la loc; mobilele rămîn în mijlocul odăii pentru ca să se usuce totul bine. Se face curățenie regulat; oamenii pretind că le-ai spus să nu se zugrăvească tavanul camerelor și balconul, pentru că vei aduce dumneata vopselele pentru treaba asta.

Mama n-a mai vrut s-o țină pe bătrîna Roxandra, după ce a protejat-o toată iarna; s-a plictisit de vaietele ei neîntreprute și nemotivate. Așa că nu știu dacă dorești să ți se găsească o menajeră; deocamdată, nevasta lui Iosif aerisește camerele pînă la sosirea dumitale.

Jean a terminat de cărat griul, au mai rămas secara și orzul, pe care le-a plouat îngrozitor azi; acuma, de curînd, a plouat mult și cu grindină, însă numai în sat, din fericire; mîine sau poimîine Jean o să înceapă să treiere griul.

Porumbul e splendid, o adevărată pădure.

Am fost foarte fericită să aflu că te simți mai bine și că ai slăbit. Aici toată lumea se bucură de apropiata dumitale sosire.

Te lasă, sărutîndu-ți cu respect mîinile, nora dumitale devotată

Adela Kogălniceanu

IPOTEZE

MANUSCRISUL PE CARE-L ÎNCREDINȚEZ acum tiparului l-am găsit cu doi ani în urmă, în arhiva tatălui meu, între scrisorile colecționate de familie. În legătură cu acest manuscris nu pot face decât niște presupuneri, deoarece nu am putut obține informații precise nici din familie, nici de la specialiștii în istoria teatrului pe care l-am consultat.

Este adevărat că în copilăria mea și mai ales în adolescență, când am început să citesc teatrul lui Ibsen, în familia noastră s-a vorbit mult despre Emilia Bardach și despre piesa *Construcătorul Solness*. Din aceste conversații nu am putut însă deduce că părinții mei o cunoșteau pe Emilia Bardach și că ei s-ar afla în posesia unui jurnal al acesteia.

Surpriza a fost destul de mare când am găsit manuscrisul. Nu știu dacă scrisul este al Emiliei Bardach și dacă ea singură și-a tradus jurnalul în limba franceză. Nici nu știu dacă acest text

a fost publicat integral în străinătate sau nu. Din niște însemnări, făcute cu creionul pe marginea manuscrisului, se poate deduce că fragmente mici din jurnal au fost publicate într-unul sau în mai multe studii consacrate probabil operei lui Ibsen. Pe prima pagină a manuscrisului, în stînga, există stampila unei agenții literare din Londra, care nu știu ce atribuții avea, dacă mai există sau dacă, în general, a avut vreo legătură cu manuscrisul.

Singurele lucruri certe se pot deduce din cartea poștală scrisă de Emilia Bardach Cornellei Blaga, în 1937 (stampila poștelor) la Berna,* și anume că ele se cunoșteau destul de bine și că o traducere a jurnalului ei se afla la Cornelia Blaga.

Fotografiile Emiliei Bardach, publicate de revista „Manuscriptum”, se aflau în același plic cu jurnalul și cu cartea poștală. Ele datează din epoca în care Emilia Bardach l-a cunoscut pe Ibsen.

Dorli BLAGA-BUGNARIU

* Dăm în notă, în limba română, textul acestei cărți poștale, scrisă în limba franceză:

*E. Bardach
Landhaus Koschek
Kitzbüchel Tirol*

Dragă Doamnă Blaga,

Nu vă scriu decât această carte poștală pentru că nu sînt sigură de a vă găsi la Berna. Sper că sînteți bine, mereu fermecătoare. L-am revăzut pe Boerescu și i-am prezentat cîteva persoane interesante. Ar fi pentru mine foarte important de a avea mica carte: *Literatur* de G. Brend (*lectio incerta*: probabil, G. Brandes) cu scrisorile lui Ibsen. Oare să îndrăznesc să vă incomodez — rugîndu-vă să mi-o trimiteți? Este vorba numai de această carte și nu de manuscris — traducerea jurnalului meu. Rămîn aici pînă în primele zile ale lui septembrie apoi cîteva zile la Jund înainte de a mă întoarce la Berna și de a avea marea plăcere de a vă revedea. Timpul pe aici este destul de urît, vila mea are mult confort și farmec.

Cu cele mai bune amintiri pentru toată familia Blaga

23 septembrie [1937]

A dumneavoastră
E. B.

PROTOTIPUL UNEI EROINE IBSENIENE?

Un jurnal enigmatic din arhiva LUCIAN BLAGA

1 august 1888, duminică.

Gossensass (Tîrol)

Am şters-o din chioşc, pentru ca să-ncerc un moment să scriu. Timpul e tot urît, şi-n general atît de rece, încît abia de poţi sta jos în aer liber. Mereu vînt şi ploaie. Imposibil să faci excursii lungi. A fost frumos doar de ziua lui Ibsen, la 21 iulie, dar nu mă simţeam bine şi n-am putut merge. L-am cunoscut după concert, într-un mod încîntător. E foarte rezervat, iar de cînd au venit nevastă-sa şi fiu-său nu mai ajungi să conversezi cu el decît foarte rar.

5 august.

Cucoanele rusoaiice, care-mi erau — hotărît lucru — foarte simpatice, din nefericire luni au plecat. Acum n-au mai rămas decît Cranachii cu care nu sunt în cine-ştie-ce relaţii. De-alaltăieri, vremea e foarte frumoasă. După dejun, Olga a venit să ne-nîtim pe drumul dinspre Brenner, unde desenam. N-am decît de cîştigat de pe urma ei, fiindcă, afară de faptul că e foarte-nzestrată, are multă experienţă. Altminteri, ne vedem numai seara. Seara, se aşază totdeauna lîngă noi.

Dl. von Hoffmann a plecat de mult. Acuma cînd e arhiplin, te vezi mai greu. De altfel, mă ţin cam de-o parte de lume. La masă n-a mai rămas decît puţină lume; seara, venim tîrziu, şi-n afară de vizitele pe care le primim, stăm singure la măsuţele noastre. De preferinţă, înaintea dejunului, mă plimb singură, cînd e vremea bună. În ultimul timp, am cîntat cu Hill^{a)}; l-am acompaniat la pian. I-am cîntat la rugămintea lui. De fapt, voiam să-i ştiu părerea. Vocea mea i-a plăcut foarte mult. Mă invită să-l văd la Schwerin. Pleacă azi şi nu-mi pare rău. Citesc mai departe *Godolphinul*¹ lui Bulwer şi studiez fizica—atît cît e cu putinţă de una singură. E de mirare ce puţine poate omul de unul singur. Reuniunile de seara au încetat complet. *Last but not least*². Am plîns cum nu mi s-a mai întîmplat de multă vreme. Consilierul aulic von S. a fost numit preşedintele Sileziei. N-am primit încă nici un răspuns din partea ei³. S-o pierd şi pe ea, consolarea mea la Viena! Tata-mi spune-ntr-una că n-am să mă mărit niciodată, fiindcă ţin prea mult la ea. [?] Cu plecarea asta cum să mă gîndesc la iarnă? Dar pentru moment e încă vară. Să nu mă gîndesc ci să acţionez! Să mă

a) Hill (Karl) 1840—? Bariton celebru, creatorul rolului lui Alberich la Bayreuth. N. tr. [Notele traducătorului francez, fie că poartă în ms. indicaţia N. tr., fie că nu, au fost marcate cu litere cursive; n. tr. rom.].

¹ Unul dintre primele romane (1833) cu tendinţă didactică modelată după exemplul german, al lui Bulwer-Lytton (1803—1873); n. tr. rom.

² Ultimul, dar nu şi cel din urmă; n. tr. rom.

³ Adică din partea soţiei preşedintelui. [N. a.].

plimb mult și să pictez mult—și sper c-am s-o scot la capăt. Primesc scrisori puține. Nici măcar Bob nu mi-a mai scris de mult. Mama nu mai e așa de nervoasă. Vineri a avut loc un matineu de muzică și de declamație la vila Raspenstein. Domnișoara von Kolar a recitat poezii.

Luni 5 august.

M-am spălat pe cap, așa că astăzi de dimineață trebuie să stau în casă. Profit de ocazie și scriu. Astăzi e ziua mea de naștere. Mă bucură foarte mult că de data asta e fără ceremonie. Am primit ieri o scrisoare de la tata, foarte drăguță, ca de obicei. Am să primesc complimente și de la frate-meu, Bob, de la care am primit acum câteva zile o scrisoare. E din nou în pană de bani. Astăzi, după 6 dimineața, m-am plimbat, ca de obicei. De fapt, nu-i vorba de-o plimbare; mă opresc pe drum, respir aerul naturii, <și> cînt <după fantezie>^{c)}. Duminică, din nefericire, ne-am petrecut toată ziua la Sterzing; pentru mine — o zi pierdută. În felul ăsta, plăcerea mea pentru pictură e mereu contrariată. La fel s-a-ntîmplat și ieri, cînd a fost ziua lui Dittel^{d)}, dar cel puțin am avut prilejul să-l întîlnesc din nou pe Ibsen. Mi-a făcut cunoștință cu nevastă-sa. Păcat că vorbește atît de greu nemțește. Altminteri, ne-am înțeles foarte bine. E cu bunăștiință realist; prea nu-și acordă omagiul deplin lucrurilor care țin de ideal <nu prea admiră ceea ce ține de ideal>. Aseară <noi> am vorbit despre el cu Hans von Cranach care, de câteva seri încoace, se așază, cu maică-sa, la masa noastră. În calitate de locotenent din garda prusacă, el combate ideile și scrierile lui Ibsen, considerîndu-le prea <de-a dreptul> revoluționare. Vecinătatea lui mi-e foarte plăcută. Însă ține puțin; ei cînează la 7, iar noi venim tîrziu. E curios: să cinăm atît de aproape unul de altul fără ca părinții să fi fost prezentați unii altora. De altfel, nu e mare armonie între noi. Pe urmă, Olga von Cranach nu se poartă prea drăguț.

Pentru moment, încă două-trei rinduri pînă-n seară. Ploaia m-a gonit de pe drumul către Brenner, unde voiam să pictez. A-nceput iar vremea rea; la drept vorbind, nu mă supără decît din cauza pictatului. Simbătă, Kay-ii și-au petrecut toată ziua aici. De dimineață, pe ploaie, m-am dus cu ei și cu profesorul N. la minele din Strassberg, trecînd pe la cascadă. Grozav ce ochi dulci îmi face profesorul ăsta N! E ridicol. Am reușit totuși să realizez ceva! <să mai fac o cucerire> [.]

6 august.

Stau în grădină și-i scriu lui Bob, de la care am primit ieri scrisoare. Are să vină precis aici. Înainte de micul dejun eram <am fost> de-o oră și 1/2 în picioare. Timpul s-a-ndreptat din nou și din cauza asta am venit foarte tîrziu la cină, și-am fost <singure la masă> fără vecini, dar nu singure, căci Olga von Cranach era și ea la masă.

Nu-mi place să stau seara-n salon. Trebui' să scriu niște scrisori și-aș vrea să termin acuarela. Dar jurnalul se afla pe masă și era atît de ispititor, iar eu sunt atît de rar singură. Mama e-n boschet.

8 august.

Astăzi e din nou cald; cel puțin, pot picta. Ieri, am mers pe jos pînă la Brennerbad, apoi, de-acolo, cu trenul <cu trăsura>, pînă la Brennerpost, unde, în afară de familia Kay, am găsit și amabila familie Calabi din Verona. Am fost foarte bine primite. Acolo sus, aerul e mult mai tare; era foarte răcoare. Gossensass-ul îmi place mai mult din toate punctele de vedere. Nu mă simt prea bine.

Simbătă 17 august.

Jurnalul meu poate în fine să-nregistreze un eveniment pozitiv. Am fost atît de rău bolnavă cum nu-mi aduc aminte să mai fi fost vreodată. Copil, am avut pojar,

^{c)} — și fac exerciții ca să pictez cît mai bine. [N. a.].

^{d)} — Leopold von Dittel (1815—1898). Celebru chirurg vienez. N. tr.

dar niciodată nu stătusem pînă-acum la pat, cu febră. Sîmbătă, cînd era vreme urîdă, încă am mai mers la masă; apoi am stat la pat cu 39°5. Mai întîi n-am vrut s-aud de doctor; am stat culcată, fără să dorm, cu niște dureri groaznice. De ieri, stau întinsă pe sofa, și, din cînd în cînd, mînc și eu cîte puțin. Nici doctorul nu știe ce să zică. În orice caz, răceală și urmările ei. Singura mea bucurie era interesul pe care-l inspiram. Nobila familie von Cranach s-a-ntrecut pe sine. Că Olga venea-n fiecare zi era firesc. Dar că mătușă-sa¹⁾, aproape o străină față de noi, venea-n fiecare zi să se intereseze personal de mine, asta mă impresiona. La-nceput, mama era grozav de-ngrorată. S-a arătat foarte bună cu mine și la fel am fost și eu cu ea, cu toate suferințele prin care-am trecut. N-o lăsam să stea cu mine, fiindcă-n timp ce mă odîhneam mi-era totuna dacă se afla sau nu cineva cu mine. Timpul e splendid. Sper să ies mîine. Scrisoare de la Bob; sosește pe 23. Duminică, înainte de boala mea, Cranachii, mamă și fiu, se aflau încă la masa noastră.

Înainte, avusesem o lungă convorbire cu Ibsen, care s-a interesat tot timpul prin mama, de sănătatea mea.

Joi 22 august.

Cîteva rînduri încă, în fugă. Ar fi trebuit să cobor, dar cînd pot fi singură? Bob are să vină pe-ntîi. Acum e la Paris. De ce trebuie oare ca un astfel de neajuns²⁾ să-mi tulbure plăcerea de-a-l ști înconjurat de-atîtea bucurii frumoase și agreabile? Și veștile de la Viena! Cînd am să scap de necazuri? Sunt nespuse de prost dispusă; starea sănătății mele e așa cum era de așteptat; și astăzi mă simt încă foarte slăbită. Nu sunt deloc mișcată de simpatia care mi se-arată de peste tot. Cel puțin dacă ar mai fi aici Cranachii, mama și fiul! Prezența lor m-ar fi remontat; dar au plecat de marți; din cauza boalei am pierdut zile care nu pot fi recuperate. Dar toate astea sunt doar amănunte. Luni, am coborît pentru prima oară din cameră; și-am fost salutată mai întîi de Hans von Cranach, care-a stat două ore lingă mine și-a cărui conversație m-a recreat. I-a luat apoi locul Ibsen, care-a stat și el cu mine o bună bucată de timp și-a fost de-o mișcătoare amabilitate. A venit și nevastă-sa la mine. Ne culcăm devreme. Poate că o să mai ieșim în dimineața asta.

20 august³⁾.

Bob e-aici de marți de la prînz. Ce bine e să ai un frate mai mare. Arată bine și mă bucur. Fără doar și poate face senzație aici; îi pot ține tovărășie. De-o săptămînă mă văd mereu cu Miss Bralex [sic!] ⁴ Pisher. Ne-nțelegeam atît de bine încît e de-a dreptul păcat că nu ne-am împrietenit mai demult. Sufletul îi e tot atît de frumos pe cît îi e fizicul și-i sunt toaletele. Săptămîna trecută a plouat continuu, cu un frig aspru care se mai domolește; bătea și vîntul, iar munții erau acoperiți de zăpadă. Pînă luni nu s-a putut ieși. Am citit Ibsen; superb, dar, pentru moment, n-am timp <să vorbesc> să-mi dau o părere mai amănunțită. Am stat mult de vorbă cu el și atențiile <gentilele> lui ar trebui să mă umple de mindrie. După-amiaza, mă plimb cu Miss B. Pisher; ieri, ne-am dus cu Bob la Sterzerg. Seara stă cu noi la masă.

3 s[eptem]brie.

Bob s-a dus vineri să-l vadă pe contele Huyn la Gmunden. L-a găsit pe moarte; sîmbătă dimineața-au defilat trupe cu muzică. Seara, Cranachii s-au întors din excursie și bine-nțele au cinat cu noi, ca și profesorul von Medwetzky care, de altfel, ne-a ținut asiduu companie pînă cînd a plecat. Păcat că a plecat, căci înalta lui știință se-mbină cu o excelentă educație. În ultimele zile, nu știam cum să ne mai împărțim

¹⁾ Soția președintelui Hanovrei. [N. a.].

²⁾ Aluzie la boală? [Probabil, n. tr.].

³⁾ Sic! Probabil, 30 august: *lapsus calami!*; n. tr. rom.

⁴⁾ În alt loc, apare Bralley; n. tr. rom.

cu-atâtea vizite. De ieri, de cînd au plecat Cranachii, suntem mult mai liniștite. Am să le simt lipsa, chiar dacă n-ar fi vorba decît de marea simpatie pe care mi-o arătau. De fapt, Olga nu-i fericită și n-are un destin strălucit în față, lucru despre care mi-a vorbit foarte serios Ibsen. Seara, am stat o mulțime lingă ei, ca și simbătă după-amiază. Aceste relații nu se poate să nu-i producă o impresie durabilă, atît de multă simpatie mi-arată; adesea, cînd îmi vorbește, simt un fior pe șira spinării. Îmi vorbește despre cele mai grave probleme de viață și bănuiește-n mine o-nțelegere fără limite; mă tem că-și face iluzii, spune că-n viața lui nu l-a fermecat cineva atît de mult; pretinde că mă studiază foarte mult, că-mi întinde curse ca să mă facă să mint. Dar la ce bun? Totul i se pare bun <bine> și nobil. Păcat că i-am uitat cuvintele. Mă ruga atît de insistent să stau mult de vorbă cu el, să-mi deschid pe de-a-ntregul inima-n fața lui, ceea ce ar constitui o colaborare. Trebuie oare să fiu totdeauna luată la superlativ? Plouă cu găleata; mama m-așteaptă la hotel. E obosită de toate obligațiile astea sociale. Nu mai pot picta; cînd am s-o pot face din nou, are să-nceapă vremea rea care n-o să-mi mai permită.

13 s[eptem]brie.

Cînd pretind că am atîtea de făcut, aproape că pare imposibil. Am început să cred eu însămi că dacă nu duc nimic la capăt asta se datorește incapacității mele. Scrisorile la care trebui' să răspund se-ngrămădesc exasperant. Pînă la urmă, nu-i mai scriu decît tatei și lui Bob. Am văzut astă seară atîția <păi> paianjeni că trebuie să mi se-nîmple ceva <bun> de bine. Acum, cînd a plecat atîta lume, sunt mult mai puțin prinsă de obligațiile sociale. N-au mai rămas decît Ibsenii. În sfîrșit, mi-a fost prezentat și fiul lor! Am făcut o interesantă plimbare cu Ibsen, care însă nu-l lămurește încă destul în privința mea. Ibsenii sunt aproape singurii cu care suntem în relații. Serile-n salon mi se par deci lungi. În ultimul timp, ocupația mea principală a fost pictura. Îmi spun adesea că nu merită să fac atîtea eforturi, dar nu pot să renunț. Dar timpul mă presează; n-am răgaz să mă ocup de jurnal; trebui' să scriu scrisori, domnișoarei Pisher, apoi d[omnișoa]-rei de Pom-

mer-Esche care, în ciuda relațiilor noastre de scurtă durată, mi-a trimis o schiță <de> în acuarelă. <Cu adev> Într-adevăr, excelențele astea de la Berlin au debordat de amabilitate; m-au invitat la Berlin; nu știu cum am stîrnit asemenea simpatii. Prof[eso]rul von Medwetzky mi-a trimis poeziile lui Lorm^{e/}. O mulțime de amabilități pentru care trebuie să mulțumesc.

18 s[eptem]brie.

Mama tocmai a ieșit. Sunt deci singură stăpînă în cameră, liberă în sfîrșit să notez înfinitatea sentimentelor încercate în ultimele zile, dar simt din nou cît de săracă e limba cînd trebui' să exprime ce simți. Lacrimile spun mai mult. Nu scapi de soartă: <nu> trebuie totdeauna să existe evenimente speciale în viața mea; pentru mine nu există fericire liniștită; totdeauna mi se trezește cîte o pasiune cînd <ea> nu poate duce la nimic pozitiv; cînd există tot felul de obstacole posibile. Totdeauna piedici, fie că sunt rezultatul voinței mele, fie al circumstanțelor. Dar cum ar putea să se compare <situația> prezentul cu trecutul? Cît de sărac și de mărunț pare cel din urmă față de primul! Niciodată pînă acum lucrurile nu puteau ajunge atît de departe; și, de altfel, toți ceilalți erau oameni obișnuți, în timp ce acum e vorba de un spirit care domină lumea. Înclinația baronului von Hellenbach este singura pe care pot s-o pun în chip demn în balanță cu cea de-acum; dar era ceva mult mai calm și mai puțin exprimat. Dar acum, acest vulcan extraordinar de frumos! Alaltăieri după-amiază, cînd eram în sfîrșit singuri unul lîngă altul! Ah! Cuvintele lui! De ce nu sunt și mai adînc și mai clar întipărite-n mine? Tot ce-a fost pînă atunci n-a fost decît minciună. Acum e dragostea adevărată, idealul pe care-l cîntase fără să-l cunoască. Acum redevine poet prin durere și prin renunțare. Și, totuși, este fericit că m-a-nîlțit; pentru el este cea mai frumoasă <frumos>, cea mai minunată întîlnire. Prea tir-

^{e/} Hieronymus Lorm, pseudonimul lui Heinrich Landesmann (1821–1902), poet austriac de inspirație pesimistă. N. tr.

ziul! Cît de meschină mă simt <că nu răspund elanului său.> că nu m-azvîrl în brațele lui! Dar văd obstacolele: realitățile vieții, vîrsta lui înaintată, nevastă-sa, fiu-său — tot, da, tot ce ne desparte. Trebuia s-ajungem atît de departe? Și puteam eu să bănuiesc, să-mpiedic lucrul ăsta? Cînd îmi vorbește, îmi spun adesea c-ar trebui să plec, să plec foarte departe. Dar mi-ar fi prea greu să-l părăsesc. Sufăr din cauza tulburării lui, pe care-o simt chiar atunci cînd stăm departe unul de altul în sufragerie. Cît de neașteptat mi s-au întîmplat toate astea! Îmi dădeam seama de schimbarea felului său de viață, atît de corect înainte; dar nu știam; eram pur și simplu măgulită de simpatia lui, de preferința vizibilă pe care mi-o acorda față de toate celelalte persoane din jur. Și cînd te gîndești că n-am nimic să-i dau, nici măcar fotografia mea, lui care-mi dă atît de mult! Nevastă-sa e foarte amabilă cu noi. Ieri am stat o mulțime de vorbă cu fiu-său. Cred că ne dăm seama amîndoi (Ibsen și cu mine) că e mult mai bine să stăm departe unul de altul. Dar să ne-ntoarcem la realitățile vieții. Tata ne cere să nu ne mai aminăm plecarea. Nici o scrisoare de la Bob. Zilele astea a fost foarte frig. A-nghetat pe Brenner. Ieri, <sub> pe-o ninsoare abundentă, ne-am dus în direcția Brennerului. Cînd cobori de-acolo spre Gossensass, <temperatura> natura pare mai meridională; dar, în jurul hotelului, vîntul era tăios. Nu mai e aproape nimeni la hotel; totuși, seara, am să cobor bucuros; acum nu mai fac nimic, afară doar de cîteva scrisori scurte pe care le scriu. Simbătă, am citit pînă la miezul nopții *Comedia amorului*⁶. Dîmîneața, am făcut o plimbare destul de lungă; apoi m-am îmbrăcat ca să cobor; după-amiază am stat tot lîngă Ibsen. Seara am cîntat de două ori la pian, în fine! Astfel au trecut zilele în mijlocul acestei frumoase naturi. Nu mă gîndesc la viitor; sunt prea copleșită de prezent. Nu mai avem decît vreo cîteva zile de petrecut aici. Am să mă duc? n-am să mă duc la Verona? Dacă m-aș duce n-aș mai putea s-o văd la Viena pe scumpa prezidentă von P. <vg.> și de asta ezit. Am impresia că mamei îi merge aici mai bine ca oricînd. La ce să mă gîndesc? Ne vom scrie unul altuia; am să devin colaboratoarea lui Ibsen; ăsta e scopul vieții mele.

20 s[eptem]brie.

În viața mea n-am fost atît de nehotărîtă ca acum. De-abia ne-am întors de la o plimbare cu Ibsen. Mama vrea să-ncepem împachetatul și să plecăm miercuri. Astăzi totuși sunt mai liniștită fiindcă este el mai liniștit. Aseară era teribil. D[omi]nișoara Raff, care, din nefericire, a plecat astăzi, bănuia situația și spunea despre el că e frumos și teribil ca o furtună. Ea se mira că mai pot asculta de rațiune. Zicea că altele-n locul meu, și chiar și ea, ar fi trecut peste orice obstacol. Asta m-a liniștit; deci nu sunt atît de slabă. Soția profesorului Diltthey a leșinat cînd i-a vorbit Ibsen despre mine. Îi spunea că e-ndrăgostit nebunește; nici el nu știe cum i s-a-ntîmplat. Doamna a trebuit transportată în cameră.

23 s[eptem]brie.

Aseară, am stat mult împreună în nișa din sufragerie. Astăzi evit acest lucru și ne ducem să ne plimbăm la Sterzing cu prof[esorul]. Pott. Ieri, ploaie; astăzi, timpul e mai călduros; <fără totu> oricum natura e totdeauna minunată.

27 s[eptem]brie (dîmîneața).

E ultima noastră zi la Gossensass. Mai tîrziu, n-are să rămînă decît amintirea. Acum 19 zile, amintirea i se părea lui Ibsen ceva grandios și frumos, iar acum i se pare nimic; zice că mîine are să rămînă pe ruinele fericirii lui. I se pare că aceste ultime luni sunt mai importante pentru el decît tot trecutul. Nu sunt oare extraordinar de rezonabilă că-mi păstrez calmul față de toate astea? Aseară, cînd, după cină, mama s-a dus la doamna Ibsen, el a venit la masa noastră; eram numai noi doi. Mi-a

⁶ Piesă de Ibsen, scrisă în 1861, în perioada celei de-a doua șederi la Kristiania (1857—1864); n. tr. rom.

vorbit de planurile lui; eu și numai eu. Vrea să fiu a lui; e hotărât să treacă peste toate obstacolele. Încerc, pe cât îmi stă în putere, să-l fac să renunțe. Dar să-l auzi când îmi descrie toate astea, când spune cum o să călătorim împreună prin lume, cum are să-mpartă cu mine succesele lui! De dimineață, am stat o mulțime cu el; seara, am încercat să mă eschivez.

Marti ne-am dus din nou la Sterzing cu tânărul Ibsen și cu <doct[or]ul> prof[esorul]. Pott. Ieri am fost cu amândoi la Hochwieden. Tânărul Ibsen a plecat în aceeași zi. Ne-am cunoscut din ce în ce mai bine; are să vină să ne vadă la Viena unde este atașat de legatie. Maică-sa e foarte bucuroasă că o să ne vedem, și-n <într-un fel> general e foarte amabilă.

Pentru mama, sufrageria este insuportabilă din cauza șoarecilor; nu mai îndrăznește să coboare la masă. În urma ultimei scrisori a tatei, e lucru hotărât că n-am să mă duc la Verona. În împrejurările de față mi-e indiferent. De altfel, sunt fericită că am s-o-nțilnesc din nou la Viena, pînă la 10 octombrie, pe scumpa mea Martha, care, pe urmă, are să plece-n Silezia ca soție de președinte de provincie.

Ieri, mă uitam cu doamna Ibsen la zăpada de pe acoperișuri. Era splendid, cu atît mai mult cu cît nu era deloc frig. Două zile la Poertschach; apoi Viena... Scriu în mare grabă, fiindcă am impresia că se-ntoarce mama; într-adevăr, s-a-ntors.

Viena, 1 octombrie.

Pentru moment <totul mi se pare straniu>, nu-nțeleg nimic. Din nou la Viena; în aparență, totul își urmează cursul normal în jurul meu, <nemulțumire> proastă dispoziție, idei meschine, nici o schimbare. Și, totuși, mă simt alta, mai sigură de mine, mai liberă, mai fericită. Astăzi, la 6 seara, după ce mi-am petrecut toată ziua desfășurînd bagajele, <mă așez> pot în sfîrșit să stau jos și să-i scriu lui Ibsen. Dar mai întîi trebui' să amintesc tot ce s-a-ntîmplat. Vineri, ultima noastră zi, am stat mult, mult cu el. După masa de prînz, am rămas cu el în sufragerie, ca de-atîtea ori. Seara, mama și cu mine, le-am făcut o vizită, lui și nevestii-sii. Apoi, l-am întîlnit din nou; mică plimbare înaintea orei 7, apoi, seara, am stat din nou împreună, în compania doct[or]-ului Pott. Plecarea mea a fost romantică. După cină au apărut pe neașteptate 4 paznici, un bărbat, două fete și-un adolescent încîntător în costum național; au cîntat și-au dansat. A fost un spectacol vesel, binevenit pentru starea noastră de spirit. Ne-am luat rămas-bun mult mai ușor decît m-așteptam. Dar s-a-ntîmplat ce presimțeam: la 2 și 1/2 din noapte, l-am găsit pe Ibsen în fața hotelului și nu ne-am despărțit decît în clipa cînd a plecat trenul. Ce bine-mi pare că i-am trimis o carte postală din Franzensfeste! Drept răspuns am primit la Bertschach o telegramă cordială.

La Velien, Martha și <familia ei> ai ei au urcat în compartimentul nostru și-am stat de vorbă. Poertschach-ul era trist și pustiu. Totuși, <duminică> sîmbătă — un minunat apus de soare pe lac. Duminică, la 12 1/2 am luat din nou trenul; datorită b[e]n[e]ficiului Giskra am petrecut agreabil orele de așteptare. De ieri dimineață — iată-ne din nou la Viena. Am găsit o mulțime de scrisori și-o casă posomorită. O compar cu Gossensass, cu sufrageria de-acolo, în care mă simțeam atît de bine în ciuda celor cîțiva șoareci, fără să mai vorbim de natură. Bob nu mai arată atît de bine; tata n-are nimic bun să ne spună.

6 octombrie.

Îmi deschid din nou caietul ca să-l recitesc. Viața mea actuală mi se pare <prea> destul de neînsemnată ca să mai scriu ceva despre ea. M-am străduit să fac ordine-n camera mea și încă n-am terminat. Sper să iau mîine prima lecție de canto. Timpul e frumos și ne propunem să mergem la Dornbach. Acolo cel puțin am să stau în aer liber. <Să rămîi> Pînă acum am așteptat în zadar un răspuns la scrisoarea mea.

De ce nu-mi scrie? Simt că am nevoie de scrisorile lui. Olga von Cranach mi-a trimis stofa promisă. N-am văzut pe nimeni în afară de H. și de Miss Elms, « ma promeneu-se »⁶. Am recitat în întregime *Comedia amorului*, profund și bogat curent de idei.

9 octombrie.

În sfârșit, a sosit mult-așteptata scrisoare a lui Ibsen, la care am răspuns numaidecât. Trebuie să citesc printre rînduri, căci rîndurile-n sine nu spun mare lucru. Simpatia lui mă face mai fericită. Seara, am făcut o vizită plicticoasă la bunica. Era o căldură apăsătoare, iar tata posomorît. Toate astea m-ar apăsa dacă n-aș avea ceva care să mă despăgubească. Luni, am luat prima lecție de canto. Profesorului i se pare că stilul meu e mult mai bun acum.

Cît se ocupă lumea de Ibsen și cît îl admiră! Duminică, la familia H., toată lumea mă-mboldea să vorbesc despre el și nu se mai satura ascultîndu-mă. Astăzi de dimineață, lungă plimbare cu M. von Matschensky. Acasă, am făcut oarecare ordine, dar mai rămîne-o groază de făcut.

12 octombrie.

E-o adevărată vară tîrzie, luînd lucrurile mult mai la propriu decît o face Ibsen. Am avut energie; m-am hotărît să ies de la 6 dimineața ca să vizitez expoziția Lobmeyer; am stat în expoziție ore întregi în ciuda oboselii; am studiat în special mulțimea de acuarele și de desene.

Alaltăieri ne-am dus la Mayelli (?), oameni amabili și inteligenți. Ce pot face altceva decît să vorbesc despre el, de vreme ce datorită lui sunt mai fericită? — măcar de-aș putea vedea o schimbare în bine la Bob!

16 octombrie.

Azi dimineață am avut parte de-un eveniment: o scrisoare de la Ibsen. Mai întii, am pus-o de-o parte fără s-o deschid, așteptînd momentul cînd s-o pot citi <pe-ndelete> în liniște. Dar citirea ei nu mi-a adus liniște sufletească, căci el a scris scrisoarea într-unul din momentele acelea ale lui frumoase și teribile. Ieri, cînd a venit la noi să-și ia rămas-bun, scumpa mea Președintă, <von Je.> i-a spus mamei că prietenia cu Ibsen este un noroc pentru mine fiindcă are să mă facă să suport mai ușor absența ei. Totuși, aș avea nevoie să am un suflet lîngă mine, mai ales cînd mă gîndesc la serile reci și lungi de iarnă; în casă a și-nceput să domnească o atmosferă atît de rece. Ieri am fost la «jur-fixul» Helenei. Vai ce m-am plictisit! Marți e «jurul» nostru. De ce nu-mi trimite Ibsen nimic de citit, hrană pentru spirit? În schimb, îmi scrie într-un fel care să-mi suresciteze și mai mult imaginația, care e și-așa destul de surescitată. Am să-i răspund în termeni foarte calmi. Sper să pot merge astă seară la dineul doamnei Devien [*sic* /?]. Totul și-a reluat cursul obișnuit: lecții de canto, numeroase vizite.

25 octombrie.

Acum Prezidenta a plecat și mi-am pierdut cea mai intimă relație din Viena. Sîmbătă seara, i-am scris din nou lui Ibsen. Acum trebuie să m-apuc iar de alergat și să-ntorc vizitele primite; astea sunt lucruri exterioare; gîndurile mele sunt aiurea. Ah! sentimentul teribil de frumos de-a fi iubită de el așa cum n-a iubit încă nicio dată pe nimeni! Dacă suferă, numește suferința asta o înaltă și dureroasă fericire.

30 octombrie.

Deschid sertarul meu secret, ca să pun lîngă celelalte scrisori o scumpă scrisoare de la Ibsen, pe care-am primit-o chiar acum și care m-a făcut atît de fericită. I-am scris luni seara foarte tîrziu. Eram foarte obosită și de-abia mai mișcam penița. Duminică seara am recitat *Rosmersholm*; grandioasă în unele momente, dar are o mulțime

⁶ «Însoțitoarea plimbărilor mele»; n. tr. rom.

⁷ În locurile următoare, transcris Davy și Devia (probabil, transcrierea fonetică franceză a numelui englezesc); n. tr. rom.

de lucruri pe care le-ai fi dorit altfel. Vreau să mă duc în fine la prof[eso]-rul Lukardt pentru fotografii. Pictiez un peisaj cu un clopot, pentru Ibsen.

4 noiembrie.

Am mult de scris, mai întâi lui Ibsen. Am încă de răspuns la o mulțime de scrisori, printre care și uncea de la Miss Pisher, care mi-a făcut mare plăcere. Cum îmi trec vremea? Timpul e frumos, dar eu nu ies decât după amiază. Hélène și Mary au venit vineri și mi-au făcut reproșuri că n-am trecut să le văd! Am reluat concertul de Mendelssohn, pe care trebuie să-l cînt miercuri cu d[octo]-rul Habel; mă bucur. În fond, sunt foarte muzicală din fire. Marți, d[octo]-rul von G. s-a arătat din nou foarte «înarmat». Mi-a spus că-l hipnotizez și că-l fascinez. Mă gîndesc numai la München. Există în mine un fel de ecou a tot ceea ce simte el¹⁾.

9 noiembrie.

Contrar obiceiului, am scris de dimineață și-am expediat 4 scrisori. Ieri, după ce am fost reținută de niște vizite, m-am dus pe la Mrs. <Davy> Devie (?), dar în ciuda insistențelor ei și ale excelenței sale *von Ledines* (?) n-am putut rămîne fiindcă mă aștepta mama. Am să mă duc luni la prof[esor]-ul Luckardt; de-abia aștept să-mi văd fotografiile.

14 noiembrie.

Am pierdut o mulțime de timp cu frizerul. Voiam să mă frizez ca M[ademoiselle] Moser. Dar nu reușesc, nu pot să scap de frizura mea simplă, obișnuită. Am pierdut două dimineți la fotograf. Sunt hărțuită de mici ocupații (și de vizite). Asta <mă necăjește> mă-mpiedică momentan că mă gîndesc la Ibsen. Dar cînd trebui' să vorbesc despre el, îmi este penibil; cum toată lumea știe că-l cunosc, mi se pun întrebări despre el, iar unii mi le pun cu lipsă de tact. Simbătă — serată la Madeleine. Ne-am întors la 1 1/2 dimineața. Erau numai persoane care-mi erau indiferente. Astăzi mă duc la lecția de canto de ansamblu — fără plăcere. Apoi la bunica. Ah, eternele vizite! Ibsen ar fi putut să-mi scrie. Au trecut 19 zile și tot nu-mi sunt gata fotografiile.

19 noiembrie.

Mai adineaori am terminat scrisoarea către Ibsen, după ce-am fost întreruptă. N-am primit nici un rînd de la el. Știu că se gîndește la mine cum mă gîndesc și eu la el; dar îți face plăcere să ai dovezi palpabile. Scrisorile lui îmi fac imensă plăcere și, totuși, totuși, nu doresc să primesc prea multe: cred că scrie. Ieri, am petrecut o seară plăcută, pînă la douăsprezece din noapte la Mrs. Devie, cu Președintele de provincie von Je., cu excelențele lor baronii Schwartz și Ledine (?), cu b[arona]-na Lauingan și cu Lilly. Ieri după-amiază, cînd eram plecată de-acasă, a venit pe la noi, pentru mine, Președintele de provincie, iar mama mi-a dat o mulțime de amănunte cu privire la vizita lui. Acum îi iert sentimentele, cu-atît mai mult cu cît mi le-a descris atît de sincer²⁾. Ibsen îmi spunea că nimeni n-are nici o putere asupra propriilor sentimente, destinul meu e straniu și nu e oare de-a dreptul tragic — sau cel puțin alte fete în situația mea n-ar lua oare lucrurile-n tragic?

Am mereu cîte ceva de făcut. Sunt destul de mîndră c-am reușit să-mi aranjez toaleta verde, cu care, anul trecut, s-au ostenit fără succes, două croitorese.

J. Bela s-a-ntors la Viena. Atît de calm după o asemenea pasiune. Am scăpat o partidă bună. Mi-era teamă să-l revăd; dar acum l-am văzut.

21 noiembrie.

Ieri, jurnalul mă atrăgea ca-ntotdeauna cînd primesc vești de la el, marele om iubit. Am primit fotografia lui cu cîteva rînduri încîntătoare cum numai el știe să scrie.

¹⁾ Trebuie să fie vorba despre Ibsen, deși gramatical ar fi vorba despre doctorul von G. [N. tr.].

²⁾ Gramatical, fraza nu se poate referi decît la Președinte. D[omi]nișoara Bardach încurcă de multe ori lucrurile. [N. tr.]

Cît de mult mă-nalță și cît de fericită mă face legătura asta! Cîtesc o carte englezească; acțiunea se petrece-n antichitate. Sentimentele erau pe-atunci mai puternice decît în zilele noastre. Se descrie dragostea marelui Darius, care este înfățișat ca <un> zeul adevărului și-al dreptății. Am găsit aici o analogie cu dragostea noastră: mare, puternică, impetuoasă și, totuși, știind să renunțe. Nu trebuie să mă socotesc fericită, în ciuda realismului timpurilor în care trăiesc? Am mai primit și scrisori și fotografii de la Verona și de la Olga von C. Din nefericire, mama s-a îmbolnăvit din nou, nu mai doarme deloc. Luni, s-au împlinit 3 ani de cînd a murit Stella, prima mea prietenă. Mîine e data cînd am aflat. Mă gîndesc mult la ea.

26 noiembrie.

Astăzi e adevărată vreme de noiembrie. Prima zăpadă, dar se topește. În ultimele zile, am stat mult acasă, întinsă pe canapea; m-am gîndit mult, neavînd nimic mai bun de făcut. Dar sunt liniștită. Am cîțit poeziile lui Lorm, sunt unele frumoase. Mama se simte mai bine; tata e mai bine dispus. Am primit din nou o lungă scrisoare de la Aline; scrie cum pot scrie numai persoanele cu gînduri profunde. I se pare că sunt enigmatică. De fapt, n-aș putea să-i explic decît prin viu grai cauza schimbării mele. N-o cunoaște, dar ar înțelege-o. Cine are să poată veni azi la «jur-fixul» nostru?

2 decembrie.

Zăpadă, mereu zăpadă. Ieri am terminat scrisoarea către Ibsen. Joi, am primit biografia lui și am stat acasă ca s-o cîtesc. Cum îmi <prăpădesc> irosesc timpul! Nu pot să fac nimic. M-am apucat să studiez poetica și metrica. Am lăsat de-o parte fizica. Nu mai pictez și, totuși, aș vrea să fac ceva pentru Ibsen. Astăzi de dimineață tot felul de comisioane. Am nevoie de-o toaletă de iarnă.

7 decembrie.

Zăpada împiedică circulația trăsurilor și-a pietonilor. Totuși, am ieșit măcar că mi-am îpușinat vizitele. Am fost singura la ora de canto; vremea rea îi împiedicase desigur pe ceilalți. Am primit toaleta de iarnă. Bob îmi scrie adesea de la Paris. Dar Mîunchenul tace.

8 decembrie.

Mi-am reluat jurnalul. Scrisorile lui Ibsen nu sunt oare printre cele mai frumoase evenimente ale existenței mele și nu trebuie să le menționez numai decît? Nu-nsemn oare <pentru el infinit de mult?> mult, infinit pentru el? Ah! să fiu atît de iubită, e o mare evoluție în viața mea. Nu mai există momente tulburi. Sunt mereu veselă iar el, el visează și creează; este o mărunță consolare pentru realitatea inaccesibilă, insondabilă. Prof[esor]-ul Luckardt este fără discuție un maestru. Am primit azi fotografia mea; este încîntătoare. Mi-e greu să nu i-o trimit numai decît lui Ibsen, dar e mai bine să i-o trimit de Crăciun.

14 decembrie.

Ce repede trece săptămîna și aproape fără întîmplări! Aseară, am dat ocol Ringului cu tata, pe-o vreme foarte frumoasă de iarnă. Am fost la *Lohengrin*, superb! Scrisori, lecții de canto, vizite, croitoreasă. Astăzi, în sfîrșit, o scrisoare de la Bob. Cîtă satisfacție că-mprejurările se-imbunătățesc și că tata e tot bine-dispus! Proasta dispoziție și nervozitatea domnesc într-adevăr în casa noastră.

18 decembrie.

Tata e la pat; bine-nțeles, gripa care bîntuie în momentul de față. Duminică, am fost pe la familia Metchwesky; m-au luat în loja lor la Burgtheater, unde se juca *Evreica din Toledo*. N-am înțeles tendința piesei, intențiile lui Grillparzer^{*}.

* Franz Grillparzer (1791—1872), poet și dramaturg austriac; n. tr. rom.

29 decembrie.

Nu e comod să scrii cu toate ușile astea care se deschid, cu tot deranjul ăsta continuu. Totuși, i-aș scrie atât de bucuros din nou lui Ibsen, a cărui scrisoare am primit-o când eram încă la pat. Gripa bîntuie mereu pe la noi, ca peste tot. Sper că Munchenul a scăpat. De zece zile n-am mai ieșit. Sper să pot ieși mâine. Bietul Bob, care n-a găsit aici un interior agreabil, e din nou la pat. Am petrecut Crăciunul în pat, unde mi-am scris corespondența. Am primit cadouri, o mulțime de ilustrate, flori.

4 ianuarie 1889.

Marți am primit din nou cîteva rînduri <afectuoase> încîntătoare de la Ibsen, mulțumindu-mi pentru fotografie, care-i e pe plac, și felicitîndu-mă de Anul Nou. Mai înainte i-am trimis, ca și Prezidentei, flori pictate pe hîrtie. Marți am fost nevoită să ies ca să fac cumpărături pentru Bob. <[Temperatura] face> Din cauza temperaturii toată lumea se simte mizerabil. Astăzi mama stă în pat, foarte agitată. D[octo]-rul Seidl a venit și i-a prescris să <rămîie> stea-n <la> pat.

9 ianuarie.

Astăzi am să-ncerc să scriu. Am de răspuns la o mulțime de scrisori drăguțe. Ce-are să zică Ibsen de-atîta întîrziere? Ieri, am primit o scrisoare cordială din partea Prezidentei, care mă anunță că sosește. Fotografia mea i-a făcut mare plăcere; dar, zice ea, nici pe departe nu se compară cu originalul. Din aprecierea fotografiilor îți poți cel mai bine da seama de bunăvoința oamenilor! Astăzi, mama se simte mult mai bine; e vorba doar de-o bronșită, însă în starea ei de nervi e de-ajuns ca s-o demon-teze. Marți a fost «jurul» nostru; d[octo]-rul S. mi-a luat fotografia, ceea ce m-a contrariat. Bob e drăguț dar îl văd puțin. Nu mă pot ocupa de treburi intelectuale, tot greul casei e pe capul meu.

16 ianuarie.

De sîmbătă, mama s-a dat jos din pat, dar e slăbită și agitată, și se restabilește încet. Toate încurcăturile astea casnice îmi sunt nesuferite și-mi macină forța de-a mă ocupa serios de orice altceva. Cu mare greutate m-am putut duce luni la serata doamnei Devie. Marți, am fost la concertul lui Barbi. Ieri a fost balul Căminului de femei (Frauenheimball); mi-ar fi plăcut foarte mult să mă duc, toată societatea noastră era acolo. Bob era de părere să merg, dar tata și cu mama nu. E drept că sunt încă prea slăbită pentru mers la bal și cred că astăzi n-am să mă duc nici la clubul popicariilor. (Kegelclub)[.]

20 ianuarie.

Astăzi după-amiază încerc să scriu; doresc atât de mult să răspund la scrisoarea lui Ibsen pe care-am primit-o vineri. Îngrijorarea mea era-ntemeiată; din nefericire, și el a fost atins de gripă. Dar cred că nu e bine să-i scriu în momentul ăsta; oboseala asta extremă îmi cuprinde și spiritul. Prezidenta a fost atât de amabilă, încît a venit să mă vadă; mi-a vorbit mult despre Troppau, unde mă așteaptă-n vizită.

28 ianuarie.

Bob e serios bolnav. <Multă> Plictiseală în mine și-a jurul meu. La pat, incapabilă să citesc cu atenție; nu puteam decît să mă las în voia gîndurilor. Ce rol important joacă Ibsen în ele! Imaginația poate făuri o mulțime de lucruri, dar realitatea e atât de disperată și de crudă, cu proza ei. Marți seara, în sfîrșit, i-am scris după ce-am vorbit despre el și despre operele lui cu domnișoara von Koller, care se afla pe la noi împreună cu doamna von Lusckin și cu Hélène. Din cauza morții lui Förster, directorul Burgtheatrului, reprezentarea cu *Dușmanul poporului* s-a amînat din nou. Talentul meu la pictură, pe care Ibsen îl găsea remarcabil, în ultima vreme e condamnat să ruginască. Ah! cu felul ăsta de viață ruginesti din toate punctele de vedere. În prezent, visez tot timpul mare, lacuri, călătorii. Ar fi timpul; ce fac aici? Joi, serată la Ludwig, la care trebuie să mă duc.

5 februarie.

Serata de la Ludwig a ținut pînă la 3 dimineața și n-am putut recupera somnul, cu care și-așa eram în urmă de la balul consilierului aulic N. Nu mă interesa nimic, dar m-am străduit să mă distrez. Cîte lucruri la un bal? În ciuda eleganței care domnea acolo, toaleta mea a făcut impresie. Joi — vizite și comisioane. Conducerea gospodăriei noastre, oricît ar însemna de puțin, mă absoarbe atît de mult, încît nu mai pot face mare lucru în rest. Nu mă ocup decît de canto, și-am ajuns în sfîrșit la rezultate bune. Am avut totdeauna gustul și sentimentul muzicii, dar îmi lipseau mijloacele de-a exprima ce simțeam. Acum <cred> sper că am reușit. Din nefericire, Mîunchenul tace.

10 februarie.

Ce se petrece-n sufletul meu, după scrisoarea lui Ibsen? Tremuram din toate fibrele! I-am scris numaidecît, dar fără-ndoială că el are să tacă, are să tacă.

15 februarie.

Săptămîna care-a trecut a fost insignifiantă. Am asistat, condusă de familia Mettschwesky la frumosul bal al orașului Viena.

20 februarie.

Correspondența nu mi se pare « ceva incomplet și fals ». Din nefericire, așa i se pare lui Ibsen, și numai în cazul nostru. N-are să-mi mai scrie? Nici nu mă gîndesc. Dar cine ar putea dezlega enigma? În fond, așa li e firea: în ciuda bunătății, este în el ceva crud. După ce am însoțit-o, ca de obicei, pe mama la plimbare, am făcut vizite persoanelor al căror « jur-fix » era azi.

1 martie.

Nu scriu nimic. Am o mulțime de sentimente, dar nu reușesc să le exprim. Pînă marți <eram> am fost tare nenorocită, iar cînd stăteam culcată simțeam o asemenea sfîrșeală, că abia puteam să mă gîndesc; atunci, am avut limpede conștiința teribilului efect pe care l-au produs asupra mea ultimele rînduri ale lui Ibsen. Ce vrea? Ce gîndește? E oare vreun rău în faptul că ne scriem? Și dacă relațiile epistolare sunt insuficiente, nu sunt totuși mai mult decît nimic? De fapt, nici eu nu mai vreau să-i scriu. Iată-mă din nou singură! Ce s-alege din sprijinul de care mă credeam sigură pînă acum? Stîncă de care trebuia să se sfarme tot ce e rău, urît și mărunt în existența mea? Dar mă opresc, nu vreau să-mi mai bat capul, ci doar s-aștept și să aflu dacă-i mai este gîndul la mine. Avea deci dreptate prof[esorul]. Maydel cînd zicea că asemenea legături nu sunt firești. Ieri, după vizita la bunică, am stat o mulțime la Maydeli. <Joi> Marți, lecție de canto, de ansamblu. Halpersonii s-au invitat să ia miercuri ceaiul la noi. Astăzi am o mulțime de vizite de făcut. Timpul e aspru; vînt și praf.

8 martie.

Soarele vestește primăvara, în ciuda frigului de săptămîna trecută. Primăvara! O-ntîmpin fără speranță, nu mă pot bucura de deșteptarea naturii; așa stau lucrurile. Toamna mă umpluse de speranțe. Atunci simțeam că mă trezesc la o viață nouă. Acum totul pare că se vestește, nu rămîn decît speranțele. Nu-mi rămîne decît s-aștept și iar s-aștept.

A trebuit să ies mereu zilele astea: croitoreasă, bunică, lecție de canto. Trebuie să fac eu toate vizitele. Nu prea mă simt bine.

Luni am să dansez la petrecerea societății de binefacere. De altfel, mi-a pierit cheful să mă mai distrez. Pe lîngă toate astea, tata este iar într-o dispoziție sumbră.

15 martie.

Îl așteptăm pe Bob la prînz. Azi dimineață la 6, m-am întors cu el de la picnicul Kegelclub-ului. Dansurile au fost animate. Am dansat mult! erau puțini domni cunoscuți, în schimb cunoșteam o mulțime dintre doamnele organizatoare.

Am dansat de mai multe ori cu necunoscuți, toți foarte « șic ». E mai amuzant pentru mine, fiindcă nu-mi fac iluzii.

Nu m-aștept la conversații interesante; nu țin <la> să mi se facă declarații și curte; așa dansez mai mult. De altfel, ieri am avut parte de-un episod agreabil. Un străin, b[ar]-onul R., jumătate olandez, jumătate danez, a știut să ajungă la o conversație serioasă cu mine. Am stat de vorbă o mulțime. Îl admiră pe Ibsen; am băut în sănătatea lui. Ar fi vrut să mă revadă, să mă mai întâlnească înainte de plecarea lui. Timp minunat; prea mult soare pentru starea mea sufletească.

25 martie.

După o lungă pauză, îmi reiau jurnalul. A trebuit să stau în pat câteva zile. Poate c-ar fi trebuit să mă menajez începând de marți; dar îi promiseseam domnului von Nikolitch (?) că de data asta mă duc la Ludwig; mă așteptase inutil în alte dăți. Nu știu unde s-a « înamorat » chiar așa de mine acest domn N. Poate că încă de la Gossensass. Mi-a scris Olga von Cranach. <Numai> Oare o să-mi rămână singura amintire vie despre Gossensass? Aș vrea să-i scriu din nou lui Ibsen, dar nu. M-am apucat serios de lectură. Mai întâi corespondența lui Goethe cu Bettina von Arnim. M-a interesat foarte mult. Apoi am devorat romane franțuzești: *La neuvaine*⁹ de Colette etc.

3 aprilie.

Nu știu cum îmi trece timpul fără nici un folos. În momentul de față, scriu pe pian, ca să alternez scrisul cu muzica. Nici măcar n-am prea ieșit. Aș ajunge prea departe dacă aș vrea să vorbesc despre marile evenimente mondiale, cum ar fi demiterea lui Bismarck. Mai bine să vorbesc despre prima reprezentare a *Stilpilor societății* la Volkstheater. Am ascultat cu profundă reculegere; e mareț. Dar, din nefericire, în afară de Mittelwurzer și de Tyrolt, interpretarea era slabă; uneori, o confuzie revoltătoare. Nu mă simt bine. N-am poftă de mâncare.

9 aprilie.

Azi, continuare fugitivă a jurnalului. Am ajuns la sfârșitul caietului. Paștile a trecut. Duminică am întâlnit la Mrs. Devie¹⁾ pe excelențele lor von Schwarz și von Ledin. Apoi ne-am dus la bunica. Ieri — zi foarte plină. Diverse treburi casnice. Nu i-am scris decât Olgaei von Cranach.

11 aprilie.

Aș vrea să scriu mult, să exprim tot ce simt. Dar la ce bun? Nu uit nimic; sentimentele mele durează. Aud protestele mamei <mele> de parcă eu aș <fi> avea sufletul liniștit, împăcat. În rest, sunt liniștită, există suferințe mute. Situația lui Bob, destinul lui, are să plece? E o preocupare permanentă. Pentru moment, s-a oprit totul. Așteptăm din nou pentru el un post la Ministerul Afacerilor Externe. Nu-i pot vorbi despre asta; vreau să-l menajez. Cât de necesar îmi era Ibsen! Aș putea, ar trebui totuși să-i scriu, dar mi-e teamă să nu-l întrerup din lucru. Și-a strâns elementele subiectului și n-are nevoie de noi impresii. Tăcerea asta e de neconceput! Ieri, ne-am dus la Kegelclub, ce gol era totul, ce superficial! Ce-nseamnă oamenii aștia unii pentru alții? Totul e fals în mediul ăsta; nu mai simți nici o bucurie când ești conștient de ceea ce-nseamnă.

21 aprilie.

Timpul zboară; am azi de recapitulat o săptămână întreagă și pe deasupra s-a mai întors și tata de la Pesta. Bob a fost de câteva ori la Minister; e plin de speranțe. De luni, domnește-n familie o atmosferă mai plăcută. Fac puține vizite. Marți a fost multă lume la « jurul » nostru. Luni și sîmbătă — lecție de canto. Léo și Ella au venit mier-

⁹ *Neuvaine* (în fr.), nouă zile consacrate unor fapte pioase; n. tr. rom.

¹⁾ Domnișoara Bardach scrie cînd *Devie* cînd *Davy* sau *Davy*, [N. tr.].

curi absolut pe neașteptate; ea e încântătoare și de-o frumusețe luxuriantă. I-am condus la gară, și pe urmă ne-am dus la bunica.

25 aprilie.

Timp închis. Mama a ieșit; Bob n-a venit la prinz. Ne-am întors abia la 1 dimineața de la ultima serată a Kegelclubului. Ca de obicei, mult zgomot și mult fum; mă duc însă mereu ca să-ntîlnesc lume. Am stat mult de vorbă cu c[on]-tele L., care-mi place datorită francheții cu care discută. Am făcut muzică, am citit. Ieri s-a vorbit despre Ibsen. Așa trebuia să se termine toate astea? Sentimentele prea puternice sunt oare o primejdie pentru relații? De ce n-a rămas rece? Prietenia, simpla prietenie, îmi este mereu inaccesibilă. Primit o nouă scrisoare de la Olga von Cranach. Citit *Dahiel der Convertit* de Richard Voss¹⁰ și *Romanul unui tânăr sărac* de Octave Feuillet. Am stat de vorbă, la Mrs. Devy, cu excelența sa baronul Schwarz, a cărui personalitate mă intrigă.

28 aprilie.

Am citit, am citit o mulțime. Între altele, *Contesa de Rudolstadt* de George Sand, în care există mai mult spirit și mai multă imaginație decît într-o duzină de romane din ziua de azi. Două scrisori frumoase au întrerupt monotonia existenței mele: una — de la Miss Bralley Pisher, cealaltă — de la Prezidentă. Bob e tot fără slujbă, dar plin de speranțe. Toată lumea e-ngrijorată cu privire la 1 Mai. Situația e-ntr-adevăr critică. Agitația muncitorească trezește toate patimile poporului de rînd. Ziarele nu vorbesc decît de furturi și de jafuri. Cine poate spune de unde vine torentul ăsta și unde are să se oprească? Tânărul și capriciosul împărat al Germaniei, retragerea lui Bismarck — oare asta e o politică?

Versiunea românească
Ileana VULPESCU

¹⁰ Richard Voss (1851—?), poet și dramaturg german; n. tr. rom.

Correspondență:

Hermiona ASACHI QUINET — Victor HUGO

(continuare din numărul trecut)

[XI]

[1875] ²⁷ Versailles, 14 april

*Ami immortel de mon mari,
Je ne sais si vous avez reçu le pauvre
livre orphelin qui fut la dernière joie, la
dernière pensée de mon bien-aimé.*

*Il avait prié un de ses collègues de s'en
occuper. M. de Mahy devait vous porter
lui même le premier exemplaire, avant
la mise en vente. Il m'est trop douloureux
même à songer à ces Sentiers aujourd'
hui plongés dans l'ombre de la mort, hier
encore illuminés par la divine tendresse
de mon maître, de mon mari.*

*C'est en son nom que je dépose à vos
pieds ces pages écrites et publiées en
pleine félicité.*

*Recevez l'expression de mon respect, de
mon affection,*

Veuve Edgar QUINET ²⁸

[XI]

[1875] Versailles, 14 aprilie

Prieten nemuritor al soțului meu,
Nu știu dacă ați primit sărmăna carte
orfană ²⁹ care a fost ultima bucurie,
ultimul gând al iubitului meu.

El rugase pe unul dintre colegii săi să
se ocupe de acest lucru. Dl. de Mahy ³⁰
trebuia să vă aducă în persoană primul
exemplar, înainte de punerea în vânzare.
Este prea dureros pentru mine chiar
numai să mă gândesc la aceste Sentiers
[Cărrări], astăzi scufundate în umbra mor-
ții, ieri încă iluminate de divină afecțiune
a stăpînului meu, a soțului meu ³¹.

În numele său vă depun la picioare
aceste pagini scrise și publicate în plină
fericire.

Primiți expresia respectului și a afec-
țiunii mele,

Văduva Edgar QUINET

(Original francez. Maison Victor Hugo, Fonds Hugo, 2985).

²⁷ Anul stabilit de editor.

²⁸ Începînd cu această scrisoare, restul corespondenței Hermionei Quinet, editată aci, este scrisă pe hîrtie cu chenar de doliu. (Victor Hugo, *Correspondance*, tome IV, p. 20).

²⁹ *Sentiers de France*.

³⁰ Prieten al lui Edgar Quinet. Împreună cu Louis Blanc, Schoelcher, doctorii Ancelon și Allemand, vizita zilnic, la Versailles, în 1872, în apartamentul din rue Neuve, pe Quinet, bolnav. Mahy veghea și noaptea, împreună cu Hermiona. (M-me Edgar Quinet, *Edgar Quinet depuis l'exil*, p. 405).

³¹ Edgar Quinet încetase din viață la 27 martie 1875.

[XII]

[1875] 15 april

À Madame Edgar Quinet

J'ai, Madame, votre livre doux et profond, je le lis; lire cette œuvre où il y a une âme, c'est une joie et c'est une tristesse. Il semble qu'on soit près de vous et, Madame, être près de vous c'est comprendre, c'est aimer, c'est pleurer. Quel noble et grand cœur vous êtes!

Je mets à vos pieds ma tendresse pour Quinet, et mon respect.

Victor HUGO

(Victor Hugo, *Correspondance*, tome IV, p. 20).

[XII]

[1875] 15 aprilie

Doamnei Edgar Quinet

Am, doamnă, cartea³³ dumneavoastră plăcută și profundă, o citesc; a citi această operă în care există un suflet e o bucurie și o tristețe. Îmi pare că mă aflu lângă dumneavoastră și a fi alături, doamnă, înseamnă a înțelege, a iubi, a plînge. Ce inimă mare și nobilă sînteți! Depun la picioarele dumneavoastră afecțiunea mea pentru Quinet și respectul meu.

Victor HUGO

[XIII]

[1878]³⁴ Paris, 166, bd. Montparnasse,
16 octombrie

Cher Maître,

Je rentre chez moi après un long séjour dans les montagnes suisses et c'est votre pensée qui me reçoit dans ma pauvre demeure vide et glacée.

J'y ai trouvé le superbe discours au Congrès Littéraire que j'avais tant admiré au mois de juin.

Merci de votre fidèle et bienveillant souvenir! Vous savez que je vous aime de toute mon âme et que je suis fier et encore plus touché de ne jamais être oublié, au milieu du rayonnement où vous vivez.

Recevez, cher Maître, mes plus tendres vœux et mes plus affectueux respects.

V-ve Edgar QUINET

(Original francez. Maison Victor Hugo, Fonds Hugo, 2986).

[XIII]

[1878] Paris, 166, Bd. Montparnasse, 166,
16 octombrie

Iubite Maestre,

Mă-ntorc acasă după o lungă ședere în munții elvețieni și gîndul dumneavoastră mă întîmpină în biata mea locuință pustie și-nghețată.

Am găsit aici superbul discurs de la *Congresul literar*³⁵, pe care l-am admirat atît în luna iunie.

Vă mulțumesc pentru amintirea dumneavoastră credincioasă și binevoitoare! Știți că vă iubesc din tot sufletul și că sînt mîndră și încă mai mult mișcată că nu mă uitați niciodată, în mijlocul strălucirii în care trăiți.

Primiți, iubite maestre, urările mele cele mai duioase și respectul meu cel mai afectuos

Văduva Edgar QUINET

[XIV]

[s. d.] Paris, Iudii, 31 juillet
166, Boulevard Montparnasse

Cher immortel ami d'Edgar,

Depuis six semaines je concentre toutes mes forces dans une seule pensée. J'ai la suprême consolation de vous dire: j'ai réussi! J'ai reçu plus de deux cents sig-

[XIV]

[s. d.] Paris, Iudii, 31 iulie
Boulevardul Montparnasse, 166

Drag prieten nemuritor al lui Edgar,

De șase săptămîni îmi concentrez toate puterile într-un singur gînd. Am suprema consolare că vă pot spune: am reușit! Am primit mai bine de două sute de sem-

³³ Anul stabilit de editorul corespondenței lui Victor Hugo.³⁴ *Sentiers de France*.³⁵ Anul adăugat cu creionul, de o altă mînă.³⁶ În iunie 1878 avu loc, la Paris, *Congresul literar internațional* sub președinția lui Victor Hugo care rosti cuvîntul de deschidere, în ziua de 17.

natures, ce sont des adhésions morales. Votre grande âme comprend le prix que j'y attache. Je n'ai voulu céder à personne le soin de vous demander votre signature. Je me suis réservée cette joie de voir pour votre nom comme une consécration glorieuse, comme une auréole, au dessus de tous les noms et j'éprouvais une vive émotion à la pensée d'aller moi-même ce soir, lundi (jour de famille que vous m'aviez accordé) vous revoir et vous remercier.

Le cruel état de ma tête par cette extrême chaleur, me prive de cette joie et je dois me borner à vous envoyer la liste des sénateurs, en vous priant de me la retourner demain, avec votre nom béni. Il sera en tête de la liste.

À vous, cher Maître et ami, l'affection reconnaissante de votre plus fervente admiratrice,

V-ve Edgar QUINET

(Original francez. Maison Victor Hugo, Fonds Hugo, 1984).

[XV]

Paris, 30 decembrie 1878
166, Boulevard Montparnasse*Cher immortel Maître,*

Recevez avec votre grand cœur les pensées d'affection et les vœux ardents que vous envoie la pauvre âme survivante.

Je vis dans une profonde solitude et dans la présence de celui qui fut mon bonheur et qui reste ma lumière.

C'est en son nom aussi que je vous bénis ! Puisse-je vous revoir bientôt ! Je suis malade et confinée chez moi ; je relis vos immortels chefs d'œuvre et votre pensée ne me quitte pas.

Affectueux respect,

V-ve Edgar QUINET

(Original francez. Maison Victor Hugo, Fonds Hugo, 2988).

nături, sint *adeziuni morale*.³⁶ Sufletul vostru mare înțelege cât preț pun pe acest lucru. N-am voit să cedez nimănui grija de a vă cere semnătura. Mi-am rezervat mie această bucurie de a vedea o consacrare glorioasă a numelui dumneavoastră, ca o aureolă, în fruntea tuturor numelor și încercam o vie emoție la gândul de a veni eu însămi în seara asta, luni (zi a familiei, pe care mi-ați acordat-o), ca să vă revăd și să vă mulțumesc.

Starea atroce a capului meu pe această căldură extremă mă privează de această bucurie și trebuie să mă mărginesc a vă trimite lista senatorilor, rugându-vă să mi-o restituiți mâine, cu numele dumneavoastră, binecuvântat. Va fi în capul listei.

Pentru dumneavoastră, iubit maestru și prieten, afecțiunea recunoscătoare a celei mai fervente admiratoare,

Văduva Edgar QUINET

[XV]

Paris, 30 decembrie 1878,
Bulevardul Montparnasse 166*Maestru drag și nemuritor,*

Primiți cu inima dumneavoastră mare gindurile de afecțiune și urările fierbinți pe care vi le trimite sărmanul suflet supraviețuitor.

Eu trăiesc într-o singurătate profundă și în prezența aceluia care a fost fericirea mea și care rămâne lumina mea.

Vă binecuvîntez și în numele său !

Fie să vă revăd în curînd ! Sint bolnavă și izolată în casă ; vă recitesc nemuritoarele capodopere și gîndirea dumneavoastră nu mă părăsește.

Respect afectuos,

Văduva Edgar QUINET

³⁶ Este vorba, probabil, de adeziunea pentru editarea postumă a operei lui Edgar Quinet, lucrare de care s-a ocupat Hermiona însăși.

[XVI]

Paris, 19 mars 1879,
166, Boulevard Montparnasse

Monsieur 37,

L'année dernière, à l'occasion de l'anniversaire funèbre de 27 mars, je vous ai adressé pour la Bibliothèque populaire du 17-e arrondissement quatre volumes nouvellement édités du [sic !] Oeuvres d'Edgar Quinet. J'a l'intention d'offrir quatre autres volumes (mon travail de l'année), en commémoration du jour où le peuple a perdu un véritable ami.

Mais avant de faire ce second envoi je voudrais être certaine que le premier est arrivé à la destination.

Veuillez, je vous prie, me faire savoir si vous l'avez reçu et agréé, Monsieur, l'expression de mes sentiments très distingués.

V-ve Edgar QUINET

(Original francez. Maison Victor Hugo, Fonds Hugo, 2989).

[XVI]

Paris, 19 martie 1879,
Bulevardul Montparnasse, 166

Domnule,

Anul trecut, cu ocazia aniversării funebre de la 27 martie v-am trimis pentru Biblioteca populară a arondismentului 17 patru volume editate recent din opera lui Edgar Quinet. Am intenția să mai ofer patru volume (munca mea din timpul anului), pentru a comemora ziua în care poporul a pierdut un prieten adevărat.

Dar înainte de a le trimite pe acestea, aş vrea să fiu sigură că primele au ajuns la destinație.

Binevoiti, vă rog, să mă încunoștiințați dacă le-ați primit și agreeți, domnule, expresia sentimentelor mele cele mai distinse.

Văduva Edgar QUINET

[XVII]

Paris, 30 avril 1880
166, Boulevard Montparnasse

Cher et grand Maître,

J'ai lu avec ravissement les vers parus dans le „Rappel“. Que je vous remercie ! C'est un bienfait pour l'esprit humain. Vous seul vous ferez accepter ces éternelles vérités. Une rosée du ciel rafraîchira les âmes avides.

J'espère aller bientôt vous dire de ma voix mon affection. Je vis en pensée avec vous. Tous ces derniers temps, j'ai passé mes soirées avec vos Génies, vos Âmes, dans votre Shakespeare. Il y a là une page merveilleuse sur l'Océan, la plus belle, la plus étonnante que vous ayez créé. Je n'ai pas d'expression pour dire l'effet saisissant de cette harmonie, de ce naturel.

[XVII]

Paris, 30 aprilie 1880
Bulevardul Montparnasse, 166

Maestre mare și drag,

Am citit cu încântare versurile apărute în „le Rappel“. Cît vă mulțumesc ! Este o binefacere pentru spiritul omenesc. Numai dumneavoastră veți face să fie acceptate aceste adevăruri eterne. O rouă cerească va răcori sufletele averse.

Nădăjduiesc să vin în curînd să vă exprim personal afecțiunea mea. Trăiesc gîndind la dumneavoastră. În ultima vreme mi-am petrecut serile cu *Geniile*, cu *Sufletele* dumneavoastră, în atmosfera *Shakespeareului*³⁷ dumneavoastră. Există acolo o pagină minunată despre ocean, cea mai frumoasă, cea mai uimitoare pe care ați creat-o. Nu am cuvinte să exprim efectul surprinzător al acestei armonii, al acestui firesc.

³⁷ Adresată: Monsieur Victor Hugo, Avenue D'Eylau, Paris.³⁸ William Shakespeare, eseu de Victor Hugo, publicat la 15 aprilie 1864; inițial trebuia să servească drept prefață la traducerea din Shakespeare aparținînd lui François-Victor Hugo. Aci își expune Victor Hugo teoriile sale asupra geniului.

Comme celui qui s'arme, ce diu hennu en lui.
~~comme celui qui s'arme, ce diu hennu en lui.~~
 - Adieu ! - Dis son trépas, - ne gaspille l'ennemi !
 Va ! mon enfant l'air d'une femme et l'air.
 L'importe le trépas et l'air. nous l'ennemi !

(¹ in file - ~~1. name~~
1.1 from 1843.)

FRAGMENT DE
LA POÉSIE • A
MA FILLE, EN
LA MAISON •

Au revoir, cher Maître, recevez mes respects,

partir; mais je n'en ai pas moins au cœur le contre-coup chaque fois qu'un noble soldat de l'idée nous quitte. Baune rejoint Barbès.

Je suis...

V. H.

cei ce vor pleca, toți mi se strînge mai puțin inima oriciteori ne părăsește un nobil soldat al ideii. Baune îl ajunge din urmă pe Barbès⁴¹.

Urmez eu...

V. H.

(Victor Hugo, *Correspondance*, tome IV, p. 70 — cf. și „*Le Rappel*” din 12 martie 1880).

[XIX]

Paris, dimanche soir, 27 février
1881

Maître bien aimé,

Avec le Peuple de Paris je viens de célébrer votre fête, j'ai mêlé mes humbles fleurs aux lauriers, aux couronnes d'or de la France entière. J'ai stationné trois heures sous vos fenêtres, j'ai vu le sourire de bonheur illuminer votre chère figure et j'ai pleuré. Deux pensées me transportaient d'enthousiasme: le caractère moralisateur de cette fête populaire après l'ère de Césars et les champions du 15 août, l'apothéose des vrais grands hommes et l'aureole de leur génie...

La grande âme de mon mari eût tres-sailli d'espérance, de joie. En son nom

[XIX]

Paris, dimanche soir, 27 février
1881

Mult iubite maestre,

Împreună cu poporul din Paris v-am sărbătorit aniversarea⁴², am amestecat florile mele umile cu laurii, cu coroanele de aur ale întregii Franțe. Am stat trei ore sub ferestrele drumneavoastră, am văzut surisul de fericire iluminându-vă chipul iubit și am plîns.

Două gânduri mă umpleau de entuziasm: caracterul moralizator al acestei sărbători populare, după era Cezarilor și lampioanele de la 15 august, apoteoza adevăraților oameni mari și aureola geniului lor...

Sufletul mare al soțului meu ar fi tresărit de nădejde, de bucurie. În numele

⁴¹ Armand Barbès, om politic francez născut la La Pointe-à-Pitre, în Guadelupa, la 1809. Revoluționar, reprezentant al poporului în revoluția franceză de la 1848; este deținut politic între 1849—1854. După această dată, se exilază voluntar. Refuzându-i-se azilul politic la Bruxelles, se stabilește la La Haye unde se afla deja proscrisul francez Charras; (despre Charras vezi articolul nostru: *Hermiona Asachi-Quinet* în „*Manuscriptum*”, 2(3), 1971, doc. IV, nota 30, p. 186). Devine prieten inseparabil cu Charras, cu care împarte mizeriile ca și rarele bucurii ale exilului. Dar Charras moare în 1856; Barbès îi va supraviețui până la 1870, când se stinge din viață, ca și prietenul său, la La Haye.

Armand Barbès o aprecia în chip deosebit pe Hermiona. Iată cum își încheia o scrisoare către Edgar Quinet, din 1856: « Ah! cit m-am glândit atunci [la moartea lui George Moruzi, fiul Hermionei, întâmplată la 14 martie 1856 la Bruxelles n.n.] la nobila dumitale soție și la dumneata! Spune, te rog, acestei eroice tovarășe a existenței dumitale că inima bătrînului bolnav de la La Haye n-o uită... »

⁴² La 27 februarie 1881 poporul francez a făcut o sărbătoare grandioasă lui Victor Hugo, care implinise în ajun 79 de ani. Ore întregi, delegații oficiale și mii de locuitori ai orașului au trecut pe sub ferestrele casei din Avenue Eylau, pe care poetul o locuia din 10 noiembrie 1878 și care va fi ultimul său domiciliu.

Astfel de sărbătoriri vor mai avea loc în cei cîțiva ani ce preced moartea poetului. La una dintre ele va lua parte și mica Iulia Hașdeu, aflată la studii în capitala Franței. Dar toate aceste festivități nu sînt decît un preludiv la impresionanta manifestare pe care poporul francez o va face la moartea lui Victor Hugo, la 22 mai 1885. După cum se știe, funeraliile naționale au loc abia la zece zile după încetarea din viață a poetului, la 1 iunie. O mulțime imensă va forma cortegiul funebru spre Panthéon. Cu o zi mai înainte sicriul fusese expus sub l'Arc de Triomphe de l'Étoile. Despre moartea lui Hugo, Iulia Hașdeu va scrie tatălui ei o lungă scrisoare în care descriindu-i evenimentul, în *post scriptum*, îi spune: « Mama și cu mine ne întoarcem de la casa lui V. Hugo. Ea se află în fosta avenue de Eylau, astăzi avenue Victor Hugo, îndărătul Arcului de Triumf, foarte aproape de Bois de Boulogne.

Ți-am spus deja că oricine se putea înscrie într-un registru aflat în fața casei. M-am apropiat, am luat tocul și am scris: „Mme et Melle Hasden, de la colonie roumaine, au plus grand des poètes, au plus grand des citoyens”. Nu pot să exprim sentimentul ce mă ncerca gîndindu-mă că sînt atît de aproape de acest zid îndărătul căruia îl știam întins pe el, pe Victor Hugo; inima-mi spîrgea pieptul, mina-mi tremura, devenisem roșie, roșie, roșie... » (*Oeuvres posthumes de Julie B. P. Hasden. Bourgeois d'avril. Fantaisies et rêves. Avec une introduction par le Cte Angelo de Gubernatis. Paris, Hachette, Bucarest, Sococ, 1889, p. XXXI*).

*et avec mon cœur j'ai acclamé le grand
patriote et le poète des Châtiments.*

V-ve Edgar QUINET

(Original francez. Maison Victor Hugo, *Fonds Hugo*, 2991).

său și cu inima mea am aclamat pe marele
patriot și pe poetul *Pedepselor*⁴³.

Văduva Edgar QUINET

[XX]

Paris, 6 juin 1881

Maître chéri,

*Pas un seul jour je n'ai cessé de vivre
de cœur et de pensée avec vous, cependant
je me suis refusée le bonheur de vous
voir ! Et vous, vous me comblez avec des
magnifiques œuvres !*

*Ce souvenir me comble de bien de tris-
tes amères.*

*Je suis dans l'admiration de ce nouveau
monument forgé de gloire éternelle, il me
fait penser à la Vision d'Ézéchiél, le
sublime tableau de Raphaël.*

*Bientôt j'irai vous témoigner ma gra-
titude et mon tendre respect.*

Veuve Edgar QUINET

(Original francez. Maison Victor Hugo, *Fonds Hugo*, 2992).

[XXI]

Paris, 18 juillet 1881

Maître chéri,

*Je pars le cœur tout attristé de n'avoir
pas le bonheur de vous dire encore adieu,
au revoir.*

*Une lettre de ma nièce m'oblige à pré-
cipiter mon départ et je ne vous reverrai
qu'aux premiers jours d'octobre.*

*Conservez-moi votre précieuse amitié qui
est une⁴⁴ bénédiction et ma gloire.*

Mille respects affectueux,

V-ve Edgar QUINET

(Original francez. Maison Victor Hugo, *Fonds Hugo*, 2993).

[XX]

Paris, 6 juin 1881

Maestre mult iubit,

N-am încetat o singură zi să vă port
în inimă și în gând, și totuși mi-am refu-
zat fericirea de a vă vedea ! și dumne-
voastră mă copleșiți cu aceste opere
mărețe !

Această amintire mă umple de amare
tristeți.

Sint în admirația acestui nou moment⁴⁴
făcut din glorie eternă, el mă face să mă
gîndesc la *Viziunea lui Ezechiel*, sublimul
tablou al lui Rafael.

Voi veni în curînd să vă dovedesc
gratitudinea și respectul meu afectuos.

Văduva Edgar QUINET

[XXI]

Paris, 18 iulie 1881

Maestre mult iubit,

Plec cu inima copleșită de tristețe că
n-am avut fericirea să-mi mai iau rămas
bun, la revedere.

O scrisoare a nepoatei mele mă obligă
să-mi urgentez plecarea și nu vă voi
revedea decît în primele zile ale lui oc-
tombrie.

Păstrați-mi prețioasa dumneavoastră
prietenie care este o binecuvîntare și
gloria mea.

Mii de respecte afectuoase,

Văduva Edgar QUINET

⁴³ Victor Hugo, *Les Châtiments*, 1853.

⁴⁴ Se referă, probabil, la culegerea *Quatre vents de l'esprit* de V. Hugo, care apăruse cu cîteva zile
înainte, la 31 mai 1881.

⁴⁵ Inițial fusese scris: *ma*, cuvîntul a fost însă anulat și înlocuit cu *une*.

Cher immortel ami,

Je reviens de la grande fête de votre ami Quinet. J'ouvre le „Rappel“ qu'on me renvoie d'Épinal et je lis la foudroyante nouvelle !...

Quelle parole peut dire combien je suis avec vous ! Ah ! vous sentez bien qu'entre toutes vos amies, une des premières je serais allée m'incliner devant vous. Mais je suis loin de Paris, depuis un mois, dans les Vosges, et aujourd'hui ici, dans la ville natale. Je vous envoie mes plus tendres et douloureuses⁴⁸ sympathies, mon affectueux respect ; de vive voix, bientôt, je dirai mieux tout ce que mon cœur, exprime pour vous, dans la vie, dans la mort !

V-ve Edgar QUINET

(Original francez. Maison Victor Hugo, Fonds Hugo, 2995).

Grand et cher Maître,

Plaiguez-moi de n'avoir pu vous faire ma visite de remerciement, après la soirée que j'ai eu l'honneur de passer avec vous. De terribles névralgies me retiennent prisonnière et je suis réduite à vous adresser de loin mon respect, mon affection.

V-ve Edgar QUINET

(Original francez. Maison Victor Hugo, Fonds Hugo, 2994).

Iubit prieten nemuritor,

Măntorc de la marea sărbătorire a prietenului dumneavoastră Quinet⁴⁶.

Deschid „le Rappel“, care mi se trimite de la Épinal și citesc vestea fulgerătoare !...⁴⁷

Ce cuvânt poate spune cât de mult sînt alături de dumneavoastră ! Ah ! vă dați bine seama că dintre toate prietenele eu aș fi venit printre primele să mă inclin înaintea dumneavoastră. Dar de o lună sînt departe de Paris, în munții Vosges și azi, aici, în orașul natal⁴⁸. Vă trimit simpatia mea cea mai duiosă și mai îndurerată, respectul meu afectuos ; în curînd vă voi spune direct, mai bine, tot ceea ce simte inima mea pentru dumneavoastră, în viață, în moarte !

Văduva Edgar QUINET

Maestre mare și drag,

Compătimiți-mă că nu mi-am putut face vizita de mulțumire, după seara pe care am avut onoarea s-o petrec cu dumneavoastră.

Nevralgii îngrozitoare mă țin prizonieră și sînt constrînsă să vă trimit de departe respectul, afecțiunea mea.

Văduva Edgar QUINET

⁴⁶ La 17 februarie 1883 se împliniseră 80 de ani de la nașterea lui Edgar Quinet. În orașul natal al scriitorului, istoricului și gînditorului francez, avu loc o festivitate comemorativă. Cu acest prilej, la Paris, a vorbit din partea românilor Alexandru Odobescu. Din Bourg Ain, Hermiona îi mulțumea printr-o carte de vizită, la 15 mai 1883.

* Madame Edgar Quinet

Remercie du fond du cœur Monsieur Odobescu de ses nobles paroles. Elle le remercie au nom de la Bresse, au nom de la France, sa patrie depuis 32 ans. » (B. A. R., *Correspondență*, 64573).

⁴⁷ Este vorba de orașul în care s-a născut Quinet, Bourg-en-Bresse.

⁴⁸ În text: douloureux.

⁴⁹ Hermiona Quinet află din ziarul „le Rappel“ despre încetarea din viață, la 11 mai 1883, a Juliettei Drouet, prietena lui Victor Hugo. Lua sfîrșit astfel o legătură care durase jumătate de secol ; Hugo o cunoscuse pe Juliette Drouet în februarie 1833.

Jignit în amorul propriu de preferința pe care soția sa, Adèle, o manifestase pentru Sainte-Beuve, Hugo căută și găsi în Juliette prietena devotată. Ea împărți, un timp, exilul poetului la Guernesey. În ceasurile sale libere, Hugo lucra mobile și diferite alte obiecte pentru decorarea locuinței ei de pe insulă. Sufrageria de la Guernesey a Juliettei — avînd pe pereți splendide făruri de un cromatism incîntător, pictate de mina lui Hugo, care se știe, era foarte talentat la desen, precum și mobile, între care o ladă

[XXIV]

[s. d.]

Cher Maître,

On se ferait porter sur un grabat pour vous remercier après de paroles si adorables ! Je viendrai, je vous verrai, mais vous serez indulgent : un cerveau éperdu de douleurs névralgiques [sic!] depuis trois mois.

À samedi, chère Bonté.

V-ve Edgar QUINET

Vendredi matin

(Original francez. Maison Victor Hugo, Fonds Hugo, 2987).

[XXV]

[s. d.]⁶⁰

166, Boulevard Montparnasse

Ma santé ne me permet pas de sortir le soir. Il me tarde de vous présenter mes respects. Cher Maître, recevez-moi un instant, je vous prie.

[V-ve Edgar QUINET]

(Original francez. Maison Victor Hugo, Fonds Hugo, 2996).

În stil florentin remarcabil executată — este reconstituită astăzi la Muzeul Victor Hugo (Salonul chinezesc).

⁶⁰ Cartă de vizită imprimată: M-me V-ve Edgar Quinet.

[XXIV]

[s. d.]

Iubite maestre,

Aș veni și pe targă pentru a vă mulțumi după cuvinte atât de adorabile ! Voi veni, vă voi vedea, dar veți fi indulgent : un cap nebun de dureri nevralgice, de trei luni.

Pe sîmbătă, scumpă Bunătate.

Văduva Edgar QUINET

Vineri dimineața

[XXV]

[s. d.]

Bulevard Montparnasse, 166

Sănătatea nu-mi permite să ies din casă seara. Ard de nerăbdare să vă prezint respectele mele. Iubite maestre, primiți-mă un moment, vă rog.

[Văduva Edgar QUINET]

B. P. HAȘDEU—Franz MIKLOSICH

Scrisoarea de față, adresată de Hașdeu lui Franz Miklosich, reputat filolog slavist, profesor la Universitatea din Viena, se păstrează la Biblioteca Națională Austriacă (Österreichische Nationalbibliothek Autogr. 139/133) din Viena, împreună cu alte scrisori ale aceluiași și ale altor scriitori și oameni de cultură români adresate marelui lingvist vienez¹, bun cunoscător al limbii noastre, căreia i-a dedicat multe și temeinice studii, precum: Rumunische Untersuchungen: Istro — und Macedo-Rumunische Sprachdenkmäler (Cercetări românești: Monumente de limbă istro și macedo-române); Beiträge zur rumunischen Lautlehre (Contribuții la fonetica românească); Die slavischen Elemente in Rumunischen (Elemente slave în română) ș. a. În 1880, la propunerea lui Hașdeu și Maiorescu, Miklosich a fost ales membru de onoare al Academiei Române, în semn de înaltă prețuire a lucrărilor sale dedicate limbii și culturii românești. În 1874, când îi scrie lui Hașdeu, Miklosich lucra la un studiu întins despre răspândirea Țigănilor în Europa, despre limba, obiceiurile și folclorul acestora, studiu din care și apăruseră câteva fragmente sub formă de broșuri. În ceea ce privește sursele de informare privind istoricul și limba Țigănilor din țările române Miklosich consultase, cu doi ani înainte, pe Odorescu, care-i indicase două articole ale lui Paul Bataillard, în „Revue critique d'histoire et de littérature”, un comentariu de Hașdeu asupra unui document al lui Ștefan Dușan, cu succinte referiri

¹ Vezi, în acest sens, și textele publicate de noi: *Correspondență românească inedită din arhivele vieneze*, în „Analele Universității București”, seria Filologie, 1968 și *Correspondență inedită: Al. Odorescu, B. P. Hașdeu*, în „Revista de istorie și teorie literară”, nr. 3, 1968.

și la problema care-l interesa pe lingvistul vienez, unele anecdote populare și, mai ales, Țiganiada lui Budai-Deleanu, aflată atunci încă în manuscris, dar semnalată de Papiu Ilarian într-un raport academic². Scrisoarea lui Hașdeu, aici publicată, aduce unele precizări și completări de ordin bibliografic pri-

vind izvoarele folosite sau urmînd a fi folosite de Miklosich. În anii următori, filologul român l-a trimis colegului său vienez nu numai informații, ci și publicații, între care colecția ziarului „Columna lui Traian”, unde se aflau tipărite studii și documente utile cercetărilor întreprinse de Miklosich³.

D. PĂCURARIU

² (Textul scrisorii în „Revista de istorie și teorie literară”, nr. 3, 1968, pp. 502—503).

³ Vezi scrisoarea lui Hașdeu, din 12 mai 1878, în „Revista de istorie și teorie literară”, loc. cit.

Милостивый Государь и наставникъ!

Едва вчера получилъ я пересланное мнѣ изъ Букареста Ваше письмо, которое доставляетъ мнѣ давно желанное удовольствіе вступить въ переписку съ деканомъ современной славянской науки, съ творцемъ филологической славянины, съ тѣмъ кого имя, воспитанникъ польскихъ и русскихъ школъ, я съ дѣтства привыкъ произносить съ высокимъ уваженіемъ. Вотъ уже близко два мѣсяца какъ я путешествую по Седмиграду, изучая здѣшніе богатые архивы, до сихъ поръ почти вовсе неизслѣдованные въ отношеніи моея отечественной ромынской исторіи. По возвращеніи моемъ въ Букарестъ, въ началѣ мѣсяца августа, я поспѣшу собрать все то что возможно будетъ о нарѣчій тамошнихъ Цыганъ, хотя мнѣ кажется, что ничего подобного не существуетъ, кромѣ развѣ весьма поверхностной Когальничановой брошюры и очень подозрительного словаря *Vaillant*'а. Единственный подробный указатель всѣхъ мѣстностей Ромыніи есть: *Dicționarul topografic* de D. Grundescu, а для Трансильваніи по нѣмецки, въ пяти томахъ, конечно извѣстное Вамъ превосходное сочиненіе *Treuenfeld*'а. Въ письмѣ изъ Букареста я буду въ состояніи отозваться обстоятельнѣе и съ большою увѣренностію. На этотъ разъ, чувствительно благодаря за присылку драгоценныхъ Вашихъ изслѣдованій о Цыганахъ и Альбанцахъ, которыя для меня тѣмъ занимательнѣе что нигдѣ въ Букарестѣ нельзя найти изданій Вѣнской Академіи, ни *Denkschriften*, ни *Sitzungsberichte*, и прося Васъ въ тоже время извинить меня за независѣвшее отъ моея воли опозданіе въ отвѣтѣ на Ваше письмо, я имѣю честь быть,

Милостивый Государь и наставникъ,
Вашъ покорный и искренно преданный

B. P. HASDEU

Prea Stimate Domn și profesor,

B. P. Hașdeu-
Franz Miklusch

Abia ieri am primit, expediată din București, scrisoarea domniei-voastre, care-mi oferă plăcerea de mult dorită de a intra în corespondență cu decanul științei slavistice actuale, cu creatorul filologiei slave, cu acela al cărui nume eu, ca fost elev al școlilor poloneze și ruse, am fost obișnuit încă din copilărie să-l pronunț cu o înaltă considerație. Sint aproape două luni de când călătoresc prin Transilvania, studiind bogatele arhive de aici, aproape nestudiate pînă acum din punctul de vedere al istoriei noastre naționale românești. După întoarcerea mea la București, la începutul lunii august, mă voi grăbi să adun tot ce va fi posibil despre graiul ȝiganilor de acolo, deși mi se pare că nu există nimic deosebit, în afară de broșura extrem de superficială a lui Kogălniceanu¹ și de foarte suspectul dicționar al lui Vaillant². Singurul indicator amănunțit al tuturor localităților României este Dicționar topografic de D. Frunzescu³, iar pentru Transilvania, în germană, în cinci volume, excelenta lucrare a lui Treuenfeld, desigur cunoscută domniei-voastre. În scrisoarea din București voi fi în situația de a vă răspunde mai temeinic și cu mai multă siguranță. De astă dată, mulțumindu-vă din suflet pentru trimiterea prețioaselor voastre cercetări despre ȝigani și despre albanezi, care pentru mine prezintă cu atât mai mult interes, cu cît în București nu pot fi găsite nicăieri publicațiile Academiei din Viena, nici „Denkschriften“, nici „Sitzungsberichte“, și rugîndu-vă în același timp să mă scuzați pentru întîrzierea, independentă de voința mea, a răspunsului la scrisoarea domniei-voastre, am onorea să fiu,

*Prea stimate domn și profesor
al domniei-voastre plecat și sincer devotat
B. P. HAȘDEU*

Karlsburg
15/7 74.

¹ M. Kogălniceanu, *Esquisse sur l'histoire, les moeurs et la langue des Cigains*, Berlin, 1837.

² J. A. Vaillant, *Grammaire, dialogues & vocabulaire de la langue des Bohémiens ou Cigains*, Paris, 1868. Ediția I: G., d. & v. de la langue rommane des sigains, Paris, 1861.

³ D. Frunzescu, *Dicționar topografic și statistic al României [...]*, București, 1872.

T.S. Eliot

către
Alfred Margul SPERBER

*Intr-o scrisoare din 24 august 1931, criticul elvețian Max Rychner îl felicita pe Sperber pentru flair-ul pe care l-a avut traducând poemul lui Eliot *The Waste Land*¹, surprins că, în 1926, numai după patru ani de la apariție, un tânăr poet s-a aplecat asupra unui nume și asupra unui poem atât de controversat, cu intenția să-l tâlmăcească.*

Ce anume îl va fi îndemnat, în ciuda multiplelor reflexe din lirica universală care-l încercau pe traducător, să se oprească la poemul eliotian, privit ca o aventură față de experiențele liricii de-atunci, nu putem răspunde, desigur, decât făcând câteva conjecturi cu privire la momentul și la disponibilitățile artistice ale lui Alfred Margul Sperber în acea perioadă.

¹ Personalitatea lui T. S. Eliot este prea cunoscută și a făcut obiectul a prea multe studii de prestigiu, atât la noi cât și peste hotare, pentru a mai fi nevoie să-i fixăm reperele. Ne mulțumim să reproducem din *ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA*, pasajul referitor la poemul *The Waste Land*: «...Tărâmul pustiu este poemul care a avut cea mai mare influență în poezia modernă. Imagine puternică a dezamăgirii, a deziluziei și a dezgustului reflectate aici, *Tărâmul pustiu* a fost, poate, cel mai important act poetic al epocii. Sintaxa poetică și construcția *Tărâmului pustiu* reprezintă, de asemenea, un progres în revitalizarea tehnicii poetice care începuse să se producă cu simboliztii francezi: Charles Baudelaire, Stéphane Mallarmé, Jules Laforgue și alții. De asemenea, *Tărâmul pustiu* absoarbe influența poetică a lui Dante, a poezilor metafizici englezi din secolul al XVII-lea, ca și influența asupra lui Eliot a altui expatriat din Statele Unite, Ezra Pound ». (*Encyclopaedia Britannica*, Edward Extract, volume 8, Eliot, Thomas Stearns p. 360; William Benton, Publisher, Chicago; London; Toronto, 1958).

Dacă prin chiar structura sa intelectuală — vădită și în creația lirică originală — Sperber era un clasicist, nu se dovedește însă mai puțin receptiv la manifestările moderne în poezie, așa cum probează numele scriitorilor cuprinși în paginile antologiei de lirică universală Weltstimme, (Voci din lumea întreagă), București, E. P. L., 1968. Este suficient să amintim nume ca: Dylan Thomas, Robert Frost, E. E. Cummings.

Spirit deschis poeziei universale, sub aspectele ei cele mai variate, dăruit cu o adâncă înțelegere a poeziei și cu o rară virtuozitate a traducerii, Sperber împlinește contururile unei vaste arii a acordurilor lirice, pe care am putea-o numi, vocația tălmăcirii.

Eferescența critică stărnită la apariția poemului Tărîmul pustiu, încărcat de toate semnificațiile epocii, amplificase rezonanța numelui lui Eliot, aducîndu-l, inevitabil, în sfera de preocupări lirice ale traducătorului. Să fi regăsit Sperber în versurile lui Eliot strigătul conștiinței îndurerate a omenirii după primul război mondial? Epoca de incontestabil impas, luciditatea individului brusc trezită de evenimente, își pune pecetea în două mari opere: Ulysse — romanul lui James Joyce și poemul Tărîmul pustiu al lui Eliot, opere înrudite de altfel, ambele apărute în 1922.

Poate frumusețea gravă a poemului însuși, poate suflul cosmic, modernitatea și contemporaneitatea problematicii, înalta tensiune intelectuală, neastîmpărul combinatoriu, ineditul tehnicii artistice vor fi atras intuiția poetică, pertinența valorii sau spiritul anticipativ al traducătorului. Sau, poate, unele secrete afinități — atunci doar manifestate — au făcut din Sperber primul traducător în limba germană al poemului.

Despre pasiunea, pătrunderea, și entuziasmul cu care a făcut transpunerea, stă mărturie manuscrisul lui Sperber, cu foarte puține reveniri sau intervenții, realizat în timpul record de două săptămîni!

Dincolo de aceste ipoteze, merită toată atenția popasul american, situat între anii 1921—1924. Îndemnat de un prieten, tînărul Sperber, aflat pe atunci la studii la Paris, se lasă sedus de mirajul unei călătorii în «lumea nouă». Scurtul episod, zbuciumat de tulburătoare chinuri morale (o căsătorie nefericită care se și desface) — este marcat însă, de o statornică prezență a lui Sperber în pagina literară a săptămînalului „New Yorker Volkszeitung”, cu traduceri din Lyndsey, Dyl-

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

lan Thomas, din cîntecile indiene, din simbolistii francezi.

Realitățile americane îi vor inspira mai tirziu, o serie de poezii consacrate negrilor, versuri în care satira socială și tonul polemic se împletesc cu fantasticul.

Contractarea unei boli de plămîni care-i pune în pericol sănătatea, îl obligă să părăsească America pentru un tratament la Viena. După restabilirea sănătății se întoarce în țară. Din această perioadă datează talmăcirea poemului eliotian *Tărîmul pustiu*.

Pînă la apariția postumă a traducerii lui Sperber din poemul lui Eliot, sub titlul *Ödland* inclus în antologia de lirică universală apărută la București în 1968, versiunea propusă de Sperber a rămas necunoscută. Singura traducere în limba germană care a circulat, aparținea profesorului Ernst Robert Curtius din Heidelberg. Se pare că ambii traducători au încercat în același timp să transpună în limba germană versurile scriitorului englez. Traducerea profesorului Curtius cunoaște însă, începînd din 1927, apariții succesive în reviste și în volume.

În tot acest răstimp, prima traducere a poemului, pe care Eliot o cunoștea și pe care o aprecia ca « admirabilă » — fără ca poetul englez să-l fi

[1]

THE NEW CRITERION

A QUARTERLY REVIEW

Telephone: MUSEUM 9543 (three lines).
Telegrams: FABGWY, WESTCENT, LONDON.
24, RUSSEL SQUARE, LONDON, W. C. 1

26th August, 1926.

Alfred Sperber, Esq.,
[...]
Roumania

Dear Sir,

On behalf of Mr. T.S. Eliot, who is at present out of England, I beg to acknowledge the receipt of your letter of the 18th August with enclosure of a translation of „The Waste Land“. As the matter is a personal one, I will forward the letter and manuscript to Mr. Eliot who will no doubt reply you himself.

Yours faithfully,
For T. S. Eliot,
I. P. Jassett
Secretary

IPF

⁴ Înființată în 1922 de T. S. Eliot, revista de filosofie și de literatură „*Criterion*“ va apărea pînă în 1939. Este considerată cea mai bună publicație din Anglia în această perioadă, îndeplinind o magistratură asemănătoare cu cea exercitată în Franța de „*Nouvelle Revue Française*“.

întîlnit vreodată pe talmăcitorul său — se găsea în sertarul lui Alfred Margul Sperber.

Care au fost motivele și împrejurările care au determinat destinul atît de ciudat al versiunii Sperber, vom căuta să lămurim cu documentele epistolare² ce ne stau la îndemînă prin bună-voința doamnei Sperber, soția scriitorului. Este vorba de patru scrisori din partea lui Eliot, adresate talmăcitorului său din România³, schimb epistolar care susține meritul lui Alfred Margul Sperber de a fi fost cel dintîi talmăcitor în limba germană al poemului *Tărîmul pustiu*, relevînd totodată și calitățile estetice ale traducerii, apreciate de însuși autorul.

Diana CRISTEV

² Prima referire la destinul pe care l-a urmat traducerea lui Alfred Margul Sperber, o găsim în articolul lui Alfred Kittner, *Sensation um ein Manuskript. Die erste deutsche Übertragung von Eliots The Waste Land (Senzofia unui manuscris. Prima traducere germană a Tărîmului pustiu de Eliot)* — „*Neuer Weg*“ din 15 februarie 1969, care fără a reproduce conținutul corespondenței T. S. Eliot-Sperber, dovedește că le cunoaște.

³ Prima talmăcire românească a poemului *Tărîmul pustiu* de T. S. Eliot a fost realizată de Ion Pillat.

[Antetul birtiei]

NOUL CRITERION⁴

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ

Telefon: MUSEUM 9543 (trei linii).
Adresa telegrafică: FABGWY, WESTCENT, LONDON.
24, RUSSEL SQUARE, LONDON, W. C. 1.

26 august, 1926

Domniei-sale Domnului Alfred Sperber
[...]
România

Stimate domnule,

În numele domnului T. S. Eliot, care în prezent e plecat din Anglia, am plăcerea să vă confirm primirea scrisorii dumneavoastră din 18 august odată cu traducerea poemului *Tărîmul pustiu*. Fiind vorba de o chestiune personală, voi trimite scrisoarea și manuscrisul domnului Eliot care, desigur, vă va răspunde personal.

Al dumneavoastră,
Pentru T. S. Eliot
I. P. Jassett
Secretar

[II]

THE NEW CRITERION

A QUARTERLY REVIEW

Telephone: MUSEUM 9543 (three lines).
Telegrams: FABGWY, WESTCENT, LONDON.
24 RUSSEL SQUARE, LONDON, W. C. 1.

1st November, 1926.

Alfred Sperber, Esq.
[...]
Roumania.

Dear Sir,

I have been abroad the whole summer and have only just returned to London. It is true that your letter of the 18th August, together with your translation of „The Waste Land”, was forwarded to me, but I delayed reply in the expectation of seeing some one of my German acquaintances who are also thoroughly conversant with English literature in order that I might ask their opinion of one or two passages. However I was not favoured by fortune, as on the one occasion on which I met someone who fulfilled these qualifications I was temporarily separated from my baggage in which your translation was contained. I have therefore no right to retain it any longer and return it herewith with my compliments.

So far as I am competent to judge, the translation is admirable and supports my theory that this poem translates better into German than into any other language. I think that I have found only two passages to question. I do not understand why, at the beginning, you translate my phrase „at the Archduke's” by „im Erzbischof”. The other point occurs on page 9 of your manuscript, where you translate only two of the speeches of the three Thames daughters. I do not know whether the latter was intentional or whether it is a scribal oversight. Otherwise I must say

[II]

[Antetul birtiei]

NOUL CRITERION

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ

Telefon: MUSEUM 9543 (trei linii)
Adresa telegrafică: FABGWY, WESTCENT, LONDRA
24 RUSSEL SQUARE, LONDON, W. C. 1.

1 noiembrie, 1926

Domniei-sale
Domnului Alfred Sperber
[...]
România

Stimate domnule,

Am fost plecat în străinătate întreaga vară, și m-am înapoiat de curând la Londra. Ce e drept, scrisoarea dumneavoastră din 18 august, împreună cu traducerea poemului *Tărîmul pustiu*, mi-a parvenit, dar am aminat răspunsul, așteptînd să întîlnesc pe unii dintre cunoscuții mei din Germania care sunt, de asemenea, cunosători ai literaturii engleze, ca să le pot cere părerea asupra cîtorva pasaje. Totuși, n-am fost favorizat de soartă, deoarece în singura împrejurare în care m-am întîlnit cu o persoană competentă, n-aveam la îndemînă bagajul în care se afla traducerea dumneavoastră. De aceea, nu mai am dreptul s-o mai rețin și v-o restituî cu această scrisoare, însoțită de omagiile mele.

În măsura în care sunt competent să fac o apreciere, traducerea este *admirabilă* și susține teoria mea, potrivit căreia acest poem poate fi tradus mai bine în germană decît în oricare altă limbă. Cred că am găsit numai două pasaje care pun unele probleme. Nu înțeleg de ce, la început traduceți expresia mea: „At the Archduke's” cu „in Erzbischof”. Cealaltă problemă se ivește la pagina a 9-a a manuscrisului dumneavoastră, unde traduceți numai două din declarațiile celor trei fiice ale Tamisei. Nu știu dacă acest din urmă fapt a fost intenționat sau dacă este o simplă scăpare de transcriere.

Altfel, trebuie să spun că îmi place foarte mult tălmăcirea dumneavoastră și nu am nici o obiecție cu privire la

^o Engleză: *La arhiduce*; germană: *la arhiepiscop*.

T. S. Elliott

"
ÖDLAND

In deutsches Übertragung von
Republik

" Nam Sigillum quidem Cuius ego ipse
oculis meis vidi in ampulla pendere, et
cum illis pueri dicerent: Sic videtur tibi Nihil;
respondit illis: ΕΠΙΤΕΛΕΙΤΕ ΜΕΝ."

that I like your translation very much and
I have no objection to your publishing
it in any periodical in Germany or Austria
that you think fit. In the case of foreign
translations I only insist as a rule on
retaining [f. 2r°] book rights of publi-
cation as the subject of special agreements
between myself and foreign publishers.

I am, dear Sir,
Yours sincerely,

T. S. Eliot

publicarea ei în orice periodic ați crede
de cuviință, în Germania sau în Austria.
În cazul unor traduceri străine, singurul
fapt asupra căruia insist de regulă este
reținerea unor drepturi la publicarea cărții,
aceasta făcând obiectul unor înțelegeri
speciale între mine și editorii străini.

Rămân al dumneavoastră,
cu toată sinceritatea,

T. S. Eliot

[III]

THE NEW CRITERION

A QUARTERLY REVIEW

Telephone: MUSEUM 9543 (three lines).
Telegrams: FABGWY, WESTCENT, LONDON
24 RUSSEL SQUARE, LONDON, W.C.1

19th January 1927.

Alfred Sperber, Esq.,
[...]
Roumania.

Dear Mr. Sperber,

Within the last fortnight I have received from my friend, Professor Ernst Robert Curtius of Heidelberg, a translation which he has made without my knowledge of *The Waste Land*. He intimated that he was about to offer it to *Die Neue Rundschau*. I immediately wrote to him telling him of my understanding with you. I now hear from him saying that he sees no reason why both translations should not be published, and citing as a precedent that he and Rilke made simultaneous translations of some of M. Valéry's poems. He says that both his and Rilke's versions were published and that there is nothing in German copyright law to prevent such duplication.

I cannot very well ask Professor Curtius to withhold the translation which he has made, but at least I can write to notify you of its existence. I should be very glad to hear from you whether you have succeeded in getting your translation accepted by some periodical. In any case I do not suppose that Professor Curtius's translation will be quite ready to offer to a publisher for some little time; so that yours, which I consider extremely good, has meantime the advantage.

With all best wishes,
I remain,
Sincerely yours,

T. S. Eliot

P. S. I hope that you received the copy of *The Sacred Wood* which I sent you.

[III]

[Aniulul hirtiei]

NOUL CRITERION

REVISTA TRIMESTRIALĂ

Telefon: MUSEUM 9543 (trei linii)
Telegrams: FABGWY, WESTCENT, LONDON,
24 RUSSEL SQUARE, LONDON W.C.1

19 Ianuarie 1927

Domniei-sale
Domnului
Alfred [Margul] Sperber
[...]
România

Dragă domnule Sperber,

Acum două săptămîni, am primit de la prietenul meu, profesorul Ernst Robert Curtius din Heidelberg, o traducere a poemului *Tărîmul pustiu* pe care a făcut-o fără să mă înştiinţeze. El mă anunţă că era pe punctul să ofere această versiune revistei „*Die Neue Rundschau*”^{*}. I-am scris imediat, pentru a-i comunica înţelegerea noastră. Aflu acum, din declaraţiile sale, că nu vede nici o raţiune ca ambele traduceri să nu fie publicate şi pentru a servi de precedent, el arată că a tradus în acelaşi timp cu Rilke, unele din poemele lui Valéry. Mai spune că ambele versiuni, atât a sa cit şi cea a lui Rilke, au fost publicate şi că nu există nici o clauză în legislaţia germană cu privire la drepturile de autor — care să interzică asemenea duplicate.

Nu-mi vine prea uşor să cer domnului profesor Curtius să oprească publicarea traducerii sale, dar, cel puţin pot să vă scriu făcîndu-vă cunoscută existenţa ei.

Aş fi foarte bucuros să-mi comunicaţi dacă aţi reuşit să obţineţi ca traducerea dumneavoastră să fie acceptată de un periodic. În orice caz, presupun că versiunea domnului profesor Curtius nu este încă gata spre a putea fi oferită curînd unui editor. Astfel încît versiunea dumneavoastră pe care o consider foarte bună are deocamdată o situaţie favorabilă.

Cu cele mai bune sentimente,
rămîn al dumneavoastră,

T. S. Eliot

P. S. Sper că aţi primit exemplarul din *Crîngul sacru* pe care vi l-am trimis

* „*Neue Rundschau*” nu a publicat niciuna dintre traduceri.

În acest timp, versiunea Sperber se afla la redacţia revistei „*Europäische Revue*” care însă, nu o publică. Prestigiul de care se bucura profesorul Curtius îi dă înţietate şi tălmăcirea în limba germană a poemului eliotian apare pentru prima oară în „*Neue Schweizer Rundschau*” (1927), retipărită în „*Neue Rundschau*” (1950) şi în volumul *Ausgewählten Gedichten, englisch und deutsch* (1951), bucurîndu-se de un larg cerc de cititori abia la apariţia ei în „*Insel-Bücherei*” (Nr. 660). (Vezi Alfred Kittner, articolul citat).

Alfred Margul Sperber și Mihai Bulea la o expoziție de carte străină.

[IV]

FABER AND GWYER LTD.
PUBLISHERS

Telephone: MUSEUM 9543.
Telegrams: FABGWY, WESTCENT, LONDON.
24, RUSSEL SQUARE, LONDON, W.C. 1.

[IV]⁷

[Antetul hirtiei]

FABER AND GWYER LTD.
EDITURĂ

Telefon: MUSEUM 9543.
Telegrams: FABGWY, WESTCENT, LONDON.
RUSSEL SQUARE, 24, LONDON, W.C. 1.

With the compliments of Mr. T. S. Eliot Cu omagii din partea lui T. S. Eliot [.]

⁷ Cea de-a patra scrisoare este, de fapt, un scurt mesaj care însoțea un pachet de cărți cu dedicație pe care poetul englez i le trimisese lui Sperber.

Scrisă pe hirtie cu antetul editurii „Faber and Gwyer”, nedată. Data aproximativă a scrisorii o putem plasa între anii 1926—1928, perioada directorială a lui T. S. Eliot la această editură.

INTRODUCERE

LA

O «CRONICĂ

A

EDIȚIILOR»

1. Fără nici o exagerare, epoca noastră înregistrează și în istoriografia literară o efervescență fără precedent. Discuția teoretică, foarte vie, legată de nevoia unei fundamentări științifice, marxiste, a disciplinei, depășirea unui stadiu de căutări pripite și reculuri dogmatice, a dus la acele clarificări necesare construcțiilor ample, sintezelor dorite, studiilor analitice, exezezei de texte. Nu stătem încă deplin de acord cu privire la metode, întârziem uneori în confuzia unor cercetări desuet pozitiviste, apreciate drept analiză sociologică marxistă, ne grăbim alteori să colecționăm instrumente «moderne», abandonate în alte părți, nu ne sfiim totdeauna de ineficiență și nici de talcioac eclectic, dar nu s-ar putea spune că stăm pe loc. Că n-am făcut totul pentru a găsi o cale proprie, original contemporană, în studiile de istorie literară ce întreprindem, rămân totuși o chestiune deschisă, care ne tulbură câteodată, întrefîind un soi de «mauvaise conscience» a tagmei, de la savanții ei (din ce în ce mai puțini) la tînăra generație de studioși, mai dispuși să-și pună întrebări și să examineze critic realizările, intențiile și atmosfera de lucru. În multe privințe, ne socotim încă, dintr-o eroare de optică, prea mult contemporanii lui Eugen Lovinescu sau George Călinescu, ba uneori și ai lui N. Iorga, fascinați de redescoperirea unei opere care, la urma urmelor, exprimă sufletul și mișcarea spirituală a altei epoci, fiindu-ne mai degrabă un cîmp magnetic de stimuli, repere și sugestii decît model tiranic din raza căruia să ne temem a păși, ca dintr-un țarc acceptat cu sumisiunea resemnată a unor copii paralitici. Stătem, tot astfel, prea ades, prizonierii ultimei cărți citite, euforizați de formalizare și psihocritică, fără să ne întrebăm deajuns dacă toate căile unei noutăți ispititoare ne conduc și spre descoperirea, cu criteriile și mijloacele științei, a unor valori stabile. Nimeni n-ar mai îndrăzni astăzi, fără teama de a se acoperi de un imens ridicol, să reia argumentele vulgarizatoare care puneau în cumpănă pe Eminescu cu Neculupă sau sancționau cu oprobriu lirica lui Bacovia și înălțau ziduri de leprozerie în jurul poeziei lui Arghezi ori Blaga. Cine s-ar mai încumeta să considere cu tot seriosul eminesciana Viața mai presus decît Luceafărul, și o variantă informă superioară viziunii împlinite din Împărat și proletar? Oda la șoarecii din odaia mea și alte cronici rimate din alte spiritul frondeur și instabilitatea politică macedonskiană a produs, mai valoroase decît Noaptea de decembrie? Hotărît, asemenea erori venite dintr-un soi de boală a copieriei, nu se mai pot repeta. Dar, dobîndindu-și imunitatea la o seamă de bacterii, istoria literară actuală nu rămîne câteodată expusă altor maladii, sau cel puțin unor fluctuații de apreciere a valorilor estetice, cu riscuri de eupralicii.

tare și exagerări în direcția contrară? Mă tem că da. Și nu tocmai labilitatea metodelor de care uzăm concomitent astăzi în cercetarea istorico-literară, fără a voi întotdeauna să le identificăm sursele filozofice, generează asemenea fluctuații?

2. Meditația noastră asupra trecutului literar românesc e din cele mai secunde, în sensul unei regăsiri a dimensiunilor istorice și a întreținerii unui sentiment activ al tradiției, suport tonic și necesar — fie și prin confruntare — unei epoci care orea să-și făurească propria ei literatură, respingând orice formă de epigonism. Se va observa, în acest sens, că rolul istoriei literare într-un atare moment, sporește și nu diminuează. Arareori studiile eminescologice — ca să iau un singur exemplu — au jucat o funcție mai activă (chiar dacă fenomenul nu s-a înregistrat la nivelul criticii curente) în consolidarea liricii tinerei generații iar opera lui Perpessicius n-ar fi avut în nici o altă epocă un ecou mai prelung decât acela stărnit în conștiința actualității noastre revoluționare. Cu alte cuvinte, niciind destinul istoriei literare românești n-a fost mai solidă cu acela al creației contemporane, ca acum. E greu să ne imaginăm că cercetarea disciplinei noastre s-ar putea dispensa de orizontul de idei și artă al actualității, că izolarea ei într-un fel de institute-laboratoare, sterile (în tot echivocul termenului) ar putea produce altceva decât o tristă factologie. Când ar trebui să se revindică — oriunde actul istorico-literar se produce, în universități, edituri, foruri academice — menirea ce o au în știință «stații-pilot». Că lucrurile nu stau astfel, cine să fie de vină? Cercetările noastre sînt încă dispersate și opțiunile se rostesc la întâmplare; un organism activ, care să fie Societatea română de istorie literară, încălzită să se nască; numeroase arhive zac necatalogate. Școala noastră de bibliologie și-a rărit simțitor rândurile, cînd nevoile tocmai au crescut enorm; critica de texte și tehnica edițiilor se învață pe apucute și de tot mai puțini. De ce să ne mirăm că mai apar — alături de studii și ediții excelente — atîtă «îngrijiri» neglijate de texte clasice, atîtă bibliografie scldiate și preluări tacite ale unor erori de lecțiune și de interpretare din epoca pionieratului editurilor românești, de la începutul acestui secol? Editarea unui clasic însemnează știință, școală, elită și mucenicie (într-un anume sens) și asupra acestei ultime condiții nu mai părem să fim de acord. Cînd pripeala nu mai e cu puțină, renunțarea pur și simplu mi se pare mai comodă. Altfel n-am avea atîtă ediții monumentale oprite la sfert ori la jumătate. Cine să se încumete să reia munca eroică a unui singur om care s-a luptat o viață cu manuscrisele eminesciene? Îl plîngem pe Perpessicius și-n locul lui reclamăm o instituție cu directori și secretari. Opera lui Alecsandri, a cărei reeditare s-a întrerupt prin moartea prematură a profesorului G. C. Nicolescu, n-a mai fost preluată de nimeni. Ediția scrierilor lui Camil Petrescu s-a oprit — n-am înțeles de ce — la volumul întâi. Marea ediție «de autori» argheziiană s-a înpotmolit și ea. Oricum, ne va lipsi încă multă vreme ediția cronologică, științifică, a operei acestui poet. Ediția creației lui Mihail Sadoveanu, în trei etape, trei formate și trei concepții, rămîne și ea a fi reluată sub auspicii mai fericite. S-a făcut un act de dreptate corespondenței lui N. Bălcescu, editată sub inscripția Opere, volumul IV, fără ca primele trei — dacă era vorba de a se recăuta ceea ce ostridia lui G. Zanne ne-a dat odinioară — să mai vadă lumina tiparului! Și seria edițiilor inaugurate, suspendate, abandonate etc., poate continua cu cronicarii, cu corifeii Școlii ardelenne, cu Gr. Alexandrescu, I. L. Caragiale etc. etc. Poate singurul favorizat de soartă, în acest peisaj descurajant, să fie Delavrancea, ajuns la al nouălea volum al «operei», dar și aici numai munca și sacrificiile de-o viață ale Emiliei St. Milicescu au făcut posibil asemenea «miracol»...

Și dacă redescoperirea trecutului nostru literar, din perspectiva și nevoile epocii noastre, implică de altă ori și o mișcare sentimentală, a noastră către un trecut al marilor noștri bărbați, este oare suficientă declarația unei venerații? Ea poate deveni iute simplă poză dacă nu are acoperirea străduințelor conjugate de a lumina, interpreta și pune ordine în acel trecut. Deunăzi, cineva spunea chiar, cu multă morgă, că n-am avea nevoie de textele integrale ale clasicilor noștri! Tocmai când dezideratul unanim, nu de mult așa de frumos exprimat de un patriot ca Tudor Vianu pleda pentru stringerea rîndurilor în vederea realizării grabnice «a unui corpus al tuturor scriitorilor clasici». Dacă istoria literară (și toți cei chemați s-o exerce, pînă la redactorul de carte al editurii) se simte solidară cu literatura prezentului, e bine poate să reamintim că solidaritate înseamnă și împărțirea răspunderilor.

Mircea ZACIU

»curier«

**EXPEDITORII
SCRIITORII**

ION PAS: Scrisori de la H. SANIELEVICI

Mi se pare că ar trebui să încep prin a afirma că, așa cum l-am cunoscut eu, H. Sanielevici, intrat în lumea umbrelor în urmă cu douăzeci de ani, era un om de o rară delicateță. Vizitându-l, te întâmpina în pragul ușii cu o strângere domoală de mână, cu o expresie binevoitoare pe obrazul ușor măsliniu, cu o privire catifelată. Poftindu-te, în fața lui, pe un scaun, se considera, în calitatea-i de amfitrion, dator să ia el însuși, de pe tava femeii de serviciu, farfuriușoara cu dulceață și cafeaua pentru a te servi; dacă erai fumător, te îndemna să primești din caseta lui o țigară pe care ți-o aprindea singur și căuta să ai scrumiera la îndemână.

Stîmjenitoare era, însă, rezerva în care se ținea în întielele minute ale întrevederii, și uitătura atentă, scrutătoare, bănuitoare parcă, îndreptată asupra-ți, deși te cunoștea, dacă nu din contactele de dinainte, cel puțin prin cele ce scrișeseși. Uimitoare devenea constatarea că el, criticul literar, savantul a cărui vehemență polemică și ale cărui judecăți extravagante stîrniseră, stîrneau încă reacții violente, era un om timid. Mai făcea constatarea că era un om obosit.

Impresia de cumpănire în gândire și de perfectă urbanitate în comportare nu se putea menține, ea fiind contrazisă de enormitatea ideilor pe care le vehiculase în opera-i științifică și de pozițiile pe care le adoptase în aprecierea faptului literar.

De neuitat rămîne atitudinea pe care a avut-o față de neobișnuita intrare în circuitul vieții literare, la vîrsta de numai 24 ani, cu patru cărți deodată, a lui Mihail Sadoveanu.

H. Sanielevici i le-a desființat (mai bine zis, își propunea să le desființeze), negăsind în paginile lor — declara el — decît scene defăimătoare

la adresa țărănilor, de cruzime, violuri și beție. La vremea respectivă, atacul a provocat stupeoare, fără să împleteze cîtuși de puțin asupra carierei ulterioare, atît de fecunde și glorioase, a prozatorului.

... Care, precum a depus mărturie în repetate rînduri, nu s-a putut despărți, de-a lungul vieții sale, de regretul că, prea tînăr fiind, ripostase criticului în termeni cărora nu le-a mai dat voie nicio dată să-i vină sub condei.

— Domnule profesor (îi dispăcea apelativul mult prea rîspîdit și, deci, bagatelizat, de Maestre, preferîndu-l pe acela de Profesor, cu toate că făcuse un stagiu foarte scurt, în tinerețe, la catedră, la o școală comercială), ați făcut declarația că nu veți mai citi, în afara celor patru volume de debut ale lui Sadoveanu, nimic din ce va scrie după aceea, el. A publicat, după cum știți, mai mult de o sută de lucrări.

Tresare, examinează trăsăturile figurii mele, manifestă semnul unei ușoare contrarietăți. Nu-mi puteam îngădui, totuși, pentru stima pe care i-o purtam, să mă gîndesc a-l pune în incurcătură.

— M-am ținut de cuvînt! îmi răspunde cu oarecare severitate.

— Părerea dumneavoastră rămîne aceeași?

— Pentru cărțile la care m-am referit, da! Rămîne însă un scriitor cu mari merite, chiar dacă n-am ține seama decît că a scris mult.

Subliniez cuvîntul de la urmă deoarece și criticul, rostindu-l, îi dăduse o anume nuanță.

Continuînd să păstreze rezerve serioase în ce privește valoarea și semnificația operei lui Mihail Sadoveanu, el va descoperi, după mai bine de un sfert de veac, în paginile povestirilor lui Panait

Istrati-sensuri pe care ele sînt departe de-a le avea astfel că-l va decreta pe autorul lor... un clasic al literaturii proletariului.

Opiniile lui H. Sanielevici despre sine erau ferme, definitive.

M-am sim it tulburat  i am măsurat, în g nd, distan a dintre mine  i el, dintre mine  i u a c nd (cred că era prin anul 1927) mi-a comunicat cu seninătate, însă cu tonul amărăciunii, cam ceea ce avea să  ncred n eze h rtiei chiar după două-

zeci de ani: anume că nu se simte inferior, ci dimpotrivă, «unui Newton, unui Lavoisier, unui Lamarck» deoarece a  revolu ionat trei  tiin e, superioare».

P n  la a ezarea lui peste veacuri, a a cum cu toată c ndoaarea g ndea  i scria, alături de «un Newton», criticul literar  i omul de  tiin a r m ne, în pofida  negalit  ilor  i a excentricit  ilor operei sale, o remarcabilă personalitate a culturii patriei noastre.

București III, Martie 1947
Parcul Cornescu str. C 7

Iubite colege,

Am  nainte a mea colecția «Omului liber» pe care ai avut bun voin a să mi-o d rue ti în Noembrie 1924 « mpreun  cu stima  i admira ia» d-tale. A l  că via a mea  i viața familiei mele au căzut jertfă nevoii mele de a fi totdeauna om liber. (Sîntem am ndoi discipolii lui Roman Rolland). Surmenajului meu unic  i dătoresc moartea fiului meu, invaliditatea d n născare a fi( )cei mele, grava mea boală de nervi la vrista [sic!] de 72 de ani. De ani de zile trăiesc într-o   m izerlemund   i nu am asigurată nici măcar piinea cea de toate zilele.

Repet mereu: nu sînt inferior unui Newton, unui Lavoisier, unui Lamarck; ci poate chiar superior. Am revolu ionat trei  tiin e, superioare.

F  pentru mine ce po i  i ce se cuvine să faci.

Cu sentimente de bun coleg

H. SANIELEVICI

București III, Parcul Cornescu str. C 7
6 Mai 1947

Stimate domnule Pas,

  i mulțumesc pentru ajutorul de c inci sute de mil; dar la expediere s-a gre it adresa,  i fiindcă am fost prea t rziu  n  tiin at, mandatul a ajuns la rebut;  i acum, cu toate reclama iile mele, tot

acolo se a l , deși au trecut aproape șase s pt m ini de la expediere.

 ntre timp banii s-au devalorizat mult,  i cei 500.000 nu mai contează. D n suma de 500.000 mi s-au scăzut 75.000, tax[a] de rebut.

Notă [.] Azi 6 Mai am încasat mandatul, gra ie interven iei unui func ionar cunoscut.

Sufăr de o gravă boală de nervi.

Cu cele mai alese sentimente
H. SANIELEVICI

Mult te rog să-mi mai trimi i o sumă pe carea cea mai scurtă.

București III, 20 Februarie 1946
Parcul Cornescu, str. C 7

Stimate domnule Pas,

Apelez la d-t , să publici în «Libertatea» literară:

- 1) <Adresa> Scrisoarea pe care o primesc de la d. Louis Marin;
- 2) Scrisoarea pe care am trimis-o eu domnului Conrad Bercovici, reputatul scriitor american;
- 3) iar domnului Soare să-i publici o poezie.

Cu cele mai alese sentimente
H. SANIELEVICI

Ale mele le po i amina  i pentru numărul viitor, dar poezia lui Soare trebuie te publicată imediat, fiindcă e dedicată martirilor din 24 Febr. 1945

Un document despre familia EMINESCU

Un episod din copilăria lui Mihai Eminescu, care a stîrnit interesul biografilor săi, este legat de momentul retragerii lui, în anul 1863, de la gimnaziul din Cernăuți. G. Călinescu¹ motivează cu «lipsa de mijloace de a plăti costul» întreținerii în școală, întreruperea studiilor de către poet, cu puțin înainte de terminarea clasei a II-a. Tânărul Eminescu revine acasă, unde probabil numai nevoia de mijloace de susținere îl va îndemna să ceară o bursă de la Ministerul Instrucțiunii, fără să primească însă un răspuns favorabil. În această vreme, bătrînul Eminovici îl lăsase pe Mihai să se descurce singur (pregătindu-se în particular pentru examenele școlare), dar ținîndu-l totuși lângă el, și căutîndu-i o slujbă, un post de practicanț la tribunalul din Botoșani, unde va rămîne din octombrie 1864 pînă în luna martie din anul următor, cînd fratele mai

mare, Șerban, venit acasă de la studii, intervine pe lângă părinți ca Mihai să-și vadă mai departe de carte.

Se pare, așa cum ne dovedesc rîndurile unei scrisori de revendicare a unei datorii mai vechi de la familia Constantin Balș, că Gh. Eminovici era destul de strîmător și nu avea atunci destui bani pentru a face față sporitelor nevoi de întreținere a copiilor trimiși în străinătate², încît se simte nevoit să pretindă — de la Constantin Hurmuzachi, episcopul bunurilor răposatului C. Balș — achitarea unei datorii de peste 100 de galbeni, pentru care avea «mai multe scrieri» din timpul cînd a fost administrator pe moșia acestuia din Dumbrăveni-Siret.

Scrisoarea lui Gh. Eminovici, aflată în colecțiile de documente de la Arhivele Statului Sibiu³, aduce o mărturie nouă în cunoașterea biografiei eminesciene.

Mircea STOIA

¹ *Viața lui Mihai Eminescu*, pp. 12, 68, 73—75. Editura „Cultura Națională”, București, 1932.

² *Ibidem*, p. 20.

³ Colecția Hurmuzachi, nr. 186.

Botoșanli 864 Decem[brie], 14 dille

K. K.* Constantine!

Maî ăntăiū de tôte m-așiū crede fericitū, asigurāndu-mē despre perfecțiunea precioșel Domniei-vōstre sǎnētai, rugēndu-Vē sǎ mē ertași dēcǎ sōrta nu mī-a permissū fericirea de a vē visita în persōnǎ, ceea ce m-a întristatū cu atātū mai multū, pentru cǎ e unū tēmpū destul de îndelungatū de cāndū n-amu avutū onōrea de a vē videu.

Credū cǎ nu vē va prinde mirare dērǎ, dēcǎ înpinsū de sincerile sentimente de devotamentū și respectū ce vē conservū, mī-amū luatū libertatea de a cerceta cum v-ați afla. Și fiindū

* Comisar «chesaro-crăiesc» (regal).

că simt marea dorință de a avea astă-fel de relațiuni, dără neertîndu-mă interesele melle particulare de a căta să le acceptez în persônă, vè rog încă uă dată să mi le dați și să mē ertați, decă voi attinge uă questiune, care reclamă din partea Domniei-văstre uă mică adducere a mințe, care cred că veți bine-voi a i-o accorda.

Servind mai mulți anni casa răpas[atului] consilieru de Curte Constantin Balș mi rēmasse uă mică pretențiune de una sută cinci galbeni și cinci-zeci și șapte merție, trei dimerlii orzū seu ovāsū și dreptū dovadă că am servit casa am mai multe scrieri semnate de Dnia-văstră, din care cellū din urmă vi-lū alătorez uicea în copie.

Aziū fi putut pre bine de a reclama acesta de la casa D-lui Balș, dără trista posițiune a ei a fost de sigur un motiv destull de valabilu de a mă adresa cu ea cătră D-nia-văstră, mai allessū unde attuncea ați fost episcopu casei, după cum se vede din subsemnăturile D-niei văstre, ceea ce-mi dă credința că cu plăcere, veți bine-voi a-mi liquida aquitarea acestei pretențiuni.

Mi place a crede, că veți ținea demnă lettera mea de orecare răspunsū, făcîndu-mi onōrea de a-mi da relațiunī atātă asupra stărei sanitare a D-niei văstre cât și asupra micēi questiuni ce-mă am luat libertatea de a o attinge și rugîndu-vē ca să bine-voiți a primi asigurarea profundul meu respectū remănu allū Domniei văstre

suppusū și devotātū servū

G. EMINOVICI

RESTABILIRI

Ion AGÂRBICEANU

Fecund și prodigios scriitor, cum pușini a cunoscut istoria literaturii române, Ion Agârbiceanu s-a realizat deopotrivă în proza literară ca și în publicistică, îndeobște foarte puțin cunoscută și cercetată. Rămase risipite pe nedrept în paginile revistelor și ale ziarelor la care a colaborat cu hărnicie și cu neostenită pasiune — între care unele publicații au fost patronate și conduse de către el însuși — articolele politice și literare semnate de autorul Arhanghelilor, stau azi mărturie a unei înalte conștiințe artistice și patriotice, probând cu prisosință și atestând strălucit o vocație de eminent publicist. Ca toți scriitorii români, dar mai cu seamă cei ardeleni, el a avut mereu viu sentimentul datoriei nobile de a participa prin scrisul său la toate evenimentele din viața poporului și a țării sale, rostindu-și răspicat, demn, cu maximă limpezime, gândul și crezul, luînd atitudine deschisă în chestiunile de imediată actualitate ce preocupau și frământau cele mai largi mase populare de care s-a simțit mereu apropiat și atașat. Pînă în ultimele zile ale vieții sale, Ion Agârbiceanu a fost atent la uriașele prefaceri ce se săvîrșeau în jurul său, la marile schimbări politice și sociale în focul cărora se simțea pe drept părtaş. El a continuat să publice cu regularitate nu numai proză dar și articole cu un pronunțat caracter politic, ce dovedesc profunda înțelegere a sensurilor filozofice noi, materialiste, ale actualității în care retrăia acum o nouă tinerețe. Căci, oricine va parcurge ultimele pagini ieșite de sub pana sa, nu va putea să nu fie surprins de uimitoarea infuzie de vitalitate a scrisului acestuia, robust și viguros cum pușini artiști au izbutit să dovedească la o vîrstă atît de înaintată.

Duși cîmîșpete auri.

Doci la 1 decembrie 1918 la
marea adunare de unire la Alba-
Iulia cineva ar fi făcut propozi-
ția ca cu Statul român, ni cere năra
dese de-acum foste promisiile comi-
nești, să fie Republica, nu deo-
narhică, să fi fost Gătit mare. În
naționalismul românilor la acest
Căpătător întru o lungă mîntuire fi-
venia se așază statul la deplină
libertate națională și independență. Pentru
ce toate puterile spirituale
care erau îndreptate și mare la
românism. Si visau de atunci să
aibă un „refuzat” al lor, fiindcă
stăruie să se săturat de mult. Fi-
rile marile au urmasi în noile și
devotament în comunitate și în
măști. Si cine cîmîșpete în viața
Pentru acest românism devotament?

Dușini cunoșteau la noi cumplita
Lupă puteră în cele douăzeci și
minuți, conștientul lucrurilor înțelate.

Din seria acestor scrieri face parte și articolul intitulat După cincisprezece ani. El a fost scris la sfârșitul anului 1962 și încredințat spre publicare revistei „Tribuna”, în paginile căreia a și apărut (vezi „Tribuna”, anul VI, nr. 52 (308) din 27 decembrie 1962, p. 1, coloanele 1—2, cu continuare în p. a 2-a, coloanele 1—2), trunchiat, cu pasaje întregi omise și cu intervenții mai mult sau mai puțin inspirate în text. De aceea, credem că este nimerit și util acum să-l facem cunoscut

publicului în întregime, respectând fidel textul manuscrisului¹ original, exemplu de înaltă conștiință politică și artistică a scriitorului în ultimii săi ani de viață.

Constantin CUBLEȘAN

¹ Manuscrisul cuprinde șase file, format 10,5/40 cm., specific majorității manuscriselor Agârbiceanu, scris cu cerneală albastră și purtând iscălitura în josul ultimei pagini.

«După cincisprezece ani...»

...marilor scriitori...
...a mai amintit de cele...
...ontele de mi de munitori calificati
...la baste vbinete si felurile din Tura...
...Dintre ei se... recrutat din
...cunoscute serile de inaintamant secun
...si sfurte la bati 4 inervat
...le serale...

Dacă poți fi... Cămi a...
...puta într-o... neintensiati am...
...na poate fi putu... de pui de cadre in
...tinite, c... de... prea multe cadre, de
...prea multe oameni calificati. Unde
...vi fi putu... cu totu?

...la un regim monarhic si capital
...list in tuleria... putea fi foste seri
...susi, - atun cit de greu... p...
...de lucru chiar si putu... oameni cal
...ficati pe ceru... creștea de q... regimul
...man... de vor... si de... creș
...maru... p... de lucru putu...

...toți, că nu se mai... cum
...ntura de p... cu capitalista, că
...un singur interes: cel personal al
...{...}

... - 1. Agârbiceanu

Dacă la 1 Decembrie <1918> 1918 la marea adunare de unire de la Alba Iulia cineva ar fi făcut propunerea <că> ca Statul român, în care intraseră de-acum toate provinciile românești, să fie Republică, nu monarhie, ar fi fost bătut măr. În naționalismul românilor de la vestul Carpaților intra — pe lângă năzuința firească de-a ajunge odată la deplină libertate națională, valorificând pentru poporul lor toate puterile spirituale, cu care erau înzestrați — și o mare doză de romantism. Ei visau de veacuri să aibă un «împărat» al lor, fiindcă de cei străini s-au săturat de mult. Figurile marilor voievozi din Moldova și Muntenia îi urmăreau <și în vis> ziua și noaptea. Și cine i-ar putea învinovăți pentru acest romantism sentimental?

Puțini cunoșteau la noi cumplita lupte pentru tron în cele două țări românești, conjurațiile boierilor înhăitați cu marii viziri din Istanbul, pungile de bani pe care partidele le vărsau în vistieria nesătulă a Porții. Puțini cunoșteau chiar intrigile domestice care au detronat pe Cuza Vodă. Iar de chipul cum guvernau partidele politice, trecând și peste capul domnitorilor aduși din streini, pentru a-și ocroti interesele lor familiare și materiale, — lumea de la noi nu-și prea bătea capul.

La noi se plutea încă în plin romantism politic, și în ceasul unirii de la Alba Iulia...

Dar n-a trecut decît puțină vreme și acest romantism a fost risipit de înșși

ardelenii care — prin partidul lor național — au refuzat să participe la încoronarea celui dintâi rege al tuturor românilor. Cine ar fi propus, în anii ce au urmat, o altă formă de stat, nu ar mai fi fost huiduit de naționalismul ardelenilor. S-a văzut, adică, în scurtă vreme, că în țară sunt atotputernice partidele politice, și că din regalitate n-a rămas decât o umbră. A văzut toată lumea că nu mai poate fi vorba de învierea lui Ștefan cel Mare sau a lui Mihai Viteazu, cu atât mai virtos că la sfârșitul primului război mondial a urmat o prăbușire a tronurilor aproape în toată Europa.

Istoria nu se întorcea în trecut ci mergea mereu înainte, căutând forme nouă pentru cîrmuirea țărilor și a popoarelor, masele populare, masele mari ajungînd să fie hotărîtoare în această căutare...

Și așa iată că am ajuns și noi la forma de stat a Republicii populare de azi, care-și numără acum un deceniu și jumătate de existență prosperă. Ar fi realizat o monarhie, fie și cea mai constituțională și democratică, ce a realizat republica noastră populară în acest interval?

De unde și cu ce?

Fără naționalizarea industriei și comerțului, fără naționalizarea pămîntului și a tuturor izvoarelor de venit din sol și subsol, venitul național n-ar fi putut crește vertiginos cum a crescut din 1947, și fără această uimitoare creștere regimul n-ar fi putut umplea țara de la munte pînă la mare, și între toate granițele [...] cu mari și nevisate realizări materiale și culturale.

Dar un regim monarhic nu ar fi putut desființa dreptul de proprietate individuală fără a se desființa pe sine însuși.

Din această epocală reformă structurală — la noi și în toate republicile de democrație populară — a izvorît marea industrie grea și toate uzinele și fabricile cari au schimbat fundamental structura și caracterul țării noastre.

Venitul național nu s-a mai împărțit în punga unuia sau altuia dintre cei de la conducere, nici în contractarea împrumuturilor de stat, nici în livrările oneroase a fabricatelor din străinătate, ci s-a putut vărsa în întregime în vistieria țării, care — la rîndul său — nu l-a încuiat cu zece lacăte, ci l-a întrebuințat la înzestrarea materială și culturală a țării.

O simplă comparație. Și înainte de 1947 s-a clădit destul de mult, în Capitală mai ales. Marii capitaliști, posesori de uzine sau fabrici, sau poruncitorii marilor bănci, au clădit zeci de case, dar nu pentru a adăposti lumea fără locuințe, ci pentru a-și asigura un venit statornic din chirie. Milioane au fost zidite pentru a aduna și mai multe milioane, iar populația Capitalei, lipsită de mijloace materiale mari, rămînea strîmtorată în aceleași locuințe insalubre.

Iar azi?

Milioanele — și-s multe tare — se plasează în clădiri igienice de mari proporții cu ținta precisă de a da locuințe celor lipsiți.

În cincisprezece ani sub Republică s-au construit mai multe locuințe decât într-un veac de monarhie.

Dar clădirile publice sanitare și culturale, cu cît au bătut tot ce s-a făcut în trecut?

Statisticile ce se publică cu prilejul aniversării de acum, nu mai lasă nici o îndoială de progresul uriaș ajuns de România republică...

Eu mă voi opri la date statistice publicate prin reviste privind realități culturale, care mi se par de-a dreptul uluitoare.

Cine nu știe și nu apreciază rolul teatrului ca factor de cultură și de educație? Și cu toate acestea sub regimul trecut aveam doar cinci-șase teatre de stat.

Azi?

Avem aproape în fiecare oraș mai mare, și nu numai românești [...] ci și în limbile naționalităților conlocuitoare. Dar alte realizări teatrale sunt și mai uimitoare: *mișcarea teatrală amatoare!*

Aproape nu există azi comună în care să nu fie și o echipă teatrală. Iată după datele publicate în revista „Contemporanul”, care e la sursa informațiilor, în anul 1962:

«S-au aflat în întrecere (raionale, regionale) 11 600 echipe de teatru dramatic, 500 formații păpușerești, 154 colective care au alcătuit montaje literare, 25 000 recitatori și cititori de pe scenă pentru public. Au dat 33 000 reprezentații și au fost urmăriți de 6 500 000 de spectatori».

«Iar din 7 decembrie timp de douăsprezece zile vom vedea în Capitală în sala Teatrului C. C. S. și în aceea a Casei de cultură a raionului 16 Februarie, cele mai înaintate detașamente ale acestei colectivități, înfățișând aproape o sută de spectacole selecționate din toate regiunile».

E întrecerea ultimă a echipelor care au ieșit biruitoare la întrecerile regionale din tot cuprinsul țării.

Datele de mai sus sunt într-adevăr uluitoare, și dacă nu le-am vedea publicate oficial, nu ne-ar veni să le credem.

Cine stă să se gândească ce însemnează această formidabilă frământare pentru cultura noastră, va trebui să recunoască o nouă și bogată viață spirituală, artistică și educativă care pătrunde în tineretul nostru mai ales.

Dacă ne-am gândi numai la grija mare pentru exteriorul, pentru prezentarea amatorilor teatrali în fața publicului, în strălucite costume locale, și încă va trebui să recunoaștem ce pași mari a făcut țărâtimea noastră în năzuința spre cultură. Și acesta este abia întiul câștig din suma foloaselor pe care le au în citit, în vorbit, în creșterea simțului pentru frumos, în aprecierea sentimentelor și preocupărilor mai înalt omenești.

Știind că acest avînt a pornit numai de un deceniu și jumătate, înțelegem mai bine și tezaurul spiritual al poporului așa de înzestrat artistic, și de mijloacele ce i-au fost puse la îndemînă de autoritățile de stat: instructori, cheltuieli de transport, întreținerea gratuită în centrele raionale și regionale cu prilejul atîtor concursuri de întrecere. Care regim monarhic ar fi intrat în atîtea cheltuieli?

Aceeași revistă, din care am luat datele de mai sus privitoare la mișcarea teatrală, publică și cîteva date statistice în legătură cu studențimea universitară, și anume aceea care urmează cursurile zilnice.

La concursurile de intrare în Universitate din acest an s-au prezentat 53 000 de tineri, 50 000 absolvenți cu examenul de maturitate al liceului, și au fost admiși în urma concursului 21 600. Deci din numărul solicitanților au intrat în învățămîntul superior numai 41% — la unele facultăți mai mulți, la altele mai puțini, după atracția candidaților, după numărul planificat pentru anul acesta, pe facultăți, după puterea de cuprindere a acestora și de «necesitățile previzibile ale Statului».

Între cei ce s-au prezentat la concurs pe lingă absolvenții școlilor medii de cultură generală, neîntrați în producție, a căror singură datorie a fost învățătura, au fost și absolvenți ai cursurilor serale «a căror activitate principală s-a desfășurat în producție nu la școală».

Dintre absolvenții învățămîntului de zi s-au prezentat la concursurile de intrare în universitate 95%, dintre cei din învățămîntul seral 20%.

Peste jumătate dintre studenții universitari beneficiază de cămin și cantină, aproape două treimi primesc burse, iar învățămîntul este complet gratuit.

De asemenea condiții de ajutorare a studențimii universitare nici nu putea fi vorba înainte vreme. Bursele erau puține și se acordau cele mai multe, numai avînd «sfinți la Ierusalim», adică un patron cu vază din partidele politice, iar cămine erau și mai puține și se intra în ele cu aceleași protecții.

Concurenții care n-au reușit anul acesta să intre în învățămîntul superior nu rămîn pe drumuri, cum se întimpla mai înainte, ci li se face loc în producție, și după o vreme încearcă din nou, ori se complac în producție în care au intrat, și nu se mai prezintă la concursurile viitoare.

Numărul tot mai mare al studenților a necesitat crearea celei de a patra universități din țara noastră, cea de la Timișoara.

Trecînd fugar în revistă mișcarea culturală de la cei doi poli: teatrul de amatori și institutulele superioare de învățămînt, cine nu rămîne convins și însuflețit de marea operă spirituală ce se săvîrșește în țara noastră în alcătuirea ei republicană ? Dar între cei doi poli pomeniți cîte alte realizări de ordinul cultural nu s-au ridicat în cei 15 ani de la proclamarea Republicii ? Bibliotecile, căminele culturale, școlile populare de șase și opt ani. Din toate iradiază lumină tot mai abundentă, numărul oamenilor instruiți crește mereu, fără a mai aminti zecile și poate sutele de mii de muncitori calificați la toate uzinele și fabricile din țară. Dintre ei se recrutează elevii cursurilor serale de învățămînt secundar dar și studenții la universitățile serale...

Dacă poate fi o teamă a unora pentru viitor — neîntemeiată evident — nu poate fi pentru o lipsă de cadre instruite, ci de... prea multe cadre, de prea mulți oameni calificați. Unde vor fi folosiți cu toții ?

Într-un regim monarhic și capitalist întrebarea ar putea fi foarte serioasă — știm cît de greu își găseau de lucru chiar și puținii oameni calificați pe care îi aveam. În regimul nou însă se vor găsi și se vor crea mereu șantiere de lucru pentru toți, căci nu se mai urmăresc acum interese de partid sau capitaliste, ci un singur interes: cel general al Țării.

I. AGÂRBICEANU

SPICUIRI

BLAGA ȘI ARGHEZI

către

Domnița

GERGHINESCU VANIA

Poezia autografelor

«Ne amintim de o casă făcută parcă numai pentru oameni buni și iubitori de frumuseți nepieritoare. O casă pe care nu o găsești ușor, străjuită de munți, apropiată de pajiști și arbori. Înăuntrul ei cărți multe, tablouri, pereți albi, ferestre largi și luminoase. Soțul e om de legi și poet. Soția, una dintre cele mai inteligente și subțiri intelectuale din cîte cunoaștem.»

Rememorînd aceste calde cuvinte semnate de Petru Comarnescu în prefața versiunii românești a *Cădrării pierdute* de Alain Fournier (traducere aparținînd Domniței Gherghinescu Vania, apărută în 1942) am intrat în casa poetului Gherghinescu Vania din Brașov, din acea stradă Crișan care a fost scrisă de atîtea ori pe plicuri ce veneau de la cele mai ilustre condeie și personalități culturale ale țării. Știam, aflasem cu prilejul altor vizite, că aici, în aceste odăi în care abundența cărților și a obiectelor de artă impresionează profund, s-au consumat în decursul a mulți ani clipe de înaltă elevație spirituală, știam că acești pereți încărcăți astăzi cu fotografii au fost martorii unor vizite ilustre. Din cele aproape 2 000 de cărți, unele prețioase, altele foarte prețioase, cam un sfert, cel puțin, sînt cu autografe. Iată cîteva dintre cele mai impresionante dintre ele:

«*Unci Domnițe în odăjdii de suflet împărătești melania diacului Tudor Arghezi. 1 octombrie 1959.*» [Pe ediția definitivă de poezii din 1959].

«*Niște frunze drept flori Domniței scumpe și fratelui Vania Gherghinescu*

de ascuns dedesubtul perinii de ureche dragostea gingașe de toldeauna. Tudor Arghezi. 25 Ianuar 1962.» [Dedicație pe volumul *Frunze din 1961*].

«*Domniței marca vinovată că poezia românească nu conținește. Lucian.*» [Blaga] [Pe ediția definitivă de poezii din 1942].

Prietenia care i-a legat pe Tudor Arghezi și Lucian Blaga de soții Gherghinescu Vania tîndu deja să intre în rîndul celor mai curate dintre legendele literaturii române. Nenumărate sînt dovezile de prietenie, nenumărate sînt scrisorile, dedicațiile, fotografiile cu care acești doi mari oameni au dovedit un atașament profund, constant, de-a lungul a cîtorva decenii. În 1946, Tudor Arghezi insera pe înția pagină a volumului de *Versuri alese* apărut în Editura de Stat:

«*Domniței Gherghinescu căreia nu-i sunt în stare, de cînd i-am trimis o scurtă scrisoare, făgăduindu-i o alta, să-i mîzgălesc o hîrtie mai mare.*

Copiii, care în fiecare zi mi-au spus: „Iar nu i-ai scris Domniței” și cărora le-am tot răspuns „Nu găsesc tonul și fracțiunea lui”, m-au îndemnat alaltăieri: „Scrie-i o poveste”. „Ce fel de poveste?” i-am întrebat. Mitzura mi-a spus: „O poveste cu vrăbii”. Barufu: „Una cu purcei”. Le-am făgăduit să fac o poveste cu vrăbii și purcei într-o tabletă, la „Adevărul” — pentru Domnița.

Să văd acum, sunt capabil să mă țin de o vorbă atât de grea? Sunt chinul de gîndul ăsta, cu emoție și cu frică.

Iată, pînă alta, niște versuri reeditate. Primească-le și Domnița și poetul Vania cu dragostea de inefabilă simplitate, cu care le sunt trimise prin mîna surorii Paraschivei, cu ștampila nevăzută a sărutărilor copiilor noștri și a ei. București, 27 Noiembrie 1946. T. Arghezi. »

Este o adevărată tabletă inedită această caldă dedicație în care prietenia se ridică din ficco cuvînt.

Pe un exemplar din *Trilogia culturii* (1944), Lucian Blaga închina Domniței Gherghinescu Vania următoarea dedicație:

« Pentru Domina ineffabilis. Lucian. »

Explicația acestei lapidare, dar mirifice caracterizări o găsim într-o scrisoare a poetului din 2 martie 1944.

« ... Ceva despre frezii :

Printre vegetale, frezia e singura floare care a avut ideea genială de a protesta împotriva spectaculosului și de a se întoarce la un fel de simplitate densă și discretă.

În fond pentru a fi un mare botanist trebuie să fii un mare poet, căci ai de-a face cu poezia în stare naturală, adică cu florile, și dacă vrei să dai un nume florilor, trebuie să spui totul în numai două cuvinte latinești. Nefiind un botanist, dar totuși un poet, și necunoscînd numele și epitetul oficial al freziilor, m-am gîndit că ar putea să fie botezate: Domina ineffabilis... »

Un episod interesant se leagă de dedicația pe care Miron Radu Paraschivescu a scris-o pe o filă ce conține două sonete date: 3 februarie 1952. În însemnările sale (vezi fragmentul publicat în revista „Astra”, nr. 9 din 1970) Domnița Gherghinescu Vania mărturisea în legătură cu acest autograf:

« Miron vine acum mai rășor... deunezi, vorbind despre poezia de dragoste (citise, întîmplător, într-o revistă a Fundațiilor, veche, Domnițele) cu i-am spus că struna aceasta am impresia că lui îi lipsește. Și exemplificasem cu materialul din volumul său care se află la mine, pentru lectură. De cînd s-a făcut și mai negru și mi-a răspuns că o să îmi arate el mie. Într-adevăr ieri seară, ieri noapte mai exact, căci trecuse de unsprezece și jumătate, m-a chemat la telefon și

LUCIAN BLAGA

POEZII

Domniței
marea vinovată
că poezia revinovească
nu conțenește
Lucian

TUDOR ARGHEZI

versuri

Cu o prefață de
MIHAI BENIUC

Vener Domnule în odașda
de suflet împăratești
metania
diacului
Tudor Arghezi

1 Octombrie 1959

mi-a citit trei așa-zise sonete. Foarte frumoase.

A doua zi mi le-a adus bătute la mașină, cu dedicația următoare, scrisă de mină:

„Domniței Gherghinescu, fiindcă a spus că nu știu să zic de dragoste — aceste așa numite sonete” ».

Numeroase sînt ocaziile în care scriitori de primă mărime și-au exprimat atașamentul și admirația pentru personalitatea discretă, delicată, a Domniței Gherghinescu Vania. O dedicație pe volumul *Nebănuitele trepte* din 1943, reia un vers dintr-o celebră poezie blagiană:

« Domniței din basmul acelei cetăți.
Lucian. »¹

S-ar putea scrie, fără îndoială, o întreagă carte cu dedicațiile care au fost oferite în decursul anilor poetului și soției sale. E. Lovinescu, Ion Pillat, Mircea Eliade, Geo Bogza, Mihai Beniuc, Zaharia Stancu sînt doar cîteva dintre personalitățile de prim ordin ale vieții spirituale românești care au trimis cărți cu semnătura lor înspre casa din strada Crișan nr. 16 din Brașov.

Cărți, fotografii în care li vedem în ipostaze familiare pe acei pe care sîntem obișnuși să-i contemplăm în manualele școlare, tablouri prețioase, vase de preț și, peste toate acestea, o atmosferă de reculegere, de comuniune cu amintiri inestimabile.

« Casa a fost frecventată de creatori de artă din toate domeniile » — mărturisea cîndva Gherghi-

¹ Din 18 decembrie 1941, datează și scrisoarea pe care o publicăm aici: [fl r⁶] «Domniță, bucuria ce mi-ai făcut cu scrisoarea ta e poate și mai mare decît bucuria ce ți-am făcut eu cu cartea mea. Știam într-adevăr că am scris un lucru bun, dar așteptam și părerea Ta: acu sunt *absolut* sigur. Orice ar mai spune de aci încolo — alții. Cu toate că aceeași impresie [fl v⁶] mi se comunică și din alte părți, indiferent de culoare și nivel.

Zilele trecute, închipuie-ți, am citit într-o seară piesa — fetei din casă, pe care am adus-o chiar din Căpâlna, și care a recunoscut numai decît moara și peisajul. I-a făcut nespusă plăcere. Cu alte cuvinte piesa va pătrunde *pînd jos*.

Acu transcriu atorismele. Ah [fl r⁸] cum aș vrea să ți le citesc!

Poate se va da o bună ocazie de călătorie, deși, astăzi... Dar tu înțelege și fără a-ți spune totul.

După sărbători aș vrea să trec mai serios la Anton Pann. Care va fi doar un pretext, căci totul este pură născocire. Numai figura rămăno, și Brașovul! Cu Scheii, pe unde ne-am plimbat odată, printr-o biserică ce se restaura, cu niște zugrăvi [fl v⁶] sus pe schele, cărora le-ai aruncat niște flori. Cînd am ieșit afară, am avut nu știu ce sentimente de Renaștere italiană cu alesături bizantine prin ea! Iar ajuns aci, condeiu se auto-desființează.

Lucian »

Tudor Arghezi împacă cu soția Gherghinescu Vania

nescu Vania. «Amintesc doar de Tudor Arghezi, Ion Pas, Corneliu Baba, Virgil Gheorghiu, Ionel Teodoreanu, Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu, Ion Vlasiu, Romul Ladă, Mihai Constantinescu, Ion Chinezu, Victor Papillian, Demostene Botez, Petru Comarnescu, Miron Radu Paraschivescu... și cîți alții! Între acești pereți s-a scris, s-a gîndit, s-a citit atîta literatură, au fost salvate atîtea poeme ridicîndu-li-se calitatea ori salvîndu-se pur și simplu prin intervențiile fără greș ale celei mai atente și mai competente cititoare — consultată uneori, așa cum se va putea constata cîndva dintr-o prețioasă corespondență, pînă și de marile personalități literare.

Voi încheia aceste cuvinte tremurate, amintîndu-mi de vizita lui Tudor Arghezi în iulie 1957, cînd se pregătea să plece în Elveția pentru a-și îngriji sănătatea. În ziua aceea, Arghezi a rugat-o pe Domnița (gest unic, poate) să-i citească o

poezie din oricare volum al său. A citit *Morgens-timmung* și a fost înregistrată pe bandă de magnetofon. E singura înregistrare, și dacă Barutu ar mai găsi-o ar fi pentru mine mai ales o adevărată binefacere².

² Reproducem, de asemenea, un fragment dintr-o scrisoare a lui Tudor Arghezi către Gherghinescu Vania, scrisoare datînd din 1941:

«Mă sfîșiesc să întreb de sănătatea Domniței, permite-mi să-i zic pe nume. Nu știu de ce nu se potrivește limbajul de protocol cu cele ce ți-s prea aproape sau prea depărtate. Spune-i că aș avea de gînd să scot un nou bilet, *Papagalul*, pentru copii. Nici vorba „pentru copii“ nu-mi place de loc. Poate că ar avea și Domnița un punct de vedere și o idee de propus și mi-ar fi foarte agreabil să le consult.

Măna tremură, am venit de la ciocan și garduri. Am bătut 40 de șipci în 240 de cuie...»

Lucian Blaga și Domnița Gherghinescu Vania

În timpul celei de a doua sau a treia vizite pe care ne-a făcut-o în această casă din strada Crișan, nu știu cum au decurs discuțiile — am auzit-o pe Domnița spunând un lucru pe care l-am și notat undeva și pe care îl reproduc pentru marea lui frumusețe:

— „Domnule Arghezi, noi vă iubim așa de mult, încât am putea să vă iubim chiar și mai puțin — dacă dumneavoastră preferați»³.

Voicu BUGARIU

³ Dăm în subsol, în încheierea acestor scurte însemnări, un alt fragment dintr-o scrisoare a Domniței Gherghinescu Vania, către soțul său:

«... după căsătoria noastră. Doamne, ce bolnav ai fost atunci și pieriscul din fereastra ta ce nău înflorise. Era o primăvară cu multe privighetori; le auzeam în zori, când mă duceam la capela mamicilor, să mă rog să te faci mai repede bine, pînă nu se trec lăcrămioarele. Voiam să te duc în pădure, să-ți arăt singurul loc, știut doar de mine, unde creșteau lăcrămioare. Acum, când mă gîndesc la nenorocirea aceea, știu ce aproape ai fost de moarte; dar atunci nici o clipă nu mi-a trecut prin minte. Asta. Când ești foarte tîndr, moartea e totdeauna la alții. Fiindcă tu iubești, din tot sufletul, un om, el iese din rîndul oamenilor și aproape din legile vieții.»

CAMIL PETRESCU — STUDENT LA FILOZOFIE

Orice text aparținând unui scriitor are încărcătura lui de semnificații, luminează, cel puțin cu o rază, un pământ știut sau o zonă de umbră și de noutate. Când e vorba de personalități remarcabile, a căror operă rămâne un model de angajare artistică, așa cum a fost Camil Petrescu, noutatea unui text este revelatoare chiar dacă documentul însuși nu este de o valoare deosebită.

În 1913, la mijlocul unei tinereți de lipsuri și de îndrăgire, studentul Facultății de litere și de filozofie din București își încercase condeiul de multe ori, câștigase un premiu literar în 1912 și umplea cu zel caiete întregi cu însemnări de psihologie socială.

Dar, alături de toate proiectele, problema câștigării mijloacelor de trai necesare continuării studiilor rămânea hotăritoare. Și iată-l, așa cum probează documentul recent descoperit, dezvoltând un subiect de psihologie la concursul de burse organizat de Fundația Universitară din București, la 21 decembrie 1913.

Cele trei pagini manuscrise (*Despre atenție*)¹, destul de corecte din punct de vedere științific dacă avem în vedere nivelul epocii, sînt semnificative, într-o măsură, pentru evoluția ulterioară a scriitorului. Înclinarea spre reflecție este sesizabilă. Întregul text vădește o gândire proprie și un spirit de observație care depășesc rigiditatea temei. Exemplele alese se referă la propria biografie ajungînd pînă la momentul trăit. Concepută mai larg și cu intenții precise de sistematizare, lucrarea se precipită spre sfîrșit. Intrat în criză de timp, autorul formulează scurt, pierzînd, într-o măsură, cursivitatea. De altfel, pe ultima pagină, între paranteze, ține să menționeze: «din lipsă de timp nu pot încheia». Dar profesorul examinator, C. Rădulescu-Motru, vede dincolo de graba proaspătului student, acordîndu-i nota 8 și netezindu-i, astfel, calea spre bursă.

Ion STOICA

¹ Arhiva Bibliotecii Centrale Universitare București, Dosar 48, fila 363.

Concursul pentru bursa universitară a „Fundației Universitare”

Despre atenție

Un foarte important fenomen sufletesc de natură volițională este atenția. Ea este actul prin care noi mărim în mod considerabil intensitatea celorlalte stări sufletesti. Noi știm că în cîmpul luminos al conștiinței noastre nu pot încăpea simultan decît un număr redus de stări sufletesti — cel mult 7—8² din care cele mai multe se pierd din ce în ce în întunericul subconștientului și [al] inconștientului — rămînînd în primul plan cel mult 2—3. Ei bine, atenția este actul sufletesc care proiectează lumina conștiinței asupra acelei categorii de fenomene pe care vrem să le studiem mai de aproape, care ne preo-

Concursul pentru bursa universitară
a „Fundatiei Universitare”

52

8 opt)
L'Espre Attente.

Un foarte important fenomen reflecte la natura voluntară
este atenția. Ea este actul prin care noi mărim în mod
considerabil intensitatea celorlalte stări reflectate. Noi intrăm ad. în
câmpul luminos al conștiinței noastre nu pot în același timp
de cât un număr de redus de stări reflectate - cel mult 4-8 sau
mai care cele mai multe se pierd din ce în ce în întinșarea
sub conștiință în inconștiință - rămânând în primul plan
cel mult 2-3. La buna atenție este actul reflectare, care printr-o
lumină conștiinței amprentă a celei categorii de fenomene pe
care vrem să le studiem mai de aproape, care ne preocupă.

cupă, exercitînd un control asupra noţiunilor şi [a] judecăţilor, în sensul că alege pe cele necesare şi înlătură pe celelalte. Nu numai atîta, dar ea caută să pui şi oarecare ordine, cerută de scopul nostru, în asocierea idellor şi [în] împreunarea judecăţilor. Mai mult decît atîta, atenţia dă o mai mare agerime simţurilor şi judecăţii, minţii omeneşti în genere. E un fenomen de concentrare al acestor facultăţi sufleteşti. Şi pentru că în genere orîce cunoştinţă o avem prin comparaţie, credem că e suficient să arătăm că starea opusă atenţiunii este starea de vis, sau mai bine zis lipsa de control a asociaţiei de noţiuni în timpul visului. După gradul de atenţie tot aşa restul celorlalte stări sufleteşti dispar mai mult sau mai puţin — cîteodată aproape complet din lumina conştiinţei. Ultimul caz se produce mai cu seamă la savanţi. Îmi aduc aminte că am citit de un matematician ca[re] era aşa de preocupat de soluţia unei probleme încît pentru că a găsit-o şi uîtlînd de tot ce-l înconjură, s-a apucat să facă calculele pe fundul unei trăsuri, fără să observe lumea dinprejur şi restul şi numai cînd a plecat trăsura şi-a dat [seama]. În genere toţi savanţii sînt mai mult sau mai puţin distraţi. (Am subliniat evitînd fiind impropriu alci deoarece distracţia e tocmai starea sufletească opusă atenţiei — în limbajul vorbit nu se face însă deosebite). Restul noţiunilor mai dispore din timpul luminos al conştiinţei şi atunci

[afirmăm] că atenția are tendința de degenerare și se transformă în obsesie. Asta se întâmplă de cele mai multe ori la nebuni și la maniaci. Atenția se poate exercita asupra unor prezentări sau asupra unor reprezentări. De exemplu, am o floare în mână și vreau s-o studiez[,] sau privesc un peisaj frumos. Dar dacă mă gândesc la aceste fapte petrecute atunci nu pot să fiu atent decât la reprezentări. (Sunt oameni care ridă amintindu-și ceva și uitând unde sunt). Atenția se poate exercita chiar asupra citorva din sentimente, de exemplu: durerea provocată de o rană sau mai bine de mâsea (și în cazul acesta devine și mai puternică). Asupra felului stărilor sufletești ale noastre proprii în momentul producerii lor însă nu putem fi atenți. Simt o plăcere dar vreau să văd ce fel de fenomen e acesta chiar în momentul producerii sale, ei bine, asta nu pot. Acesta a fost și unul din argumentele aduse împotriva posibilității psihologiei de a deveni știință. Și fără această posibilitate e perfect adevărat că metoda de studiere a sufletului prin introspecțiune pierde enorm de mult.

Condițiunile în care se produce.

În ceea ce privește individul[,] puterea de concentrare depinde de vîrstă, de sex, de rasă și de superioritatea intelectuală¹. Și mai depinde de educație și de starea sistemului nervos. Copiii sunt foarte puțin atenți și atenția lor e atrasă mai totdeauna de lucruri neînsemnate în fond, dar izbitoare ca aparență. La femei cam același lucru (se înțelege că trebuie să admitem multe excepții, nu pot spune de d-na Curie că nu are putere de concentrare). Putem spune că întotdeauna a fost observată tendința aceasta a femeilor de a schimba, de a lua lucrurile puțin în serios. Oamenii superiori dau exemple nimitoare de putere de concentrare. Ani de zile se preocupă de o singură chestiune.

Se poate face educația atenției și aceasta căutînd să expunem lucruri care interesează pe individ și [-l] face să fie atent. Facem aceasta mult timp și se obțin rezultate frumoase. La persoanele cu sistemul nervos slăbit, atenția se produce foarte greu. Cauzele externe care provoacă atenția sunt foarte numeroase. Zgomotul mare întrerupe o stare de atenție pentru a provoca o alta care are de scop cercetarea cauzelor și [a] împrejurărilor în care s-a produs zgomotul. De ex. Eu scriu acum și sunt atent la lucrarea mea, dar pe stradă trec automobile care-mi atrag atenția în altă parte, iar jos niste lucrători bat cuie și-mi atrag și ei luarea aminte. Cu timp[ul] însă, urechea se obișnuiește cu zgomotele mari și e provocată de cele mici. Ex. cînd eram la internat și era zgomot mare în dormitor puteam adormi. Dacă însă se făcea liniște și numai un singur băiat șoptea nu puteam o clipă să închid ochii. Tot atît de supărător e și tic-tacul ceasornicului, cînd e liniște. De aceea maximul de concentrare se obține în liniște profundă (filosofii vechi căutau locuri retrase). Monotonia slăbește puterea de atenție. (Nu putem asculta o bucată [de] muzică monotonă). Lucrurile noi provoacă atenția. Diversitatea de [re]prezentări împiedică funcționarea atenției (simțim nevoia să cercetăm în amănunte).

Sentimentele de plăcere, groază și curiozitate provoacă atenția. Durata atenției variază de la individ la individ.

(Din lipsă de timp nu pot încheia)

PETRESCU CAMIL

Anul I de filozofie

¹ În sensul ideilor lui Rădulescu-Motru, profesorul examinator.

«NEAMUL DIN CARE SE TRAGE PANAIT ISTRATI»

Avem în vedere neamul mamei scriitorului, Joița Istrate. Tatăl (nelegitim), cum se știe, era un grec cefalonit (mai exact: din Cefalonia, localitatea Faraclata) atras pe meleagurile brăilene de mirajul aventurii (și al afacerilor comerciale). Lăsând-o pe Joița cu copilul mic, Valsamis s-a reîntors în Grecia. (După o versiune biografică ar fi murit chiar pe vaporul care-l ducea spre Cefalonia lui mult iubită).¹

Cu prilejul voiajului întreprins în Grecia, în compania lui Nikos Kazantzakis (ianuarie 1928), Istrati își propunea să se documenteze în privința originii paterne despre care nu știa prea multe, dar atitudinile sale politice l-au atras expulzarea și o dată cu aceasta definitivă cufundare în mister a respectivului capitol biografic.

¹ Senzațional! În urmă cu un an, am primit vizita unui pensionar, recomandat de profesorul Mircescu din Brăila. Respectiva persoană se oferea să-mi pună la dispoziție documente care să conteste justetea afirmațiilor referitoare la tatăl lui Istrati, susținute de mine, laolaltă cu ceilalți biografi (toți luând în brațe spusele scriitorului). Valsamis pe numele său întreg „Gheorghe Valsamis de ani treizeci și Nouă, profesia precupeț“, apare printre martorii chemați să ateste nașterea lui Panait („domiciliat într-o casă cu muma copilului“, cf. actul de naștere). Valsamis n-ar fi părăsit niciodată România ci numai Brăila, stabilindu-se în Buzău, unde s-a căsătorit (legal) și a avut un copil (care trăiește și astăzi?!). A murit nu în timpul copilăriei lui Istrati și nu pe vaporul care-l apropia de ținuturile natale ci după primul război mondial, într-o casă de la marginea Bucureștiului.

L-am rugat pe autorul acestor afirmații să-mi producă dovezile în coloanele „Manuscriptum“-ului. Nu știu din ce pricină nu a mai revenit (nu cumva datorită unor scrupule de ultimă oră, fiind prea strâns legat sufletește de urmașii lui Valsamis?) Folosim acest prilej pentru a reînnoi invitația.

Dar în privința mamei și a neamului Istrăteștilor? La puțin timp după publicarea monografiei, Iordan I. Tacu, «fost învățător și publicist» (cum singur se recomandă) îmi trimitea un amplu și interesant studiu, rodul al mai multor ani de investigații, în problema «neamului din care se trage Panait Istrati».

Ipoteza este aceasta: strămoșii dinspre mamă s-ar trage din ciobanii transilvăneni statorniciți pe malurile Dunării în cadrul transhumanței: «Locuitorii ardeleni, transhumanși vreme de veacuri veneau aici la iernatul vitelor, cu tîrhatul pe mîgăruș, cu fluierul în brîu și mîncarea-n desagi, erau singuri și foarte puțini cu nevestele lor. Erau cei mai mulți slugi mocănești, nu stăpîni ori antreprenori de tîrle, cum trebuie să fi fost și acel sas, Baldovin, ce-a învemeiat tîrle de la Baldovinești, care n-are nimic cu acel sat nemțesc [sublinierile îi aparțin lui I. I. T.] ce-a existat și pînă la 1916, la vest de Baldovineștii actuali, datorit unor refugiați religioși germani...»

În sprijinul afirmațiilor sînt citate monografii și catalografii ale timpului. «Ștefan Istrati [eroare: Stoica Istrati n.n.] s-a înscris în 1854 în comuna Cazasu, fiind venit aici din altă localitate, fiindcă neamul Istrate, în statistica din 1828, păstrată la Arhivele Statului București și tipărită de prof. M. Popescu, în 1933, nu figurează nici în comuna Cazasu, nici în acest sat și nici la Baldovinești [...].

Neamul Istrati figurează la 1828, în comuna Osmanu, atunci sat turcesc, aparținînd lui Aga Osman. Neamul lui Istrati se așezase aici la 1822, cînd a luat ființă acest sat și deci a locuit înainte de această dată, în altă localitate, probabil la Baldovinești, pe care l-au părăsit, pentru că în satul nou înființat, Osmanu

era mai multă lărgime». Iată ce arată cartografia lui I. Slătineanu referitor la satul Osmani [rezumatul este al lui I. I. T.]: «Acest sat se afla în plasa Vădeni, la sud de orașul Brăila, 24 km. și avea următorii locuitori: 6 frunțași, cu 36 boi, 22 vaci, 15 cai și 150 oi, aparținând numai la trei locuitori, 13 mijlocași, cu 46 boi, 41 vaci și 220 oi. Codași: 31, cu 87 boi, 65 vaci, 15 cai și 177 oi. În fruntea codașilor aflăm neamul Istrati, cu porecla Doxă: Istrate Doxă [se observă cum I. I. T. transcrie numele respectiv cînd Istrate cînd Istrati n. n.], Gheorghică Istrati și Ion Istrati, toți trei aveau 6 boi, 9 vaci, 6 cai și 45 oi ... Unul dintre cei doi feciori Gheorghică sau Ion, trebuie să fi fost tatăl lui Ștefan Istrati, bunicul scriitorului, iar Istrati Doxă fi era răs-străbunic».

Neamul Istrati nu dispunea de pămînt arabil, ocupația de bază fiind creșterea vitelor. «Iar caracteristica aceasta că ei aveau și oi, ne îndreptățește

în susținerea noastră, că ei proveneau din Ardeal, de unde veniseră aici ca slugi mocănești, ceea ce ne-o dovedește numărul redus de oi ce-i posedau».

În sfîrșit, mai reținem amănuntul că pe la 1906, Baldovineștii se vor numi și Istrăteștii — nume care deși neoficial e consemnat de geologul Radu Sevastos în studiul său despre terasa de pe dreapta Siretului.

Sînt toate acestea pure ipoteze — menite să îngroașe aura poetică legată de instinctul migratoriu moștenit și prin această ramură genealogică de Pănaft Istrati? Cercetînd fondul de documente achiziționat de Muzeul literaturii române de la familia Cioflec, am dat peste acest pasaj dintr-o conferință ținută de Romulus Cioflec în 1936: «Întrebat de mine dacă Istrăteștii din Baldovinești sunt de baștină din județul Brăila, mi-a spus că unchiul lui, adică Moș Anghel ca și Moș Dumitru, ca și maică-sa, îi spusese că se trag dintr-un străbunic venit cu oile din Ardeal...»

AL. OPREA

AMINTIRILE CASELOR

Puțin sînt cei care — trecînd pe str. Banului, aflată în plin centrul capitalei, între calea Victoriei și str. Ion Budișteanu, și văzînd casa cu nr. 3 — bănuiesc trecutul ei. Cîndva, o placă memorială, va spune probabil trecătorului că aici a locuit un timp, scriitorul și omul de cultură Ion Ghica. Acum însă, casa se află în anonimat. În această modestă singurătate, locuiește aici și publicistul și scriitorul Constantin A. I. Ghica, colaborator apropiat al lui N. D. Cocea, autor al mai multor traduceri din literatura franceză. L-am vizitat invitîndu-l să-și depene amintiri. L-am întrebat mai întîi despre semnificația celor două inițiale ale numelui său «A. I.» stabilînd, probabil, direct legătura cu autorul *Scrisorilor către Vasile Alecsandri*.

Const. A. I. Ghica. Tatăl meu se chema Alexandru și era fiul lui Ion Ghica. Scriînd literatură, fiindcă

sînt o grămadă de Ghiculești care scriau, ca să nu se facă confuzie, iscăleam Const. A. I. Ghica. De altfel, în actul meu de naștere sînt trecut cu patru nume: Constantin Alexandru Ion Ghica.

— Aveți deci ca bunic, pe strălucitul scriitor Ion Ghica.

Const. A. I. Ghica. Deși aveam patru ani cînd a murit — m-am născut la 5 iulie 1893 — mi-l amintesc perfect. La Ghergani, de pildă, țin minte, că primea o grămadă de scriitori în vizită, cu toate că era paralizat și starea sănătății lui foarte subredă. Era foarte afabil. Printre cei pe care l-am văzut acolo era și Al. Cazaban. Nu venise însă în vizită. Fusese prins braconînd în pădurea de la Răcari. A fost adus la Ion Ghica. Bunicul meu l-a întrebat ce meserie are. I-a spus că e scriitor. «Păi, scriitor! Scriitorul trebuie să fie mai

indulgent, cel puțin cu animalele». Cazaban, era un om aspru. Replica lui veni promptă: «Da, dar dumneavoastră n-ați participat la o grămadă de întreprinderi cinegetice?». «Erau animale sălbatice, nu păsări nevinovate», i-a răspuns, cred, Ion Ghica.

Cînd mă gîndesc la copilăria mea, îl văd pe bunicul ca într-un tablou, proptit în fotoliu, alături de bunica. Ședeau așa parcă ceasuri întregi, zile, ani...

— După moartea lui Ion Ghica ați locuit în continuare la Ghergani?

Const. A. I. Ghica: Am stat la Ghergani pînă cînd am intrat în liceu. La Ghergani l-am cunoscut pe Alexandru Vlahuță care venise s-o vadă pe bunica mea. Murise bunicul. Vlahuță se plimba prin parc. Am stat cu el de vorbă. Vlahuță a rămas impresionat, aflînd că-i admiram sonetele. I-am dovedit-o recitînd unul din ele. Mi-aduc și acum aminte cîteva versuri din nu mai știu care sonet al lui Vlahuță: «Și visul tău, ca pinza Penelopiei / Se țese ziua, noaptea se destramă / Noian de in-tunerice ne desparte / Zadarnic, zimbătoare te apropii / Și glasul tău tremurător mă cheamă / Tot mai străină-mi ești / Tot mai aproape». Sînt aici anume sonorități eminesciene... Tot la Ghergani, venise Grigorescu. Aceasta se petrecea în 1906. Venise însoțit de un domn, nu mai știu cum îl chema, ca să ceară autorizația bunicii mele să-și ia *Țigancă*, tablou care se afla în posesiunea familiei noastre, să-l expună la București. Cum bunica mea lipsea — era dusă la Miclăușeni, la fiica ei, am rămas singur și l-am dus pe Grigorescu sus, în „Salonul galben” în care se afla *Țigancă*. Grigorescu și-a pus mîinile streășină la ochi și a spus: «Adevărat că-i frumoasă!». Două lacrimi îi curgeau din ochi. M-a impresionat, deși eram foarte tînăr. Aveam 11 ani pe atunci...

N-am mai fost la Ghergani de după primul război mondial. Era foarte schimbat: nu mai erau Gherganii de altădată. Parcul însă era frumos pentru că era plin de flori. Erau o serie de trandafiri minunați, unele specii rare.

— Știu că din Samos, Ion Ghica a adus diferiți arbuști și copaci pe care i-a aclimatizat la noi. Și astăzi poate fi admirat acolo, în parcul de la Ghergani, un falnic arbore de plută.

Const. A. I. Ghica: Cînd intrai în casă, intrai în seră. Pe urmă intrai în sufragerie. Pe urmă într-o cameră mare care se numea «Școală» și unde învățam eu și cu frații mei, cu un dascăl, chiar de la Ghergani. Parterul era modest, deși camerele erau mari. Sus erau: odaia bunicului, odaia bunicii și un salon unde cînta bunica mea la pian, acompaniată de foarte multe ori de către pianistul Dimitriu. Acesta era un bun prieten al lui Caragiale. În casa de la Ghergani a intrat și Enescu. În 1914, cînd a murit bunica, Enescu s-a aflat printre primele persoane care ne-a trecut pragul îndoliat.

Parcul din Ghergani îi plăcea foarte mult Elenei Văcărescu, rudă de altfel mai depărtată a familiei noastre. Ne vizita însă rar. Bunicul meu avea o mare admirație pentru ea. Ion Ghica a fost printre primii cred, care i-au atras atenția că ar fi bine să încerce să scrie în limba română. A încercat cîteva poezii, dar a renunțat curînd...

— Să ne întoarcem la zi. Cum se explică anonimatul acestei case din București, în care a locuit Ion Ghica?

Const. A. I. Ghica: Este foarte regretabil. Acum cîțiva ani, Ion Pas, într-un articol, spunea că nu este suficient o stradă cu numele lui Ion Ghica, sau un bust al lui. Ar trebui să se pună o placă și pe casa unde a viețuit cînd a venit din insula Samos.

Convorbire realizată de
Victor FRUNZĂ

HABENT SUA FATA LIBELLI...

A scrie despre furtul de manuscrise și de cărți vechi din trecut și despre credința iluzorie că un blestem ar putea contribui la stăpînire furtului — înseamnă a te referi la mentalitatea oamenilor orînduirii feudale, obscurantistă în multe din aspectele ei. Blestemul era o armă, o formă naivă, firește, a neputincioșilor dezavuați de mijloacele eficiente ale constrîngerii juridico-penale. Dar mai înseamnă ceva: a oferi cititorilor prin această publicație bibliologică unică, „Manuscriptum”, o pagină de pitoresc livresc, pentru că imprecățiile la adresa hoților de cărți erau — credeau cei ce le scriau — mai eficiente decît chiar lanțurile care fixau cartea ori manuscrisul de raftul sau de masa de lucru a bibliotecii. Am citit multe asemenea blesteme, care aveau o dispoziție tehnică stereotipă. Scribul începe să-l noteze — fie în limba slavonă, fie în limba română sau în grecește — pe primele pagini, în continuare, încheind cu datarea lui. Se mai obișnuia să-l scrie și pe ultima pagină a manuscrisului. Nici conținutul blestemelor nu varia mult în ceea ce privește formula de imprecăție, varia însă, potrivit cu fantazia fiecărui scrib, în amănuntele care puteau spori atmosfera de mister și de înfricoșare. Cele mai inofensive blesteme — se mai numeau și afurisanii — foloseau o formulă indulgentă: «Acest molitvenic este a preutului Toader sin [fiul] preutului Vasilă, ot [de la] nașterea lui Hs. [spațiu alb] și cine l-ar lua necerut de la mine sau l-ar fura, să fie afurisit de Domnul Hs. și patruzeci de mucenici. Amin». (Biblioteca Academiei, cartea românească veche, nr. 199, f. 561). Tot atît de indulgentă este și afurisenia aceasta: «Și cine să va ispiti ca să o fure fără știre stăpînului ei, să-i fii mîinile afurisite» (B.A.R.S.R., ms. 1380, f. 168 v°, din anul 1813). Cînd scribul voia să înfierice furtul cu o formulă mai aspră, adăuga: «... să fie blestemat de 318 părinți de la Nihea, să intre blestemul al tuturor sfințelor săboare ca untul de lemn, în ousele lui...». (B.A.R.S.R., cartea veche nr. 130, blestemul din anul 1719). Pe un Tetravangelh slavon din anul 1535, scris la mîndăstirea Dobrovăj din Moldova de jupan Maștei, se formulează blestemul astfel (în traducere): «Și

cine s-a înîmplea să fure [acest Tetravangelh] să fie blestemat să nu putrezească în pămînt» (exemplar din colecția particulară).

Cel mai înfricoșător blestem cunoscut de noi este scris pe Liturghierul greco-arab, tipărit la Snagov în anul 1701 (exemplar aflat la B.A.R.S.R.). Fiind deosebit de important, l-am transcris și transmis bibliologului Emanoil Bucuță, care l-a publicat în lucrarea sa Cartea Satului (București, 1936, pp. 20—21).

Înfricoșatele formule de imprecăție, la origine au fost inspirate de cărțile bisericești și anume din apa numitele pasaje care condamnau pe iconoclaști (Vezi ms. B.A.R.S.R. nr. 4867, pp. 100—112 v°). Biserica a alcătuit împotriva ereticilor de tot felul și a abaterilor de la canoane, anume cărți de afurisenie, care cuprind toate imprecățiile posibile, de o fantazie uluitoare: «... Iată că cetim carte de afurisanii ca toți să știe, blagosloviți să fie care va păzi porunca cărții; afurisiți, care nu [o] va păzi, parte mu[i]erească [parte bărbătească], sau bogată sau săracă, sau streină sau de aproape, sau pre[c]leasă sau călugăriță să nu fie slobodă. Afurisiți și cea care vor auzi și nu vor spune la toți. Afurisiți mu[i]erea care va călca pe loc, de toți patriarși[i], de toți arhierii[i], de toți[i] preoți[i], de toți[i] monași. Blestemat dă toate blestemele care rîndu[ș]ește sfînta scriptură, blestemat în casăle lui și în curșile lui cel bogat și mu[i]ere[u] lui. Blăstămat în casa lui cel săracu cu mu[i]ere[a] ce[a] neascultătoare a lui. Blestemat și în cîmp pe unde va lucra. Blestemat în muși fie, blestemată jîndăle lui și lucrurile mîinii lui și rămășițele lui, blestemați pruncii în pîntecele și bucatele pămîntului și toate dobitoacele lui și turmele oilor lui și boi[i] lui. Blestemați să fie cîși va intra în casa lui [...] să le trimită Dumnezeu sărăcie, foamete [...] și să le bată Domnul [...] cu nepricepere, cu neștiință, cu cutremure și cu fulgeru [...] cu ranele Egiptului, cu rană de chimere, la zăle, la zăntu, la genunchi și la pulpe [...] Blestemat, afurisit să fie de toți[i] purtători[i] de Dumnezeu sfinții părinți de la șapte săboare ale sfinții biserici [...] înstreinat din parte celor mîntuiți, iar parte să aibă cu Tuda

și cu tatăl lui Satana în tarta[?], în zerișirea din-
filor [...] Amin, amin, amin să zică toți oamenii
de 3 ori. Să fie cei neascultători anathema, anathema,
anathema ». (B.A.R.S.R., ms. nr. 1391, ff. 146—
147, secolul al XVIII-lea.)

Blestemul din liturghierul greco-arab folosește
aproape toate formulele cărții de afurisanic, repro-
duse mai sus din ms. 1391.

În mod firesc, asemenea blesteme pot fi considerate
azi numai ca documente de interes social și istoric
în legătură cu viața și cu circulația cărții în evul
mediu. Conținutul lor superstițios oglindește numai
o parte, dar o parte generalizată, a mentalității
retrograde a epocii feudale.

Dan SIMONEȘCU

Cu binevoitoarea permisiune a profesorului
Dan Simonescu, menționez un text anecdotic,
oarecum înrudit cu anatemisirile clasice, text trans-
mis de profesorul D. I. Suchianu, în formularea
aparținând tatălui său, care, descoperind într-o
carte dintr-o bibliotecă publică, la Iași, pare-mi-se,
pagini mutilate de însemnări și de sublinieri apă-
sate, constatând asemeni, lipsa unor gravuri,
furate de ipochimeni fără obraz care « citiseră »
volumul, cuprins de indignare, a scris el însuși,
pe *versate*-ul lucrării, aceste cuvinte memorabile:
« Numesc lichea pe acela ce n-are respect de gra-
vură și de litera tipărită ».

R. V

O RECTIFICARE

Pe cînd măruntul nostru material «... Să
vizităm împreună... locuri pe unde a trecut
odată gloria străbună », din numărul trecut
al „*Manuscriptum*”-ului se afla sub tipar,
investigații mai amănunțite în colecția „*Monitorul
oficial*”, ca și în coloanele ziarului „*Românul*”
din 1861—1862, ne-au oferit argumente pentru
precizarea identității persoanei căreia Cezar
Bolliac îi trimitea la Iași scrisoarea din 25
martie 1862. [Vezi, „*Manuscriptum*”, II, nr.
4(5)/1971, p. 182].

În rîndurile ce însoțeau publicarea aceluia
document (M. L. R., nr. 16.103), în lipsa ori-
căror elemente sau indicii a e epistolerului
privitoare la destinatarul ei, a vreunei însemnări
ori titulaturi în text, sau în alt loc, ca și inexis-
tența plicului (în cazul că-l va fi avut inițial?),
presupuneam că «amicul moldovan» ar fi
mai vechiul prieten și confrate de condei
al lui Bolliac—Costache Negruzzi. Între cei
doi scriitori existau încă din perioada lui 1840
legături de corespondență. Evident, nu fără
puțină îndoială, opinăm, în ultimă instanță, a-i
atribui celui ce «... șterge colbul de pe cronice
bătrâne», aprige dispute în Camera depu-
taților moldoveni, din anii următori Unirii
Principatelor.

Intrucît stadiul în care se afla tipărirea
revistei nu mai permitea necesara noastră
intervenție, precizarea o facem acum, prezen-
tînd cititorilor cuvenitele scuze.

Cercetările ne îndreptățesc să stabilim astfel
că amicul corespondent al lui C. Bolliac, socotit
«cel mai ager deputat» pentru «steruina
în Cameră» și a cărui demisie demnă autorul
Cîdeșului o elogiază, este unul din fruntașii
unioniști ai Moldovei—*Dimirie Searlat Miclescu*,
în același timp autor dramatic și poet
(1829—1896).

Este știut faptul că, în ciuda apartenenței
sale la clasa boierească, acest bărbat de o rară
fermitate de caracter, cu vederi politice înain-
tate pentru epoca sa, a demisionat din Adunarea
legiuitoare a Moldovei la 9 martie 1862 (vezi,
„*Monitorul oficial*”, nr. 59/1862), în semn de pro-
test față de felul în care era înțeleasă și apli-
cată legea rurală, ca și celelalte legi necesare
organizării noului stat român. Spirit intransi-
gent și combativ, fratele mitropolitului Mol-
dovei Calinic Miclescu (cel înfruntat de «dia-
conul răzvrătit» I. Creangă !), Dim. Sc. Miclescu,
întîiul ministru de justiție sub Cuza (la așa
numitul *Directorat de Justiție* al Moldovei în
perioada perfectării Unirii), socotea că asemenea
legi însemnate trebuie să fie votate de o Cameră
care să reprezinte întregul popor, nu o singură
clasă socială.

În sprijinul identificării destinatarului epis-
tolei în cauză ne-a venit și stabilirea fondului
de unde documentul, împreună cu alte diverse
materiale, a fost achiziționat de muzeu. E
vorba de fosta arhivă a familiei Miclescu.

Flaviu SABĂU

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(1 iulie—30 septembrie 1971)*

A

ALECSANDRI (Vasile)

Matei (Al.) — Alecsandri și Transilvania [2 scrisori V. A. către Iacob Bologa — președintele Societății „Astra” din Sibiu (28 mai 1880) și către Societatea literară „Alexi-Șincaiană” din Gherla (7—22 martie 1884); o adresă a „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român”], „Tribuna”, XV, nr. 29 (756), 22 iulie 1971, pp. 4—5.

ARGHEZI (Tudor)

Curticeanu (Mircea) — Tudor Arghezi inedit (II) [Scrisoare T. A. către C. Ș. Făgețel, din 1929], „Echinor”, Anul III, nr. 5, mai 1971, p. 8, rubrica: *Arhiva*.

Pană (Sasa) — T. Arghezi către dl. Chiriță Șerban [Scrisoare din 16 octombrie 1943], „România literară” nr. 27, joi 1 VII 1971, p. 12.

Ștefănescu S. (Gh.) — Scrisori către B. Iordan [Fragment de scrisoare T. A. către B. Iordan; București, 25 martie 1929], „România literară”, nr. 28, joi 8 VII 1971, p. 13.

B

BARBU (Ion)

* * * Breslașu — inedit. O scrisoare a lui Ion Barbu [cu aproximație, din perioada 1945—1949], „Contemporanul” nr. 27 (1286), vineri 2 iulie 1971, p. 3.

BARÎȚ (George)

Chindriș (Ioan) — Prima scrisoare a lui George Barîț [către Benedict Fagarași, directorul gimnaziului din Blaj; 2 iunie 1827], „Steaua”, XXII, nr. 6, 16—31 iulie 1971, p. 37.

BARIȚIU (Gh.)

vezi Hodoș Iosif (Chioreanu, Ioan) și Diaconovici Loga C. (Bocșan, C).

BĂRGĂUANU (G.)

* * * — G. Bărgăuanu inedit [Poemele: *Au fost, Copiii, Nemurire*], „Ateneu”, VIII, nr. 8 (85), august 1971, p. 7, rubrica: *Arhiva Ateneu*.

BITAY (Arpád)

— 75 de ani de la nașterea lui Bitay Arpád — [12 scrisori primite de Bitay Arpád de la N. Drăganu, N. Iorga, Sextil Pușcariu, Ion Sân-Giorgiu, I. Pușcariu, Emanoil Bucuța, N. N. Condeescu, P. V. Haneș, în perioada 30 VII 1922—1 decembrie 1936], „Vatra”, serie nouă, I, nr. 5, august 1971, p. 10, rubrica: *Restituiri*.

BRESLAȘU (Marcel)

* * * — Marcel Breslașu: inedite [6 poezii: *Sonnet, Fragment de ex-voto* — 1945^{*}; *Sfârșit de vară*, lied, VI, 1965, din *Zodiac*; (Cu lanterna ei de umbră) — 1932 și *Cîntec din Zodiac*; *Anotimpuri, Hohot* — 1946, din *Cîntece pentru Puck*; *Epitaf* — 1961 din *Zodiac*], „Viața românească”, anul XXIV, nr. 9, septembrie 1971, pp. 22—25.

* * * — Breslașu — inedit. Sonete [5 sonete], „Contemporanul”, 27 (1286), vineri 2 iulie 1971, p. 3.

— vezi Barbu Ion (***)

* Materialele semnalate în afara perioadei indicate sînt incluse tardiv în acest fișier, urmînd apariția întîrziată a unor reviste.

BUCUȚA (Emanoil)
vezi Bitay Arpád(***)

C

CAMILAR (Eusebiu)

Călin (Constantin) — Eusebiu Camilar, fragment biografic. [Scrisoare (20 august 1965) către Ștefan Pavelescu, profesor din Suceava], „*Ateneu*”, VIII, nr. 8 (85), august 1971, p. 7, rubrica: *Evocări*.

CARAGIALE (Luca Ion)

Cioculescu (Barbu) — Inedite. Luca Ion Caragiale. [Exerg. Stanfe. Ale gândului în răspintie Stanfe. Ale verii biruitoare — din caietul de versuri *Jocul oglinzilor*, 1921; *Veneția (Elegie)* din caietul *Efigiile înfiorate* — 1916; fotografie inedită reprezentându-l pe L. I. C. la 19 ani], „*Luceafărul*”, XIV, nr. 27 (479), sîmbătă 3 iulie 1971, p. 7.

CARAGIALE I. (Mateiu)

Cioculescu (Barbu) — Din Bucureștii de altădată. [Scrisoare Mateiu I. Caragiale adresată lui Nicolae A. Boicescu — București, marți 4 iunie 1907; schiță în tuș M. C.], „*Luceafărul*”, XIV, nr. 38 (490), sîmbătă 18 septembrie 1971, p. 5, rubrica: *Addenda*.

CONDEESCU N.(N.)

vezi Bitay Arpád ***

CONSTANTINESCU (Pompiliu)

Cioculescu (Barbu) — Aforismele lui Pompiliu Constantinescu. [Cugetări din perioada de formare a criticului; 2 fotografii: P. C. și Constanța P. Constantinescu, soția sa], „*Luceafărul*”, XIV, nr. 39 (491), sîmbătă 25 septembrie 1971, p. 5, rubrica: *Addenda*.

D

DIACONOVICI LOGA (Constantin)

Bocșan (C.) — Dintr-o scrisoare inedită de la C. Diaconovici Loga [către gazetele românești conduse de G. Barițiu — Biserica Albă, 4 aprilie 841 — fragment], *Constantin Diaconovici Loga*, Culegere îngrijită de Ion Iliescu, Timișoara, 1970, pp. 33—34.

E

EMINESCU (M.)

Matei (Al.) — Aspecte noi ale pregătirii serbării de la Putna. Comitetul central pentru serbarea la mormîntul lui „Ștefan cel Mare” (Viena, aprilie—mai 1870). [Scrisoare redactată, scrisă și semnată de M. Eminescu], „*Steaua*”, an XXII, nr. 8, 16—31 august 1971, p. 9.

F

FĂGEȚEL (C. Ș.)

vezi Tudor Arghezi, (Curticeanu, Mircea) și Iorga Nicolae (Curticeanu, Mircea).

G

GHERGHINESCU VANIA (Domnița) — Fragmente și însemnări —, „*Astra literară*”, VI, nr. 9 (64), septembrie 1971, p. 10.

GOGA (Octavian)

Curticeanu (Mircea).—Octavian Goga și „Țara noastră” — Contribuții documentare. [Corespondență din 1906 privind colaborarea lui O. G. la revista „Țara noastră”, „*Echinos*”, III, nr. 5, Cluj, mai 1971, p. 14, rubrica: *Arhiva*].

H

HANEȘ (P.V.)

vezi Bitay Arpád ***

HAȘDEU (B. P.)

m. n. r — O inedită; B. P. Hașdeu despre V. Alecsandri [Catren semnat B. P. H., inspirat de lectura piesei *Fîntîna Blanduziei*], „*Viața studentescă*”, XVI, 27—28 (415—416), miercuri 21 iulie 1971, p. 22.

Burlacu (Ioana) — Din viața și activitatea lui Nicolae Iorga. [Scrisoare B. P. H. din 30 septembrie 1895, adresată ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice. Refuză să facă parte din juriul concursului pentru obținerea catedrei de istorie medie și modernă de la Facultatea de litere din București, recomandîndu-l pe N. Iorga], „*Revista Arhivelor*”, anul XLVIII, vol. XXXIII, nr. 3, pp. 445—446, rubrica: *Documente*.

- HODOȘ** (Iosif)
Chioreanu (Ioan) — Iosif Hodoș — traducător al operelor lui Dimitrie Cantemir — scrisori inedite [5 scrisori ale lui Iosif Hodoș către Laurian și Barițiu referitoare la aceeași traducere], „*Vatra*”, anul 1, nr. 4, iulie 1971, p. 11.
- HOGAȘ** (Calistrat)
Ciucă (Valentin) — Calistrat Hogaș — scrisori inedite [4 scrisori C. Hogaș, din 1914, către fiicele sale și 2 scrisori I. Simionescu către C. H. din 25 mai și, respectiv, 30 mai 1916], „*Tribuna*”, XV, nr. 39 (771), 30 septembrie 1971, p. 14.

- IBRĂILEANU** (Garabet)
Bordeianu (M.) — Ibrăileanu intim. (Documente inedite). [Patru scrisori din 1909 către soția sa, Elena Ibrăileanu], „*Viața românească*”, nr. 5, anul XXIV, mai 1971, pp. 34–36.
- JORDAN** (B.)
vezi Arghezi Tudor, (Ștefănescu, S. Gh.)
- IORGA** (Nicolae)
Curticeanu (Mircea) — Nicolae Iorga inedite. Scrisori către C. Șaban Făgetel. [10 scrisori din perioada 1921–1923], „*Echinax*”, III, nr. 6, septembrie 1971, p. 20.
- Burlacu (Ioana) — Din viața și activitatea lui Nicolae Iorga. [Scrisori din perioada 1900–1938, acte, cereri, procese-verbale], „*Revista arhivelor*”, anul XLVIII, vol. XXXIII, nr. 3, pp. 445–473, rubrica: *Documente*.
vezi Bitay Arpad (***)
- IOSIF** (Șt. O.)
Stoica (Ion) — Șt. O. Iosif inedit. [Scrisori, note, acte din perioada funcționării la Biblioteca Fundației Universitare: 1902–1913], „*Revista de istorie și teorie literară*”, tom 20, nr. 3, 1971, pp. 505–509, rubrica: *Texte și documente*.
- ISTRATI** (Panait)
Matheescu (N. N.) — Spirite alese. [Scrisoare P. I. către Comitetul de conducere al cercului cultural „Ștefan Gheorghiu” din Brăila, 23 decembrie 1924, Paris], „*România literară*”, nr. 32, joi 5. VIII 1971, pp. 16–17.

- K**
- KOGĂLNICEANU** (Mihail)
Alexianu (Al.) — M. Kogălniceanu — inedit. [Fragment din scrisoarea lui M. K. către nora sa, Adela Sturza — 14–26 iunie 1889, cu facsimil], „*Tomus*”, anul VI, nr. 8 (62), august 1971, p. 7.

- L**
- LABIȘ** (Nicolae)
Tomozei (Gheorghe) — Inedite. Nicolae Labiș — fragmente dintr-un volum dedicat poetului, în pregătire la „Cartea Românească”, *Emineciena* [versuri — primul fragment inedit, al doilea apărut în „Familia”, 1966], *Geneza „Baladei”* [Insemnări dintr-o călătorie în deltă], *Lui Marx: versuri regăsite* [capitol omis din poemul *Marx*], „*Luceafărul*”, XIV nr. 35 (487), sâmbătă 28 august 1971, p. 5.
- LAURIAN** (A. T.)
vezi Hodoș Iosif (Chioreanu, Ioan)

- M**
- MAIOR** (Petru)
Albu (Nicolae) — „Cărtirea” împotriva persoanei lui Petru Maior. [Apologie a episcopului Ioan Bob, scrisă de Dimitrie Vaida], „*Limbă și literatură*”, nr. XXVI, 1970, p. 121, rubrica: *Texte, documente, bibliografie*.
- MĂRGĂRIT** (G.)
Istrati (Ion) — G. Mărgărit inedit. [Poeziile: *Culesul*, *Întîlnirea și Floarea iubirii* — variantă la *Orga* poetului din volumul postum *Vulturii amiezii*. Editura „Junimea”, 1970], „*Cronica*”, VI, nr. 30 (285), sâmbătă 24 iulie 1971, p. 7.

P

PARASCHIVESCU (Miron Radu)

- * * * — File de jurnal, *Fragmente*. [februarie 1938 — aprilie 1944]. „*Viața românească*”, nr. 9, anul XXIV, septembrie 1971, pp. 26—41.

PETRESCU (Horia Petra)

- Vasilin (Aurel) — Sadoveanu — moment autobiografic. Texte inedite. [Scrisoare Horia Petra Petrescu către M. Sadoveanu — 7 februarie 1905, Viena], „*Argeș*”, anul VI, nr. 9 (64), septembrie 1971, p. 14.

PUȘCARIU (Sextil)

- vezi Bitay Árpád (***)

S

SÎN-GIORGIU (Ion)

- vezi Bitay Árpád (***)

PUȘCARIU (Ion)

- vezi Bitay Árpád (***)

SADOVEANU (Mihail)

- Vasilie (Aurel) — Sadoveanu — moment autobiografic. Texte inedite. [Scrisoare M. Sadoveanu către Horia Petra Petrescu (9 februarie 1905, București); *Biografia lui Mihail Sadoveanu scrisă de el* (date biografice)], „*Argeș*”, anul VI, nr. 9 (64), septembrie 1971, p. 14.

SLAVICI (Ioan)

- Faur (Viorel) — Documente Ioan Slavici — [Cinci documente inedite referitoare la prezența lui I. Slavici la Oradea Mare, ca secretar (cancelist) și arhivar la Consistoriul greco-ortodox român, din intervalul: 31 iulie — 1 noiembrie 1873] „*Vatra*”, seria nouă, I, nr. 6, septembrie 1971, p. 19, rubrica: *Restituiri*.

STOLNICUL Simion

- * * * — Simion Stolnicul despre G. Bacovia. [Extrase din manuscrise aflate în posesia lui Simion Bărbulescu], „*Ateneu*”, VII, nr. 9 (86) septembrie 1971, p. 7, rubrica: *Inedit*.

ICONOGRAFIE

AUTOGRAFE: I. Agârbiceanu (170, 171); T. Arghezi (70, 177); L. Blaga (176); I. L. Caragiale (38, 39, coperta a IV-a); I. Creangă (33, coperta a IV-a); T. S. Eliot (156); M. Eminescu (21, 23, coperta a IV-a); Al. Davila (103); O. Goga (74); B. P. Hașdeu (153); V. Hugo (147); M. Kogălniceanu (121); Camil Petrescu (181); Perpessicius (24); Liviu Rebreanu (16, 20, 112, 113); M. Sadoveanu (49); Alfred Margul Sperber (160).

FOTOGRAFII: T. Arghezi (178); Emilia Bardach (132, 133); L. Blaga (179); I. L. Caragiale (13, 45); Radu Cioculescu (27); Florica Codreanu (77); Ion Creangă (13, 30, 32); Al. Davila (101); T. S. Eliot (156); M. Emi-

nescu (13, 27 — bust); Domnița Gherghinescu Vania (178, 179); Gherghinescu Vania (178); O. Goga (73); B. P. Hașdeu (152); Anton Holban (77, 81, 82, 86, 92); Ion Minulescu (27, 117, I—VI); Perpessicius (117); Camil Petrescu (117); M. Ralea (162); L. Rebreanu (106, 117, 119, coperta I); Ion Marin Sadoveanu (50); M. Sadoveanu (48); Alfred Margul Sperber (157, 162); Jean Stratilat (77); Tanji Stratilat (77); Vladimir Streinu (119).

DESENE: Cîk Damadian — Octavian Goga.

FOTOGRAFIILE din acest număr sînt realizate de MAGDALENA BUZĂ.

Creșterea colecțiilor

(iulie—septembrie 1971)

BIBLIOTECA ACADEMIEI R. S. ROMÂNIA

Manuscrise

- I. M. Sadoveanu, *Mișcarea actuală a teatrului și dramei în România*.
G. Galaction, *Mihail Sadoveanu*.
Al. Philippide, *V. G. Korolenco*.
Cezar Petrescu, *Cuvânt pentru săptămîna cărții*.
G. Călinescu, *Proiectul Constituției R.P.R.*
T. Vianu, *Tendințe noi în epica românească*.
R. Boureanu, *Gînduri de primăvară* — versuri.
E. Camilar, *Impresii de la întîlnirea gospodarilor*; N. Gogol.
E. Jebeleanu, *Războiul pentru independență cîntat de poeți*.
Z. Stancu, *Despre vol. II al romanului Descult*.
V. Teodorescu, *Să fii mereu învingător* — versuri.
S. Bascovici, *Ch. Baudelaire*, Florile răului; *Molière*, Tartuffe; *V. Hugo*, Hernani — traduceri.
Arhiva revistei „*Ulisse*”, 1932—1933 (mici manuscrise, semnate de) Eugen Ionescu, G. Bacovia, A. Holban, E. Botta, E. Jebeleanu, P. Comarnescu, G. Peltz, B. Brezianu etc.

Carte rară

- Aurelius Augustinus, *La città di Dio*, Firenze, 1483, incunabul.
* * * *Liturghiarion*, Kiev, 1629 (din biblioteca lui Constantin Brîncoveanu).

André Maurois, *Edouard VII et son temps*, Paris, 1933 (cu dedicația autografă a autorului către N. Titulescu).

D. ARAMĂ

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

Manuscrise

- Camil Petrescu, *Caragiale în vremea lui* (piesă) *Glosar tehnic al limbii române* (fragmente); *Modalitatea artistică a teatrului* (studiu).
Ion Vinea, *Lunaticii* (fragment de roman); *Cabana dragostei uitate*; *Trei prieteni* (povestiri); *Indemn*; *Soartă*; *Din umbră*; *Ietatură* (manuscrise ale unor poezii publicate cîndva în presă; unele, probabil variante ale poeziilor existente în caietele Vinea, aflate în colecțiile muzeului); *Edgar Alan Poe*, Hans Pfaal, Masca morții roșii, Inima care-și spune taina, Jucătorul de șah al lui Maëtzel (traduceri, unele cu texte bilingve); arborele genealogic al familiei *Iovanache* (cu texte în engleză); manuscrise ale unor articole publicate în ultimii ani (reportaje de actualitate, evocări etc.).
V. Eftimiu, *Versuri*.
I. Teodorescu, *Poeme* (cu variante).

Correspondență

- C. Hogaș, D. Panaitescu-Perpessiciu, N. Dunăreanu, I. Torouțiu, G. Tutoveanu, Pompiliu Constantinescu, Martha Bibescu, N. Bănescu.

Fotografii

N. Dunăreanu, I. Torouțiu, G. Tutoveanu, Pompiliu Constantinescu, scene din *Seri-soarea pierdută* de I. L. Caragiale, reprezentată în Finlanda, C. Meinssner.

Biblioteca scriitorului Pompiliu Constantinescu — cca. 1.000 volume de literatură, critică și istorie literară, românești și străine — unele cu însemnări autografe sau dedicații.

Afișe

Comemorarea centenarului T. Maiorescu; afișe de spectacole ale tragedianului Noveli și ale actorilor Suzane Dăspres și Lugné-Poe, la București, în 1911.

Donății

Familia Cezar Petrescu: fotografii și 2 cărți de vizită ale lui Cezar Petrescu. Muzeul de artă al Republicii Socialiste România: fragmente de documente, clorine și copii de diverse acte, note de plată etc. din arhiva „V. Alecsandri”.

V. CĂLNICIANU

BIBLIOTECA CENTRALĂ DE STAT**Manuscrise**

N. Iorga, *L'art populaire en Roumanie*, Em. Gârleanu, Cugetare.

V. Eftimiu, *Înserare, Vîntului* — versuri.

Sextil Pușcariu, *Limba română; Leagănul românilor*; Fonologie; Ion Bănu, *Neagoe Basarab și Dimitrie Cantemir*, H. Heine (34 poezii, traduse din *Cartea cîntecelor*).

Al. A. Philippide, *Istoria limbii române*, II. N. Stoica de Hațeg, *Povești moștești școlare românești*.

Cezar Petrescu, *Anton Cehov; M. Sadoveanu la 80 ani; Vacanța lui Codinel*.

Radu Rosetti, *Două decepții; Casa lui Lăzărieș; Hăz; Arhondaricul; Sf. Nicolae din Schei*.

Iuliu Săvescu, *Cerbul* — fabulă; *Plopul; Noaptea-n pustiu; Fuga; Pentru ea; Suspinul toamnei; Senin de primăvară; Zborul sufletului* (în amintirea Iuliei Hașdeu); *S-a dus amorul; Îmi fusese*

bun prieten; Ochii și oglinda; Acela ce nu e (versuri).

Correspondență

Petru Maior, Samuil Vulcan, T. Maiorescu, I. L. Caragiale, Al. Vlahuță, P. Zarifopol, Al. Macedonschi, T. Arghezi, Gala Galaction, Sextil Pușcariu, V. Părvan.

Carte rară

Antim Ivireanul, *Carte sau lumină*, Snaagov, 1699.

Iulia Hașdeu, *Sanda* — nuvelă, Brașov, 1906, Editura librăriei Ciurcu.

* * * *Catavasier*, Rîmnic, 1784.

* * * *Învățătura preoților pe scurt*, Buzău, 1693.

V. SECĂRESCU

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ „M. EMINESCU” — IAȘI**Manuscrise**

Molière, *Opt piese de teatru în neogreacă* (inceputul secolului al XIX-lea).

* * * *Halima*, 1778 (în limba română; printre cele mai vechi, dacă nu cea mai veche traducere a *Halimalei* în limba română).

Carte rară

Sebastian Franck, *Cronica...* Augsburg, Steiner, 1530 (cu referiri și la țările române).

* * * *Triod Tveatnaja*, Moskva, 1604.

* * * *Psaltiri i Novyj Zovet*, Evjo, 1611.

* * * *Psaltiri*, Moskva, Burkov, 1640.

Albume

Claudianus, *Historia utriusque Belli Dacici*, Romae, 1576 (prima carte — în prima ediție — care reproduce, pe 137 planșe, în folio, Columna lui Traian).

Carte românească rară

Liviu Rebreanu, *Cîntecul lebedei*, colecția „Manuscriptum”, 1927.

Tristan Tzara, *Sept manifestes dada*, Paris, Jean Budry, 1921.

M. BORDEIANU

This issue of „Manuscriptum“ opens the new annual cycle of a precious publication, of a kind to be seldom found in other cultures, since — besides functioning as archives of genuine unpublished documents regarding the Romanian literary life per se, as well as its direct relation to foreign literatures, and uncovering all that is still relevant and valuable for the lively and subtle ramifications of the hidden and mysterious literary labour — the journal is a publication projecting the past into the present by means of a variety of rubrics and comments.

In the present number of „Manuscriptum“ first rank personalities of our academic life, the notorious literary critic Șerban Cioculescu, the historian and archeologist Constantin Daicoviciu, prolific literary historians like Al. Dima and Al. Piru and the journal's director Al. Oprea scrutinize the sense of responsibility and the ardour of investigation displayed by the publication during its first year of existence.

In a chapter entitled Days with three suns on the brow — by making use of a wonderful metaphor of the Romanian folklore — the journal captures the interplay of bright spiritual mirrors by publishing a series of genuine comments on the three big classics of our literature: Eminescu, Creangă, Caragiale, and their correspondence — proofs ignored until now, signed by remarkable names like those of the novelist Liviu Rebreanu, the late critics Perpessicius, Vladimir Streinu and G. Ibrăileanu.

Ce numéro de „*Manuscriptum*“ commence le nouveau cycle annuel d'une précieuse revue d'un type assez rare dans d'autres cultures, parce que, avant d'être une archive de documents inédits sur la vie littéraire roumaine en elle-même autant qu'en ses rapports directs avec les littératures étrangères — fait considérable pour les ramifications vivantes et cachées du mystérieux travail littéraire enseveli par le temps — elle constitue un périodique animé, par la manière dont il refiète le passé dans le présent, par la variété de ses rubriques et par leurs commentaires.

Des personnalités marquantes de la vie universitaire roumaine, comme le très connu critique et historien littéraire, le professeur académicien Șerban Cioculescu, comme l'historien et l'archéologue Constantin Daicoviciu, des historiens littéraires féconds, comme Al. Dima, Al. Piru et Al. Oprea (rédacteur en chef de la revue) mettent en évidence dans ce numéro le sens plein de responsabilité et l'esprit d'investigation et de découverte dont la revue a fait preuve dans sa première année d'activité.

Dans un chapitre intitulé *Jours portant trois soleils au front* (titre inspiré d'une magnifique métaphore folklorique roumaine), la revue nous offre une interférence de miroirs spirituels de premier ordre par une série de commentaires inédits sur les trois classiques les plus grands de notre littérature, Eminescu, Creangă, Caragiale, et, également, des lettres leur appartenant — des témoignages ignorés jusqu'à présent, signés par de grandes personnalités disparues, comme Liviu Rebreanu, les critiques Perpessicius, Vladimir Streinu, G. Ibrăileanu.

Mit dieser Nummer von „Manuscriptum“ beginnt der neue Jahreszyklus einer wertvollen Zeitschrift, wie man sie auch in anderen Kulturen nur selten antrifft, da sie nicht nur ein anregendes Periodikum ist durch die Art, wie die Widerspiegelung der Vergangenheit in der Gegenwart dargestellt wird, sondern auch durch die Vielfalt ihrer Spalten und der dazugehörigen Kommentare. Ausserdem aber ist sie ein Archiv bisher unveröffentlichter Dokumente aus dem literarischen Leben Rumäniens, die sich sowohl auf die rumänische Literatur als auch auf deren unmittelbare Beziehungen zu fremden Literaturen erstrecken, was sehr beachtlich und wichtig ist für die Kenntnis der vielverzweigten, oft verdeckten Beziehungen des geheimnisumwobenen literarischen Schaffens vergangener Zeiten.

Vervorragende Persönlichkeiten von rumänischen Universitäten wie der namhafte Kritiker Șerban Cioculescu, der Historiker und Archäologe Constantin Daicoviciu, die fruchtbaren Literaturhistoriker Al. Dima und Al. Piru und der Direktor der Zeitschrift, Al. Oprea, lassen in dieser Nummer nochmals das Verantwortungsbewusstsein und die fleissige Forschungsarbeit erkennen, welche diese Publikation schon im ersten Jahr ihres Erscheinens auszeichnen. Im Kapitel Tage mit drei Sonnen an der Stirn, das sinnig nach einer wundervollen Metapher aus der rumänischen Volksdichtung benannt ist, publiziert diese Zeitschrift eine Reihe von bisher unveröffentlichten Kommentaren zum Schaffen der drei grossen Klassiker unserer Literatur: Eminescu, Creangă und Caragiale, sowie Teile ihrer Korrespondenz. Diese von hervorragenden, leider bereits verstorbenen Persönlichkeiten stammenden Zeugnisse tragen

Этим номером начинается новый годовой цикл журнала „Manuscriptum“, представляющего собой оригинальный тип печатного издания, редко встречающийся в других иностранных культурах; прежде чем быть архивом неизданных документов, относящихся к румынской литературной жизни как таковой или в ее непосредственных связях с иностранными литературами, ценен факт, самим собой заслуживающий внимания, что этот журнал является периодическим изданием, воодушевленно отражающим прошлое в настоящем, характеризующимся разработкой самых разнообразных разделов и целеустремленностью комментариев.

Такие выдающиеся представители румынского университета как общественный литературный критик Șerban Cioculescu, историк и археолог Константин Дайковичу, специалисты по истории литературы Ал. Дима и Ал. Пирю и директор журнала Ал. Опря, подводят в этом номере итоги усилиям журнала, с большой ответственностью приложенным в только что завершившемся году к изысканию неопубликованных документов. В журнале опубликован ряд комментариев, посвященных трем великим классикам румынской литературы: Еминеску, Караджале, Крянгэ, и несколько писем, значение которых до сих пор пре-

leanu. The correspondence consists of letters between Caragiale and I. Al. Brătescu-Voinești, the former and Paul Zarifopol.

Embarking further on upon revealing the direct international contacts of the Romanian writers — contacts and personal relationships that are very precious in illustrating the overt character and the resourcefulness of spiritual, affective and moral affinity between our writers and personalities abroad — I shall signal the inclusion in the present issue of an "enigmatic diary" written by an interlocutor of Ibsen, Emilie Bardach, and entrusted together with other documents by the poet Lucian Blaga to his daughter, Dorly Blaga. It is a diary revealing prototypical elements of a heroine. The correspondence — at the same time affectionate and elevated — between Victor Hugo and Hermiona Asachi, wife of Edgar Quinet and daughter of George Asachi, outstanding representative of the Romanian cultural revival of the last century, bears the style of an active epoch in which the revolutionary Romanian "diaspora" had been so present. From among the modern names we come across that of T. S. Eliot, finding evidence of his direct literary relations with the Romanian poet of German wording Alfred Margul Sperber.

The appearance of the correspondence between two outstanding personalities in the field of East-European philology and history deserves special consideration, i.e. the one between Bogdan Petriceicu

Les lettres dont nous venons de parler avaient été échangées entre Caragiale, d'une part, Paul Zarifopol et I. Al. Brătescu-Voinești, de l'autre.

Passant ensuite à la révélation des contacts internationaux directs des écrivains roumains — contacts et relations personnels, particulièrement précieux pour l'illustration du caractère ouvert et des ressources d'affinité spirituelle et morale effective des écrivains et des hommes de culture roumains avec des personnalités étrangères — je signalerai la publication, dans le numéro présent, d'un "journal énigmatique", écrit par une interlocutrice du grand Ibsen, Emilie Bardach, journal trouvé parmi les papiers et les documents hérités par Madame Dorly Blaga de son illustre père, le poète Lucian Blaga. C'est un journal qui dévoile des éléments typiques pour un personnage littéraire. La correspondance, affectueuse et élevée en même temps, entre Victor Hugo et Hermiona Asachi, femme d'Edgar Quinet et fille de l'animateur de la renaissance de la culture roumaine au siècle précédent, Gheorghe Asachi, est révélatrice pour le style d'une époque active où la "diaspora" révolutionnaire roumaine a été tellement présente. Parmi les noms modernes, nous y rencontrons celui de T. S. Eliot, dans le témoignage de rapports littéraires directs avec le poète roumain de langue allemande, Alfred Margul Sperber.

Un fait qui mérite une mention spéciale est la publication de la correspondance entre deux grandes personnalités de la philologie et de l'histoire de l'Est européen, c'est-à-dire, entre Bogdan Petri-

die Unterschriften des Romanciers Liviu Rebreanu und der Kritiker Perpessicius, Vladimir Streinu und G. Ibrăileanu. Die Briefe werden zwischen Caragiale, I. Al. Brătescu-Voinesti und Paul Zarifopol gewechselt. Dadurch bietet die Zeitschrift ihren Lesern die Möglichkeit, diese drei überragenden Geister der klassischen rumänischen Literatur in ihren Wechselbeziehungen kennenzulernen.

Zur Erhellung der Kontakte von rumänischen Schriftstellern zum internationalen Literaturschaffen, Kontakte die sowohl für die Beleuchtung des weltoffenen Charakters dieser Literatur als auch der geistigen und moralischen Affinitäten der rumänischen Schriftsteller zu Persönlichkeiten des internationalen kulturellen Lebens bedeutungsvoll sind, veröffentlicht die Zeitschrift ein „enigmatisches Journal“, dessen Verfasserin, Emilie Bardach, eine Gesprächspartnerin des großen H. Ibsen ist und das sich zusammen mit anderen Schriften aus dem Nachlass des Dichters Lucian Blaga im Besitze seiner Tochter Dorly Blaga befindet. Es ist ein Tagebuch, das Elemente für den Prototyp einer Heldin enthält. In dem freundschaftlich-eleganten Briefwechsel zwischen Victor Hugo und Hermiona Asachi, der Gattin Edgar Quinets und Tochter des bedeutenden Anregers zur rumänischen Kulturrenaissance im vorigen Jahrhundert, Gheorghe Asachi, findet der Leser den Widerhall der in alle westlichen Länder verstreuten Kämpfe der rumänischen Revolution des Jahres 1848. Von den modernen Schriftstellern begegnet man dem Namen von T. S. Eliot, der mit dem deutschsprachigen rumänischen Dichter Alfred Margul Sperber in persönlichen Beziehungen gestanden hat,

небрегали, подписанных такими ушедшими от нас выдающимися людьми, как писатель Ливиу Ребриану, критики Перпессичиус, Владимир Стрениу и Гарабет Ибразиану. Письма принадлежат Каралжале, Ал. Брэтеску-Войнешть и Паул Зарифопол.

Что касается непосредственных связей румынских писателей с представителями зарубежных культур, нужно отметить, что внимание читателя привлекает опубликованный в нынешнем номере „загадочный дневник“, написанный собеседницей известного Ибсена, а именно Эмили Бардах, который нашли среди документов, оставленных поэтом Лучианом Блага своей дочери Дорли Блага. Этот журнал раскрывает черты, характерные для портрета героини. Сердечная переписка между Гюго и Гермией Асаки, женой Эдрага Кинз и дочерью вдохновителя возрождения румынской культуры минувшего столетия Георге Асаки, характеризуется стилем той активной эпохи. Среди наших современников встречаем имя Т. С. Элио, который поддерживал непосредственные литературные связи с румынским поэтом немецкого языка Алфредом Маргулом Спербером.

Особого внимания заслуживает опубликование переписки между двумя выдающимися представителями филологии и истории

Hasdeu, a scholar of high prestige and erudition, a broadminded investigator and passionate exponent of our cultural life, and Franz Miklosich.

Turning again to the national scene Manuscriptum brings in an emotional tinge by publishing a letter of Ion Budai-Deleanu, author of the well-known resourceful heroi-comical epic Țiganiada („Gipsy-epos”), to Petru Maior, one of the three coryphæi of the „Transylvanian School” of the latinists, the names of whom had such a resonance in our cultural life. Also moving is the publication of certain family letters signed by Mihail Kogălniceanu, which are thus added to the already rich letter-thesaurus we owe to him. The variety of names and rubrics keeps increasing: genuine autobiographical notes, like that of Mihail Sadoveanu, confessional evidence like the one Liviu Rebreanu committed to paper about the way in which he had written his novel Răscoala (Rebellion) a diary written by the playwright Al. Davila when in prison, pieces of poetry by Tudor Arghezi and by Octavian Goga, the reconstruction of a text in a play of the novelist Anton Holban, a picture album, not known before, of the poet Ion Minulescu — as one may easily notice the topics pertain to the most incandescent thread of the Romanian spiritual life.

Dragoș VRÂNCEANU
*Writer and Visiting Professor at
 the University of Urbino*

ceicu Hasdeu, esprit plurivalent, novateur, érudit et passionné de notre culture, et Franz Miklosich.

Revenant du plan international sur celui national, „*Manuscriptum*” nous émeut tout simplement par une lettre de Ion Budai-Deleanu, auteur de la très connue et très ingénieuse épopée héroï-comique, *Țiganiada*, lettre adressée à Petru Maior, un des trois coryphées de „l'école transylvaine” des latinistes, qui ont joué d'une telle renommée dans notre culture. Émouvante, de même, est la parution de quelques nouvelles lettres provenant de la famille de Mihail Kogălniceanu, qui viennent augmenter la riche correspondance de la revue. La variété des noms et des rubriques s'enrichit: nouvelles fiches autobiographiques, comme celle de Mihail Sadoveanu, des confessions, comme celle de Liviu Rebreanu à propos de la manière dans laquelle il a écrit le roman *Răscoala* (*L'Émeute*), un journal intime écrit en prison, par Al. Davila, des vers inédits de Tudor Arghezi et de Octavian Goga, la reconstitution d'une pièce de théâtre du romancier Anton Holban, un album de photos inconnues du poète Ion Minulescu.

Tous ces documents-là sont l'expression d'une vie littéraire incandescente: la vie littéraire roumaine.

Dragoș VRÂNCEANU
 écrivain, chargé de cours de
 l'Université d'Urbino

Besonders hervorzuheben ist die Veröffentlichung eines Briefwechsels zwischen zwei bedeutenden Persönlichkeiten auf dem Gebiete der südosteuropäischen Philologie und Geschichte, dem vielseitig anregenden und neuernden Geist und begeisterten Verfechter unserer Kultur, Bogdan Petriceicu Hasdeu, und Franz Mihlosich.

Unter den sich auf die rumänische Literatur beziehenden Dokumenten veröffentlicht "Manuscriptum" einen eindrucksvollen Brief des bekannten Dichters des heroisch-homischen Epos' Țiganiada, Ion Budai-Deleanu, an Petru Maior, einen der drei führenden Geister der Transsylvanischen Schule deren Namen in der rumänischen Kultur einen so grossen Widerhall gefunden haben. Erfreulich ist auch das Erscheinen einiger Familienbriefe von Mihail Kogălniceanu, durch die seine reichhaltige Korrespondenz ergänzt wird.

Die Vielfalt der Namen und Rubriken mehr sich: bisher unveröffentlichte autobiographische Notizen wie die von Mihail Sadoveanu, Selbstbekenntnisse von Liviu Rebreanu über die Entstehung seines Romans Răscoala (Der Aufstand), ein Tagebuch des Dramaturgen Al. Davila aus der Zeit seiner Gefängnishaft, bisher unpublizierte Gedichte von Tudor Arghezi und Octavian Goga, die Rekonstruktion eines Theaterfragments des Romanciers Anton Holban, ein Album mit bisher unbekannten Photographien des Dichters Ion Minulescu, all das sind Dokumente, die für das rege literarische Leben Rumäniens äusserst aufschlussreich und willkommen sind.

Dragoș VRÂNCEANU
Schriftsteller und Gastdozent an der
Universität Urbino

европейского Востока, а именно Богданом Петричейку Хашдеу, многосторонне одаренная волевая натура, обладающая силой руководителя, обновитель силрудит и вдохновитель нашей, этуры, и Франшем Михлошич кул

Вновь возвращаясь к национальной культуре „Manuscriptum“ трогает нас письмом автора знакомой нам полной фантазии героической и комической эпопеи Циганиада Иона Будай-Деляну к Петру Майор, одному из трех корифеев „трансильванской школы“ латинистов, пользовавшейся большим откликом в нашей культуре той эпохи. Волнует также другая находка — новые письма Михаила Когэлничану, которые добавляются к его богатой переписке. Разнообразие имен и разделов растет: новые автобиографические данные Михана Садовяну, исповеди Ливиу Ребреану о том как он написал свой роман Восстание, интимный тюремный дневник драматурга Ал. Давила, неизданные до сих пор стихи Тудора Аргеши и Октавиана Гога, восстановление драматургического текста писателя Антона Холбана, альбом неизвестных фотографий поэта Иона Минулеску.

Все опубликованные материалы отвечают самой жгучей актуальности румынской литературной жизни.

Драгош ВРЫНЧАНУ
писатель, приватный доцент
Урбинского университета

După un an de apariție,
M A N U S C R I P T U M

prezintă o nouă formulă grafică, o diversificare
a rubricilor. Cei interesați se pot abona la
MUZEUL LITERATURII ROMÂNE,

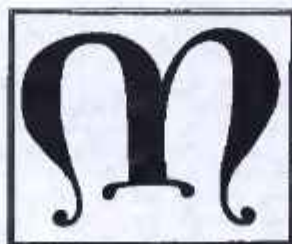
expediind costul abonamentului
prin mandat postal sau prin cont

virament 64.53.08.96,
BNRSR, Filiala Sector I

București.

Abonamentul
este cel mai
sigur mijloc
de
obținere
a
revistei.

Biblioteca Municipiului Cluj
SALA DE LECTURĂ

Cum se ... obligea prin ...
 alt. apoi puse. Cu se ...
 Kyele z ... pe bazele ... pe ...

Molti si aspettavano che si fosse partiti
per la guerra ma molti più costanti a vederla.

M. Curran

[illegible]

Freang

Subiti Confrati, vă mulțumesc din suflet pentru
gratuitatea dv. și pentru înalta favoare ce cu
și acordă valoroasele „Convorbiri Critice”.

Să trăiești la mulți ani cu sănătate, noroc și viață!

Šunkajzu sa du..!

Al Dr. deontol Colaborator

Caragiale